

Василь Денисюк

**АНТРОПОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII ст.**

2006

УДК 811.161.2'373.23 (09)

ББК

Д – 33

Денисюк В. В. Антропоніми в українській історіографічній традиції другої половини XVII – XVIII ст.: Монографія. – К.: Міленіум, 2006. – 203 с.

Рецензенти:

Мартінова Г. І., доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);

Остап Р. І., кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу української мови (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України);

Зелінська О. Ю., кандидат філологічних наук, доцент (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Відповідальний редактор: *Торчинський М. М.*

У монографії здійснено дослідження української історичної антропонімії на матеріалі не традиційного ділового та побутового письменства, а жанру історіографічного; розкрито вмотивованість і доцільність використання певних антропонімоформул при створенні пам'яток цього жанру; проаналізовано варіантність антропонімів та їх стилістичне навантаження в аналізованих текстах.

Для всіх, хто цікавиться проблемами української історичної антропонімії.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 4 від 27 листопада 2006 року).

ISBN 978-966-8063-63-4

© В. Денисюк, 2006

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ XVII – XVIII ст. ЯК ДЖЕРЕЛО АНТРОПОНІМІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	9
РОЗДІЛ II. АНТРОПОНІМОФОРМУЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII ст.	20
2.1. Проблема класифікації антропонімів	22
2.2. Чоловічі іменування	30
2.2.1. Однолексемні іменування	31
2.2.2. Дволексемні іменування	49
2.2.3. Трилексемні іменування	55
2.2.4. Чотирилексемні іменування.....	61
2.2.5. Антропонімію-апелативні іменування.....	62
2.3. Жіночі іменування.....	65
РОЗДІЛ III. ВАРІАНТНА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТРОПОНІМІВ	74
3.1. Варіювання антропонімів	75
3.1.1. Фонетичні варіанти	75
3.1.2. Словотвірні варіанти	89
3.1.3. Синтаксичні варіанти	96
3.1.4. Лексичні варіанти.....	97
3.1.5. Морфологічні варіанти.....	98
3.1.6. Графемно-орфографічні варіанти.....	99
3.2. Функціональне навантаження антропонімів.....	100
ВИСНОВКИ	108
ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	114
ДОДАТКИ	124

ВСТУП

Українська історична ономастика, яка хоч і має давні традиції дослідження власних назв, все ж таки ще є молодого галуззю мовознавства. У ХХ столітті, особливо у другій половині, спектр ономастичних студій значно розширився.

Сучасні дослідження української історичної антропонімії ґрунтуються, на перший погляд, на багатій джерельній основі – виданих і рукописних пам'ятках, що охоплюють різні періоди історії та різні регіони України. Однак “багата джерельна основа” – це в основному пам'ятки, які відбивають розвиток ділового жанру. Так, на матеріалі актових документів докладно вивчена Л. Л. Гумецькою українська антропонімія XIV–XV ст.¹. Пам'ятки ділової та побутової писемності XVI ст. послужили базою для досліджень Р. Й. Керсти² та І. В. Єфименко³. Українська антропонімія XVII ст. стала об'єктом вивчення С. П. Бевзенка⁴, О. Я. Добровольської⁵, Н. П. Москалевої⁶, Р. І. Осташа⁷, Л. О. Самійленко⁸, І. Д. Сухомлина⁹, В. Ю. Франчук¹⁰, М. Л. Худаша¹¹. Проблема розвитку української антропонімії другої половини XVII – XVIII ст. присвятили свої праці А. М. Залеський¹², О. Д. Неділько¹³, В. О. Шевцова¹⁴.

¹ Гумецька Л. Л. Жіночі особові назви в українській актовій мові XIV–XV ст. // Наукові записки Інституту суспільних наук Львів. філіалу АН УРСР. – Т. III. Дослідження з мови та літератури. – К., 1954. – С. 16–122; Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. – К., 1958. – 298 с.; Гумецька Л. Л. Ономастичний формант -ят- в українській мові // Слов'янське мовознавство. – 1962. – № 4. – С. 17–32; Гумецька Л. Л. Особові назви литовського походження в українських грамотах XIV–XV вв. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 121–132.

² Керста Р. Й. Украинская антропонимия XVI в. (Мужские наименования): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ужгород, 1978. – 15 с.; Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.

³ Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст.: Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – К., 2001. – 20 с.

⁴ Бевзенко С. П. З історії української ономастики (на матеріалах Харківського перепису 1660 р.) // Доп. та повідомл. Ужгород. ун-ту: Серія филол. – 1961. – Вип. 7. – С. 65–69.

⁵ Добровольська О. Я. Лексична база прізвищ Війська Запорізького за “Реєстром” 1649 р.: Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ужгород, 1995. – 24 с.

⁶ Москалева Н. П. Словотвір чоловічих прізвищ в українській мові другої половини XVII ст.: на матеріалі Полтавських актових книг // Дослідження з словотвору та лексикології. – К.: Вища школа, 1985. – С. 44–48.

⁷ Осташ Р. Й. Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорожского войска 1649 г.): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 16 с.; Осташ Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 505–512.

⁸ Самійленко Л. О. Жіночі особові назви у пам'ятках ділової мови Лівобережної України XVII століття // Питання сучасної ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 147–150.

⁹ Сухомлин І. Д. Основы полтавской ономастики (по материалам Полтавских актовых книг XVII в.): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Харьков, 1964. – 16 с.

¹⁰ Франчук В. Ю. Питання становлення українських прізвищ // Друга республіканська ономастична нарада: Тези. – К., 1962. – С. 148–150; Франчук В. Ю. Українські особові назви XVII ст. // Питання ономастики. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 252–256.

¹¹ Худаш М. Л. Із спостережень над українськими козацькими особовими назвами-композидами середини XVII ст. // Ономастика. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 136–145; Худаш М. Л. Складні українські особові назви середини XVII ст. (на матеріалі реєстру запорізького війська Богдана Хмельницького, складеного після Зборівського договору 1649 р.) // Питання історії української мови. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 158–175; Худаш М. Л. Українські козацькі особові назви (композиції і словосполучення) середини XVII ст. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 146–157; та ін.

¹² Залеський А. М. Спостереження над українськими прізвищами XVIII в. (на матеріалі інвентаря с. Перегінське) // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 133–145.

¹³ Неділько О. Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII в.): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – К., 1969. – 29 с.

Досліджено білоруську та російську антропонімію XIV–XVIII ст.¹⁵. Проте перевага надавалася визначенню семантики та морфологічних особливостей антропонімів: від яких за значенням груп апелятивів утворилися прізвищеві назви, на які групи їх можна поділити, за допомогою яких словотвірних формантів утворилися прізвищеві назви зазначених періодів.

Широтою не тільки часового простору, а й джерельної бази відзначаються роботи М. І. Сенів¹⁶ (XIV–XVIII ст.), М. Л. Худаша¹⁷ (XIV–XIX ст.), С. М. Медвідь-Пахомової¹⁸. Однак праці зазначених антропонімістів не позбавлені суб'єктивного погляду на джерельну базу. Визначене більш ніж чверть століття тому М. Л. Худашем основне коло пам'яток для антропонімії досліджень так і не розширилося: до нього входять тільки ті писемні пам'ятки, “які містять у собі найбільшу концентрацію особових назв і в яких ці особові назви представлені найбільш всебічно і рельєфно”¹⁹. Такими пам'ятками є актові книги, ділові документи, метрики тощо. На їх матеріалі виконані всі зазначені вище дослідження з невеликою різницею в кількості – від однієї (див. дисертаційні роботи Р. І. Осташа, О. Я. Добровольської, виконані на матеріалі пам'ятки середини XVII ст. – “Реєстру Війська Запорозького 1649 р.”) до кількох (див. монографії Л. Л. Гумецької,

¹⁴ Шевцова В. А. Антропонимия Среднеднепровского Левобережья Украины (на материале среднеднепровских левобережных памятников второй половины XVII – первой половины XVIII вв.): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – К., 1978. – 25 с.

¹⁵ Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Уласныя іменны, іменны-мянушкі, іменны па бацьку, прозвішчы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 327 с.; Устинович А. К. Антропонимия Гродненщины и Брестчины XIV–XVIII вв.: Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Минск, 1970. – 22 с.; Устинович А. К. Мужские личные имена в гродненских и брестских актах XV–XVII вв. // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 262–266; Бондалетов В. Д., Закащикова Т. А. Русская антропонимия XVI–XVII вв. (на материалах словарей-онимастиконов и деловых документов) // Питання східнослов'янської лексикографії. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 72–78; Бражникова Н. Н. Дохристианские имена в конце XVII – начале XVIII вв. // Ономастика Поволжья: Материалы I Поволжской оним. конф. – Ульяновск, 1969. – С. 33–38; Бражникова Н. Н. Русская антропонимия Зауралья на рубеже XVII–XVIII веков // Ономастика. – М.: Наука, 1969. – С. 93–95; Закащикова Т. А. Русская антропонимия XVI–XVII вв.: На материале памятников деловой письменности: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1979. – 25 с.; Зинин С. И. Русская антропонимия XVII–XVIII вв. (на материале переписных книг городов России): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ташкент, 1969. – 22 с.; Зинин С. И. Структура русских антропонимов XVIII века (на материале актовых книг г. Москвы) // Ономастика. – М.: Изд-во АН СССР, 1969. – С. 79–83; Зинин С. И. Суффиксы русских фамилий XVII–XVIII веков // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 94–97; Карлова Л. В. Именования женщин в памятниках деловой письменности первой половины XVII века (на материале южновеликорусских отказных книг) // Русское языкознание. – К., 1989. – Вып. 19. – С. 139–144; Карлова Л. В. Способы и средства антропонимической номинации в южновеликорусских отказных книгах первой половины XVII века: Дисс....канд. филол. наук. – Донецк, 1991. – 193 с.; Симица Г. Я. Фамилия и прозвище (на материале писцовых и переписных книг XVIII в., посемейных списков XVIII в. – Пинежский р-н Архангельской обл.) // Ономастика. – М.: Наука, 1969. – С. 27–34 та ін.

¹⁶ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 160–200; Сенів М. І. Украинская антропонимия XIV–XVIII вв. (женские наименования): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 16 с.

¹⁷ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.; Худаш М. Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 96–160; Худаш М. Л. Украинская антропонимия XIV – начала XIX вв. (мужские наименования): Автореф. дисс.... д-ра филол. наук. – Ужгород, 1980. – 45 с.

¹⁸ Медвідь С. М. Еволюція антропонімії у слов'янських мовах: Автореф. дис.... д-ра филол. наук. – К., 2000. – 37 с.

¹⁹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 35.

М. Л. Худаша, дисертаційні роботи О. Д. Неділько, В. О. Шевцової та ін.). Навіть найновіші студії не позбавлені цього впливу. Так, С. М. Медвідь-Пахомова вказує, що джерелами її дисертаційної роботи служать пам'ятки ділової та побутової писемності, оскільки саме вони відображають живу народнорозмовну стихію²⁰. І. В. Єфименко джерелами для вивчення української історичної антропонімії XVI ст. обрала ділову та побутову писемність України досліджуваного нею періоду. На її думку, “названі пам'ятки з огляду на своє специфічне призначення та конкретно-діловий зміст із достатньою повнотою та достовірністю донесли до нас сучасну їм картину побутування власних особових назв (відповідно до тих звичаєвих або правових норм, які діяли в цей час), оскільки відсутність прізвищевої норми змушувала записувати найменування в тому вигляді, в якому вони сформувалися та вживалися в побуті”²¹. Джерела дослідження Л. О. Кравченко – погосподарські та метричні книги населених пунктів Лубенщини та сусідніх районів²². Однак погодитися з цим дуже важко і не тільки тому, що багато цінних пам'яток залишаться поза увагою, а насамперед тому, що підлягає значному сумніву твердження про правильність відтворення реального іменника, способів і засобів ідентифікації особи в староукраїнський період. Справді, важко уявити, щоб людину, яку при народженні записали з дотриманням усіх уточнювальних компонентів (батько, мати, де народився, звідки походить хтось із батьків, фізіологічні чи якісь інші особливості та ін.) або яку в акті ідентифіковано за допомогою кількалексемного іменування, так називали в живому народнорозмовному мовленні. Таке можемо припустити лише за однієї умови – перебування в офіційно-діловій ситуації, що вимагає пояснення / уточнення, зумовленого позамовними чинниками (незнайома людина, повторне вирішення якоїсь справи та ін.). Навіть сучасна трилексемна антропонімна формула використовується тільки в документально-діловому стилі. Побутова ж сфера обмежується використанням однієї чи двох лексем-членів – імені чи імені та по батькові, а фамільярна ситуація – взагалі користується лише одним – чи ім'ям, чи прізвищем, чи прізвиськом. Малу ймовірність уживання багатолексемних іменувань в усному мовленні можна пояснити законом мовної економії²³, який повністю відповідає і вимогам історіографічного жанру. Особові імена в тому вигляді, у якому вони вживалися в народнорозмовному мовленні, найкраще відбивають пам'ятки усної народної творчості (пісні, віншівки, легенди, перекази та ін.) та літературні пам'ятки, в першу чергу реєстри (літературно-ділові пам'ятки) та літописи (літературно-наукові пам'ятки) (поки не перейшли в суто наукову площину), драматичні твори та ін., а багатолексемні найменування є надбанням писемного мовлення і то визначених жанрів – актів, грамот, описів, де потрібна була точність у передачі назв суб'єктів.

²⁰ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 35.

²¹ Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст.: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 2001. – С. 3.

²² Кравченко Л. О. Антропонімія Лубенщини: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 2002. – С. 3.

²³ Кочерган М. П. Загальне мовознавство. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. – С. 197.

Основними джерелами дослідження стали писемні пам'ятки історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст.: “Хмельницкая лѣтопись (1636–1650)”;

“Гисторія о началѣ проименованія козаковъ, о(т)куду козаки нареченны, о(т) коего племени и рода (1739)”;

“Добромильская лѣтопись (1648–1700)”;

“Имена полковимъ городамъ и Полковникамъ, по обоихъ сторонахъ Днѣпра за Хмелницкого будучимъ”;

“Исторія Русовъ или Малой Россіи” (1846);

“Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ, составилъ Самоилъ Величко, бывший канцеляристъ канцеляріи войска запорожскаго” (1720);

“Дѣйствія презѣльной и отъ начала поляковъ кривавой небывалой брани Богдана Хмелницкого, гетмана Запорожскаго, съ поляки, за Найяснѣйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казѣмира, въ року 1648, отправоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмелницкого неоконченной, зъ рознихъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу, трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитнихъ старожиловъ свѣдѣтельствѣ утвержденная. Року 1710”;

“Лѣтописецъ въ русскихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року (1587–1750)”;

“Лѣтописецъ или описаніе краткое знатнѣйшихъ дѣйствъ и случаевъ, что въ которомъ году дѣялось въ Украинѣ малороссійской обоихъ сторонъ Днѣпра и кто именно когда Гетманомъ былъ козацкимъ (1506–1737)”;

“Лѣтопись краткій о(т) початку великороссійски(х) и про(т)чіихъ кнѣзей и монарховъ, хто в которомъ году імѣлъ прѣлѣ великоро(с)сійскаго кнѣзѣ и кто в Малой Россіи былъ гетмано(м), в которомъ году, и что в тѣхъ годахъ дѣялося (1740)”;

“Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ” (1878);

“Межигорская лѣтопись (1608–1700)”;

“Краткое лѣтоизобразительное знаменитыхъ и памяти достойныхъ дѣйствъ и случаевъ описаніе, что въ какомъ годѣ въ Украинѣ малороссійской дѣялось, наипаче, кто именно когда былъ козацкимъ гетманомъ, и о протчихъ приключеніяхъ отъ Россіи, кратко (1506–1783)”;

“Краткое Описаніе Малороссіи”;

“Имянная перепись малороссійскихъ хетмановъ, когда кто и съ какой стороны Днѣпра былъ, съ краткимъ описаніемъ ихъ дѣлъ”;

“Реестръ Гетмановъ, по Хмелницкого смерти будучихъ, и за нихъ отправляющихся военныхъ дѣйствіяхъ”;

“Хронологическая роспись Гетмановъ Малороссійскихъ”;

“Собраніе Историческое, изъ книгъ древняго писателя Александра Гвагнина и изъ старыхъ русскихъ вѣрныхъ лѣтописей абшинтованнымъ полковимъ обознимъ Стефаномъ Василиевимъ синомъ Лукомскимъ сочиненное в малороссійскомъ городѣ Прилукѣ 1770 году”;

“Собраніе Гетмановъ Войска Запорожскаго Малой Россіи, предѣ Хмелницкимъ бывшихъ”;

“Хронологія высокославныхъ ясневельможныхъ гетмановъ (1506–1765)”, реєстри антропонімів яких подаємо в додатках (антропонім у Н. в. – якщо протягом тексту пам'ятки засвідчено хоча б 1 раз у формі прямого відмінка; в непрямому відмінку – якщо в тексті пам'ятки засвідчено тільки в непрямому відмінку).

До джерельної бази віднесено і списки, реєстри, хронології гетьманів. Це зроблено свідомо з огляду на кілька моментів: по-перше, історіографія в

повному значенні цього слова – це не лише історичні праці, а й ті, які допомагають правильно відтворити історію, історичні події; по-друге, в комунікативному відношенні компоненти одного списку (реєстру, хронології) об'єднані спільною метою – подати інформацію про належність денотатів списку до певної соціальної групи населення, характер якої зазначається в заголовку, напр.: “Имянная перепись малороссійских *хетмановъ*, когда кто и съ какой стороны Днепра былъ, съ краткимъ описаніемъ ихъ дѣлъ” чи “Реестръ *Гетмановъ*, по Хмелницкого смерти будучихъ, и за нихъ отправляющихся военихъ дѣйствіяхъ”; по-третє, антропоніми (точніше – антропонімоформули), зафіксовані в досліджуваних пам'ятках, свідчать про вибір їх укладачами найважливіших у функціональному відношенні компонентів – імені та прізвищевої назви.

З другої половини ХХ століття в ономастиці набули поширення дослідження особливостей функціонування онімів у художніх творах²⁴. Власні назви розглядаються як стилістична категорія, яка служить для побудови цілісності художнього тексту та реалізації задуму автора. Автор може використати у своєму творі як імена історичних осіб, так і вигадані ним самим, які влучно характеризують героя. Виникає запитання: в якому аспекті розглядати антропонімію української історіографії другої половини ХVII – ХVIII ст. – в історичному чи стилістичному? Історичний аспект зумовлений такими чинниками: 1) твори історіографічного жанру писалися сучасниками змальовуваних подій (якщо не всього описуваного періоду, то якогось його проміжку), через те вжиті антропоніми частково відбивають реальний тогочасний антропонімікон; 2) фонетичні, морфологічні варіанти свідчать про адаптацію імен, становлення прізвищевих назв, яка відбувається протягом певного періоду. Щодо другого аспекту зазначимо таке: 1) майже всі досліджувані твори є компіляціями, що свідчить про опрацювання авторами значного доступного кола джерел для створення праці такого типу; 2) суб'єктивізм у змалюванні подій виявився не лише в аналізі власне події, а й у ставленні до “винуватця”, тобто у використанні тих чи тих варіантів антропоніма або антропонімної формули для ідентифікації особи; 3) в деяких випадках антропоніми використовуються зі стилістичною функцією для характеристики інших класів онімів (антропонімів, хрононімів, документонімів та ін.); 4) досліджувані пам'ятки не є ще власне науковими творами, а ґрунтуються на літературно-науковій основі. Враховуючи сказане вище, досліджуваний антропонімікон розглядаємо в обох аспектах – історичному та стилістичному.

²⁴ Михайлов В. Н. Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе. – Луцк, 1965. – 54 с.; Михайлов В. Н. Экспрессивные свойства и функции ИС в русской литературе // Филологические науки. – 1966. – № 2. – С. 54–66; Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. – С. 34–40; Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте. – Л., 1990. – 104 с.; Белей Л. О. Функціонально-стильові можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. – Ужгород, 1995. – 120 с.; Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 1997. – 16 с.; Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 1998. – 17 с., та ін.

РОЗДІЛ I

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ XVII – XVIII ст. ЯК ДжЕРЕЛО АНТРОПОНІМІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Українська історіографія другої половини XVII – XVIII ст. – явище складне й багатогранне, яке повинне стати об'єктом дослідження істориків, мовознавців та літературознавців. Адже саме з другої половини XVII ст. починають “з’являтися порівняно короткі історичні оповідання, які містять узагальнений виклад історії своєї країни з найдавніших часів і до сучасних авторові подій”²⁵. Історіографія досліджуваного періоду – не до кінця сформований жанр, оскільки в ній виразно простежуються традиції давнього літописання, на підставі яких ці пам’ятки відносять до жанру історичної прози²⁶.

Історіографії XVII ст. притаманні, як зазначає Д. С. Наливайко, “раціоналізм, зосередження уваги на людині та її діяннях, інтерес до суспільно-політичної сфери життя. В ній посилюється інформативна навантаженість викладу, зростає увага до джерел та документальної оснащеності, але водночас залишається в силі “літературне розуміння” історичних творів, їхніх завдань і цілей”²⁷, однак незмінним залишається те, що основну увагу приділено людям, які займали високе становище в суспільстві (король, цар, гетьман, князь, боярин та ін.) або брали активну участь у воєнних чи іншого роду визначних подіях (полковники, сотники, судді, генеральні писарі та ін.). Нечасто в пам’ятках історіографічного жанру йдеться про людей із соціальних низів – козаків, селян. І якщо в ранніх пам’ятках досліджуваного періоду (до них відносимо насамперед три найвідоміші літописи – Самовидця, Григорія Граб’янки, Самійла Величка та кілька невеликих – Хмільницький, Межигірський, Добромільський) ще трапляються поодинокі випадки, коли згадуються прості козаки, то в пам’ятках-компіляціях пізнішого часу (“Гісторія...”, “Літописець...”, “Собраніє...” та ін.) їх майже немає. У XVIII ст. “історіографія набуває іншого змісту й спрямованості, але її структура, зокрема співвідношення наукового й літературного елементів, не зазнають радикальних змін”²⁸, тобто їх можна кваліфікувати як пам’ятки історико-літературні. Проте провести межу між історичною і літературною сторонами історіографічної праці інколи буває важко, тому що вони тісно переплітаються. Змальовуючи історичні події через певний час після того, як вони відбулися, літописець доповнює свою розповідь різними розповідями, народними переказами, легендами. Тому опис подій, показ діяльності й оцінка історичних постатей у літописах – це сплав джерелознавчого матеріалу, усної народної традиції та історичної концепції автора, обмежених вимогами обраного жанру.

²⁵ Мыцык Ю. А. Украинские летописи XVII века: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1978. – С. 5.

²⁶ Українська література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст.: Довідник / Редкол.: С. П. Денисюк, В. Г. Дончик, П. П. Кононенко та ін. – К.: Либідь, 2000. – С. 68, 178.

²⁷ Наливайко Д. С. Козацька християнська республіка / Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам’ятках. – К.: Дніпро, 1992. – С. 18–19.

²⁸ Там само. – С. 20.

Неабияку роль у створенні загальної картини історичного розвитку суспільства належить антропонімікону, за допомогою якого автори творів історіографічного жанру намагалися відтворити не лише добу Хмельниччини (а саме подіям визвольної війни 1648–1654 рр. приділялося найбільше уваги), а й давніші часи – від створення світу чи початків козацтва. Саме на антропонім лягало основне навантаження – дати відповідь на запитання *хто діяв?*, *з ким?*, *проти кого?* і вже потім – *коли* і *де?*

Друга половина XVII – XVIII ст. становить значний інтерес як з лінгвістичного, так і з історичного, політичного, ідеологічного поглядів. Коло питань, які потрібно вирішити, надзвичайно велике: чи творилася нова українська літературна мова на базі старої; чи була перервана літературна традиція; якою мовою або яким варіантом мови написана та чи та пам’ятка тощо.

Друга половина XVII – початок XVIII ст. – це час появи таких визначних пам’яток, як літописи Самовидця, Г. Граб’янки, С. Величка. Задовольняючи культурно-освітні потреби свого часу, вони увібрали в себе всі попередні надбання вітчизняної та західноєвропейської історіографії й піднесли її на вищий, новий, щабель розвитку, стали видатним явищем не лише в українській, а й у всій східнослов’янській історіографії. З’являються твори, в яких центральне місце посідає змалювання подій визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького. Ці події “зродили в письменстві довгу низку мемуарів або й спроб прагматичної історії, утриманої в літописній формі, по роках, внаслідок того, що автори таких спроб не були в силі опанувати матеріалу та привести його у внутрішній зв’язок. Однак і козацькі мемуари й спроби прагматичної історії зберегли давню назву літописів, бо й між давніми українськими літописами й козацькими мемуарами й історичними писаннями не було різкої межі, різких переходів, навпаки, давній тип збереження української національної традиції переходив непомітно в новий тип, нерідко зливаючися один із другим”²⁹. Безперечно, початковий етап творення історіографічних праць носив сильний відбиток давніх та середньовічних літописних традицій, однак компілювання вимагало докладного опрацювання великої кількості доступних джерел, серед яких були й народні перекази та легенди. З цього приводу С. О. Єфремов зауважив, що “козаччина під час найбільшого свого розквіту заступає їм [авторам] попередні події рідної бувальщини, і через те більшість із них Хмельниччину – оту кульмінаційну точку національних змагань – бере за вихідний пункт і початок своїх історичних домислів. Це накладає на них печатку спільного настрою й дуже різнить од попередньої історіографії”³⁰. Відбувається поступове збирання та узагальнення фактів і явищ про воєнні події, які знайшли своє відображення в пізніших “перехідних” працях – літописах-історіях-компіляціях. Завершує цей

²⁹ *Возняк М. С.* Історія української літератури: У двох книгах: Навч. вид. – Львів: Світ, 1994. – Кн. 2. – С. 361.

³⁰ *Єфремов С. О.* Історія українського письменства. – К.: “Феміна”, 1995. – С. 206–207.

літописний ряд “Історія русовъ” – своєрідний “симбіоз поезії й історії”³¹, яка знаменує новий виток у розвитку історичних праць. Перебуваючи ще під значним впливом літописної традиції (створення світу, послідовність викладу подій і фактів, датування та ін.), невідомий автор намагається витворити нову працю – історію, писану науковим стилем, а не хроніку, літопис. Жанр пам’ятки визначають як полеміко-публіцистичний твір³² чи політичний памфлет³³, хоч насамперед це є історіографія зі значними художніми, фольклорними вкрапленнями.

В академічному виданні “Курс історії української літературної мови” зазначається, що “твори такого типу слід характеризувати як історико-мемуарну прозу”³⁴. Таке визначення жанру досліджуваних пам’яток не повністю відображає їх зміст, адже відбувалося не просте переписування чи описування, а свідомо компіляція опрацьованих матеріалів з аналізом подій. Жанр цих пам’яток визначаємо як **історіографічний**.

Історіографія – це 1) історія історичної науки в цілому, інколи сама історична наука, а також сукупність досліджень, присвячених певній темі чи історичній епосі, яким властива внутрішня єдність; 2) спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію історичної науки³⁵. У “Словнику української мови” значення цього терміна тлумачиться більш докладно: 1. Наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. 2. Сукупність історичних творів, що стосуються певного періоду або якої-небудь проблеми³⁶. У найновіших дослідженнях під українською історіографією розуміють: 1) сукупність літератури з проблем історії України; 2) процес виникнення і розвитку історичної науки в Україні; 3) наукову дисципліну, яка вивчає стан та розвиток історичної науки в Україні³⁷. На цій підставі до пам’яток історіографічного жанру відносимо літописи, літописи-компіляції та списки-реєстри козацької верхівки (гетьманів та полковників), які були написані (або скомпільовані) протягом другої половини XVII – XVIII ст. і мали на меті висвітлити, поряд з іншими, події визвольної війни 1648–1654 рр. Хоч таке віднесення є умовним, однак це не применшує цінності вказаних творів для антропонімії, тому що в “пам’ятках писемності XVII–XVIII ст. немовби синтезувалася література, історія, фольклор, мистецтво”³⁸.

Українська історіографія другої половини XVII – XVIII ст. надзвичайно строката за способом відображення минулих подій, рівнем художнього оформлення, стилем та мовою написання. Вона відрізняється від

³¹ Мишанич Я. О. “Історія русів”: історіографія, проблематика, поетика. – К.: ТОВ “Видавництво “Обереги”, 1999. – С. 151.

³² Мишанич О. Давня література в українській літературно-критичній та естетичній думці першої половини XIX ст. // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 223.

³³ Франко І. Характеристика руської літератури XVI–XVIII століть // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 364.

³⁴ Курс історії української літературної мови: В 2-х т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I. – С. 117.

³⁵ Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1985. – С. 367.

³⁶ Словник української мови: В 11-ти т. / За ред. І. К. Білодіда. – Т. IV. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 51.

³⁷ Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). – К.: Генеза, 2000. – С. 15.

³⁸ Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 6.

середньовічного літописання низкою рис. Насамперед розширюється тематика, залучаються нові джерела, посилюється критична обробка матеріалів, порічна форма викладу поступово витісняється більш просторим літературно-історичним коментарем, який уже містить елементи наукового підходу до висвітлення описуваних подій³⁹. Тісні культурні відносини між шляхетською Польщею та Україною відкривали доступ літописцям та історикам до користування записками та хроніками західноєвропейських мандрівників та письменників – М. Бельського, Г.-Л. Боплана, О. Гваніні, В. Коховського, С. Пуфендорфія, С. Твардовського, П. Шевальє.

Серед досліджуваних пам'яток можна виділити три великі групи:

- Ø “регіональні”, або місцеві, літописи;
- Ø літописи та історії-компіляції, які змальовують події на значній території України та за її кордонами;
- Ø хронології, реєстри, переписи козацької верхівки – гетьманів та полковників.

“Регіональні” літописи завершують епоху середньовічного літописання. Написані вони у другій половині XVII ст. Сюди належать Хмільницький (доведений до 1650 року), Межигірський (доведений до 1700 року), Добромільський (доведений до 1700 року) літописи. Однією з особливостей цих пам'яток є точні хронологічні межі. Враховуючи цю рису, до зазначеної групи віднесемо і твір Самовидця. У “регіональних” літописах стисло подається інформація про найважливіші події в житті країни, докладніше автори зупиняються на подіях місцевого значення. Зберігаючи традиції давнього літописання, автори ведуть виклад повідомлень за роками. Основна увага приділена визвольній війні (Хмільницький, Межигірський, Добромільський літописи) та подіям, які їй передували. Будучи невеликими за обсягом, вони становлять неабияку цінність не лише для історії, літератури, а й для лінгвістики. Це пов'язане з тим, як зазначає Ю. О. Мицик, що їх автори використовували свої спогади, свідчення очевидців, фольклорні матеріали, а також писемні джерела, які не збереглися до нашого часу⁴⁰. Звичайно, записи до “місцевих” літописів велися постійно, без значних часових проміжків. З цього погляду викликає деякі зауваження літопис Самовидця. Історики розбивають його на дві частини: історичну (1648–1676 pp.) та літописну (1677–1702 pp.)⁴¹, причому першу частину Самовидець писав тільки на основі своїх спогадів. Нам видається малоімовірним, щоб людина, наскільки б добре в неї не була розвинена пам'ять, змогла втримати в ній події майже трьох десятиліть і згодом відтворити їх із такою точністю. Очевидно, в розпорядженні Самовидця були першоджерела, які не збереглися до нашого часу.

Науковці неодноразово відзначали цінність літописів як пам'яток історичної літератури, зокрема М. І. Марченко, який вказав, що “серед козацьких літописів літопис Самовидця являє собою одну з найцінніших

³⁹ *Мыцык Ю. А.* Украинские летописи XVII века: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1978. – С. 6.

⁴⁰ *Там само.* – С. 74–75.

⁴¹ *Петровський М.* Нариси історії України XVII – початку XVIII століть. – Харків, 1930. – С. 132.

пам'яток української історичної літератури XVII ст.”⁴². Викликають сумнів ужиті М. І. Марченком терміни “козацькі літописи”, “козацько-старшинська історіографія”. Їх традиційно вживають стосовно літописів Самовидця, Григорія Граб'янки та Самійла Величка, очевидно, через те, що їх автори походили з козацького середовища⁴³. На поширення цих термінів вплинуло посилення літописців-компіляторів, які начебто користувалися при написанні своїх праць “кроничками козацькими”. Однак епітет *козацький* у XVI–XVIII ст. виступав синонімом до означення *український* і використовувався для позначення українського народу, тож правильнішим буде визначати ці літописи не як *козацькі*, а як *українські* (пор., наприклад, польські хроніки). Соціальний статус, походження автора не може слугувати основою для визначення жанру праці.

Друга група досліджуваних пам'яток – літописи та історії-компіляції. Її умовно можна поділити на дві підгрупи: 1) *пам'ятки, в яких виклад починається з часу виникнення козацтва чи від першого відомого автору гетьмана* (“Літописець или описаніе краткое знатнѣйшихъ дѣйствъ и случаевъ, что въ которомъ году дѣялось въ Украины малороссійской обоихъ сторонъ Днѣпра и кто именно когда Гетманомъ былъ козацькимъ”, “Літописець въ рускихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року”, “Краткое літоизобразительное знаменитыхъ и памяти достойныхъ дѣйствъ и случаевъ описаніе, что въ какомъ годѣ въ Украинѣ малороссійской дѣялось, наипаче, кто именно когда былъ козацькимъ гетманомъ, и о протчихъ приключеніяхъ отъ Россіи, кратко”); 2) *пам'ятки, в яких автори намагаються починати виклад від створення світу або часів київських князів* (літописи Григорія Граб'янки, Самійла Величка, “Исторія Русовъ”, “Краткое Описаніе Малороссіи”, “Собраніе Историческое, изъ книгъ древняго писателя Александра Гвагнина и изъ старихъ русскихъ вѣрнихъ літописей абшинтованнымъ полковимъ обознимъ Стефаномъ Василичевимъ синомъ Лукомскимъ сочиненное в малороссійскомъ городѣ Прилукѣ 1770 году”, “Гисторія о началѣ проименованія козаковъ, о(т)куду козаки нареченны, о(т) коего племени и рода”, “Літопись краткій о(т) початку великороссійски(х) и про(т)чіихъ кнѣзей и монарховъ, хто в которомъ году імѣль прѣтль великоро(с)сійского кнѣзнія и кто в Малой Россіи былъ гетмано(м), в которомъ году, и что в тѣхъ годахъ дѣялося”). У цих пам'ятках простежується відносно однаковий щодо об'єктів номінації антропонімікон (зрозуміло, якщо йдеться про літописи-компіляції, то все залежить від часового проміжку, кількості використаних додаткових матеріалів; на реєстри, хронології, списки це не поширюється) та використовуються майже аналогічні антропонімні формули для ідентифікації історичних осіб.

⁴² Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К.: Вид-во КДУ, 1959. – С. 49.

⁴³ Курс історії української літературної мови: В 2-х т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I. – С. 117; Плющ П. П. Історія української літературної мови. – К.: Вища школа, 1971. – С. 225; Грицай М. С., Микитсь В. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література. – К.: Вища школа, 1978. – С. 269

Третя група досліджуваних пам'яток відзначається чіткими хронологічними рамками та використанням подібних антропонімних формул (переважно – дволексемних).

Певні труднощі становить те, що кожна з досліджуваних пам'яток має своє часове окреслення, що, з одного боку, збільшує кількість використаних автором антропонімів, а з другого – вимагає від автора відповідності використовуваних антропонімоформул описуваній епосі або підведення давніх антропонімоформул під сучасні авторові. Пам'ятки історіографічного жанру створювалися в результаті підбору найбільш цінних (з точки зору їх авторів) історичних, літературних та інших матеріалів. Про це неодноразово зазначали видавці пам'яток або їх нові переписувачі: “Краткое ... описание” имѣетъ нѣкоторое сходство съ лѣтописями: “Самовидца” и особенно Грабянки; но заключаетъ въ себѣ много новыхъ и довольно важныхъ извѣстий; а съ 1734 года – совершенно новая”⁴⁴; “Вѣроятно, первый авторъ ея, подобно Величку, пользовался какими-нибудь древнѣйшими замѣтками, которыя Величко называетъ *кроничками козацкими*”⁴⁵. С. В. Лукомський у передмові до свого “Собрания исторического” просить у читача вибачення за, можливо, невдалий переклад та зазначає, що “однакожь исторію Самойла Твардовского, всю войну Богдана Хмельницкого такъ же козаковъ и татаръ противъ поляковъ в себѣ содержащую, перевести осмѣлился и, для лучшаго оной изясненія, древняя исторіи, мною жъ переведенная, о началѣ козаковъ, о ихъ гетманахъ и о разнихъ воинскихъ чрезъ нѣсколько вѣковъ от нихъ происходящихъ дѣйствахъ, к той же Твардовского исторіи присовокупилъ, и послѣдуя древняго писателя Александра Гвагнина книгамъ, ничего и от нихъ, что касается к свѣдѣнію, не пропустилъ, да и русскихъ старыхъ вѣрныхъ лѣтописей упомянуть не миновалъ; что все вмѣстѣ “Собраниемъ Историческимъ” назвалъ”⁴⁶. Матеріал не просто переписувався, а відбувалася свідомо компіляція, яка вимагала від автора докладного перегляду відібраних ним документів та їх коментарів (хай і незначних).

Часто в основу нової історії-компіляції класся список поширеного на той час літопису (напр., Самовидця чи Григорія Граб'янки), до якого додавалися матеріали, дібрані переписувачем-укладачем з інших джерел. У зв'язку з цим в українській історіографії виділяють п'ять різновидів компіляцій, в яких епізодично використано козацькі літописи:

1. Поєднання кількох козацьких літописів між собою, як правило, в супроводі додаткових матеріалів.
2. Поєднання козацьких літописів з історичними матеріалами.
3. Поєднання козацьких літописів із літературними творами.
4. Поєднання козацьких літописів із релігійно-повчальними статтями.

⁴⁴ Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 49.

⁴⁵ Там само. – С. 6.

⁴⁶ Див. Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, “Краткого Описанія Малороссіи” и “Собранія Историческаго”. – К., 1878. – С. 323.

5. Збірники, що об'єднують козацькі літописи з копіями дипломатичних, урядових та інших документів, іноді з офіційними або приватними листами⁴⁷.

Як відзначають історики, головною рисою української історіографії другої половини XVIII ст. є компілятивність⁴⁸.

Досліджувані нами пам'ятки історіографічного жанру умовно поділимо на дві групи:

а) *некомпілятивного характеру* (до цієї групи відносимо Хмільницький, Добромильський, Межигірський літописи та літопис Самовидця);

б) *компілятивного характеру* (до цієї групи відносимо решту досліджуваних пам'яток: літописи Григорія Граб'янки, Самійла Величка, “Літописець”, “Літопись”, “Описание”, “Краткое описание Малоросіи”, реєстри, хронології, переписи та ін. Тут можна помітити певну компілятивну диференціацію: якщо Григорій Граб'янка, Самійло Величко збирали свідчення з різних доступних джерел, про що вони зазначали в передмові “до чителника”, то невідомі й відомі автори пізніших історій-компіляцій брали їх готовими у своїх попередників).

Ускладнює вивчення власних назв у зазначених вище пам'ятках і той факт, що джерелом стали видрукувані праці, а не рукописи. Наприклад, для дослідження “Исторіи русовъ” обране видання, здійснене в 1846 році О. М. Бодянським, який писав: “Имѣя нѣсколько списковъ этой исторіи, я выбралъ лучший изъ нихъ, подвель къ нему изъ прочихъ разнословія, и потомъ предложилъ Императорскому Обществу Исторіи и древностей Российскихъ издать его въ свѣтъ, что и исполняется нынѣ”⁴⁹. Імовірно, всі списки (а їх існувало чимало) були зведені до спільного знаменника, що не дає повного уявлення про фонетичні, лексичні та інші особливості першоджерел (можна припустити, що О. М. Бодянський при виданні застосував свій варіант правопису). М. Білозерський про відкритий і виданий ним “Літописець въ рускихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року” зазначає, що йому “извѣстны два списка этой літописи: одинъ, принадлежащій библиотекѣ Черниговской духовной семинаріи, доведенъ до 1750 года, а другой, древнѣйшій, принадлежащій мнѣ, оканчивается 1652 годомъ”⁵⁰.

Інколи в передмові до читача автор історіографії наводив використані ним джерела. Наприклад, Самійло Величко на титульному аркуші літопису називає використані вітчизняні та іноземні праці – діаріуш Самійла Зорки, історичну поему польського письменника Самійла Твардовського “Wojna domowa”, “Вступ до європейської історії” німецького історика Самійла Пуфендорфія та козацькі хроніки. Літописець застерігає читача бути уважним, оскільки авторами двох із них є іноземці, не дуже глибоко обізнані з головними описуваними подіями – визвольною війною українського народу, тому їхні

⁴⁷ Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 122.

⁴⁸ Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К.: Вид-во КДУ, 1959. – С. 81; Кравченко В. В. Українська історіографія епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.). – Х.: Основа, 1996. – С. 64.

⁴⁹ Див. История русовъ или Малой Россіи. – М., 1846. – С. 9.

⁵⁰ Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 1.

свідчення можуть бути необ'єктивними або й помилковими. На цьому ж наголошував і П'єр Шевальє⁵¹.

У XVIII ст. найбільше списків мали літописи Самовидця, Григорія Граб'янки та “Краткое Описание Малороссии”⁵². Уперше введено в коло антропонімійних досліджень, крім широко відомих пам'яток, один зі списків літопису Григорія Граб'янки – “Гисторія о началѣ проименованія козаковъ, о(т)куду козаки нареченны, о(т) коего племени и рода (1739)” та “Лѣтопись краткій о(т) початку великороссійски(х) и про(т)чіихъ кнзѣй и монарховъ, хто в которомъ году імѣлъ прѣлъ великоро(с)сійского кнжнія и кто в Малой Россіи былъ гетмано(м), в которомъ году, и что в тѣхъ годахъ дѣялося”, видані в Житомирі у 2001 році (серія “Пам'ятки української мови XVIII ст.”).

Список “Історії русовъ”, виданий О. М. Бодянським, ставить перед багатьма дослідниками проблему – якою мовою написана пам'ятка? Друга половина XVII – XVIII ст. – період, коли відбувається змішування різних варіантів української мови. Перестає бути відчутною диференціація, за якої твори високого “штилю” писалися слов'яноруською мовою, а низького – “простою”. На практиці, як зазначають мовознавці, слов'яноруською мовою написані твори не тільки високого, а й середнього “слогу”, “простою мовою” – багато пам'яток високого “слогу”, живе народне мовлення широко проникало у сферу середнього “слогу”⁵³.

Автори в більшості випадків не були свідками описуваних подій, тому використання кожної антропонімної моделі в досліджуваних пам'ятках носить як позалітературний (тобто реальний), так і літературний характер і залежить від соціально-історичних та лінгвальних факторів. Серед позамовних чинників, які впливають на функціонування різних структурних моделей, розрізняють відповідність іменування вимогам суспільства на певному етапі розвитку, національна та соціальна належність антропоніма.

Пам'ятки історіографічного жанру відбивали стан тогочасної літературної мови, де, поряд із традиційними, з'являлися нові лексичні, морфологічні та інші елементи, засвідчуючи їх побутування в живому народному мовленні. Справді, якщо взяти до уваги часовий фактор (а з XVIII ст. починають з'являтися компіляції, в яких простежується намагання створити історію свого народу від найдавніших часів і до сучасних авторам днів), то кількість ужитих антропонімів незначна, однак частотність деяких із них досить висока. В окремих пам'ятках подаються списки-реєстри гетьманів, козацької старшини. Концентрацію антропонімів у текстах досліджуваних пам'яток спостерігаємо тоді, коли:

- 1) автор змальовує воєнні події: він перераховує тих, хто брав участь у битві, хто загинув, був узятий у полон (але тільки з козацької верхівки), напр.: *На весну зараз его царское величество висилаеть*

⁵¹ Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі / Пер. з франц. Ю. Назаренко. – К.: Томіріс, 1993. – С. 20.

⁵² Апанович Е. М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 126–201.

⁵³ Жанри і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 94.

сили великіє до Києва, то єсть князя Михайла Черкаского, а при нему бояре великіє: Петръ Василіевичъ Шереметовъ и братъ Шереметовъ, бояринъ Миславскій, князь Урусовъ, князь Хованскій, князь Долгорукій, Алексѣвичъ Змієвъ, царскихъ приказовъ голова Шепелевъ (ЛС, 148); Того(ж) Богданъ Хмельницкій по(д) Корсуномъ військо людское избилъ и двоухъ гетмановъ, Потоцкого и Каліновского, такъ же з большой шляхти, Казановского, Одриволско(го), Балабана, Бедановского, Хмельницкого, Яснєвского, Ковалского, Хоментовского, Гдєшинского, Бидзінского, Тиминского, Ораговского, Кучновского и инни(хъ) многихъ полководцевъ и капитановъ в плѣнь взявъ, татарамъ о(т)даде (Літопись, 201–202); тамо убиѣнь бысть Тишкевичъ, Осолінскіи, Речицкіи, Урендовскіи, Сверскіи, хорунжіи Подолскіи, Кашовскіи, Хоцѣмирскіи, полковники Мясковскіи, подѣкоморіи лвовскіи, Кедєшинскіи, Бродовскіи, и иннихъ до пяти тысячъ и инніє великородніє ѣнове (Гисторія, 102);

- 2) автор у текст своєї історії-компіляції вкраплює невеличкий список-реєстр сотень, сотенних містечок та сотників, напр.: *Наице(р)віи чигиринскіи полковникъ Федоръ Якубовскіи имѣяше в полку своемъ – 3189,*

*черка(с)кіи Іванъ Воронченко – 2989,
каневскіи Семенъ Павицкіи – 3120,
корсунскіи Лукянъ Мозира – 3472,
уманскіи Іосифъ Глухъ – 3830,
браславскіи Данило Нечаи – 2072,
калѣцкіи Іванъ Федоренко – 2046,
кієвскіи Антонъ Адамовичъ – 2080,
кропивянскіи Филонъ Джеджелѣи – 2053,
перєя(с)ловскіи Федко Лобода – 2150,
остринскіи Тимошъ Носачъ – 1958,
ми(р)городскіи Максимъ Гладкіи – 3158,
полтавскіи Ма(р)тинъ Пушкаренко – 2783,
нѣженскіи Прокопъ Шумейко – 983,
чернѣговскіи Мартинъ Небаба – 996 (Гисторія, 117);*

И по сему составились: полкъ Кієвскій, при Полковникѣ Антонѣ Адамовичѣ, въ 1200 Козаковъ, Черниговскій, при Полковникѣ Мартынѣ Небабѣ, въ 1200, Сѣверскій, при Полковникѣ Яковѣ Коровкѣ, въ 1200, Каневскій, при Полковникѣ Семенѣ Павицкомъ, въ 3000... (ІР, 104);

- 3) автор змальовує важливі, як на його погляд, суспільно-політичні події (прийняття унії, епізод відправлення / прибуття когось, наприклад Б. Хмельницький виряджає до царя послів; приїзд цариці Катерини та ін.), напр.: *И сихъ предателей было восемь Епископовъ и одинъ Митрополитъ, Рогоза, съ Архімандритами и Протопопами, а именно: 1-й Іпатій, Епископъ Владимірскій и Брестскій, Прототроній*

Константинопольській; 2-й Кириль Терлецькій, Епископ Луцькій и Острожській, Ексархъ Патріаршескій; 3-й Ергомень, Епископъ Полоцькій и Витебській; 4-й Іоаннь Гоголь, Епископъ Пинській и Туровській; 5-й Діонисій, Епископъ Холмській и Бѣльській; 6-й Іннокентій Борковській, Епископъ Черниговській и Остерській; 7-й Іраклій Шеверницькій, Епископъ Волинській и Почаевській; и 8-й Теохтистъ, Епископъ Галицькій и Львовській (ІР, 33).

Зазначимо, що не в усіх досліджуваних пам'ятках можна виділити такі моменти. Зокрема, в тих літописах, автори яких продовжують давні та середньовічні традиції і повідомлення ведеться суворо за роками, концентрації антропонімів немає: вони майже рівномірно розподілені в межах тексту, за винятком, хіба що, тих випадків, коли йдеться про побутові явища (нашесть сарани, неврожай та ін.). Історики-компілятори, маючи на меті викласти узагальнені відомості про минулі події та для надання пам'ятці більшої авторитетності, епізодично докладно зупиняються на згаданих вище випадках, хоча й не завжди їхні дані є історично, хронологічно, кількісно правдоподібними (відчувається ще значний вплив жанрів усної народної творчості).

Змістом зумовлена незначна кількість антропонімів для ідентифікації осіб жіночої статі, дітей: вони не брали участі у воєнних діях. Зрідка трапляються найменування жінок, які посідали високе становище в суспільстві або були дружинами воєначальників, дітей царських та деяких гетьманських родин; у цих найменуваннях є пряма вказівка на спорідненість за допомогою апелятивного елемента *син, дочка*.

Специфічними особливостями жанру історіографії регламентується і вживання антропонімійно-апелятивних іменувань. Так, цей різновид становить $\approx 3\%$ від загальної кількості вживань антропонімів у досліджуваних пам'ятках. Однак цей тип іменувань показує й своєрідну деіндивідуалізацію ідентифікації особи для праць такого жанру, коли основна увага зосереджується на керівній особі (цареві, королеві, гетьманові, сотникові та ін.), що проявляється у вживанні присвійної конструкції – *посла Ракочого, посланець Палґевъ, посланники Дорошенкови Корицькій и Лѣшковській, свата Хмелницького, Семенова полчанина, сестра родная Гетмана Мазепи* та ін.

Контакти українців з іншими державами (народами) визначають наявність у пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. антропонімів та антропонімоформул, властивих антропонімійним системам інших народів. Особливості використання найменувань на позначення осіб іноземних держав беруть початки ще в давньокиївському літописанні, де вже тоді інформація про чужоземців подавалася коротко і в основному складалася зі словосполучення, що включало апелятивне окреслення ("титульну" лексему) + антропонім.

Під час написання чи переписування проявлявся суб'єктивізм – ставлення компілятора до тієї чи тієї історичної особи та коментар (зрідка – аналіз)

вчинку (вчинків), що є наступним важливим чинником, який зумовлював уживання антропонімів, їх варіантів та формул.

Для ономастики важливо, що в цих літописах трапляються (хай і поодинокі) місцеві антропоніми, не засвідчені в жодній із наступних історій-компіляцій, напр.: *Пятницкая* (ХЛ, 79), *Гетманъ запорожскій Іоанъ Петрижицкій* (Хронологія, 110), *Мигула, козакъ запорожскій, былъ именованъ гетманомъ* (Хронологія, 119).

Відтворюючи позатекстовий антропонімікон, досліджувані історіографічні праці дають можливість простежити розвиток структурних засобів ідентифікації особи – від одно- до дво- і більше лексемних іменувань. На підставі аналізу антропонімів, засвідчених у “сумнівних” щодо мови написання пам’ятках, можна стверджувати, що історіографії-компіляції XVIII ст., особливо його другої половини, писані тогочасною українською мовою, зрозуміло, зі значними росіянізмами, що іноді дозволяє мовознавцям розглядати ці твори як пам’ятки російської мови. Так, характерною особливістю російської антропонімічної системи є невідмінюваність прізвищ на **-енк-о**, **-к-о**. Історії-компіляції фіксують парадигму прізвищ із такими формантами, напр.: *Того(ж) Юрій Хмельницькій с Ханенкомъ и Суховѣмъ да с татарами кримскими, да и із запорожцами напали були на Дорошенка и на орду Бѣлогородскую* (Літопись, 217); *Наказному жъ Гетману Золотаренку и Гетману Хмельницкому* (ІР, 125); *съ командиромъ ихъ Афанасіємъ Зинченкомъ* (ІР, 125); *преслѣдуя Суховія и Ханенка; освободилъ Дорошенка; а Ханенку повиновались полки* (ІР, 170); *Тогдажъ подъ Старимъ Быховимъ Золотаренка убито* (Літописець 1, 15); *при наказномъ гетманѣ Івану Золотаренку* (Описаніє 2, 241) та ін.

Отже, дослідження українських історіографічних пам’яток другої половини XVII – XVIII ст. стосувалися переважно визначення імен власників списків літописів, відомих і невідомих авторів, незрозумілих або загублених сторінок, текстології. Лише після опублікування багато рукописів стали доступними широкому колу науковців, що зробило ці пам’ятки об’єктом докладного вивчення, переважно джерелознавчого й текстологічного характеру. Більшість мовознавців використовує той чи той літопис XVII–XVIII ст. тільки як ілюстративний матеріал для аргументації своїх поглядів на розвиток окремих мовних форм чи категорій. Це значною мірою спричинилося до того, що українські літописи XVII–XVIII ст. і досі не посіли належного їм місця ні в українській історіографії, ні в історії літератури, ні в мовознавстві.

Українська історіографія другої половини XVII – XVIII ст., без сумніву, є цінним джерелом для докладних антропонімічних досліджень.

РОЗДІЛ II

АНТРОПОНІМОФОРМУЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII ст.

Відтворення подій визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького – головна тема творів історіографічного жанру (за винятком хронологій, переписів, списків, реєстрів, де інформація про ці події (якщо така є) подається дуже стисло). Це зумовило використання авторами однакового чи подібного антропонімікону. Форма подачі матеріалу, графіка тексту, яка відтворює фонетичні особливості української мови XVII–XVIII ст., а також структура антропонімічних формул (далі умовно – АФ) є свідченням того, що досліджувані пам'ятки передають розгалужену картину особового найменування в єдності різноманітних засобів ідентифікації. Найвиразніше це явище простежується в історіографічних працях другої половини XVII – початку XVIII ст., у яких ще не досить помітні “антропонімічні” штампи і фіксуються більшою мірою живі найменування – особові імена, імена по батькові, прізвищеві назви, описові антропонімічні конструкції, які пізніше, підпорядковуючись вимогам жанру, будуть зведені до “спільного знаменника” – використання дволексемних антропонімічних конструкцій та переходу до “спрощеного” варіанта – **ініціал(-и) + прізвище (прізвищева назва)**. Різниця у способах називання особи є найяскравішим проявом неусталеності системи офіційного іменування, з чого випливає, що досліджувані пам'ятки також значною мірою відбивають народне мовлення.

На відміну від пам'яток ділового письменства, для яких властиве супроводжувальне апелятивне окреслення переважно у двослівному антропонімічному найменуванні⁵⁴, в досліджуваних історіографічних творах-компіляціях таку вказівка-конкретизацію зафіксовано майже перед усіма формулами найменування, хоча вона й зовсім не впливає на специфіку оформлення власне антропонімічного компонента (за винятком, коли апелятив перебуває в інтерпозиції або постпозиції до антропоніма). Так, апелятивні уточнення, зафіксовані в пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст., вказують на **титул** (*На веснѣ князь Ромодановскій зъ Сомкомъ въ Крыловѣ Юрасево войско и татарское вся избили* (Описаніє 1, 74); *Королемъ Полскимъ Михайломъ Вишневецкимъ* (ЛГ, 203); *Государь царь и великій князь Алексій Михайловичъ* (ЛС, 44)), **військове звання, чин, посаду** (*Гетманъ Потоцкій и Полній Калиновскій* (ЛГ, 44); *полковникъ Федоръ Якубовскіи* (Гисторія, 117); *Того(ж) Іванъ Виговскій, писарь енералній* (Літопись, 205); *Сотнику Кіевскому, Якову Кизиму* (ІР, 38)), **на народність** (*отъ Армянскаго мниха, Мартина, въ Константинополѣ осужденнаго, а въ Кіевѣ всенародно соженнаго* (ІР, 34); *но онъ, помощію Жидка, крамара Лейбовича, очаровавшиаго, яко бы стражу, проданнымъ отъ него для*

⁵⁴ Пецак М. М. Стиль ділових документів XIV ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 191.

караульныхъ табакомъ, бѣжалъ изъ-подъ стражи и укрѣлся въ Польшѣ (ИР, 52)). Друга група представлена найяскравіше, тому що змалювання військових подій вимагало повної (й апелятивної, й антропоніміїної) ідентифікації. Апелятивний компонент завжди розташований у безпосередньому сусідстві з антропонімом і перебуває в основному в препозиції, хоча зрідка стоїть і в постпозиції, напр.: *Ипатія Поція, митрополиту унѣяцкогю* (Літописець 1, 13); *Тетеря гетманъ* (Описаніє 1, 75). Трапляється інколи подвійне апелятивне уточнення, яке може розривати антропоніміїний компонент, тобто перебувати в пре- та інтерпозиції, пре- та постпозиції до антропоніма, напр.: *гетманъ запорозскій Димитрій князь Вишневецкій* (Описаніє 2, 212); *За гетмана Петръ Конашевичъ Сагайдачній, полковникъ войска Запорожскаго, былъ* (Хронологія, 111).

В іменуваннях виділяємо власне антропоніміїний та неантропоніміїний (апелятивний) компоненти. Апелятивний компонент використовується у $\approx 98\%$ випадків уживань антропоніміїних конструкцій. Докладно на ньому не зупиняємося, оскільки аналізовані антропоніми довелося б розглядати в межах антропоніміїно-апелятивних іменувань.

Уживання тієї чи іншої АФ в досліджуваних текстах залежить більшою мірою від позамовних чинників. Тому справедливим є зауваження С. М. Медвідь-Пахомової про антропоніміїну систему слов'ян, зокрема й українців, що “в період формування й офіційної кодифікації прізвищ тільки росіяни та поляки мали свою державу, решта ж слов'янських народів розвивалися в рамках інших державних утворень, а тому й їх антропосистеми тією чи іншою мірою перебували під впливом тих норм ідентифікації особи, які були усталені в цих державах”⁵⁵. Саме цим пояснюється переважання в пам'ятках різних жанрів української мови майже до середини XVIII ст. дволексемних антропоніміїних іменувань і поступове зростання їх кількості в пам'ятках пізнішого періоду. Україна, як відомо, до визвольної війни 1648–1654 рр. входила до складу Польщі, де функціонувала дволексемна антропоніміїна система. Після входження України до складу Російської держави – 1654 р. відбувається повторне становлення української трилексемної антропоніміїної системи. Це пов'язано з тим, що українська еліта намагалася зрівнятися в правах із російською верхівкою, відповідно – “підігнати” свої найменування під тогочасні російські антропоніміїні стандарти. Епізод “антропоніміїної моди”, хоча він і стосується польського впливу, включає у свою працю автор “Історії русовъ”: *Въ послѣдствіи сіе Шляхетство, соединяясь съ Польскимъ Шляхетствомъ свойствомъ, родствомъ и другими обязанностями, отреклось и отъ самой породы своей Руской, а всемѣрно старалось, изуродовавъ природныя названія, приискивать и придумывать къ нимъ Польское произношеніе и называютъ себя природными Поляками. Почему и дондесъ видны у нихъ фамиліи совсѣмъ Рускаго названія, каковыхъ у Поляковъ*

⁵⁵ Медвідь-Пахомова С. М. Опозиція “своє/чуже” в дзеркалі антропосистеми // *Linguistica slavica: Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Желєзняк*. – К.: “Кий”, 2002. – С. 96.

не бувало, и по ихъ нарѣчію бытъ не могло, на примѣръ: Проскура, Чернецкій, Кисиль, Воловичъ, Сокирка, Комаръ, Ступакъ и премногія другія, а изъ прежняго Чаплины назвался Чаплинскій, изъ Ходуна Ходинскій, изъ Бурки Бурковскій (ИР, 41). Із цього невеликого “антропонімійного” есе видно, що розвиток категорії прізвищ багато в чому залежав від позамовних чинників.

2.1. Проблема класифікації антропонімів

Дослідити структурну характеристику антропонімікону пам'яток української історіографії другої половини XVII – XVIII ст. можна тільки за умови докладного опрацювання різних антропонімійних класифікацій. Тому здійснимо короткий огляд класифікацій східнослов'янської антропонімії, оскільки досліджувані тексти містять переважно антропоніми, за допомогою яких ідентифікуються представники різноетнічного козацтва.

Проблемою класифікації антропонімів староукраїнської мови займалися М. Л. Худаш, Р. Й. Керста, староросійської – В. К. Чичагов, С. І. Зінін, В. А. Никонов, старобілоруської – А. К. Устинович; розвиток АФ у слов'янських мовах дослідила С. М. Медвідь-Пахомова.

Однак проблемою є не тільки класифікація кількалексемних іменувань, а й віднесення тієї чи тієї формули до певного типу ідентифікації особи. М. Л. Худаш поділяє всі найменування на три групи: 1) власне антропонімійні; 2) апелятивні; 3) мішані, або антропонімійно-апелятивні⁵⁶. До першої категорії він включає найменування, які базуються виключно на антропонімійному матеріалі, на самих тільки особових назвах; до другої – іменування, які не називають людини за її власними особовими назвами, а дають їй лише апелятивне окреслення; до третьої – іменування, в яких, крім особових назв людини, як допоміжний засіб її ідентифікації, використовуються ще й відповідні апелятивні окреслення⁵⁷. Вважаємо, що цей поділ не повною мірою відбиває особливості ідентифікації особи. Сумнівним видається виділення другої категорії найменувань – апелятивних, тому що до неї антропоніміст відносить іменування на зразок *Козорѣзь, Валах, Бондаръ, Кленовъ зять, Заневъ сынъ* та под.⁵⁸, хоча не відомо, чи перших три з наведених антропонімів утратили мотиваційну ознаку, чи ні, а два останні мають у своєму складі антропонімійний компонент, який виражає присвійність, належність, родинні стосунки іменованої особи, не названої особовим іменем. Крім того, два останні приклади у сполученні з особовою назвою уже входять до третьої категорії – мішаних, або антропонімійно-апелятивних іменувань. Недостатньо аргументованим є віднесення патронімічних форм до різних категорій, відповідно і формул. Структурно патронімічні форми складаються з однієї чи двох лексем, тобто можуть бути аналітичними або синтетичними. Функціонально ж – вони іменують особу назвою по батькові. Так, однакове

⁵⁶ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 110.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само. – С. 111.

функціональне навантаження мають патронімічні форми *Іванович* та *Іванів син*, хоч на підставі того, що до складу другого найменування входить апелятив, М. Л. Худаш відносить антропоніми з цим компонентом до категорії антропоніміїно-апелятивних.

Усвідомлюючи недосконалість своєї класифікації та зробивши певні застереження, М. Л. Худаш досліджуваний матеріал поділяє на дві групи: “звичайні, системно-антропоніміїні способи ідентифікації ... і описові способи ідентифікації”⁵⁹, виділивши в кожній групі підгрупи. Цей принцип класифікації більшою мірою відбиває особливості найменування особи в Україні XIV–XVIII ст., хоч сам автор вважає його формальним і надто загальним.

Застосувавши покомпонентний принцип аналізу, М. Л. Худаш дволексемні найменування поділяє на чотири групи: 1) *хрещене (чи нехрещене) власне ім'я + назва, що вказує на місце походження або проживання*; 2) *хрещене (чи нехрещене) власне ім'я + назва, що вказує на професію або заняття*; 3) *хрещене (чи нехрещене) власне ім'я + назва, що вказує на якусь зовнішню особливість людини*; 4) *хрещене (чи нехрещене) власне ім'я + назва, утворена від іншого власного імені (батька, матері тощо)*⁶⁰.

Указуючи на неможливість застосування цієї класифікації при аналізі антропонімікону різних періодів розвитку староукраїнської антропоніміїної системи, М. Л. Худаш пропонує класифікувати дволексемні найменування за лексико-семантичною специфікою прізвищевих компонентів, звертаючи особливу увагу “на їх історико-функціональну специфіку за умов неунормованості і звичаєвої практики офіційного уживання особових назв”⁶¹. Класифікація М. Л. Худаша нараховує чотири розряди: 1) *іменування за власним іменем та патронімічною назвою*; 2) *іменування за власним іменем та матронімічною назвою*; 3) *іменування за власним іменем та посесивною (чоловічою чи жіночою) особовою назвою, що вказує на залежність від кого*; 4) *іменування за власним іменем та прізвиськом або прізвищем*⁶².

Ці чотири групи за семантичними ознаками твірної основи другого компонента АФ піддалися більш докладному поділу – автор класифікації виділяє уже сім підгруп: 1) *іменування, другі члени яких пов'язані з якимись особливостями або деталями зовнішнього вигляду людей*; 2) *іменування, другі члени яких пов'язані з тими або іншими внутрішніми або зовнішніми особливостями людини, виявами поведінки, психіки, вдачі людини, її мови тощо*; 3) *іменування, другі частини яких називають людину за різними предметами або поняттями побуту, і мотиви появи яких тепер не можна встановити*; 4) *іменування, другі члени яких пов'язані з тваринним і рослинним світом*; 5) *іменування, другі члени яких пов'язані з харчуванням*; 6) *іменування, другі члени яких указують на місце проживання у населеному пункті або називають людину в залежності від тих або інших обставин, що стосуються*

⁵⁹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 139.

⁶⁰ Там само. – С. 118.

⁶¹ Там само. – С. 120.

⁶² Там само.

її житла чи господарства; 7) іменування, другий член яких виражений прізвиськом невстановленого походження⁶³.

Однак наведена класифікація дволексемних іменувань відбиває тільки найбільш уживані АФ. Поза увагою М. Л. Худаша залишилися АФ, що вживалися на позначення осіб із соціальної верхівки або представників інших народностей, – **особове власне ім'я + особове власне ім'я, особове власне ім'я + квалітативний виразник, особове власне ім'я + хронологічно-нумеральний показчик** та ін. Це можна пояснити специфікою пам'яток, досліджуваних антропонімістом: у них не зафіксовано найменувань на позначення представників еліти українського та інших етносів.

Трилексемні іменування М. Л. Худаш поділяє на два різновиди:

- 1) іменування з патронімічними членами;
- 2) іменування без патронімів⁶⁴.

Вимагає зауважень другий різновид трилексемних іменувань. До сьогодні ще не вироблено чітких критеріїв розрізнення членів антропонімічної конструкції. Той самий компонент може розглядатися як прізвисько і як прізвищева назва, як апелятив і як спадкове найменування за професією. Сам автор пропонує підходити до антропонімічних іменувань на зразок *Стефань коваль Сокальский* диференційовано⁶⁵, адже лексема *коваль* у цьому випадку може бути й апелятивним уточненням, і прізвищевою назвою, яка передалася від батька-ковалю до сина.

Покомпонентний принцип класифікації знайшов практичне втілення в подальших студіях з української історичної антропонімії, зокрема його застосували, вивчаючи антропонімію XVI (чоловічі найменування) – XVII ст., Р. Й. Керста⁶⁶ та Р. І. Осташ⁶⁷. Р. Й. Керста досліджуваний антропонімікон поділила на дві категорії: власне антропонімічні та описові найменування. Апелятивні ж іменування вона не відокремила в окрему категорію, а розглянула серед одночленних, де, крім апелятивних, проаналізувала ще чотири групи – християнські, давньослов'янські, патронімічні та відтопонімічні найменування⁶⁸. Двочленні найменування Р. Й. Керста диференціює на три групи: 1) іменування, у яких другий компонент у формі патроніма (рідко – матроніма) характеризує особу за іменем, заняттям, етнічною приналежністю, прізвиськом батька (рідко – матері); 2) іменування, у яких другий компонент є відапелятивною назвою; 3) іменування, у яких другий компонент характеризує особу на підставі місця проживання або походження, етнічної приналежності⁶⁹.

⁶³ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 128–129.

⁶⁴ Там само. – С. 134.

⁶⁵ Там само. – С. 137.

⁶⁶ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.

⁶⁷ Осташ Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 505–512.

⁶⁸ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 12.

⁶⁹ Там само. – С. 18.

Кожну групу антропонімів дослідниця розглядає дуже докладно, виділяючи 18 дволексемних АФ.

Р. І. Остах дотримується класифікації, запропонованої М. Л. Худашем, та поділу антропонімів на категорії (власне антропонімійні іменування; апелятивні іменування; мішані, або антропонімійно-апелятивні, іменування). Однак, на відміну від свого попередника, Р. І. Остах відносить антропонімійні конструкції на зразок *Бластманчинъ зять* до антропонімійно-апелятивних іменувань⁷⁰.

С. М. Медвідь-Пахомова, прагнучи розробити універсальну класифікацію, багатолексемні АФ поділяє на дві групи – прості, що складаються з двох антрополексем, і складні, утворені поєднанням трьох або більше антрополексем⁷¹. До складних вона відносить три- і чотирилексемні АФ. Дволексемні найменування складаються з особового імені та додаткового компонента, яким, на думку С. М. Медвідь-Пахомової, може виступати патронім, ім'я по батькові, відтопонімичне означення, особове ім'я, прізвище, допрізвищеве родинне означення, прізвище⁷². Проте віднесення деяких антропонімійних конструкцій до трилексемних не завжди достатньо аргументовано. Так, С. М. Медвідь-Пахомова трилексемними вважає структури *Ростиславъ снъ Мстиславль внукъ Изяславля*, *Иван Васильев сын Борисовичъ*, *Иван Данилов сын Даниловича* поруч з *Илья Петровичъ Воронца* та ін., хоча й зазначає, що класифікацію здійснено на основі покомпонентного принципу. Залишається незрозумілим, на якій підставі наведені АФ віднесені до трилексемних. Очевидно, на підставі функціонального аналізу, тому що структурний передбачає віднесення їх до категорії антропонімійно-апелятивних іменувань.

Білоруська дослідниця А. К. Устинович серед дволексемних іменувань також виділяє чотири групи: 1) *особове ім'я + патронім*; 2) *особове ім'я + відтопонімне означення*; 3) *особове ім'я + індивідуальне прізвище*; 4) *особове ім'я + особове ім'я*.

Трилексемні найменування вона поділяє на 13 АФ: 1) *особове ім'я + особове ім'я + особове ім'я*; 2) *особове ім'я + особове ім'я + прізвище*; 3) *особове ім'я + особове ім'я + патронім*; 4) *особове ім'я + особове ім'я + відтопонімне означення*; 5) *особове ім'я + патронім + патронім*; 6) *особове ім'я + патронім + прізвище*; 7) *особове ім'я + патронім + відтопонімне означення*; 8) *особове ім'я + патронім + особове ім'я*; 9) *особове ім'я + прізвище + патронім*; 10) *особове ім'я + відтопонімне означення + прізвище*; 11) *особове ім'я + прізвище + прізвище*; 12) *особове ім'я +*

⁷⁰ Остах Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 510.

⁷¹ Медвідь С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: Дис.... д-ра філол. наук. – Ужгород, 2000. – С. 105.

⁷² Там само. – С. 105.

*відтопонімне означення + відтопонімне означення; 13) особове ім'я + прізвисько + відтопонімне означення*⁷³.

Зайва деталізація класифікації не полегшує, а, навпаки, ускладнює віднесення найменування до тієї чи тієї АФ. Так, перших чотири формули трилексемних іменувань є ускладненням дволексемних компонентом “особове ім'я”; у формулах же 10, 11 та 13 компонент “прізвисько” не є точним у термінологічному відношенні. До цих АФ можна помилково віднести й іменування, в яких на другому чи третьому місці знаходиться не прізвисько, а прізвищева назва невстановленого походження, що зближує її з прізвищем.

Дещо спрощено розглядає антропонімікон староросійської мови В. К. Чичагов. Багатолексемні антропонімічні найменування, які засвідчуються староросійськими пам'ятками XV–XVII ст., він поділяє на сім груп: 1) *особове ім'я + патронім*; 2) *особове ім'я + патронім + прізвисько*; 3) *особове ім'я + патронім + патронім (пропатронім)*; 4) *особове ім'я + патронім + патронім + прізвисько*; 5) *особове ім'я + назва професії*; 6) *особове ім'я + назва місцевості*; 7) *жіночі іменування*⁷⁴.

Недоліком цієї класифікації, як і деяких інших, є неможливість одночасно охопити всі пам'ятки певного періоду, а тільки за такої умови можна розробити класифікацію, яка матиме матеріалом АФ, що використовуються для ідентифікації осіб усіх прошарків населення, і враховуватиме особливості їх функціонування.

С. І. Зінін аналізовані ним антропоніми не поділяє на групи чи категорії, а наводить компоненти, які можуть входити як до складу кількалексемного найменування, так і становити собою однолексемний спосіб ідентифікації особи. Це, зокрема: 1) *топо- або етноелемент із вказівкою на походження особи*; 2) *вказівка на посаду, заняття, професію*; 3) *особове ім'я*; 4) *патронімічна група, що була в дуже тісних зв'язках із наступним компонентом*; 5) *прізвисько*⁷⁵.

Найбільш докладно класифікацію видів іменувань особи в Росії XVII ст. запропонував В. А. Никонов. Дослідник виділяє 12 різновидів іменувань: 1) *особове, календарне (церковне) ім'я означуваного*; 2) *присвійний прикметник від календарного імені батька*; 3) *присвійний прикметник від імені матері*; 4) *прізвисько чи некалендарне ім'я означуваного*; 5) *присвійний прикметник від прізвиська (некалендарного імені) батька*; 6) *прізвисько (чи некалендарне ім'я) батька у формі родового відмінка*; 7) *походження означуваного – за місцевістю чи національністю*; 8) *присвійний прикметник від означення батька за його походженням*; 9) *заняття означуваного*; 10) *присвійний прикметник від означення батька за його заняттям*; 11) *присвійний прикметник від означення*

⁷³ Устинович А. К. Антропонимия Гродненщины и Брестчины XIV–XVIII вв.: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Минск, 1970. – С. 14–18.

⁷⁴ Чичагов В. К. Из истории русских имен, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики XV–XVII вв.). – М.: Учпедгиз, 1959. – С. 10.

⁷⁵ Зинин С. И. Введение в русскую антропонимию. – Ташкент, 1972. – С. 28.

матері за її заняттям; 12) прикметник від назви церкви (тільки по відношенню до церковнослужителів)⁷⁶.

На зайву деталізацію класифікації В. А. Никонова вказали М. Л. Худаш та С. М. Медвідь-Пахомова. Так, дослідниця відзначає, що найменування, які представляють одну антропонімічну категорію – патроніми, при поділі опиняються в різних групах, а різні антропонімічні категорії потрапляють до однієї групи (ім'я, патронім, матронім)⁷⁷. Дорікаючи російському дослідникові у відкиданні покомпонентної класифікації, М. Л. Худаш зазначає: “Звичайно, вона [покомпонентна класифікація] у застосуванні до давніх неунормованих способів чи форм іменувань особи у писемних пам'ятках малоефективна, бо не відтворює усієї специфіки досліджуваного об'єкта, але у сполученні з відповідними критеріями цілком може бути застосована і в даному аспекті. Якщо, наприклад, застосувати цю класифікаційну систему до фактичного матеріалу, що міститься у згаданій схемі В. Никонова, всі приклади можна розглядати в межах чотирьох класифікаційних груп іменувань: **одночленні** (=12), **двочленні** (=1782), **тричленні** (=1912), **чотиричленні** (=17). Таким чином, довгий суцільний ряд моделей вкладаємо у своєрідну зовнішню схему і в її межах здійснюємо відповідну диференціацію за окремими формами, як це пропонує В. А. Никонов, з можливими і необхідними коментарями”⁷⁸.

Розгляд класифікацій АФ дозволяє нам зробити такі висновки: по-перше, кожна з них відбиває розвиток антропонімічної системи української, білоруської, російської народностей; по-друге, жодна не є універсальною, оскільки фактичний матеріал охоплює не весь часовий проміжок розвитку антропонімічної системи, а лише невеликий відрізок (інколи подибуємо прорахунки, коли АФ, які використовувалися в давнину, переносяться і на ближчі до нас часи, як це трапилося, наприклад, у класифікації В. К. Чичагова); по-третє, у класифікаціях дуже мало приділено або взагалі не приділено уваги позамовним чинникам (входження всієї чи частини території держави до складу іншої, відповідно вплив іншої антропонімічної системи, внаслідок чого маємо функціонування на різних територіях однієї держави різних АФ); по-четверте, класифікація повинна базуватися на принципі, який би враховував різні аспекти й дозволяв чітко розмежовувати антропоніми за формулами. Дослідники повинні прийти до одностайного рішення, на підставі якого аспекту – функціонального чи структурного – класифікувати антропоніми.

Дотримуємося покомпонентного принципу класифікації антропонімів, запропонованого М. Л. Худашем, а тому зібраний матеріал поділено на одно-, дво-, три- та чотирилексемні власне антропонімічні та мішані, або антропонімічно-апелятивні, найменування. Оскільки для авторів історіографічних праць семантика прізвищевої назви не була визначальною, в нашій класифікації вона не враховується.

⁷⁶ Никонов В. А. Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – С. 161–162.

⁷⁷ Медвідь С. М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах: Дис.... д-ра філол. наук. – Ужгород, 2000. – С. 100.

⁷⁸ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 102.

Власне антропонімії найменування поділяємо на такі структурні типи:

I. Однолексемні: 1) ім'я; 2) прізвищева назва; 3) андронім.

II. Дволексемні: 1) ім'я + прізвищева назва; 2) прізвищева назва + ім'я; 3) ім'я + ім'я по батькові; 4) ім'я + ім'я; 5) прізвищева назва + прізвищева назва; 6) ім'я + квалітативний виразник; 7) ім'я + хронологічно-нумеральний показник; 8) хронологічно-нумеральний показник + ім'я; 9) ініціал(-и) + прізвищева назва; 10) ім'я по батькові + прізвищева назва.

III. Трилексемні: 1) ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва; 2) ім'я + ім'я + прізвищева назва; 3) ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва; 4) прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові; 5) ім'я + прізвищева назва + ім'я; 6) ім'я + ім'я + ім'я по батькові; 7) ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показник; 8) ім'я + хронологічно-нумеральний показник + ім'я; 9) ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показник; 10) ім'я + хронологічно-нумеральний показник + квалітативний виразник; 11) ім'я + ім'я по батькові + квалітативний виразник; 12) ім'я + ім'я + квалітативний виразник.

IV. Чотирилексемні: 1) ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва; 2) ім'я + ім'я + ім'я + прізвищева назва.

Як зазначалося, кожна досліджувана пам'ятка має своє часове окреслення, що також є одним із чинників, який впливає на кількість антропонімів. Усього у творах української історіографії другої половини XVII – XVIII ст. згадується 1308 денотатів, ідентифікованих за допомогою певної АФ одного зі структурних типів. Насиченість компілятивних творів антропонімами залежала від авторського задуму та широти змалювання описуваних подій. Так, Самійло Величко у своєму “Сказанні о війні козацькій з поляками...” ідентифікував 1122 денотати, невідомий автор “Історії русовъ” – 481 денотат, Самовидець – всього 219, автор “Гисторії” – 217, а автор “Літопису” – 288 денотатів. Неоднаковою мірою представлені використані авторами типи найменувань. Сумарна кількість ужитих іменувань у пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. становить 16884, з них: однолексемних іменувань – 12042 (для ідентифікації осіб чоловічої статі – 11996, жіночої – 46), дволексемних – 3969 (для ідентифікації осіб чоловічої статі – 3901, жіночої – 68), трилексемних – 525 (для ідентифікації осіб чоловічої статі – 522, жіночої – 3), чотирилексемних – 9 (тільки на означення осіб чоловічої статі), мішаних, або антропоніміїно-апелятивних – 339 (для ідентифікації осіб чоловічої статі – 289, жіночої – 50) (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Уживання власне антропонімії іменувань у пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст.

Різновид	Антропонімоформула	Кількість уживань	%
Одно-лексемні	Ім'я	2024	12
	Прізвищева назва	10006	59,268
	Андронім	11	0,651
	Ім'я по батькові	1	0,006

Продовження таблиці 1

Різновид	Антропонімоформула	Кількість уживань	%
Дволексемні	Ім'я + прізвищева назва	2974	17,615
	Прізвищева назва + ім'я	25	0,15
	Ім'я + ім'я	140	0,83
	Прізвищева назва + прізвищева назва	5	0,03
	Ім'я + ім'я по батькові	617	3,655
	Ім'я + квалітативний виразник	38	0,225
	Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик	158	0,936
	Хронологічно-нумеральний показчик + ім'я	2	0,012
	Ініціал(-и) + прізвище	4	0,024
	Ім'я по батькові + прізвищева назва	4	0,024
	Ім'я + андронім	5	0,03
Трилексемні	Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва	414	2,452
	Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові	9	0,053
	Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва	43	0,254
	Ім'я + ім'я + прізвищева назва	40	0,237
	Ім'я + ім'я + ім'я по батькові	3	0,018
	Ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показчик	3	0,018
	Ім'я + ім'я + квалітативний виразник	2	0,012
	Ім'я + прізвищева назва + ім'я	2	0,012
	Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показчик	2	0,012
	Ім'я + ім'я по батькові + квалітативний виразник	1	0,006
	Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик + ім'я	2	0,012
	Ім'я + прізвищева назва + патронімік	3	0,018
	Ім'я + патронімік + прізвищева назва	1	0,006
Чотири- лексемні	Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва	8	0,047
	Ім'я + ім'я + ім'я + прізвищева назва	1	0,006

Літописи-компіляції, реєстри, переписи за своєю суттю вимагали повної ідентифікації особи. Проте сильним був вплив літературного начала (використання традицій давнього літописання, фольклорних жанрів). Денотат у творі міг згадуватися від одного до кількох сотень разів, і тому для його ідентифікації використовувалися різні АФ, які допомагали авторам досліджуваних історіографій уникати ідентифікаційної тавтології. Л. В. Карлова таку різноманітність АФ у пам'ятках одного жанру пояснює соціальною ієрархією системи найменувань і вважає її основною

закономірністю, спільною для всіх пам'яток XV–XVII ст.⁷⁹. Переважання в пам'ятках ділової писемності одно- чи дволексемних іменувань по-різному трактується дослідниками історичної антропонімії. Так, Р. Й. Керста пояснює наявність в офіційних документах однолексемних іменувань тим, що в ділових паперах можна було обійтися без конкретизації, деталізації особи⁸⁰. Її думку заперечує Л. В. Карлова, яка вважає, що пам'ятки ділової писемності, навпаки, вимагали точності в передачі всіх компонентів іменування (як власне антропонімії, так і апелятивних) при ідентифікації особи, яких буде достатньо для соціальної та інших видів диференціації кількох осіб⁸¹. Однак потрібно враховувати позамовні особливості ділових документів – їх призначення, поширення, людський чинник, які деякою мірою визначають використання певних антропонімії формул для ідентифікації особи. Справді, якщо в тогочасному населеному пункті проживало, наприклад, 200 осіб, які знали, як звуть один одного, то при написанні грамоти зайвою була антропонімії конкретизація – згаданого денотата ідентифікували за допомогою однолексемної антропонімоформули. Цей же тип ідентифікації міг використовуватися при написанні ділових документів, які мали невелику територію поширення. Не можна забувати про те, що антропонімії системи різних народностей розвивалися неоднаково. Появу та поширення в ділових документах дво- і більше лексемних іменувань можна пояснити намаганням особи, яка комусь щось дарує, позичає, передає у спадок тощо, не лише станом, а й антропонімії-ідентифікаційно наблизити чи прирівняти себе до осіб тієї держави, до складу якої входила на той час частина українських земель, а не фактом функціонування в народнорозмовному мовленні цих типів іменувань.

2.2. Чоловічі іменування

Особи чоловічої статі в досліджуваних пам'ятках ідентифікуються за допомогою різних способів і засобів, найпоширенішим з яких є однолексемні найменування (**прізвищева назва**), що пояснюється вимогами історіографічного жанру (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Уживання чоловічих власне антропонімії іменувань у пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст.

Різновид	Антропонімоформула	Кількість уживань	%
Одно-лексемні	Ім'я	1999	12,17
	Прізвищева назва	9996	60,85
	Ім'я по батькові	1	0,006

⁷⁹ Карлова Л. В. Способы и средства антропонимической номинации в южновеликорусских отказных книгах первой половины XVII века: Дисс. ... канд. филол. наук. – Донецк, 1991. – С. 29.

⁸⁰ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 13.

⁸¹ Карлова Л. В. Способы и средства антропонимической номинации в южновеликорусских отказных книгах первой половины XVII века: Дисс. ... канд. филол. наук. – Донецк, 1991. – С. 38.

Продовження таблиці 2

Різновид	Антропонімоформула	Кількість уживань	%
Дволексемні	Ім'я + прізвищева назва	2974	18,1
	Прізвищева назва + ім'я	25	0,152
	Ім'я + ім'я	139	0,87
	Прізвищева назва + прізвищева назва	5	0,03
	Ім'я + ім'я по батькові	561	3,41
	Ім'я + квалітативний виразник	36	0,22
	Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик	153	0,93
	Хронологічно-нумеральний показчик + ім'я	2	0,012
	Ініціал(-и) + прізвище	4	0,024
	Ім'я по батькові + прізвищева назва	4	0,024
Трилексемні	Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва	413	2,51
	Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові	9	0,054
	Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва	43	0,26
	Ім'я + ім'я + прізвищева назва	40	0,24
	Ім'я + ім'я + ім'я по батькові	3	0,018
	Ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показчик	3	0,018
	Ім'я + ім'я + квалітативний виразник	2	0,012
	Ім'я + прізвищева назва + ім'я	2	0,012
	Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показчик	1	0,006
	Ім'я + ім'я по батькові + квалітативний виразник	1	0,006
	Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик + ім'я	2	0,012
	Ім'я + прізвищева назва + патронімік	3	0,018
	Ім'я + патронімік + прізвищева назва	1	0,006
Чотири-лексемні	Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва	8	0,048
	Ім'я + ім'я + ім'я + прізвищева назва	1	0,006

2.2.1. Однолексемні іменування

Ця група власне антропонімічних іменувань представлена найбільшою кількістю вживань – 11996. У творах історіографічного жанру для називання денотата авторами використовувалися різні типи однолексемних іменувань.

1. Ім'я. Випадків уживання цього структурного типу найменувань зафіксовано небагато, напр.: *Андрей* (ХЛ, 79), *Шайтанъ* (ДЛ, 240), *Адріянъ* (МЛ, 99), *Рафаилу* (Хронологія, 121), *Святославъ* (ИР, 3), *Владиміръ* (ИР, 3), *Ахматъ* (ИР, 5), *Гедиминъ* (ИР, 5), *Владиславомъ* (Перепись, 131), *Казиміра* (Реестръ, 270), *Тарасъ* (Роспись, LIX).

Антропонімічний тип “ім'я” використовується авторами творів історіографічного жанру:

- Ø для змалювання подій IX–XV ст. (особове ім'я було одним з основних і найпоширеніших засобів ідентифікації особи): *Олегъ* (ЛГ, 13), *Оскольдъ* (Гисторія, 41), *Диръ* (Гисторія, 41), *Олегъ* (Гисторія, 41), *Святославъ* (ИР, 3), *Владиміръ* (ИР, 3), *Гедиминъ* (ИР, 5), *Володиміра* (ЛВ, III, 78), *Всеволодъ* (Літопись, 179), *Мстиславъ* (Літопись, 182), *Ярославъ* (Літопись, 179), *Ярополкъ* (Літопись, 182), *Леопольда* (ИР, 176);
- Ø для відтворення турецької антропонімічної системи: *Ахматъ* (ИР, 5), *Капланъ Баши* (ЛГ, 211), *Османъ* (Описание 1, 56), *Нурядынъ салтанъ* (Літописецъ 1, 10), *Тугайбей* (ЛС, 7), *Браимъ-паша* (ЛС, 138), *Карамбей* (ЛС, 54), *Мустафою* (ЛС, 142), *Дивелярь нашею* (ЛВ, II, 501), *Адиша Мурза* (ЛВ, II, 151), *Ахметъ-Агу* (ЛВ, II, 137);
- Ø для ідентифікації осіб церковного сану: *Арсеніи* (ЛВ, II, 77), *Діонисій* (ЛС, 43), *Симеонъ* (ЛС, 134), *Адріянъ* (Описание 2, 289), *Лазаремъ* (ЛГ, 211), *Ергоменъ* (ЛГ, 24), *Герасимъ* (ЛВ, III, 422), *Гедеона* (ЛВ, II, 606), *Григорій* (ЛВ, III, 156), *Ерофея* (ЛВ, III, 344);
- Ø для ідентифікації найвищих посадових осіб держави – королів, царів, імператорів, гетьманів, їх дружин, дітей: *Петръ* (молдавський господар) (ЛГ, 23), *Августомъ* (римський імператор) (ЛВ, II, 367), *Августъ* (король) (ЛВ, III, 471), *Алексія* (син Петра I) (ЛВ, II, 517), *Стефана* (син Барабаша) (ИР, 61).

Зафіксовані в досліджуваних пам'ятках чоловічі власні імена чітко поділяються на три групи: перша включає церковно-християнські імена в їх канонічній та трансформованій на українському мовному ґрунті народній формах, друга – автохтонні слов'янські, третя – імена, які ідентифікують осіб переважно інших народностей, хоч інколи трапляються серед представників східних слов'ян.

Загалом чоловічий іменник пам'яток історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. нараховує 310 імен (без фонетичних, словотвірних, лексичних варіантів). Із них 131 належать до першої групи, напр.: *Адріянъ*, *Амвросій*, *Анисимъ*, *Арсеній*, *Афанасій*, *Василій*, *Гедеонъ*, *Даниилъ*, *Димитрій*, *Дорофей*, *Емеліянъ*, *Захарій*, *Зиновій*, *Иларіонъ*, *Иосифъ*, *Иоакимъ*, *Исидоръ*, *Каллиникъ*, *Кипріянь*, *Климентій*, *Кондратей*, *Лаврентій*, *Лазаръ*, *Леонтій*, *Максиміліянъ*, *Матвѣй*, *Мефтодій*, *Миколай*, *Михаилъ*, *Никифоръ*, *Никонъ*, *Парфеній*, *Сергѣй*, *Тимофѣй*, *Феодосій*, *Феоктистъ*, *Фома* та ін.; 25 – до другої, напр.: *Богданъ*, *Богунъ*, *Богуславъ*, *Болеславъ*, *Венцеславъ*, *Говоръ*, *Казѣмиръ*, *Криса*, *Мечиславъ*, *Мстиславъ*, *Святолдъ*, *Святополкъ*, *Темрюкъ*,

Ярополкъ, Ярославъ та ін. До третьої групи належить 154 імені. Однак тут необхідно зробити застереження, на чому наголошував Р. І. Осташ: виділення в окремі групи російських і білоруських імен практично неможливе через близьку спорідненість східних слов'ян і їх антропонімії⁸². Серед третьої групи найбільшу підгрупу становлять імена тюркського походження, що пояснюється позамовним чинником – війнами козаків із кримськими татарами й турками та участю в спільних походах проти Польщі чи Росії, напр.: *Агей, Адиша, Адзидерей, Асламъ, Ахметъ, Брайбаша, Велґій, Гассанъ, Гусеинъ, Девлетъ, Емеръ, Зелимъ, Изламъ, Имбраимъ, Капланъ, Карабчей, Магометъ, Мамсиръ, Мисґръ, Нурадинъ, Сааддетъ, Тымуръ, Узукъ, Циреашъ, Шабанъ, Юсупъ* та ін. Зафіксовано також імена південнослов'янські (*Войца*), румунські (*Ваница, Іо, Івонія, Іона, Думитрашко*), французькі (*Людовикъ*), німецькі (*Адольфъ, Албертъ, Вилгелмъ, Германъ, Ернстъ, Фердинандъ* та ін.), литовські (*Витолдъ, Жигмунтъ, Миндовкгъ, Радзивиль* та ін.), італійські (*Іульянь*).

Церковно-християнські імена з'явилися на Русі з прийняттям християнства. Вони, проте, не одразу витіснили слов'янські автохтонні імена, а вживалися тривалий час паралельно. Процес їх адаптації розпочався одразу ж після запозичення. Контакткування з іншими народами рідко коли приводило до того, що чужомовні імена проникали до християнського канонічного іменника: за цим суворо стежила церква. Однак вона не могла регламентувати й контролювати народне мовлення, яке у слові відбивало всі особливості сприйняття зовнішнього світу. Це стосується також і власних назв, у яких знайшли своє відображення різні характеристичні відтінки – вікові, фізіологічні, зовнішність, ставлення та ін. Поступове витіснення давніх слов'янських імен спочатку на друге місце в кількалексемному найменуванні, а згодом і взагалі привело до того, що в сучасній українській мові їх залишилося близько 10 %⁸³.

Особливістю вживання власних імен є те, що, хоча вони пройшли чи ще проходили на той час адаптацію на українському мовному ґрунті, народні форми мали тільки церковно-християнські імена, напр.: *Евстафій – Остапъ, Гавриїль – Гаврило, Дорофей – Дорошъ, Даниїль – Данило, Кондратій – Кондратъ, Петръ – Петро, Павель – Павло* та ін.

За допомогою імені в досліджуваних пам'ятках ідентифікуються різні верстви населення, а не тільки представники соціальних низів. Наприклад, у "Гисторіи..." для ідентифікації і козацької старшини, і простого козацтва використано одноклексемне найменування типу **ім'я**: *Антонъ* (козацький полководець) (133), *Степка* (уманський полковник) (96), *Остапъ* (кальницький полковник) (96), *Тарас* (гетьман) (62), *Демко* (козак) (125). Проте функціонування структурного типу **власне особове ім'я** не є свідченням того, що "певна категорія населення України (або й окремі особи) мала лише якусь

⁸² Осташ Р. І. Імена в козацьких реєстрах // Жовтень. – 1984. – № 4. – С. 106.

⁸³ Чучка П. П. До проблеми іншомовних елементів в українській антропонімії // Питання ономастики Південної України: Доповіді та повідомлення V Респ. міжвузівської ономастичної конференції, Миколаїв, травень 1974 р. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 141–142.

одну власну назву – переважно хрещене або нехрещене власне ім'я, без будь-яких антропонімічних окреслень”⁸⁴, а пояснюється відтворенням особливостей ідентифікації особи в розмовному мовленні.

У XVI–XVII ст. ще подекуди зберігся звичай надавати дітям, поруч із християнським, слов'янські імена. “Антропонімічний дуалізм” (термін М. Л. Худаша) церковно-християнського і слов'янського автохтонного імен існував до XVIII ст.⁸⁵ Пам'ятки історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. також засвідчують цей факт, напр.: *Гетманъ Зеновій, після названий Феодоръ или Богданъ, Михайловичъ Хмельницькій* (Хронологія, 113); *Породиль сына Зѣновія, послѣ названного Богданомъ* (Описаніє 2, 216); *Зѣновія (его же послѣ Богданом нарекоша)* (ЛГ, 26); *Въ супружествѣ за нимъ была дочь Гетмана, Богдана, Анастасія, и отъ сего супружества рожденный сынъ Зиновій Хмельницкій, получилъ, при крещеніи его, другое имя, дѣдовское съ матерней стороны, Богдана, данное ему, по обычаю Римскихъ Католиковъ, отъ воспріемнаго отца его, Князя Сангушка* (ИР, 49). Пор.: подвійне ім'я мали також польський король Ян Казимир та князь і єпископ Луцький Четвертинський, напр.: *Янъ Казѣмиръ* (ЛВ, II, 42); *Гедеону Святополку* (ЛВ, III, 86); *Гедеонъ Стополкъ, князь Четвертенскій* (Л҃топись, 225).

Пам'ятки історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. не завжди дають змогу точно визначити, який із компонентів антропонімічної формули – ім'я, прізвищева назва чи прізвисько вжито, особливо якщо це стосується однолексемних іменувань. Дослідники української історичної антропонімії відзначають той факт, що у XVI – першій половині XVII ст. існував пласт прізвищевих назв, які за своїм походженням пов'язані з власними особовими іменами⁸⁶. Такі імена на шляху до прізвищевої назви пройшли через стадію прізвиська. Серед досліджуваного антропонімічного матеріалу виділяється група однолексемних іменувань, які містять у собі суб'єктивну оцінку і перебувають на межі імені – прізвиська – прізвищевої назви.

Богданко. В історіографічних пам'ятках послідовно серед однолексемних іменувань для ідентифікації козацького гетьмана Богдана Михайловича Ружинського (не всі історики сходяться на тому, що гетьмана називали саме так) фіксується назва *Богданко* (Хронологія, 110; Перепись, 130; Описаніє 1, 3; Л҃тописець 2, 3; Описаніє 2, 214; ЛГ, 21; Собрание, 260; Гисторія, 52; Л҃топись, 187). В “Исторіи русовъ” для ідентифікації згаданого вище гетьмана засвідчене особове ім'я *Богданъ*: *По смерти Гетмана Богдана* (ИР, 29) та дволексемне найменування, другим компонентом якого є це ім'я: *На мѣсто погибшаго Гетмана Свирговскаго, въ 1576 году избранъ Гетманомъ изъ полковниковъ Федоръ Богданъ* (ИР, 24). Поряд із дво- і трилексемними найменуваннями *Богданъ Рожинскій*⁸⁷ та *Богдан Михайлович Ружинскій*⁸⁸

⁸⁴ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 116.

⁸⁵ Там само. – С. 112.

⁸⁶ Остап Р. І. Власні особові імена у функції прізвищевих назв // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 155.

⁸⁷ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 81.

варіант *Богданко* продовжує вживатися і в пізніших історіографічних працях: в “Истории Малой России” Д. Бантиш-Каменський так пояснює виникнення цього варіанта: “Вождь достопамятний вы лѣтописяхъ малороссійскихъ, первый гетманъ безстрашныхъ, любимый ими, судя по простому именованію его *Богданкомъ*, безъ приложенія княжеской фамиліи. Такъ казаки съ самаго начала старались сохранять между собою совершенное равенство!”⁸⁹; Д. І. Яворницький указує, що Богдан Михайлович Ружинський “известный у них [серед козаків] и у некоторых польских историков под простым прозвищем *Богданка*”⁹⁰; М. М. Аркас також вагався, чи правильно називали гетьмана: “Між ними був і князь Богдан Ружинський (чи простіше *Богданко*; інші ж кажуть, що його звали Михайлом)”⁹¹. М. С. Грушевський постаті козацького гетьмана присвятив спеціальну розвідку “Гетьман Богданко”, де переважно вживає цей варіант імені, напр.: *Реформа Баторія органічно зрослася з іменем **Богданка***⁹² та цитує багатьох вітчизняних і закордонних дослідників, які також уживали варіант *Богданко*. У сучасних енциклопедичних виданнях з історії України, історичних працях форму *Богданко* вжито авторами тільки як уточнення до повного найменування, напр.: *Ружинські (Рожинські) – литовський князівський рід, що оселився на Волині й Київщині; згодом великі українські землевласники. Богдан Михайлович Ружинський (**Богданко**; р. н. невід. – 1576) – козацький гетьман (1575–76)*⁹³; *Гетьман Свирговський загинув. Тепер потрібен був полководець, який би підхопив його булаву і розпочав війну проти татар і турків уже тут, на теренах України. Таким полководцем став Богдан Ружинський, який увійшов в історію ще як “**Богданко**”*⁹⁴.

Форма *Богданко* утворена за допомогою суфікса суб’єктивної оцінки **-к-**. Ставлення козаків до свого гетьмана передав польський історик Папроцький: “Презрел он богатства и возлюбил славу защиты границ. Оставив временные земные блага, претерпевая голод и нужду, стоит он, как мужественный лев, и жаждет лишь кровавой беседы с неверными”⁹⁵. Популярність Богдана Ружинського серед козаків спричинила поширення варіанта *Богданко*, під яким він був відомий своїм сучасникам і який передався наступникам.

Васюта. Оцінка сучасниками дій ніжинського полковника Василя Золотаренка – намагання здобути гетьманську булаву – відобразилася у формі імені *Василь – Васюта* (Описаніє 1, 21; Реєстръ, 270; Лѣтописецъ 2, 21; ЛС, 65; Описаніє 2, 260; ЛГ, 175; ИР, 158; ЛВ, I, 398; Лѣтопись, 118), утвореного за допомогою суфікса із суб’єктивним значенням **-’ут-а**. Частота вживання цього

⁸⁸ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 15.

⁸⁹ Бантиш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 82.

⁹⁰ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 33.

⁹¹ Аркас М. М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 154.

⁹² Грушевський М. С. Гетьман Богданко. Критично-історична розвідка // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – С. 422.

⁹³ Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 685.

⁹⁴ Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2 т. Т. 1. – Одеса: ВМВ, 2004. – С. 75.

⁹⁵ Цит. за виданням: Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 33.

варіанта говорить про неоднакову оцінку авторами компіляцій дій полковника, а тому і вживається ними по-різному: переважає однолексемне найменування (*Того(ж) Васюта гетманомъ в Нѣжинѣ* озвался (ЛНтопись, 211), хоча може входити до складу кількалексемних іменувань (*Василій Васюта, бывший полковникъ нѣжинскій* (Хронологія, 117); *О назвавшемся Гетманѣ Василю Васюти Золотаренку* (Реєстръ, 270). Уживаючись самотійно, варіант *Васюта* відбиває особливості живого народного мовлення, а внаслідок свого пейоративного забарвлення виконує функцію прізвиська; перебуваючи на другій позиції у дво- чи трилексемному найменуванні, цей варіант функціонально наближається до прізвищевої назви.

Сучасні історичні праці ідентифікують ніжинського полковника за допомогою переважно дволексемної АФ *Василь Золотаренко*, в довідкових виданнях подибуємо трилексемну АФ із невеликим коментарем, напр.: *Золотаренко Василь (Євстафій) Никифорович* (р. н. невід. – п. 28.09.1663 р.), серед сучасників відомий під ім'ям *Васюта*, був одним із сподвижників Богдана Хмельницького⁹⁶, зрідка тільки використовуючи поширений у XVII–XVIII ст. варіант *Васюта* у складі кількалексемної АФ, напр.: *Як саме відбувалося це за часів Васюти Золотаренка, бачимо з опису, якого надає нам історик Д. Яворницький*⁹⁷.

Дацко. Для ідентифікації переяславського полковника в досліджуваних пам'ятках фіксуються дві форми церковно-християнського імені *Данишль* – *Дацко* (Описаніє 1, 24; Описаніє 2, 266; ЛНтописець 2, 24; ЛГ, 191) і *Данко* (ЛС, 91; ЛВ, II, 95). Утворені вони по-різному: *Дацко* – від усіченої основи церковно-християнського імені за допомогою однофонемного суфікса *-ць*⁹⁸ із наступним приєднанням суфікса *-к-о*: *Дацко* < *Дац[ъ]+ко* < *Да[нило]+ць* < *Данишль* (чи < *Дац[ъ]+ко* < *Да[мианъ]+ць* < *Дамианъ*); *Данко* – від усіченої основи за допомогою суфікса *-к-о*: *Данко* < *Дан[ишль]+ко* < *Данишль*.

Децикъ. Це однолексемне антропонімійне найменування пройшло складний шлях деривації – від адаптованого на українському мовному ґрунті імені до його народного варіанта, утвореного за допомогою однофонемного суфікса *-ць* та ускладненого подальшим суфіксом *-икъ*: *Децикъ* < *Дец[ъ]+икъ* < *Де[мьянъ]+ць* < *Демьянъ*. Г. Я. Сергієнко в коментарях до “Історії запорозьких козаків” ідентифікує овруцького полковника за допомогою трилексемної антропонімійної конструкції: *Децик Дацко Васильович*⁹⁹. Подібне антропонімійне утворення використане і в “Українському радянському енциклопедичному словнику”: *Децик (Дацко Васильович, 17 ст.)*¹⁰⁰. Ці

⁹⁶ Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети / Редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 1998. – Кн. 1. – С. 152.

⁹⁷ Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2-х томах. Том I. – Одеса: “ВМВ”, 2004. – С. 82.

⁹⁸ Остап Р. І. Власні особові імена з однофонемними суфіксами в українській антропонімії середини XVII століття // *Linguistica slavica*: Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Железняк. – К.: “Кий”, 2002. – С. 108.

⁹⁹ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 509.

¹⁰⁰ Український радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – Т. 1. – С. 506.

конструкції не дають відповіді на запитання: який із перших двох компонентів слід вважати ім'ям, а який прізвищем? Адже і *Децик*, і *Дацко* є народними варіантами одного імені, тільки утвореними від різних його форм: *Децик* – від *Демьянь*, а *Дацко* – від *Даміань*: *Дацко* < *Дац[ъ]+ко* < *Да[миань]+ць* < *Даміань* (чи < *Дац[ъ]+ко* < *Да[нило]+ць* < *Даниль*).

Досліджувані пам'ятки фіксують варіант *Децик* (Описаніє 1, 24; Реєстръ, 270; Лїтописецъ 2, 24; ЛС, 89; Описаніє 2, 265; ЛГ, 189; ИР, 161; ЛВ, II, 89), два рази засвідчений варіант *Дацик* (Лїтопись, 213).

Цей варіант використовують як основний спосіб ідентифікації овруцького полковника і в наступних історіографічних працях: *Въ бытность Брюховецкаго въ Москвѣ, мятежные запорожцы провозгласили гетманомъ малороссійскимъ Децика*¹⁰¹. Д. І. Яворницький наводить дві форми цього імені: *Так, в это время объявился на Украине бывший запорожский козак, потом овручский полковник Демьян Децик или Дацко*¹⁰². В “Українській радянській енциклопедії” зазначено: *Децик (Дацко Васильович)*; р. н. і см. невід.)¹⁰³. Таку ж інформацію про іменування цієї історичної особи знаходимо і в найновіших виданнях, напр.: *Децик (Дацько Васильович)*; р. н. невідомий – після 1670) – овруцький полковник 1664–1665¹⁰⁴.

Павлюк. Іменування з патронімічним суфіксом **-ук (-'ук)** належали до найпродуктивніших, хоч і не на всій території України і не в усі часи¹⁰⁵. Похідне утворення *Павлюк* не є ще прізвищевою назвою, хоча й виконує її функції. Імовірно, як суфіксальний варіант імені *Павло* воно набуло поширення внаслідок популярності його носія – Павла Бута, який очолив козацько-селянське повстання (1637 р.), за що був жорстоко страчений: *Обаче воскорѣ ге(т)мана Павлюка хитростію юша[,] и в Варшавѣ мечемъ голову о(т)сѣкоша* (Гисторія, 63). Уживають назву *Павлюк* вітчизняні та зарубіжні сучасники тих подій Ф. Софонович і П. Шевальє: *А послѣ той присяги, взявши Павлюка, гетмана козацького, в Варшавѣ стратили*¹⁰⁶; *але, тому що тамтешня місцевість була цілком позбавлена припасів, козаки змушені були видати Потоцькому свого гетьмана Павлюка разом з чотирма іншими головними офіцерами, яким у Варшаві під час сесії сейму, що відбулася там наступного року, відрубано голови*¹⁰⁷.

Енциклопедичні видання також фіксують цей антропонім (із зазначенням сучасної повної офіційної АФ) для ідентифікації гетьмана нерєєстрових

¹⁰¹ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 260.

¹⁰² Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 279.

¹⁰³ Українська радянська енциклопедія: В 12 т. – Т. 3. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1979. – С. 323.

¹⁰⁴ Дзира Я. І. Децик // Енциклопедія історії України: В 5 т. Т. 2 / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 371.

¹⁰⁵ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 123.

¹⁰⁶ Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх / Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 252.

¹⁰⁷ Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі / Пер. з франц. Ю. Назаренко. – К.: Томіріс, 1993. – С. 28.

козаків: **Павлюк** (Павло Михнович Бут; ? – 1638, Варшава)¹⁰⁸; Бут (**Павлюк**) Павло Михнович (р. н. невід. – 1638) – один із ватажків Павлюка повстання 1637¹⁰⁹.

Демінутивну сферу побутування імені Павло засвідчує функціонування варіанта Павлусь, який тричі вжито в “Лѣтописцѣ въ рускихъ полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року”, напр.: **Павлуся, гетмана козацкого** (17). Суфіксальний дериват Павлюкъ був настільки поширений серед утворень для ідентифікації козацького ватажка, що в досліджуваних пам’ятках не зафіксовано інших варіантів, а в подальших історіографічних працях він використовувався як основний, виконуючи функції прізвища: *Козаки избрали себѣ предводителемъ Павлюка, отважного, но неопытнаго въ военномъ дѣлѣ*¹¹⁰; ...пока во главе козаков не стал некто Карпо **Павлюк**, или Павлюга, иначе Баюн, Полурус и Гудзан, по происхождению турок¹¹¹; ... только одному из осужденных, уже на эшафоте, объявлено было прощение – и этот один был Павло Михнович Бут, или **Павлюк**, который два года спустя выступает на сцену как руководитель нового восстания¹¹²; Тим часом на Запорозжжі великої слави моді здобув ватажок Павло Бут, чи Гудзан, або як його прозивали – **Павлюк**¹¹³; **Павлюк** – це прибрание його ймення. Повне його прізвище Павло Михнович Бут¹¹⁴; В 1637 р. запорозжці знову захопили артилерію й рушили на волость під проводом Павла Михновича Бута, якого звали **Павлюком**¹¹⁵. На думку Б.І. Сушинського, варіант Павлюк сучасники використовували для ідентифікації і ватажка козацького повстання, і гетьмана: *Відомостей про цього козацького ватажка (не плутати з гетьманом Павлом Бутом – 1637 р., що мав лише прізвисько “Павлюк”) дуже мало; Постать гетьмана Павлюка – надзвичайно цікава і навіть особлива в історії України. ... Як жоден з інших козацьких вождів, він мав багато прізвищ і прізвиस्क. Звали його: Павло Михнович, Карпо Павлюк, Баюн, Полурус, Гудзан, зрештою, Павлюга*¹¹⁶.

Петриць. Цей варіант імені також є наслідком суб’єктивної оцінки сучасниками учинків старшого писаря Генеральної військової канцелярії Петра Івановича Іваненка, який від імені неіснуючої держави підписав договір із кримськими і турецькими правителями про перехід Лівобережної України під владу султанської Туреччини, самовільно оголосивши себе гетьманом.

¹⁰⁸ Український радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. – Т. 2. – С. 607.

¹⁰⁹ Щербак В. О. Бут (Павлюк) Павло Михнович // Енциклопедія історії України: В 5 т. Т. 1 / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 415.

¹¹⁰ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 121.

¹¹¹ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 167. Дані Д. І. Яворницького про те, що Павлюка звали Карпом і що він був турком, помилкові.

¹¹² Ефименко А. Я. История украинского народа / Сост. и авт. ист.-биограф. Очерка В.А. Смолій; Примеч. Н.Н. Яковенко. – К.: Лыбидь, 1990. – С. 214.

¹¹³ Аркас М. М. История Украины-Руси. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 177.

¹¹⁴ Антонович В. Б. Коротка історія Козаччини / Передм. І.І. Глизи. – К.: Україна, 2004. – С. 57.

¹¹⁵ Крип’якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядник Б.З. Якимович. – Львів: Світ, 1992. – С. 196.

¹¹⁶ Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2-х томах. Том І. – Одеса: “ВМВ”, 2004. – С. 85; 304.

Співвітчизники у варіанті *Петрикъ* відобразили своє ставлення до людини, яку вважали зрадником. Поширенню цього варіанта “сприяв” і той факт, що Петро Іваненко був писарем при гетьманові Іванові Мазепі, якого також вважали зрадником: *канцеляристъ Мазепинъ Петрикъ* (Описаніє 2, 291; Лһтописецъ 2, 37). Цей антропонім утворено за допомогою форманта **-икъ** від канонічної форми *Петръ*. Його засвідчують майже всі досліджувані пам’ятки (Хронологія, 120; Описаніє 2, 292; ЛС, 182; ЛГ, 237; Реєстръ, 271; Лһтописъ, 228; ИР, 190; ЛВ, III, 103). Послідовно використовуючи цей суб’єктивний варіант імені, автори літописів-історій-компіляцій не роблять спроби пояснити його походження. Тільки літопис Самійла Величка дозволяє нам стверджувати, що *Петрикъ* – це варіант імені, який був настільки поширеним серед козацтва, що сприймався і виконував функцію прізвищевої назви. Так, у творі С. Величка фіксуються дволексемні найменування для ідентифікації писаря Генеральної військової канцелярії: *Петро Івановичъ* (III, 111) – *Петрику Іваненку* (III, 114). Однозначно не можна кваліфікувати другий компонент АФ – *Івановичъ*, *Іваненку* – як прізвище. Ці патронімічні утворення відображають процес становлення категорії прізвищ, тому їх визначаємо як назви прізвищевих типу. Сам Петрик у договорі іменував себе дволексемною АФ із другим компонентом на **-овичъ**: “Я, *Петръ Івановичъ*, писаръ войска запорожскаго низового, присягаю всемогущему Господу Богу во святой Троицѣ единому, и пресвятой Дѣвѣ Маріи и всѣмъ святымъ... Вышеименованный писаръ *Петръ Івановичъ*”¹¹⁷.

Варіант *Петрикъ* продовжують активно вживати самотійно чи у складі АФ і в подальших історіографічних працях та довідкових виданнях: *канцеляристъ гетманській Петрикъ*¹¹⁸; “проклятый” *Петрикъ*¹¹⁹; В другій половині XVII ст. вже тільки в Січі держаться скільки-небудь ясно ті думки й навіть ростуть аж по часи повстання Івана *Петрика* (1692)¹²⁰; В течение нескольких лет (1692–1696) волновал Запорожье некто *Петрик*¹²¹; *Петрик* не був страшний Мазепі; *Петрик* більше чванився і більше збирався діяти, як діяв¹²²; канцеляриста Петра Іваненка, або *Петрика*, як його вzywали¹²³; Це був рух крайнього демократизму, але дуже слабкий. На чолі цього руху стояв *Петрик*, наскільки можна дізнатися, непризнаний син гетьмана¹²⁴; 1691 року старший канцелярист Генеральної Військової канцелярії, Петро Іваненко (*Петрик*), свояк Кочубея, повадився на Запоріжжя, там був обраний на

¹¹⁷ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1993. – Т. 3. – С. 100–101.

¹¹⁸ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 346.

¹¹⁹ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1993. – Т. 3. – С. 94–99.

¹²⁰ Драгоманов М. П. Вибране / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщука; Приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С. 418.

¹²¹ Ефименко А. Я. История украинского народа / Сост. и авт. ист.-биограф. Очерка В.А. Смолий; Примеч. Н.Н. Яковенко. – К.: Лыбидь, 1990. – С. 271.

¹²² Костомаров М. Історія України в житеописах визначніших її діячів / Переложив Олександр Барвінський. – Львів, 1918. – С. 460.

¹²³ Аркас М. М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 277.

¹²⁴ Антонович В. Б. Коротка історія Козаччини / Передм. І.І. Глизи. – К.: Україна, 2004. – С. 102.

військового писаря і повів агітацію проти Москви та гетьмана¹²⁵; В 1692 р. почалися заворушення в південних полках. З проводом накинувся Петро Іванович, якого звали **Петриком** Іваненком. ... Зорганізувавши свою партію на Січі, **Петрик** виїхав до Криму, проголосив себе гетьманом і уклав договір з ханом¹²⁶; Потенційно вибухова ситуація виникла у 1692 р., коли Петро Іваненко-**Петрик**, писар, котрий мав широкі політичні зв'язки, втік на Січ і став підіймати там заколот проти гетьмана¹²⁷; **Петрик** Іваненко (Петро Іванович Іваненко, Петро Петричевський; рр. н. і см. невід.) – український політичний діяч кінця 17 – початку 18 ст., претендент на гетьманство¹²⁸; Чудовий оратор і спритний дипломат, **Петрик** (називали його саме так: ім'я стало прізвищем) напрочуд швидко сформував значний загін однодумців, які проголосили його гетьманом¹²⁹.

Самусь. Сучасні енциклопедичні видання не завжди точно відтворюють іменування історичних осіб. Це стосується майже всіх наведених вище імен і цього зокрема. Так, у “Большой советской энциклопедии” про наказного гетьмана Самуся знаходимо неповні дані, однак ідентифікується він за допомогою трилексемної антропонімійної конструкції: “Самусь Самойло Іванович (наст. фам., годы и место рожд. и смерти неизв.)”¹³⁰. Таку ж конструкцію на означення згадуваного денотата наводить “Украинская советская энциклопедия”: “Самусь Самойло Іванович (наст. фамилия, гг. р. и см. неизвестны)”¹³¹, “Український радянський енциклопедичний словник” (Самусь Самійло Іванович)¹³², Г. Я. Сергієнко в коментарях до “Історії запорозьких козаків”¹³³ та М. Крикун у “Довіднику з історії України” (Самусь (Самійло Іванович; справж. прізви. невід.; н. перед 1640 – р. см. невід.))¹³⁴.

У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру для ідентифікації наказного гетьмана завжди використовується одноклексемне найменування – народний варіант *Самусь* (Описаніє 1, 35; Реєстръ, 271; Лїтописецъ 2, 35; Описаніє 2, 291; ЛГ, 241; ИР, 190; ЛВ, II, 533; Лїтопись, 227). Утворений він за допомогою однофонемного суфікса *-сь*, який додавався до усіченої основи церковно-християнського імені *Самуиль*: *Самуиль* > *Саму[иль]+сь* > *Самусь*.

¹²⁵ Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – К.: Либідь, 1992. – С. 57.

¹²⁶ Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – С. 211; 212.

¹²⁷ Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1992. – С. 148.

¹²⁸ Ісаєвич Я. Петрик Іваненко // Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 568.

¹²⁹ Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2 т. Т. 2. – Одеса: БМВ, 2004. – С. 221.

¹³⁰ Большая советская энциклопедия: В 30 т. – Т. 22. – М.: «Советская энциклопедия», 1975. – С. 553.

¹³¹ Украинская советская энциклопедия: В 12 т. – Т. 9. – К.: Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1983. – С. 452.

¹³² Український радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. – Т. 3. – С. 161.

¹³³ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 505.

¹³⁴ Крикун М. Самусь // Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 716.

Цей варіант самотійно або у складі АФ продовжує активно використовуватися авторами пізніших історіографічних праць та довідкових видань: *Тогда явились на той сторонѣ Днѣпра два храбрые воина, наносившие беспокойство завистливому Мазепѣ: Самусь и Палѣй*¹³⁵; *Тогда разница в склонностях была причиной политического разделения Украйны на две половины, западную или тогобочную и восточную или сегобочную Украйну с особыми гетманами в той и другой: Виговским, Юрием Хмельницким, Тетерею, Дорошенком, Ханенком и Самусем в Правобережной Украйне, тяготевшими к польской стороне*¹³⁶; *В перших роках XVIII в. був таким гетьманом Самусь*¹³⁷; *А от Палія и его «паливицины» начинали и в других пунктах запустелой Украйны, всюду, где появлялись предприимчивые руководители, зарождаются и быстро расти новые казацкие полки, как-то: полки Самуся, Искры, Абазина*¹³⁸; *У Самуся було 2.000 козаків*¹³⁹; *Року 1685 сенат ухвалив поновити на території колишніх українських полків козацтво з усіма його правами. Так відродилися – Богуславський полк з полковником Самійлом Самусем на чолі*¹⁴⁰; *Захар Іскра та Самусь (Самійло) Іванович (прозвище його невідомо) брали участь, як охочекомонні, у поході Собєського під Відень*¹⁴¹; *У Богуславі пробував наказний гетьман Самусь Іванович, відомий із походів на турків*¹⁴²; *Зверхнім проявом його намірів було те, що він прийняв від Самуся Івановича його гетьманські клейноди, отже, поширив свою владу на правобічні полки*¹⁴³; *Сили повстанців уже налічували 12 тис., коли до них приєдналися інші козацькі ватажки – Самійло Самусь, Захар Іскра, Андрій Абазин*¹⁴⁴; *Самусь приєднався до повстанців і 1702 року розгромив польське військо під Бердичевом, захопивши при цьому весь польський обоз*¹⁴⁵.

Сулима (Сулимка, Сулимко). Майже всі досліджувані пам'ятки історіографічного жанру для ідентифікації гетьмана нерєєстрових козаків (1628–1629, 1630–1635) та одного з керівників народних повстань на Правобережній Україні (1664–1665) використовують ім'я-прізвисько, утворене шляхом усічення кінцевого компонента слов'янського автохтонного імені:

¹³⁵ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 345.

¹³⁶ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 191.

¹³⁷ Костомаров М. Історія України в житєописах визначнійших її діячів / Переложив Олександр Барвінський. – Львів, 1918. – С. 462.

¹³⁸ Ефименко А. Я. История украинского народа / Сост. и авт. ист.-биограф. Очерка В.А. Смолий; Примеч. Н.Н. Яковенко. – К.: Либідь, 1990. – С. 267.

¹³⁹ Аркас М. М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 281.

¹⁴⁰ Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – К.: Либідь, 1992. – С. 141.

¹⁴¹ Антонович В. Б. Коротка історія Козаччини / Передм. І.І. Глизя. – К.: Україна, 2004. – С. 186–187.

¹⁴² Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.) / Упорядник Б.З. Якимович. – Львів: Світ, 1992. – С. 225.

¹⁴³ Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – С. 215.

¹⁴⁴ Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1992. – С. 148.

¹⁴⁵ Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2 т. Т. 2. – Одеса: ВМВ, 2004. – С. 235.

Сулим+а < Сулим[ирь] < Сулимир¹⁴⁶ (Хронологія, 112; Описаніє 1, 72; ЛС, 83; Описаніє 2, 263; ЛГ, 161, 186; ЛВ, III, 107). У тексті воно функціонує як прізвищева назва. Очевидно, що під таким іменем обидві згадані історичні особи були відомі в народі. Г. Я. Сергієнко вказує, що козацького гетьмана звали *Сулима Іван Михайлович*, а ватажка народного повстання – *Сулима (Сулименко) Степан*¹⁴⁷. Використання варіанта *Сулима* ще раз підтверджує той факт, що помітної диференціації в найменуванні представників різних верств суспільства не було. Однак деякі літописці-компілятори для ідентифікації козацького ватажка використовують варіант *Сулимка (Сулименко)*, утворений за допомогою суфікса -к-, який у наведених випадках ідентифікував особу – представника суспільних низів: *нѣкій воинъ, прозиваемій Сулимка* (ЛГ, 186); *обозвавшись нѣякійсь Сулимка, искупилъ немало голоти въ уманскомъ повѣтѣ* (ЛС, 83); *Того жъ 1664 року Сѣрко, кошовій запорожский, Чигирина доставалъ, знать по требованію Виговского, от которого отступивши съ множествомъ голоты, нѣкоторый Сулимка Лисянку и Ставище себѣ покоришь* (Описаніє 2, 263). Ф. Софонович, автор відомої історіографічної праці, ватажка козацького повстання ідентифікує однолексемним найменуванням *Сулимка*, напр.: *Року 1664 Сули^мка, козакъ с Торговицѣ, полковникомъ торговицки^м назвавшись, поча^л старость, вря^дниковъ забывати*¹⁴⁸. Очевидно, неабияку роль у використанні варіанта *Сулимка* відіграв і той факт, що автори-компілятори були налаштовані проти Польщі, проти зрадницької, як вони вважали, політики гетьмана Івана Виговського, якого підтримував і ватажок народного повстання *Сулимка*.

У наступних історіографічних працях для ідентифікації гетьмана нереєстрових козаків використовується, як і раніше, тільки варіант *Сулима*: *Возвращаясь однажды изъ своего хищническаго похода, Сулима изумился, увидя на первомъ Днѣпровскомъ порогѣ крѣпость*¹⁴⁹; *гетман войска низового запорожского Сулима*¹⁵⁰; *В-осени 1635 року кошовий Сулима вернувся з морського походу на Чорне і Азовське моря*¹⁵¹; для ідентифікації ватажка повстання – паралельно функціонують варіанти *Сулима* і *Сулимка*: *Вслѣдъ за Виговскимъ погибъ отъ поляковъ его сообщникъ Сулимка*¹⁵²; *Сулима соединился с неким Варяницею*¹⁵³.

Названі вище варіанти імен можна визначити як імена-прізвиська, які виконують функцію прізвищевої назви. Досліджувані пам'ятки відбивають

¹⁴⁶ Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 87.

¹⁴⁷ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 502, 508.

¹⁴⁸ Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх / Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 258.

¹⁴⁹ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 121.

¹⁵⁰ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 165.

¹⁵¹ Аркас М. М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 176.

¹⁵² Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 254.

¹⁵³ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 2. – С. 264.

процес трансантропонімізації, коли антропоніми одного класу переходять в інший. Найчастіше це відбувається із власними іменами, які переходять спочатку в прізвищеві назви, а згодом – у прізвища¹⁵⁴.

2. Прізвищева назва. Із одноклексемних способів ідентифікації особи в пам'ятках історіографічного жанру цей тип антропонімічного найменування найуживаніший, напр.: *Скалозубъ* (Хронологія, 110); *Наливайко* (Хронологія, 111); *Сверговскій* (Перепись, 130); *Бородавка* (Перепись, 131); *Гайдукъ* (Літописець 1, 12); *Жолтовскимъ* (Описание 1, 56); *Трубецкій* (ЛС, 61); *Хмельницькій* (ІР, 59); *Барабашъ* (ІР, 61); *Небаба* (ІР, 90); *Богунъ* (ІР, 90). Однак матеріал давніх писемних пам'яток не завжди дозволяє чітко визначити межу між прізвищевою назвою і прізвиськом, прізвищевою назвою та іменем по батькові, іменем і прізвищевою назвою, іменем і прізвиськом.

Сучасні прізвища – наймолодший клас особових назв в українській антропонімії¹⁵⁵. Дослідники по-різному визначають (хоч і з деякими зауваженнями) час стабілізації українських прізвищ як окремої ономастичної категорії – XIII–XIV ст.¹⁵⁶, XVII ст.¹⁵⁷, XVII–XVIII ст.¹⁵⁸, межа XVIII–XIX ст.¹⁵⁹, із чим категорично не погоджується М. Л. Худаш, який часом остаточного формування прізвищ вважає початок XIX ст. Відстоюючи позамовний чинник у становленні прізвищ, дослідник твердить, що особові назви з формальними ознаками сучасних українських прізвищ виступають уже в найдавніших українських писемних пам'ятках, що є свідченням стабілізації українських прізвищ не в сучасному розумінні цього терміна, а лише словесних і формотворчих засобів творення особових назв типу різних морфологічних видів сучасних українських прізвищ на українському мовному ґрунті уже в XIV–XV ст. Про стабільність українських прізвищ можна говорити лише стосовно української шляхти, а з XVIII ст. – дворянства. Лінгвіст не вважає українські особові назви XIV–XVIII ст. прізвищами в сучасному розумінні цього терміна до запровадження кодифікованого права і державної унормованості і надає їм такого статусу, починаючи з 30-х років XIX ст.¹⁶⁰. Цю ж думку поділяють представники львівської ономастичної школи Р. І. Остап¹⁶¹, І. Д. Фаріон¹⁶² та київська дослідниця І. В. Єфименко¹⁶³. Враховуючи той факт,

¹⁵⁴ Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). – Львів: Літопис, 2001. – С. 13.

¹⁵⁵ Чучка П. П. Апелятивна лексика у прізвищах українців Закарпаття // Культура і побут населення українських Карпат: Матеріали республіканської наукової конференції. – Ужгород, 1973. – С. 254.

¹⁵⁶ Сухомлин І. Д. Питання антропоніміки в українській мові. – Дніпропетровськ, 1975. – С. 89.

¹⁵⁷ Франчук В. Ю. Українські особові назви XVII ст. // Питання ономастики. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 256.

¹⁵⁸ Неділько О. Д. Про утворення українських прізвищ // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 9. – С. 25.

¹⁵⁹ Чучка П. П. До питання про давність прізвищ у слов'янських народів // Проблеми слов'янського мовознавства. – Вип. 17. – 1978. – С. 105.

¹⁶⁰ Худаш Л. М. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 97.

¹⁶¹ Остап Р. І. До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 520.

¹⁶² Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). – Львів: Літопис, 2001. – С. 9.

що в середні віки в Україні формально і юридично особова назва не була прізвищем у теперішньому розумінні цього слова, а лише нагадувала його формою та змістом, на функціональному рівні вона виконувала основну функцію – ідентифікувала, виокремлювала денотат. М. Л. Худаш твердить, що прізвищем може стати лише та особова назва, яка має офіційний характер, із народно-побутового вжитку ввійшла у сферу урядово-адміністративного називання, підлягає правовому унормуванню як закріплена незмінна спадкова родова назва¹⁶⁴.

Думку М. Л. Худаша заперечував М. А. Жовтобрюх, який зазначав, що прізвища як категорія лінгвістична, лексична, в більшості народів, у тому числі й українців, виникають і стабілізуються в суспільно-мовній практиці задовго до того, як запроваджується державна кодифікація відповідних звичаєвих правил користування особовими найменуваннями, а тому прізвища існували значно раніше, ніж вони усталилися як факт юридичний, як термін державного права¹⁶⁵.

Погляди М. Л. Худаша та М. А. Жовтобрюха збігаються в одному: особові назви у функції прізвищ виступають давно. Поділяємо точку зору М. А. Жовтобрюха, оскільки на початку ХІХ ст. відбулося тільки юридичне закріплення однієї з лексем, що ідентифікували особу й функціонували в українців як прізвища, в такому статусі. Відсутність дефініції, чітких критеріїв, які тепер застосовуються стосовно терміна *прізвище*, використання словосполучення “у сучасному розумінні цього терміна” до найменувань типу прізвищ ХІV – початку ХІХ ст. становлять великі труднощі перед дослідниками української історичної антропонімії. На підтвердження того, що ще у ХVІІІ ст. в українців не існувало прізвищ, М. Л. Худаш наводить ряд фонетико-морфологічних варіантів (Geredzow – Geredzej; Iwaś – Iwan). Проте лінгвіст мало уваги приділяв суб’єктивному фактору, який і спростовує його твердження. Хронологічна опозиція “до 30-х років ХІХ ст.” : “після 30-х років ХІХ ст.” має досить логічне пояснення: велика варіантність іменувань на позначення однієї особи, зафіксованих у писемних пам’ятках української мови ХІV– ХVІІІ ст., підтверджує не той факт, що людина мала кілька офіційних іменувань, а факт перенесення на папір розмовно-побутового мовлення, де функціонували ці різні варіанти. Державні ж документи австрійського цісаря від 21 лютого 1805 року про обов’язковість прізвищ для населення Галичини та російського уряду “Новое гражданское уложение” 1826 року, який стосувався української території, що входила на той час до складу Росії, узаконили функціонування одного з варіантів як єдино правильного і то лише для офіційно-ділової сфери. Для розмовно-побутової ж сфери ці закони не мали ніякого значення: в ній продовжували і продовжують активно функціонувати

¹⁶³ Єфименко І. В. З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 78.

¹⁶⁴ Худаш Л. М. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 89.

¹⁶⁵ Жовтобрюх М. А. Про термін *прізвище* // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 82.

різні варіанти, способи і засоби ідентифікації особи, що яскраво підтверджують пам'ятки інших, крім офіційно-ділового, стилів, особливо художнього.

Часова невизначеність у формуванні категорії прізвищ спричинила термінологічний різнобій. Так, на позначення одного з найголовніших антропонімічних компонентів, за допомогою якого ідентифікувалася особа в XIV–XVIII ст., мовознавці пропонують використовувати різні терміни: *родові назви*, *допрізвищеві утворення*¹⁶⁶, *допрізвищеві назви*¹⁶⁷, *прізвищеві назви*¹⁶⁸, *прізвищні назви (найменування)*¹⁶⁹; *спадкові родові назви*, *спадкові прізвищеві назви*, *родові найменування*, *прізвищеві назви*¹⁷⁰. П. П. Чучка іменування староукраїнського періоду типу прізвищ розглядає в межах двох груп: *прізвиська* та *патроніми*¹⁷¹.

Як і більшість дослідників української історичної антропонімії XIV–XVIII ст., послуговуємося терміном **прізвищева назва**, який, однак, вимагає деяких уточнень у дефініції. Так, М. Л. Худаш, користуючись цим терміном як тимчасовим і суто робочим, надав йому значення “іменування людини назвою типу прізвища”¹⁷². На деяку семантичну невідповідність терміна **прізвищева назва** вказує І. В. Єфименко, вважаючи, що його можна трактувати “не як поняття, що передує прізвищу, а, навпаки, що утворилося від самого прізвища, тобто уже після його виникнення”¹⁷³. Уточнюючи визначення М. Л. Худаша, І. В. Єфименко пропонує цим терміном називати антропоніми, “що в XVI ст. почали означати цілу сім'ю, тобто ототожнювали членів однієї родини, були так званими перехідними (факультативними) антропонімічними одиницями між індивідуальними прізвищами, відомими ще з попередніх століть, і прізвищами в сучасному розумінні”¹⁷⁴. Проведений аналіз особових назв дав дослідниці підстави стверджувати про цілковиту сформованість прізвищевих назв у XVI ст. серед представників вищих верств суспільства, хоч І. В. Єфименко й робить застереження про передчасність абсолютної стабільності серед прізвищевих назв¹⁷⁵. Однак наші спостереження дозволяють зробити зауваження. Навіть зваживши на такий важливий чинник при написанні пам'ятки, як суб'єктивність, стосовно XVI ст. можна говорити тільки про

¹⁶⁶ Неділько О. Д. Про утворення українських прізвищ // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 9. – С. 19–25.

¹⁶⁷ Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах. – Ужгород, 1999. – С. 57.

¹⁶⁸ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 100; Остап Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 506; Єфименко І. В. З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 79; Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). – Львів: Літопис, 2001. – С. 13.

¹⁶⁹ Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст.: /Реєстри всього війська Запорозького 1649 р. і мовно-територіальні контакти/. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 107, 109.

¹⁷⁰ Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К., 1990. – С. 21–23.

¹⁷¹ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 602–607, 608–615.

¹⁷² Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 100.

¹⁷³ Єфименко І. В. З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 79.

¹⁷⁴ Там само. – С. 86.

¹⁷⁵ Там само.

початки стабілізації прізвищевих назв, причому не лише серед представників середніх і нижчих верств суспільства, а й вищих. Визначення, запропоноване І. В. Єфименко, потребує уточнень. Як, наприклад, трактувати словосполучення “цілу сім’ю”, “членів однієї родини”? Це одне, два, три, чотири чи більше поколінь? Антропонімійний компонент, який визначається як прізвищева назва, має змінну чи незмінну форму? Як тоді розглядати найменування *Хмелницькій* (Богдан) та *Хмелниченко* (Юрій)? Ці найменування використовуються для ідентифікації членів однієї сім’ї, яка належала до верхівки тогочасного українського суспільства, – батька і сина, проте мають різне морфологічне оформлення. Якщо перше найменування з кількома суфіксами **-н+и[к]+[с]к-ій** а **-ницьк-ій** розглядається багатьма дослідниками як таке, що характерне для представників суспільної верхівки¹⁷⁶, то друге завдяки патронімічному суфіксу **-енк-о** можна визначити і як прізвищеву назву, і як патронім. А. П. Непокупний із цього приводу справедливо зауважує, що тогочасні “так звані “прізвищеві назви” відображали живі процеси іменотворчості у кожному новому поколінні мовців”¹⁷⁷.

Пам’ятки історіографічного жанру відбивали не тільки власний (тобто український чи, ширше, східнослов’янський) антропонімікон, а й частково антропонімікони народів, які контактували з українцями. Тому доречним є запитання: який термін використовувати на позначення одного з найголовніших ідентифікаційних засобів особи – *прізвище* чи *прізвищева назва*, якщо в різних народів процес становлення категорії прізвищ має хронологічно різні межі? Історіографічні праці другої половини XVII – XVIII ст. відбивають процес адаптації іншомовних антропонімів на українському мовному ґрунті. Послугуємося терміном *прізвищева назва* незалежно від етнічної належності носія.

У досліджуваних пам’ятках історіографічного жанру за допомогою однолексемного антропонімійного найменування “*прізвищева назва*” ідентифікується 193 денотати, напр.: *Кадыша, Пудленского, Пузыны* (ХЛ, 78, 77, 79); *Лацъ, Томиленка* (МЛ, 95, 96); *Дражничъ, Едашевскій, Мигула, Опара* (Хронологія, 119, 113, 119, 118); *Булюкъ, Саволтичъ* (Перепись, 133, 132); *Бородавка, Моцарскій, Пацомъ* (Літописець 1, 14, 17, 35); *Глоба, Калнишъ* (Описаніє 1, 104); *Гира, Шкурать* (Імена, 265, 266); *Наливайко, Полтора-Кожуха* (Роспись, LIX); *Герцыкъ, Рустичъ* (Літописець 2, 38, 36); *Портянку, Юр’евичъ* (ЛС, 103, 204); *Дуровъ, Чернята* (Описаніє 2, 314, 222); *Бекчановкого, Вороникъ* (ЛГ, 47, 167); *Мелянтова, Служенскимъ* (Собраніє 1, 359, 335); *Летягу* (ІР, 53); *Гирича, Криса* (ЛВ, III, 363; I, 300); *Голота, Сиретускіи* (Гисторія, 110, 100); *Биндюковского, Дагинъ* (Літопись, 235, 211).

В аналізованих творах зафіксовано однолексемні антропоніми, які співвідносячись із конкретними денотатами, використані авторами у вторинній

¹⁷⁶ Худащ М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 135; Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К., 1990. – С. 22.

¹⁷⁷ Непокупний А. “Реєстр Війська Запорозького 1649 р.” як словник, покладений на карту // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 35.

функції – для позначення сукупності осіб, пов'язаних родинними відносинами¹⁷⁸. Ці антропоніми вжито у формі множини. Засвідчують їх не всі пам'ятки історіографічного жанру досліджуваного періоду, напр.: *Вишневецьки* (родина українців-шляхтичів, один із членів якої – Ярема Вишневецький – перейшов на бік поляків) (ХЛ, 79), *Кантимировъ* (родина Кантемирів) (Описаніє 1, 57), *двохъ Кантимировъ* (Літописець 2, 5), *двохъ Кантимировъ* (ЛГ, 33), *Кантемировъ* (ІР, 50), *Олельковичевъ* (рід Олельковичів) (ІР, 9), *Ольговичевъ* (рід Ольговичів) (ІР, 9), *Свѣтольдовъ* (рід Святольдовичів) (ІР, 9), *Острожскихъ* (родина Острозьких) (ІР, 9), *Ружинскіє* (родина Ружинських) (Собраніє 1, 329), *Виговскимъ* (родина Виговських) (ЛВ, I, 416), *Вишневецькихъ* (родина Вишневецьких) (ЛВ, I, 45), *Калиновскихъ* (родина шляхтичів Калиновських) (ЛВ, I, 45), *Конецполскихъ* (родина шляхтичів Конецпольських) (ЛВ, I, 416), *Потоцкихъ* (родина шляхтичів Потоцьких) (ЛВ, I, 45). Використання деякими авторами антропоніма *Кантимировъ* у формі множини (чи його фонетико-графемних варіантів) свідчить про одне джерело, яке використали автори при описі згадуваного в пам'ятках історичного епізоду. Наведені вище антропоніми виконують, крім вторинної, ще й первинну функцію, тому що Ярема Вишневецький, Микола Потоцький, Богдан Ружинський, Іван Самойлович та інші також є представниками родин, позначеними формою множини.

У сучасного читача, для якого давні слов'янські найменування, крім *Святослав*, *Володимир* та ін., уже не сприймаються як власне імена, склався певний код щодо такого типу антропонімів, тому він сприймає автохтонні слов'янські утворення в різних їх варіантах не як імена, а як прізвиська або прізвищеві назви, напр.: *воеводъ... Блуда, да Полковниковъ Громвала, Турнила, Перунада, Ладима* (ІР, 5), *полковникахъ Рогдаю, Колядичу, Полеличу* (ІР, 9), *Блудича, Дулены, Претича, Станая, Бурлія, Гудима* (ІР, 12–13). Ці найменування належали представникам місцевої адміністрації – південноукраїнським старостам, які брали участь у походах разом із козаками (фактично – керували військовими діями) і тому помилково тлумачилися і авторами історіографічних праць XVII–XVIII ст., і сучасними дослідниками засновниками козацтва¹⁷⁹.

Наведені власні особові назви відтворюють український антропонімікон XIV–XV ст., період, коли відбувався “поступовий перехід від однослівних найменувань до найменувань двослівних і багатослівних”¹⁸⁰. Однак уживання авторами історіографій однолексемних іменувань для ідентифікації представників суспільної верхівки свідчить про ще активне функціонування

¹⁷⁸ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилізованості в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 6.

¹⁷⁹ Див. Дійства презлїной и отъ начала поляковъ кровавой небывалой брани Богдана Хмельницкого... трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитнихъ старожилъ свѣдѣтельствъ утвержденная. Року 1710. – К., 1854. – С. 20–21; Історія Русовъ или Малой Россіи. – М.: въ Университетской Типографіи, 1846. – С. 13; Щербак В. О. Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 76.

¹⁸⁰ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 603.

різних форм автохтонних слов'янських імен та похідних утворень, під якими воєводи, старости були відомі в народі. Популярність тогочасної верхівки визначила закріплення за ними і збереження в народній пам'яті антропонічних варіантів, які використали автори досліджуваних праць (пор.: дволексемне найменування *Бернат Претвич*¹⁸¹ – однолексемне *Претича* (ІР, 13)).

Яким видом антропоніма слід вважати наведені вище іменування – прізвищевими назвами, прізвиськами чи іменами? Так, іменування *Гудимъ*, *Ладимъ* утворилися шляхом усічення постпозитивного компонента слов'янського автохтонного імені-комполіти: *Гудимъ* < *Гудим[иръ]*¹⁸², *Ладимъ* < *Ладим[иръ]*. На суперечливість походження першого найменування вказує І. В. Єфименко, зазначаючи, що воно могло утворитися двома шляхами: перший – від давнього слов'янського імені шляхом усічення; другий – від прізвиська *Гудим*, утвореного лексико-семантичним способом від апелятива *гудим* ('той, хто гуде')¹⁸³. Дослідниця припускає, що пізніше "усічене ім'я *Гудим* стало асоціюватися з відповідним апелятивом у значенні 'той, хто гуде'"¹⁸⁴. Наведений І. В. Єфименко ілюстративний матеріал засвідчує поширення цього найменування та похідних від нього утворень у XVIII ст. Другий шлях утворення найменування *Гудим* можна вважати задовільним для періоду XVI і пізніших століть, коли відбувалися масові втечі на Запоріжжя і новоприбулих іменували за якоюсь характерною рисою. Для XIV–XV ст., коли ще активно (поряд із церковно-християнськими) функціонували автохтонні слов'янські імена та їх похідні, враховуючи той факт, що іменування належало представнику суспільної верхівки, більш імовірним видається трактувати походження імені *Гудим* від давнього слов'янського *Гудимиръ*.

Найменування *Блудичъ*, *Полеличъ*, *Колядичъ* утворилися за допомогою патронімічного суфікса **-ичъ**. Неможливість точного визначення виду антропоніма зумовлена тим, що згаданих історичних осіб автор ідентифікує за допомогою однолексемного найменування. Наведені В. О. Щербак дані про те, що південноукраїнська верхівка мала власні особові імена, дозволяють зробити висновок: найменування *Блудъ*, *Громвалъ*, *Турнило*, *Перунадъ*, *Ладимъ*, *Рогдай*, *Колядичъ*, *Полеличъ*, *Блудичъ* та ін. засвідчують функціонування в XIV–XV ст. серед суспільної верхівки слов'янських автохтонних імен та їх похідних, які, однак, не можна однозначно трактувати через відсутність біля них в аналізованих текстах інших видів антропонімів, таких як імена чи прізвиська.

Засвідчено досліджуваними пам'ятками для ідентифікації представника вищих верств суспільства утворення із суфіксом **-цъ**: *гетманомъ литовскимъ Пацомъ* (Літописець 1, 34–35): **Паць** **В** **Па[вель]**, **Па[исій]**, **Па[нтелеймонъ]** чи **Па[рфеній]** + **-цъ**.

¹⁸¹ Щербак В. О. Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 76.

¹⁸² Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 55.

¹⁸³ Єфименко І. В. До походження українських прізвищ (на матеріалі "Ділової документації Гетьманщини XVIII ст.") // Ономастика та етимологія / Відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 1997. – С. 69.

¹⁸⁴ Там само. – С. 70.

Як уже зазначалося, чітку межу між прізвиськом і прізвищевою назвою важко провести. На думку П. П. Чучки, давньоруські прізвиська якихось маркованих структурних особливостей не мали, у зв'язку з чим їх важко відрізнити від простих відапелятивних імен¹⁸⁵. Це ж стосується і прізвиськ, які побутували у староукраїнський період. У досліджуваних текстах авторами вжито слова, які дозволяють кваліфікувати найменування, що йдуть після них, як прізвиська: *выбрали себѣ Гетманомъ, намѣсто Тетери, како҃го-то Старшину, называемаго Опара* (ІР, 161); *Но и другой называвшійся въ той сторонѣ Гетманомъ, нѣкто Децикъ* (ІР, 161); *По которомъ отступленіи Семень Палѣй умисльного своего посланца, прозиваемого Папугу ... послалъ Королевскому Величеству бити челомъ* (ЛВ, III, 256); *Ватагомъ, прозиваемимъ Морозомъ Каневскимъ* (ЛВ, III, 452); *Тогда жъ нѣкто Децикъ обозвался гетманомъ* (Описаніе 1, 77); *Козакъ, именуемый Наливайко* (Роспись, LIX); *В Немировѣ бо градѣ живущіи люде, избравше себѣ неко҃го Куйка старшиною града, совѣтоваху с ни(мъ), како иму(т) впредѣ жити со своимъ пѣномъ* (Гисторія, 114); *в день соше(ст)вія ѣтого дѣа чрезъ зраду нѣяко҃гось гречина, іменно Герляце* (Лѣтопись, 184).

Однозначно трактувати наведені вище найменування як прізвиська, звертаючи увагу на слова-кваліфікатори, не можна, тому що кожен із денотатів мав особове ім'я, яке автори історіографічних праць з огляду на суб'єктивний чинник не використали. Про прізвиська в досліджуваних пам'ятках можемо говорити лише в тому випадку, коли в антропонімійній конструкції є власне особове ім'я та слово-кваліфікатор, напр.: *За митрополиты киевского Онисифора прозваниемъ Дѣвочки* (Собраніе 1, 359).

Наведений вище матеріал засвідчує вплив живого розмовного мовлення, в якому активно функціонували прізвиська, причому їх мали представники не тільки суспільних низів, а й вищих верств населення.

Враховуючи той факт, що автори компіляцій не були свідками описуваних ними подій або "захопили" лише останні роки, слова-кваліфікатори служать своєрідним знаком, що відображає поширення в живому народнорозмовному мовленні та легендах, переказах, думах, піснях зазначених вище іменувань. Саме тому однолексемний спосіб ідентифікації осіб найпоширеніший у досліджуваних пам'ятках – він відбиває особливості українського антропонімікону в його усному вияві.

2.2.2. Дволексемні іменування

Випадків уживання дволексемних іменувань засвідчено 3901. Дволексемні найменування найбільш звичний спосіб визначення особи у XVI ст.¹⁸⁶. Р. І. Осташ, досліджуючи антропонімію Реєстру Війська Запорізького, зазначає,

¹⁸⁵ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 598.

¹⁸⁶ Медвідь С. М. Старополіські антропоформули на східнослов'янському фоні (діахронічний аспект) // Ономастика Полісся / Відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1999. – С. 95.

що двочленні власне антропонімійні найменування абсолютно переважають над усіма іншими способами ідентифікації¹⁸⁷. Серед цієї групи найменувань автори аналізованих нами пам'яток історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. використали різні АФ.

1. Ім'я + прізвищева назва. Ця антропонімоформула – найбільш ефективний засіб ідентифікації особи¹⁸⁸. Серед дволексемних іменувань, зафіксованих у літописах-компіляціях досліджуваного періоду, вона найпоширеніша, напр.: *Інокенти Винницьки* (ДЛ, 240); *Яцко Острянинь* (МЛ, 96); *Даніилу Апостолу* (ЛС, 192); *Николаємъ Федоренкомъ* (Описаніє 2, 237); *Гаврило Баллацькій* (ЛГ, 44); *Андрѣй Овиневъ* (ЛВ, I, 404); *Павло Ващенко* (ЛВ, III, 508); *Богданъ Хмельницькіи* (Гисторія, 158); *Флоромъ Минаевимъ* (Літопись, 232); *Яковъ Шахъ* (ІР, 30); *Демьянь Скалозубъ* (ІР, 31); *Інокентій Туптальскій* (ІР, 33); *Павель Наливайко* (ІР, 35); *Михайло Хмельницькій* (ІР, 49).

Як зазначають М. В. Бірило, М. Л. Худаш, Л. Т. Масенко, характерною властивістю дволексемних АФ є співвідношення між компонентами: на першому місці – ім'я, на другому – прізвище або прізвисько¹⁸⁹, а паралельне функціонування двох імен – слов'янського й запозиченого – дозволяє, з одного боку, мати два варіанти АФ “ім'я + прізвищева назва”, а з другого, – використовуючи один із варіантів, уникати антропонімоформульної тавтології, напр.: *Богданъ Хмельницькій* і поряд *Зиновій Хмельницькій* (ІР, 168).

За допомогою цієї антропонімної формули ідентифікуються не лише представники східно-, а й західно-, південнослов'янських та інших народностей, напр.: поляки *Миколай Потоцькій* (МЛ, 96), *Еремѣяшъ Вьшиневецкій* (МЛ, 96), *Яна Собиецького* (Хронологія, 119), *Стефана Батораго* (Літописець 1, 11), *Стефана Потоцького* (Собраніє 2, 261), *Яномъ Гнѣнскимъ* (Описаніє 2, 274), *Александръ Гвагнѣнь* (ЛГ, 15), *Веспесіянь Коховскій* (ЛГ, 15), *Павель Потоцькій* (ЛГ, 41), *Бернатъ Пертфиць* (Собраніє 1, 333), *Янь Соколовскій* (Собраніє 1, 367), *Станиславъ Гомолінскій* (Собраніє 1, 367), *Людовика Осолінскаго*, *Станиславъ Жолкевскій*, *Яна Вронскаго*, *Яна Червинскаго* (ІР, 79, 49, 76, 79), *Алберта Влошановскаго* (ЛВ, III, 350), *Александръ Яскольдъ* (ЛВ, II, 438) та *Александра Бучинскаго* (ЛВ, II, 428) (одна і та ж особа); італієць *Іульяна Чезарини* (ІР, 12); німці *Каролемъ Фонъ-Минихомъ* (Літописець 2, 66), *Мартинъ Лютеръ* (Собраніє 1, 358), *Самоилъ Пуфендорій* (ЛВ, II, 170); литовець *Янушъ Радивилъ* (Літописець 1, 22); угорці *Василіємъ Лупполею* (Собраніє 2, 264), *Іоанна Лыпулы*, *Михайломъ Ракоціємъ* (ІР, 23, 185), *Думитрашко Райча* (ЛВ, II, 530); вірмен *Мартынъ Мнихъ* (ІР,

¹⁸⁷ Остап Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 507.

¹⁸⁸ Медвідь-Пахомова С. М. Антропонімна формула особове ім'я – прізвище в слов'янських мовах // Українська пропріальна лексика: Матеріали наукового семінару 13–14 вересня 2000 р. / Відп. ред. І. М. Железняк. – К.: “Київ”, 2000. – С. 99.

¹⁸⁹ Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Уласныя іменны, іменны-мянушкі, іменны па бацьку, прозвішчы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – С. 288; Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 117; Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1990. – С. 22.

222); англiєць *Вилгелмъ Пакгетъ* (ЛВ, III, 510); серб *Войца Сербинъ* (ЛВ, II, 312); волох *Вуйца Волошинъ* (ЛВ, III, 15).

В iсторiографiчних пам'ятках зафiксовано невелику групу дволексемних iменувань, за допомогою яких iдентифiкуються особи турецької народностi. Їх можна розглядати як такі, що репрезентують АФ “iм'я + прiзвищева назва”: *Шинкгирѣй* (МЛ, 95), *Мелѣгереемъ* (Собранiє 2, 264), *Мелей-Кгерей* (Лѣтописецъ 2, 15), *Асламъ-Кгерій* (Лѣтописецъ 2, 16), *Капланъ-Герей* (ЛС, 117), *Ислам-Герія* (Описанiє 2, 220), *Девлетъ Герей* (Описанiє 2, 302), *Мелинь-Герей* (ЛГ, 19), *Менди-Герей* (Собранiє 1, 328), *Османъ-Гирей* (ИР, 178), *Гассанъ Гирей* (ЛВ, II, 144), *Мегметъ Гереемъ* (ЛВ, I, 212), *Салимъ Герей* (ЛВ, III, 157). Наведенi вище найменування належать суспiльній верхiвцi Кримського ханства. Перший компонент – iм'я, другий компонент – антропонiм *Герей* (чи рiзні його варiанти) – на позначення представника династiї Гiреїв¹⁹⁰, тобто його можна розглядати як компонент, що спiввiдноситься з прiзвищем. Складнiсть видiлення цих iменувань як дволексемних пояснюється вiдсутнiстю в українській мовi XVI–XVIII ст. чiтких норм для передачі iншомовних антропонiмiв, неунормованiстю правописної системи, внаслiдок чого вони могли писатися як окремо, так i разом чи через дефiс.

2. Прiзвищева назва + iм'я. Цю АФ можна розглядати як варiант наведеної вище, тiльки з iнверсiйним порядком розташування її членiв. Вона не була поширеною нi в дiловому жанрi, нi в розмовно-побутовому мовленнi, що яскраво пiдтверджують досліджуванi пам'ятки. Кiлькiсть уживань дволексемної АФ “прiзвищева назва + iм'я” незначна – всього 23 випадки. Фiксують її нави́ть не всi досліджуванi iсторiографiчні працi, напр.: *Лихого Ивана* (ХЛ, 78); *Выговского Данилка* (МЛ, 98); *Вышневецкий Еремѣяшъ* (МЛ, 96); *Хмельницкій Богданъ* (Хронологiя, 113); *Кона Романъ* (Лѣтописецъ 1, 43); *Острозскій Константинъ* (Лѣтописецъ 2, 5); *Палѣй Семень* (Лѣтописецъ 2, 49); *Хмельниченка Тимоша* (Лѣтописецъ 2, 12); *Хмельниченко Юрій* (Лѣтописецъ 2, 31); *Хмѣльницкій Зиновій* (Лѣтописецъ 2, 5); *Полуботка Леонтія* (ЛС, 172); *Потоцкому Миколаю* (ЛС, 28); *Хмельницкій Гедeonъ i Хмельниченко Юрасъ* (ЛС, 95, 107); *Хмельниченко Тимошъ* (ЛГ, 118); *Виговскому Ивану* (ЛВ, I, 389); *Хмельницкій Богдане* (ЛВ, I, 292); *Ширкевичу Иеремѣю* (ЛВ, II, 184); *Кисиль Адамъ* (Гисторiя, 146); *Хмельниченко Тимошъ* (Гисторiя, 147); *Хмельницкій Богданъ* (Гисторiя, 68); *Золотаренка Ивана* (Лѣтопись, 204); *Хмельницкій Юрасъ* (Лѣтопись, 223). Ця АФ не була поширеною в XVII ст., що засвiдчує Реєстр¹⁹¹.

3. Iм'я + iм'я по батьковi: *Петръ Алексѣвичъ* (МЛ, 99; Хронологiя, 120); *Юанна Алексiевича* (ЛГ, 246); *Феодоръ Алексѣвичъ* (Описанiє 1, 84); *Владиславъ Жигмунтовичъ* (ЛВ, I, 34); *Иванъ Степановичъ* (ЛВ, III, 28);

¹⁹⁰ Яворницький Д. І. Історiя запорозьких козакiв. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 1. – С. 516.

¹⁹¹ Остап Р. І. Ідентифiкація особи в Реєстрi // Реєстр Вiйська Запорозького 1649 року / Пiдгот. до друку О. В. Тодiйчук (гол. упоряд.) та iн. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 507.

Алексій Михайловичь (Літописець 1, 35); *Симеонъ Александровичь* (ІР, 5); *Василій Івановичь* (ІР, 16); *Алексій Петровичь* (ІР, 224); *Ярославъ Владиміровичь* (ІР, 225) та ін. На думку Л. Т. Масенко, ще в період Київської Русі спосіб іменування осіб назвами, утвореними від імені батька за допомогою суфіксів *-ич*, *-ович*, *-евич*, мав виразний становий характер. Ним, як правило, користувалися представники соціальної верхівки суспільства. У XIV–XVIII ст. найменування по батькові на *-ич*, *-ович*, *-евич* було почесним привілеєм. Староукраїнські пам'ятки вживають їх тільки стосовно представників князівських і шляхетських родів, а також міської ремісничої і купецької верхівки¹⁹². Р. І. Остап вказує, що “окремі суфікси виконували виразні функції соціального розрізнення людей. Наприклад, суфікси *-ович* / *-евич*, *-ич* у назвах по батькові служили для звеличення, іменуватися ними можна було представникам соціальних прошарків тільки з дозволу царя”¹⁹³. Такої ж думки дотримується О. Д. Неділько¹⁹⁴. Зробимо застереження: в пам'ятках ділової та побутової писемності, літописах помітної диференціації в ідентифікації представників різних верств суспільства не було: в літописах основна увага приділялася князям та їх наблизеним, а про представників суспільних низів згадувалося зрідка і то лише в тому випадку, коли вони зробили щось вагоме для своєї держави, відповідно – траплялися тільки поодинокі випадки їх антропоніміїдентифікації; в діловій писемності також представлені антропоніми, які ідентифікують представників переважно середніх та вищих верств суспільства, хоч досить часто засвідчено антропоніми для ідентифікації представників суспільних низів (особливо в актах купівлі-продажу, дарчих грамотах тощо).

Із розпадом Київської Русі та входженням різних частин її території до складу інших держав зазнала великих змін українська антропонімосистема. Розвиток антропоніміїної системи західної території України внаслідок більш ніж трьохсотлітнього перебування у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої був перерваний та асимільований власним антропоніміконом (не в плані зміни / заміни іменника, а структурному, тобто антропонімоформульному).

У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. використання цього структурного типу відбиває розвиток зазначеної АФ в різних етносів. Так, у літописах-компіляціях за допомогою АФ “ім'я + ім'я по батькові” ідентифікуються переважно представники російської народності: *Василій Івановичь* (ІР, 16); *Алексій Петровичь* (ІР, 224).

У тих компіляціях, де виклад історії ведеться від часів створення світу і, зрозуміло, описується період Київської Русі, цей структурний тип дволексемного найменування використовується для ідентифікації князів:

¹⁹² Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1990. – С. 15.

¹⁹³ Остап Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 511.

¹⁹⁴ Неділько О. Д. З історії формування прізвищ з суфіксом *-ич*, *-ович*, *-евич* (на матеріалі документів Північного Лівобережжя України XVII–XVIII ст.) // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвузівської республіканської конференції. – К., 1969. – С. 136.

Святославъ Игоревичъ (ЛГ, 13); Симеона Олелковича (ЛГ, 17); Левъ Даниловичъ (ІР, 8); Ярославъ Владиміровичъ (ІР, 225); Всеволодъ Юревичъ (Лґтопись, 182); Всеволодъ Ярославичъ (Лґтопись, 179); Изяславъ Ярославичъ (Лґтопись, 179); Ігоръ Руриковичъ (Лґтопись, 177; Гисторія, 41); Святославъ Ігоровичъ (Гисторія, 41).

Представники української народності в досліджуваних пам'ятках за допомогою цієї АФ ідентифікуються рідко. Так, у рапорті царю про Івана Брюховецького пишеться: *“Иванъ Мартыновичъ есть честный человекъ и годится быть Гетманомъ, понеже онъ хотя не ученъ, да уменъ и ужасъ какъ вороватъ и исправенъ”* (ІР, 158). Цей запис зроблено комісією, до складу якої входили росіяни під керівництвом князя Гагіна та боярина Кирила Йосиповича Хлопова. Російський писар використав для ідентифікації українського гетьмана дволексемне антропонімійне утворення **“ім'я + ім'я по батькові”**, очевидно, за посадовою аналогією: *цар* (найвища посадова особа в тогочасній Російській державі) : *гетьман* (найвища посадова особа в тогочасній Україні).

Отже, з другої половини XVII ст. цей різновид АФ завдяки канцелярській діяльності представників російської народності починає активніше використовуватися і в українському середовищі для ідентифікації представників середньої і вищої верств.

4. Ім'я + хронологічно-нумеральний показник. На відміну від пам'яток ділової та побутової писемності староукраїнської мови, в яких зазначений структурний тип дволексемних іменувань відсутній, твори історіографічного жанру засвідчують цей вид ідентифікації особи, напр.: *Клименту Осмому* (ЛГ, 24); *Августомъ Другимъ* (ЛВ, III, 512); *Вилгелмомъ Третимъ* (ЛВ, III, 510); *Владиславъ Первый* (ІР, 7), *Амуратъ Первый* (ІР, 11), *Жигмунтъ Первый* (ІР, 20), *Жикгимунтъ Третій* (ІР, 35), *Османъ Второй* (ІР, 49), *Владиславъ Четвертый* (ІР, 58), *Солиманъ Третій* (ІР, 157) та ін. За допомогою цієї АФ в досліджуваних пам'ятках ідентифіковані найвищі державні та церковні особи – царі, королі, хани. Додатковий уточнювальний неантропонімійний компонент – порядкове слово, пройшовши процес онімізації, став замінювати такі компоненти антропонімної формули, як **“ім'я по батькові”**, **“прізвищева назва”** або обидва ці компоненти, звичайно, стосовно лише тих народностей, у яких для найменування осіб вони використовувалися. Т. Б. Гриценко зазначає, що цей структурний тип ідентифікації вказує не тільки на історичні особи, а й опосередковано на епоху, в яку жили ці особи¹⁹⁵, і визначає цю АФ як **“ім'я + титул”**. В українській мові наявна велика кількість “титульних” лексем (*князь, імператор, король, цар, граф, герцог, барон* та ін.), які, функціонуючи у складі цієї АФ замість порядкового слова, дають для звичайного читача менше інформації про історичну епоху, в якій жив її носій, аніж якщо там уживається порядкове слово, тому визначаємо цю формулу як **“ім'я + хронологічно-нумеральний показник”**.

¹⁹⁵ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX століття (на матеріалі романів про Б.Хмельницького): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 46.

Порядкове слово в цій АФ завжди перебуває в постпозиції до імені ідентифікованої особи. У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру тільки раз фіксуємо АФ “ім'я + хронологічно-нумеральний покажчик” зі зворотнім розташуванням її компонентів: *Перваго Жигмунта* (Описаніє 1, 53).

На думку дослідників, поширеною формою вираження порядковості у власних назвах є вживання римських цифр замість співвідносних із ними порядкових прикметників¹⁹⁶. Фіксують цю особливість й історіографічні праці: *Инокентія XI* (ЛВ, II, 504), *Іоаннь III* (ЛВ, II, 479), *Августа III* (Літописець 2, 68), *Жигмунт III* (Літописець 2, 4), *Григорій XIII* (Собраніє 1, 359), *Жигмунта I* (Собраніє 1, 328), *Климент VIII* (Собраніє 1, 359), *Евгеній IV-й* (ИР, 12), *Фердинанд III* (ИР, 137), *Магомет IV* (ИР, 172), *Карль XII-й* (ИР, 184), *Август II* (ИР, 198), *Петр III* (ИР, 250). Зрідка трапляються випадки, коли замість порядкового слова вживаються арабські цифри: *Жигмунт 3* (Описаніє 1, 56), *Карль 12* (Описаніє 2, 300).

5. Ім'я + квалітативний виразник. Пам'ятки історіографічного жанру досліджуваного періоду засвідчують функціонування АФ “ім'я + квалітативний виразник” для ідентифікації осіб суспільної верхівки – так могли іменуватися тільки особи королівської сім'ї. Спочатку цей структурний тип дволексемних іменувань використовувався для ідентифікації лише осіб чоловічої статі, проте з часом, коли переривалася чоловіча спадкова лінія на управління державою і до влади ставала жінка, так почали іменувати й жінок-цариць, напр.: *Петра Великаго* (Перепись, 138), *Казимір Великий* (ИР, 8), *Генрик Француз* (Описаніє 1, 54), *Генрику Французу* (Літописець 2, 3), *Генрик француз* (Описаніє 2, 214), *Августу Римському* (ЛГ, 5), *Александрову Великому* (ЛГ, 5), *Кароль Великий* (ЛГ, 11), *Генрика Вalezскаго* (ИР, 39), *Август Саксон* (ЛВ, III, 515), *Болеславу Храброву* (ЛВ, III, 455), *Онуфрія Великаго* (ЛВ, II, 546), *Августа Саса* (Літопись, 218), *Конъстанътина палеолога* (Літопись, 184).

Квалітативний виразник – це лексема – додатковий ідентифікаційний компонент антропонімічного найменування, що характеризує особу за вчинками, діями, місцем народження чи проживання. Т. Б. Гриценко антропоніми цієї формули відносить до моделі “ім'я + титул”¹⁹⁷. Визначаємо ж цю АФ як “ім'я + квалітативний виразник”, тому що, по-перше, не будь-який титул давався коронованим особам із народження; по-друге, потрібно було заслужити іменуватися “великим”, “хоробрим”; по-третє, в деяких випадках квалітативний виразник можна розглядати як прізвище, скажімо, коли маємо вказівку на місце народження чи проживання. Однак для визначення останнього потрібний контекст.

6. Ім'я + ім'я. Нехарактерність цієї формули для староукраїнської антропонімії засвідчують і пам'ятки історіографічного жанру другої половини

¹⁹⁶ Петрова Є. І. Порядкові слова як компонент власних назв // Ономастика і апелятиви: Збірник наукових праць / Ред. – проф. В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 40.

¹⁹⁷ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилізованості в українській історичній прозі другої половини ХХ століття (на матеріалі романів про Б.Хмельницького): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С.46.

XVII – XVIII століть. У досліджуваних текстах за допомогою АФ “ім’я + ім’я” ідентифікуються представники польської, шведської, німецької, турецької народностей, напр.: *Іоанъ Ернестъ* (ЛВ, III, 146), *Іоанъ Филипъ* (ЛВ, III, 148), *Фридерикъ Августъ* (ЛВ, III, 376), *Янъ Олбрехтъ* (ЛВ, II, 186), *Дервѣтъ Ахмета* (ЛВ, III, 447), *Мехметъ Еффенди* (ЛВ, III, 511), *Сигизмундъ Августъ* (ИР, 21), *Янъ Казиміръ* (ИР, 86), *Карла Густава* (ИР, 136), *Фридерикъ Вильгельмъ* (ИР, 142), *Іустава Адолфа* (Лґтопись, 197). В історіографічних працях лише двічі засвідчено функціонування зазначеної АФ для ідентифікації представників східнослов’янських народностей, напр.: єпископ *Германъ Григорко* (Собраніє 1, 367) та князь *Гедєонъ Святополкъ* (Лґтописець 1, 39).

АФ “ім’я + ім’я” може входити до складу трилексемних іменувань.

7. Ініціал(-и) + прізвищева назва. Історіографічні праці вперше з-поміж пам’яток інших жанрів починають використовувати структурний тип ідентифікації особи “ініціал(-и) + прізвищева назва”. Засвідчений у досліджуваних творах він нечасто – 4 уживання для ідентифікації трьох осіб, напр.: *Г. Озарковскій* (ЛВ, III, 253), *П. А. Румянцова* (Хронологія, 124), *Г. Вольтеръ* (ИР, 184). Це дозволяє кваліфікувати його для другої половини XVII – XVIII ст. як антропонімічно-ідентифікаційний неологізм. Як зазначають дослідники російської історичної антропонімії, у XVIII ст. відбувалося поступове “переміщення номінативного центру ваги з особового імені на прізвище – скорочене написання передпрізвищних компонентів”¹⁹⁸.

Для деяких дволексемних іменувань не можна точно визначити, до якого класу належить другий компонент: чи до прізвищевої назви, чи до імені по батькові, чи до патроніміка, чи до прізвиська (*Климентъ Старушича* (Лґтописець 1, 28), *Семена гетманича* (Описаніє 1, 83)).

2.2.3. Трилексемні іменування

Закономірно, що чим більше компонентів містить структура, тим більше формул можна побудувати. У досліджуваних пам’ятках зафіксовано 522 випадків уживань трилексемних іменувань. Невелика їх кількість свідчить, що навіть на кінець XVIII ст. трилексемні іменування не були поширеними в Україні. На думку М. Л. Худаша, цей тип ідентифікації особи на Україні в XIV–XVIII ст. йде по низхідній лінії й у XVIII ст., зокрема на західноукраїнській території, зводиться до раритетів, зате поступово відроджується в кінці досліджуваного періоду на українських землях, що входили до складу Росії¹⁹⁹.

Дослідники твердять, що власне антропонімічні трилексемні утворення були характерними тільки для соціальної верхівки суспільства²⁰⁰. Категорично стверджувати так не можна, тому що: по-перше, не враховувався вплив інших антропонімосистем унаслідок перебування частини української території у

¹⁹⁸ Алексеев Д. И. К истории аббревиации личных имен // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 247.

¹⁹⁹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 132.

²⁰⁰ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 132; Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 37.

складі іншої держави; по-друге, найбільшу вагу тут мав суб'єктивний фактор, коли українець, який належав до суспільної верхівки, намагався у всьому наблизити себе до представників панівної народності і **свідомо** ополячував чи зросійщував своє прізвище; по-третє, писар-поляк чи росіянин на перший погляд незвичні українські антропоніми та формули сам підлаштовував під ті, що використовуються в його державі для ідентифікації осіб.

В аналізованих пам'ятках української історіографії другої половини XVII – XVIII ст. для ідентифікації особи використовуються такі АФ:

1. Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва. У досліджуваній період ця АФ серед трилексемних іменувань, на думку М. Л. Худаша, була панівною²⁰¹. За допомогою названого структурного типу в історіографічних працях ідентифіковано переважно представників російської народності, напр.: *Богдана Матвїевича Хитрова* (ЛВ, I, 317); *Алексїю Никитичу Трубецькому* (Гисторія, 168); *Василію Василїевичу Бату(р)лину* (Гисторія, 168); *Феодоръ Борисовичъ Годуновъ* (Лїтопись, 191); *Петръ Кириловичъ Нарышкинъ* (ІР, 250); *Іванъ Тимофїевичъ Журавка* (ІР, 250); *Андрей Яковлевичъ Безбородько* (ІР, 250); *Петръ Александровичъ Румянцевъ* (ІР, 255).

АФ “**ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва**” для ідентифікації представників суспільної верхівки української народності досліджувані пам'ятки фіксують з останньої чверті XVII ст., напр.: *Данииль Павловичъ Апостоль* (Хронологія, 121), *Кириль Григориевичъ Разумовскій* (Хронологія, 122), *Іванъ Ильичъ Скоропадскій* (Перепись, 138), *Константинъ Константиновичъ Острожскій* (Описание 1, 57), *Василія Василїевича Кочубея* (Описание 2, 312), *Іванъ Степановичъ Мазепа* (ЛВ, II, 342), *Павель Семеновичъ Герцикъ* (ЛВ, III, 12), *Зиновій Михайловичъ Хмельницькій* (ІР, 117), *Семень Васильевичъ Кочубей* (ІР, 250).

У пам'ятках історіографічного жанру представників західно-, південнослов'янських та інших народностей жодного разу не ідентифіковано за допомогою АФ “**ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва**”.

Твори історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. підтверджують думку про те, що трилексемна антропонімна формула “**ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва**” не була властива для середньовічного українського суспільства XIV–XVII ст. Поява в українських писемних пам'ятках наприкінці XVII та на початку XVIII ст. трилексемних антропоніміїх іменувань свідчить про поступову русифікацію спочатку суспільства, а згодом і мови. Кінець XVII – початок XVIII ст. можна визначити як межу, коли розпочався поступовий перехід від дволексемної (“**ім'я + прізвищева назва**” – найпоширеніша АФ в середньовічних українських ділових пам'ятках) до трилексемної (АФ “**ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва**” стає панівною в ділових пам'ятках наступного періоду) антропоніміїної системи.

²⁰¹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 131.

2. Ім'я + ім'я + прізвищева назва. Цей структурний тип трилексемних іменувань у досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру представлено незначною кількістю як денотатів, так і вживань. За допомогою зазначеної АФ ідентифіковано двох представників української народності та чотирьох – інших народностей, напр.: *Зіновія Богдана Хмельницького* (Описаніє 1, 70; Описаніє 2, 227), *Іоанну Ернсту Бирону* (Описаніє 1, 97), *Гедєонъ Святополкъ Четвертенскій* (Літописець 2, 33), *Іо Константинъ Дука* (ЛВ, III, 160), *Гедєонъ Святополкъ Четвертинскій* (ЛВ, II, 78), *Іоанъ Ернєсть Кєрабе* (ЛВ, III, 141), *Станиславъ Казимірь Бѣневскій* (ЛВ, II, 264), *Томашъ Францішекъ Ормѣнскій* (ЛВ, III, 487), *Зиновій Богданъ Хмельницькій* (ІР, 68). Традиційним у розташуванні імен в АФ “ім'я + ім'я + прізвищева назва”, за допомогою якої ідентифікуються представники української народності, є порядок, де на першому місці вживається церковно-християнське ім'я, а на другому – давнє автохтонне, що засвідчує витіснення на другу позицію слов'янського імені та взагалі вихід їх з ужитку. Самійло Величко поряд із традиційним розташуванням імен для ідентифікації гетьмана Богдана Хмельницького використовує АФ зі зворотним порядком: *Богданъ Зіновій Хмельницькій* (І, 172).

До цієї АФ можна віднести (з невеликим застереженням щодо графічного оформлення) і такі найменування, як *Богданъ (Зиновій) Хмельницькій* (Роспись, LIX) та *Юрій (Георгій) Хмельницькій* (Роспись, LIX). *Юрій* і *Георгій* є варіантами одного імені, проте аналізовані пам'ятки дають можливість говорити, що в досліджуваний період ці варіанти уже сприймалися (чи, принаймні, починали сприйматися) як різні імена.

3. Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва. Крім найпоширенішої серед трилексемних іменувань АФ “ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва”, твори історіографічного жанру засвідчують функціонування формул з іншою кількістю антропонічних компонентів у межах іменування та порядком їх розташування. На думку дослідників української історичної антропонімії, найменування цього різновиду мають пряме відношення лише до нижчих суспільних прошарків населення²⁰². Аналізований антропонімічний матеріал спростовує цю думку: яскравої соціальної диференціації АФ “ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва” не має: за її допомогою ідентифікуються представники різних народностей та суспільних верств, напр.: *Петръ Конашевичъ Сагайдачний* (ЛГ, 25; Хронологія, 111; Роспись, LIX; ІР, 44), *Івана Ракушку Романовского* (ЛС, 172), *Демка Игнатенка Многогрішного* (ЛС, 113), *Дмитро Лазаренко Горленко* (ЛС, 190), *Іосифа Нєлюбовича Токалскаго* (Літописець 1, 31), *Іосифъ Нєлюбовичъ-Токалскій* (Літописець 2, 30), *Василя Дунѣна Бурковського* (Описаніє 2, 283), *Александръ Бучинскій Ясколдъ* (ЛВ, II, 409), *Іванъ Величко Босовскій* (ЛВ, II, 35), *Іванъ Іваненко Величко* (ЛВ, II, 36), *Іосифъ Нєлюбовичъ Тукалскій* (ЛВ, II, 290), *Карпъ Івановъ Мокрієвъ* (ЛВ, III, 185), *Петръ Івановъ Домонтовъ* (ЛВ, II, 314), *Федора Грєчанського-Потребича* (Літопись, 243). Наведений матеріал дозволяє

²⁰² Худащ М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 136.

виділити кілька основних груп: а) трилексемні найменування з патронімами на **-енко, -овъ, -инъ** на другому місці (напр., *Демка Игнатенка Многогрѣшного, Петръ Ивановъ Домонтовъ, Василя Дунѣна Бурковскогo*); б) трилексемні найменування з патронімами на **-овичъ, -ичъ** на другому і третьому місці (напр., *Иванъ Самойловичъ Поповичъ*). М. Л. Худаш зазначає, що в таких випадках маємо справу з двома прямими іменуваннями по батькові²⁰³; в) трилексемні найменування з патронімами на **-овичъ, -ичъ** на другому місці (напр., *Ѳеодоръ Потребичъ-Гречаный, Іосифъ Нелюбовичъ Тукалскій*). У поодиноких іменуваннях у складі АФ трапляються компоненти, що за своїм походженням є прізвищами, напр.: у літопису Самійла Величка одну особу ідентифіковано за допомогою трилексемного найменування з різними антропонімійними компонентами: *Иванъ Величко Босовскій – Иванъ Иваненко Величко*. Деякі з прізвищ, пройшовши процес трансантропонімізації, перейшли в розряд прізвищевих назв. Це чітко простежується на прикладі найменування білоруського єпископа Йосипа Нелюбовича-Тукальського: *Іосифа Токалскогo – Іосифа Нелюбовича Токалскагo*, де другий компонент – “прибране ім’я”, отримане єпископом від козацької старшини та рядового козацтва за критику непослідовної політики Богдана Хмельницького²⁰⁴.

Один раз зафіксовано трилексемне найменування, в якому другий компонент із походження є ім’ям, напр.: *Михаиль Корибутъ Вишневецкій* (ІР, 174), де *Корибутъ* – ім’я сина великого литовського князя Ольгерда Гедиміновича. Як відомо, наприкінці XV ст. нащадки Корибута розділилися на дві гілки – Корибутів і Корибутів-Вишневецьких (відтопонімічну назву останні отримали за володінням – Вишневецом на Волині)²⁰⁵.

Другий компонент – патронім на **-енко, -овъ, -инъ, -евичъ** – утворений від різних варіантів особових чоловічих та жіночих імен: *Конашевичъ < Конон, Игнатенка < Игнат, Лазаренко < Лазар, Дунѣна < Дуня, Иваненко < Иван, Антоненко < Антон, Ивановъ < Иван, Степановъ < Степан, Владиславовъ < Владислав*.

Коментарів вимагає віднесення до АФ “**ім’я + прізвищева назва + прізвищева назва**” найменування *Петръ Конашевичъ Сагайдачний*. Історіографічні праці XIX – початку XX ст., енциклопедичні та сучасні довідкові видання трактують компонент *Конашевич* як прізвище: *Тогда казаками избранъ гетманомъ Петръ Конашевичъ, прозванный Сагайдачнымъ, Строгія постановленія сеймовъ не имѣли никакого вліянія на Конашевича*²⁰⁶; *син Конона (через те він і звався Конашевич) Сагайдачного*²⁰⁷; *Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович* (р. н. невід. – п. 20. IV. 1622) –

²⁰³ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 136.

²⁰⁴ Лисенко І. Митрополит Йосип Нелюбович-Тукальський // Київська старовина. – 1994. – № 6. – С. 67.

²⁰⁵ Мельник Л. Князь Ярема Вишневецький // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 103.

²⁰⁶ Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – С. 106.

²⁰⁷ Аркас М. М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 165.

гетьман українського козацтва²⁰⁸; батько його Конаш (звідси й перша частина прізвища – Конашевич)²⁰⁹. На думку Д. І. Яворницького, Конашевич – ім'я по батькові Петра Сагайдачного: “Батько Сагайдачного – шляхтич православної віри на ймення Конон, або, по-малоросійськи, Конаш. Звідси й Конашевич означає по батькові, а не подвійне прізвище, як гадали деякі з наших істориків і писали – “Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний” чи навіть просто “Гетьман Конашевич”²¹⁰. Випадки саме такої ідентифікації засвідчує одна з досліджуваних пам'яток: *Петръ Конашевичъ; Гетманъ Петръ Конашевичъ, онъ же и Сагайдачный* (Описаніє 1, 56). Отже, Конашевич – це прізвищева назва патронімічного типу. У ній наголос перемістився на суфіксальний голосний, а не залишився на кореневому. Антропонімічний компонент “ім'я по батькові” утворювався від церковно-християнської форми імені (пор. ім'я *Дмитрій* – ім'я по батькові *Дмитрович* (зберігається наголос на кореневому голосному церковно-християнського варіанта імені) та ін.), тому правильним для іменування українського гетьмана іменем по батькові є утворення *Кѡнонович*. Українська антропонімія має багато прикладів переходу імені по батькові в розряд прізвищ (при цьому відбувається зміна наголосу, напр.: *Макѡмович* – *Максимѡвич*, *Пѡвлович* – *Павлѡвич* та ін.).

4. Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові. Цю АФ можна розглядати як варіант найпоширенішого трилексемного типу найменувань – “ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва”. У досліджуваних пам'ятках кількість її вживань незначна, що свідчить про нехарактерність таких іменувань для східнослов'янських антропонімічних систем, принаймні до кінця XVIII ст. За допомогою цього варіанта трилексемного найменування ідентифіковано переважно представників російської народності, напр.: *Голицинъ Василій Василіевичъ* (ЛВ, III, 57; Лһтопись, 226), *Бутурлинымъ Иваномъ Ивановичемъ* (Лһтописець 2, 51), *Шереметь Борисъ Петровичъ* (Лһтописець 2, 51), *Острозскій Константинъ Ивановичъ* (Описаніє 2, 216; ЛГ, 34).

5. Ім'я + прізвищева назва + ім'я. Зазначений тип іменувань можна розглядати як варіант АФ “ім'я + ім'я + прізвищева назва”. Він представлений трьома вживаннями лише в літописі Самійла Величка: *Богданъ Хмельницькій Зһновій* (II, 541), *Юрій Хмельницькій Венжикъ* (I, 422).

6. Ім'я + ім'я + ім'я по батькові. Нехарактерність цієї формули для східнослов'янської антропонімічної системи засвідчується обмеженою кількістю їх носіїв і вживань. Такі найменування для ідентифікації представників королівських родин тричі використовує у своєму літописі тільки С. Величко: *Юрій Кароль Глһбовичъ* (II, 103), *Янь Казһмиръ Жигмунтовичъ* (II, 170).

²⁰⁸ Українська радянська енциклопедія: В 16 т. – Т. 12. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1963. – С. 475.

²⁰⁹ Видатні постаті в історії України (IX–XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В. І. Гусев (кер.кол.авт.) та ін. – К.: Вища школа, 2002. – С. 146–147.

²¹⁰ Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний // Історичні постаті України: Іст. нариси: 36. / Упоряд. та авт. вст. ст. О. В. Болдирев. – Одеса: Маяк, 1993. – С. 35.

7. Ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показник. За допомогою цієї АФ в досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру ідентифіковано 2 представників суспільних верхів: *Владиславъ Ягелонъ Второй* (ІР, 11), *Іоанну Казиміру IV* (ЛВ, II, 138). Хоча на підставі трьох уживань цієї АФ не можна робити висновок про те, що за її допомогою ідентифікувалися тільки представники вищих верств населення, однак важко припустити, щоб у такий спосіб іменувалися прості люди.

8. Ім'я + хронологічно-нумеральний показник + ім'я. Іменування цього типу можна розглядати як варіант попередньої АФ з іншим розташуванням компонентів. Використав її двічі тільки С. Величко: *Владиславъ вторій Ягелліо* (І, 22), *Жигмунтъ вторій Августъ* (І, 22).

9. Ім'я + хронологічно-нумеральний показник + квалітативний виразник. В "Гісторії..." один раз засвідчено найменування зазначеного структурного типу: *Левъ I Саврянинъ* (41), який можна розглядати як ускладнення формули "ім'я + хронологічно-нумеральний показник" чи "ім'я + квалітативний виразник".

10. Ім'я + ім'я по батькові + квалітативний виразник. Її використано в "Історії русовъ" для ідентифікації російського царя: *Івана Васильевича Грознаго* (ІР, 21), яка за порядком розташування компонентів близька до теперішньої офіційної "ім'я + ім'я по батькові + прізвище".

11. Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показник. За допомогою цієї АФ ідентифіковано представників царських, королівських родин: *Владиславъ Жигмунтовичъ четвертій* (ЛВ, I, 22). Це найменування можна розглядати як таке, другий чи третій компонент яких є уточненням для формул "ім'я + хронологічно-нумеральний показник" чи "ім'я + ім'я по батькові".

12. Ім'я + прізвисько + прізвищева назва. Один раз у досліджуваних пам'ятках трапляється трилексемне власне антропонімійне утворення, яке кваліфікуємо як "ім'я + прізвисько + прізвищева назва". Використане воно для ідентифікації козацького полковника Василя Золотаренка: *Василии Васюти Золотаренку* (Реєстръ, 270).

13. Ім'я + патронімік + прізвищева назва. У "Літописцѣ" или описаніи краткомъ знатнѣйшихъ дѣйствъ и случаевъ" один раз фіксуємо трилексемне власне антропонімійне утворення, де другий компонент – патронім – дериват від апелятива на позначення соціального статусу батька: *Григорія гетманыча Самойловченка* (Літописецъ 2, 34). Як варіант цієї АФ засвідчено утворення зі зворотним порядком другого і третього компонентів іменування – "ім'я + прізвищева назва + патронімік": *Іоаннъ Самойловичъ Поповичъ* (Хронологія, 119), *Івана Самойловича поповича* (ЛС, 169), *Івана Самуйловича, поповича* (Описаніє 2, 274).

14. Ім'я + ім'я + квалітативний виразник. За допомогою цієї АФ у досліджуваних пам'ятках ідентифіковано особу несхіднослов'янської народності: *Александръ Алеславусъ Англикъ* (ЛГ, 84), *Александромъ Леслаусомъ англикомъ* (Описаніє 2, 217).

Отже, трилексемні власне антропонімії найменування в досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. використовувалися в основному для ідентифікації представників російської народності. Найпоширенішим був структурний тип, коли на першому місці йшло особове церковне-християнське ім'я (чи його варіанти), на другому – патронімічне утворення на **-овичь, -евичь, -ичь**, на третьому – прізвищева назва. Невластивість цієї АФ для представників української та білоруської народностей зумовлена тим, що їх землі тривалий час входили до складу Польщі, де функціонувала дволексемна антропонімічна система²¹¹. З кінця другої половини XVII – початку XVIII ст. АФ **“ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва”** починає поширюватися і в українському суспільстві. Перехід української антропонімічної системи XVII–XVIII ст. із дволексемної у трилексемну пояснюється антропонімічною модою, яка виявлялася в орієнтації на стандарти іменування соціальної еліти²¹², та діяльністю писарів.

2.2.4. Чотирилексемні іменування

В аналізованих історіографічних творах чотирилексемних іменувань засвідчено всього 9. Автори використали два різновиди цього структурного типу. Перший – **ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва** – представлений 8 випадками вживань: *Афанасіємъ Лаврентієвичемъ Ардинемъ Нащокинемъ* (ЛВ, II, 103); *Борисъ Александровичъ Репнинъ Оболенскій* (ЛВ, I, 199); *Ивану Ивановичу Зернову Вельяминову* (Хронологія, 120); *Петромъ Александровичемъ Румянцовымъ Задунайскимъ* (Перепись, 140); *Алексѣй Петровичъ Бестужевъ-Рюминъ* (ИР, 246).

У досліджуваних пам'ятках цим способом антропонімічного найменування ідентифіковано переважно представників російської народності, які належали до соціальної верхівки. Чотирилексемний структурний тип ідентифікації особи був викликаний необхідністю чіткого окреслення належності особи до певного феодального роду чи його генеалогічної лінії. Саме тому в таких іменуваннях обов'язково наявний компонент, який указує на родову чи генеалогічну належність. У своїй ідентифікаційній моделі він покликаний був нести виразне соціально-станове навантаження: вказуючи на належність конкретної особи до знатного роду чи якоїсь його парості, виконувати функцію своєрідного родового знака пошани²¹³. Родова особова назва в АФ **“ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва”** стояла на третьому місці, а назва родового чи генеалогічного відгалуження – на четвертому. На появу чотирилексемних іменувань як наслідок деталізації, конкретизації особи при її ідентифікації вказує й О. Д. Неділько, однак наголошує, що ця АФ не залежала

²¹¹ Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1990. – С. 17.

²¹² Медвідь-Пахомова С. М. Про антропонімічну моду // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць. – Вип. 6.: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С. 119.

²¹³ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 138.

від класової належності її носія²¹⁴. О. В. Суперанська та Г. В. Суслова появу в Росії подвійних прізвищ пояснюють особливостями юридичних актів, які прагнули максимально точно ідентифікувати особу, а не природним розвитком іменних форм²¹⁵.

За допомогою цього структурного типу чотирилексемного найменування ідентифіковано й особу церковного сану: *Димитрія Савича Туптала Сотниченка* (ЛВ, III, 84). Такий спосіб ідентифікації не властивий для духовенства, а тому наведене іменування можна характеризувати як okazіоналізм. Сан ієромонаха прийняв звичайний козак – Дмитро Туптало, батько якого був сотником, на що є вказівка в антропонімоформулі – патронімік *Сотниченка*, утворений від апелятива на означення соціального стану батька – *сотник*. Це підтверджують дані “Реєстру Війська Запорозького” та дослідження О. М. Бодянського, який зазначав: “У Київському полку в сотні Макарівській вказаний реєстровим “Савка Тупталенко”, який був згодом Сотником у цій сотні: він-бо батько Святителя Дмитра Ростовського”²¹⁶.

Крім зазначеної вище АФ, літопис Самовидця фіксує і такий структурний тип, як **ім’я + ім’я + ім’я + прізвищева назва**: *Григорій Гедєонь Венжикь Хмельницькій* (ЛС, 146). Першим та другим компонентами засвідченого чотирилексемного найменування є варіанти церковно-християнського імені *Гедєон*, яке отримав молодший син Богдана Хмельницького Юрій при постриженні в ченці. Третім компонентом виступає особове ім’я діда Юрія Хмельницького.

Отже, чотирилексемний структурний тип антропонімічних іменувань не був поширеним і характерним для української антропонімічної системи XVI–XVIII ст.

2.2.5. Антропонімічно-апелятивні іменування

Антропонімічно-апелятивних іменувань в історіографічних творах засвідчено 339 (2,008 % від загальної кількості).

В антропоніміці немає єдиної думки щодо терміна на позначення найменувань такого типу. М. Л. Худаш запропонував використовувати термін “мішані, або антропонімічно-апелятивні іменування”²¹⁷. Його думку поділяє і Р. І. Осташ²¹⁸. Р. Й. Керста характеризує назви такого роду як описові іменування²¹⁹. Однак термін “описові іменування” не повною мірою відбиває

²¹⁴ Недилько О. Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII в.): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – К., 1969. – С. 10.

²¹⁵ Суперанская А. В., Суслова А. В. Современные русские фамилии. – М.: Наука, 1984. – С. 126.

²¹⁶ Реєстр усього Війська Запорозького після Зборівського договору з королем польським Яном Казимиром складений 1649 року, жовтня 16 дня й виданий по достеменному виданню О. М. Бодянським: У 3 частинах. – Ч. 1. – К.: МСП “Козаки”, 1994. – С. 27; Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 307.

²¹⁷ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 141.

²¹⁸ Осташ Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 510.

²¹⁹ Керста Р. Й. Українські іменування XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 37.

специфіку назв цього типу насамперед тому, що й іменування без апелятива (дво-, три-, чотирилексемні) уже також є описовими – ідентифікують людину не лише за допомогою особової назви, а й за іменем по батькові, прізвищевою назвою, прізвиськом та ін. Послугуємося терміном **мішані, або антропонімічно-апелятивні, іменування**.

Антропонімісти зазначають, що характерною особливістю аналізованого різновиду іменувань є те, що вони ідентифікують особу за допомогою додаткового описового елемента. В їх структурі на першому плані завжди виступає особова назва (в абсолютній більшості випадків – власне ім'я і лише спорадично – прізвищева назва), яку доповнює апелятивний компонент. Описовий елемент таких іменувань, за спостереженнями М. Л. Худаша, не вкладається в чіткі описові моделі, які давали б підставу для строгої класифікації цього виду ідентифікації, виходячи як із формально-граматичних, так і з лексичних засобів вираження у зв'язку з їх різноманітністю і реальним багатством²²⁰.

Р. І. Осташ, аналізуючи антропонімікон “Реєстру”, виділяє серед антропонімічно-апелятивних іменувань такі, в яких апелятивний компонент вказує: а) на спорідненість, б) на місце, звідки походить носій цього іменування²²¹. У досліджуваних пам'ятках, як і в “Реєстрі”, такі описові способи ідентифікації особи вказують на відношення однієї особи до іншої переважно по лінії родинних зв'язків чи свояцтва і лише зрідка – на місце проживання чи народження (походження). Описовий елемент іменувань цього виду містить інформацію про особу як про чийогось сина, батька, брата, зятя, свояка тощо, напр.: *Якимомъ Сомкомъ, дядкомъ Хмелницкого* (Л҃тописець 1, 28); *Войнаровскій за рейментаря, сестринечній небожъ Мазепинъ; брату Кал҃новского; Дорошенковымъ братомъ Григоріємъ; Петръ Толстого сынъ; сынъ Хмелницкого, Тимошъ* (Л҃тописець 2, 46, 12, 26, 53, 9); *Виговского братъ Данило; брату Дорошенковому Григорому* (ЛС, 55, 120); *Августового сына, Фредерика; свояка Кочубейскаго Искру; З҃новій Хмелницкій, сынъ Михайла сотника* (Описаніє 2, 317, 299, 217); *Михаиль, отецъ Богдана Хмелницкого; Обидовскій, плем҃нникъ Мазепинъ* (ЛГ, 255); *Титъ, сынъ Веспесіановъ* (ИР, 28); *Андрея сына Ромодановского; сина Хмелницкого Юрася* (ЛВ, II, 466; I, 399). Оскільки основна увага приділялася змалюванню подій визвольної війни, то в пам'ятках багато найменувань, описовий елемент яких містить інформацію про службові відношення: *Демянъ Игнатовичъ Многогр҃шній, первіе наказный гетманъ Дорошенковъ; Петръ Дорошенко гетманъ, бывший асаулъ Тетеринъ* (Хронологія, 118); *Ганжа да Остапъ, полковники Хмелницкого* (Описаніє 1, 60); *Кривонось, Хмельницкаго обозній енералный* (Л҃тописець 2, 8); *канцеляристъ Мазепинъ Петрикъ; писаръ Орликовъ Іванъ Максимовичъ; Якова Ул҃зка, судію генералного Дорошенковского* (Описаніє 2, 291, 302–303, 276); *Якова Петровича Ул҃зского, Судію Енералного Дорошенковского* (ЛГ, 213);

²²⁰ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 141.

²²¹ Осташ Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 509–510.

Писарь Мазепинъ, Семень Орликъ (ИР, 218); *Ивань Бруховецкій, бывший старшій слуга покойного Гетмана Богдана Хмельницкого; посланники Дорошенковы, Петрановскій и Тарасенко* (ЛВ, II, 30, 232).

Досліджувані пам'ятки фіксують чоловічі найменування, до складу яких входить елемент уточнення місця походження носія, напр.: *Івана Самуїловича, поповича з Красного; Опара из Медведовки* (ЛС, 116, 88). Один раз засвідчено антропоніміїно-апелятивну конструкцію, де чоловічу назву уточнено жіночою: *Чапленскій, мужъ Чапленской* (ЛНтописець 2, 9).

Зіставивши антропоніміїно-апелятивні найменування “Реєстру” з цим же різновидом в історіографічних творах, можна побачити, що в “Реєстрі” немає деталізованих ускладнених описових елементів при антропоніміїній ідентифікації особи, які трапляються в аналізованих текстах. Використання таких докладних антропоніміїно-апелятивних іменувань уможливило авторам досліджуваних пам'яток подати характеристики осіб через їх іменування, і то не лише з огляду на родинні зв'язки, а й на їх соціальне становище. Проте більшість таких антропоніміїно-апелятивних елементів використана в тексті один раз, тому немає змоги перевірити, наскільки усталеною є така номінація. Водночас розширення апелятивного окреслення за рахунок кількох компонентів зневиразнює межу між антропоніміїно-апелятивним комплексом і поширеною характеристикою-описом, що передує антропонімові, напр.: *Георгій или Юрій или Юрась Хмельницкій, обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ, младолѣтній сынъ Богдана Хмельницкого* (Хронологія, 115); *Іоанъ и Петръ Алексѣевичи, царя Алексѣя Михайловича сыновѣ, братья единопутробные* (ЛНтописець 1, 37); *Хорунжій Якимъ Горленко иначе тоже Гречаный* (ЛНтописець 2, 66); *Григорія гетманича, брата Якова, зятя Швиковского* (Описаніє 2, 288); *Сего Ивана запорожскіе козаки прозвали Подковой потому, что он перед ними конские подковы силою бивало переламливаетъ* (Собраніє, 351); *Пренцлавъ Лянцкоронскій, изъ фамилии Сенаторской, зять Князя Острожскаго, и свойственникъ Короля Александра, за которымъ была въ супружествѣ Елена, также Княжна Руская* (ИР, 13); *По Генрику Валенсію Французѣ, Князю Авдегавенскомъ, брату Короля Французкого Кароля девятого* (ЛВ, I, 20).

Серед іменувань антропоніміїно-апелятивного типу можна виділити ще одну групу, яка є своєрідним ускладненням дволексемної антропонімоформули: описовий компонент перебуває в інтерпозиції до двох компонентів антропоніміїного найменування – імені та прізвищевої назви, напр.: *Ивань Степановъ сынъ Мазепа* (Роспись, LX); *Матвей Микитинъ сынъ Квинтовка; Петръ Михайловъ сынъ Забѣла; Филипъ Ивановъ сынъ Уманецъ; Петръ Ивановъ сынъ Домонтовъ* (ЛВ, II, 185, 314). Іменування зазначеного типу співвідносяться з трилексемними АФ, бо конструкції *Михайловъ сынъ, Ивановъ сынъ* і под. можна розглядати як складений різновид імені по батькові: *Михайловъ сынъ = Михайловичъ*. Один раз зафіксовано структуру, в якій описовий елемент утворений від прізвищевої (родової) назви: *Борисъ Феодоровичъ сынъ Годуновъ* (ЛНтопись, 191).

Проаналізований матеріал дає підстави для поділу антропонімічно-апелятивних іменувань на прості, які співвідносяться з одно-, дво- чи трилексемними АФ (ім'я + **прізвищева назва**; ім'я + ім'я по батькові + **прізвищева назва** та ін.), напр.: *Ивань Степановъ сынъ Мазепа* (Перепись, 137), та складні, які, маючи у своїй структурі зазначені вище формули, поширюються іншими додатковими описами, що можуть проливати світло на генеалогію певної особи чи пояснювати, чому людину називають саме так, напр.: *Ивань Подкова, братъ Ивони, воеводы волоского, который отъ того, что подковы ломаль, Подковою названъ былъ* (Хронологія, 110).

2.3. Жіночі іменування

Українська історична антропонімія має ще багато “білих” плям. Це стосується як пам'яток, які стали джерелом антропонімічних досліджень, так і різних класів антропонімів. Основну увагу вчених-антропонімістів привертало, як зазначалося вище, чоловічі найменування, жіночі були об'єктом тільки кількох студій. Ґрунтовно у своїх працях проаналізували жіночі найменування Л. Л. Гумецька²²², О. Д. Неділько²²³, О. М. Маштабей та В. О. Шевцова²²⁴, М. І. Сенів²²⁵. Однак дослідження цих мовознавців базувалися на специфічному матеріалі, який у собі сконцентрував багато найменувань різних типів (переписні книги, дарчі записи, протоколи, акти, метрикальні книги та ін.). Недостатньо проаналізована історія розвитку жіночих іменувань в академічному виданні “Історія української мови. Лексика і фразеологія”²²⁶. Автор параграфу “Розвиток імен і прізвищ”, розглядаючи жіночий антропонімікон, основну увагу зосередив на вивченні таких компонентів іменування, як патронім та андронім, відзначивши ті морфологічні засоби, за допомогою яких вони утворювалися.

В українській історіографії другої половини XVII – XVIII ст. засвідчено різноманітні способи ідентифікації жінки. Однак досліджувані тексти не повною мірою відтворюють стан ідентифікації жінки в тогочасному суспільстві. Незначну кількість жіночих найменувань у пам'ятках різних жанрів дослідники пояснюють тим, що становище жінки в добу феодалізму було нерівноправним, залежним, через що вона як юридичний суб'єкт

²²² Гумецька Л. Л. Жіночі особові назви в українській актовій мові XIV–XV ст. // Наукові записки Інституту суспільних наук Львів. філіалу АН УРСР. – Т. III. Дослідження з мови та літератури. – К., 1954. – С. 116–122.

²²³ Неділько О. Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII вв.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – К., 1969. – 29 с.

²²⁴ Маштабей О. М., Шевцова В. О. До історії українських жіночих антропонімів XVII століття // Українське мовознавство. – Вип. 5. – 1977. – С. 92–99.

²²⁵ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // 3 історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 160–200; Сенів М. І. Украинская антропонимия XIV–XVIII вв. (женские наименования): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 16 с.

²²⁶ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 592–620.

ідентифікувалася нечасто²²⁷. Відсутність жіночих найменувань у пам'ятках історіографічного жанру можна пояснити кількома причинами: 1) жінки досить тривалий час не брали участі у воєнному та суспільному житті країни, а якщо в тексті пам'ятки й засвідчено найменування жінок, то лише тих, які посідали високе становище в суспільстві або були дружинами воєначальників; 2) автори творів історіографічного жанру, змальовуючи події майже одного часового зрізу, проявляли суб'єктивність у виборі тієї чи іншої історичної особи чи її найменування. Пам'ятки історіографічного жанру також не дають змоги зробити висновки про те, які ж жіночі імена були офіційними, а які – неофіційними.

У досліджуваних пам'ятках нами виявлено різнотипні жіночі найменування. Жіночі найменування поділено на дві основні групи: 1) власне антропонімії; 2) мішані, або апелятивно-антропонімії.

Загальна кількість виявлених нами жіночих іменувань становить 167. Кожна з наведених вище груп представлена в досліджуваних текстах нерівномірно (див. Табл. 3).

Таблиця 3

Уживання жіночих власне антропоніміїх іменувань

Антропонімоформула		Кількість уживань	%
Однолексемні	Ім'я	25	20,83
	Прізвищева назва	12	10,05
	Андронім	11	9,16
Дволексемні	Ім'я + ім'я по батькові	56	46,66
	Ім'я + хронологічно-нумеральний показник	5	4,16
	Ім'я + квалітативний виразник	2	1,66
	Ім'я + андронім	5	4,16
	Ім'я + ім'я	1	0,83
Трилексемні	Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показник	1	0,83
	Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва	1	0,83
	Ім'я + ім'я + андронім	1	0,83

У пам'ятках історіографічного жанру зовсім не засвідчено жіночих апелятивних найменувань у “чистому” вигляді (апелятиви, якщо розглядати повний варіант іменування, входять до його структури і завжди стоять у препозиції до власне антропонімії формули: *государиня царевна и великая княгиня Анна Иоановна, царица Евдокия Θεодоровна, царевна Параскевия Иоановна* (Описаніє 2, 314, 316).

²²⁷ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 161.

Серед однолексемних жіночих власних іменувань найуживанішим є тип **ім'я** – 25, напр.: *Ирини* (Літописець 1, 12), *Анны, Екатерины, Маріи, Параскевіи* (Описаніє 1, 315, 312, 316), *Гедвигою, Янелю, Елисавета, Марія* (ІР, 7, 184, 243, 248), *Катерини* (Собраніє, 359), *Маріи, Софія* (ЛВ, II, 221, 503). Проведене дослідження підтверджує факт адаптації та широкого функціонування жіночих церковно-християнських імен.

АФ “**прізвищева назва**” засвідчено лише 12 разів, напр.: *Чаплинскую* (ЛС, 12), *Четвертенская* (ЛГ, 51), *Пятницкая* (ХЛ, 79), *Острая* (Описаніє 2, 268), *Войнаровская* (ЛВ, III, 342). Зазначимо, що цю формулу використано для найменування тільки п'яти осіб (9 випадків уживань – на означення дружин двох польських вельмож, перша з яких пізніше стала дружиною Богдана Хмельницького. Після одруження з українським гетьманом про пані Чаплинську більше не згадується і, відповідно, автори не використовують жодного способу для її ідентифікації). Що ж до третьої назви – *Пятницкая*, то з контексту пам'ятки не зовсім зрозуміло, чи це є прізвищева назва, чи означення за місцем проживання: *Въ томъ року **Пятницкая** преставилася* (ХЛ, 79). Пор. далі: *Року 1645, октобрия 6 дня, преставився отецъ Андрей, священникъ **пятницкий*** (ХЛ, 79). Очевидно, йдеться про дружину якогось п'ятницького високого сановника (можливо, й отця Андрія) або не згаданого в пам'ятці.

11 разів зафіксовано в аналізованому матеріалі такий тип однолексемного жіночого найменування, як **андронім**, напр.: *изъ женою своею Ететкевичовною* (Літописець 1, 29); *Барабашиха* (ЛВ, I, 15, 28–29); *Радзивиловни* (ЛВ, I, 447); *Оруниха* (ЛВ, II, 547). Два з них утворені морфологічним суфіксальним способом за допомогою суфікса **-овн-а** від імені, прізвищевої назви чи прізвиська чоловіка; інших два, утворені за допомогою суфікса **-их-а**, зафіксовано 5 разів: *Барабашиха* – 4 та *Оруниха* – 1, що є додатковим свідченням належності антропонімів цього типу народнорозмовній мові.

Засвідчують історіографічні праці й такий засіб ідентифікації особи, як іменування за іменем по батькові з пропуском власного особового імені. Це найменування можна класифікувати як андронім, який відображає особливості народнорозмовної ідентифікації, напр.: *А на семъ боку Днѣпра, того-жъ 1667 року, другъ Гетмана Бруховецкого, отецъ Методій Епископъ Оршанскій, Могилевскій и Мстиславскій, прибывши зъ Москви, пріехалъ въ Гадячое, въ постъ Филиповскій, о Святомъ Николаю, для посѣщенія друга своего Бруховецкого, зъ котормъ давнюю дружбу отновивши, прійшоль и въ пріятелство такое, изъ дочку свою **Методіевну** прирекль въ малженство за братанича Бруховецкого, за котормъ сватствомъ абіє вѣрность Бруховецкого ку Царскому Величеству начала премѣнятися и скрито до измѣни преклоняются* (ЛВ, II, 158).

Серед дволексемних іменувань на основі лексико-семантичної характеристики другого компонента М. І. Сенів виділяє три групи: 1) іменування за власним повним, скороченим або гіпокористичним іменем жінки та андронімічною назвою; 2) іменування за власним повним, скороченим

або гіпокористичним іменем жінки та патронімічною назвою; 3) іменування за власним повним, скороченим або гіпокористичним іменем жінки та власним прізвиськом²²⁸. Аналізований дволексемний антропонімічний матеріал, використаний авторами історій-компіляцій для ідентифікації жінок, поділено на п'ять структурних типів:

- 1) **ім'я + ім'я по батькові** – 56 уживань, напр.: *Маріи Ильичнѣ, Наталіи Кириловне, Софія Алексѣвна* (ЛВ, I, 422; II, 327, 503), *Наталія Демяновна* (Хронологія, 122), *Анною Іоанновною, Елизаветъ Петровны* (Перепись, 139), *Марією Феодоровною* (Описаніє 1, 115), *Евдокія Феодоровна, Параскевія Іоановна* (Описаніє 2, 316, 315), *Анна Іоанновна* (Літопись, 246); *Екатерина Алексѣвна* (ІР, 245);
- 2) **ім'я + хронологічно-нумеральний показник** – 5 уживань, напр.: *Екатерина І-я, Катерины II-й* (ІР, 220, 245). Порядковий прикметник утворює із антропонімом складену конструкцію. Як зазначає Є. І. Петрова, він уживається лише в постпозиції щодо означуваного іменника – імені коронованої особи (царя, імператора) і буквена форма може замінюватися римськими цифрами²²⁹;
- 3) **ім'я + квалітативний виразник** – 2 уживання, напр.: *Екатерины Великой* (Перепись, 139);
- 4) **ім'я + андронім** – 5 уживань, напр.: *Елену Хмелницковну* (ЛВ, I, 15, 397); *Анну Сомковну* (ЛВ, I, 13); *Домна Тимошиха* (ЛВ, II, 15); *Настасією Маркевичевою* (ІР, 226);
- 5) **ім'я + ім'я** – 1 уживання. За допомогою цієї АФ ідентифіковано римську імператрицю: *Маріи Терезіи* (ІР, 248).

Отже, найпоширенішим дволексемним способом ідентифікації жінки в пам'ятках української історіографії другої половини XVII – XVIII ст. є антропонімна формула “ім'я + ім'я по батькові”. Її поширення можна пояснити, з одного боку, тим, що іменовані жінки належали до соціальної верхівки, а з іншого – відсутністю звичаю іменувати жінку за родинною назвою як юридично незалежну особу. Це підтверджують і дані, отримані М. І. Сенів при дослідженні антропонімії спеціальних пам'яток²³⁰. Наведені жіночі власне антропонімії найменування характеризуються тією ж рисою, що й чоловічі: на першому місці в них виступає канонічна форма імені, на другому – ім'я по батькові, квалітативний виразник, хронологічно-нумеральний показник та ін.

Трилексемні найменування жінки авторами історіографій ужито нечасто. З огляду на те, що в досліджуваних пам'ятках йдеться про жінок – представниць соціальних верхів, не маємо можливості зробити точні висновки про функціонування найменувань цього типу для ідентифікації жінок усіх верств населення тогочасної України. Тезу про те, що трилексемні найменування були

²²⁸ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 167.

²²⁹ Петрова Є. І. Порядкові слова як компонент власних назв // Ономастика і апелятиви: Збірник наукових праць / Ред. – проф. В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 39–40.

²³⁰ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 162.

прерогативою соціальної верхівки²³¹ (і не лише осіб чоловічої статі), маємо приймати саме з таким застереженням.

Іменування жінки за допомогою трилексемного способу утворюють багато різних антропонічних формул, однак розглядаються М. І. Сенів у межах трьох основних типів: 1) власне повне церковно-календарне ім'я жінки або його скорочена чи гіпокористична форма + назва за повним церковно-календарним власним іменем чоловіка або його скороченою чи гіпокористичною формою + назва за прізвиськом чоловіка; 2) власне повне церковно-календарне ім'я жінки або його скорочена чи гіпокористична форма + патронімічна назва жінки + назва за повним церковно-календарним власним іменем чоловіка або його скороченою чи гіпокористичною формою, або ж за його прізвиськом; 3) власне повне церковно-календарне ім'я жінки або його скорочена чи гіпокористична форма + назва за повним церковно-календарним власним іменем чоловіка, в його скороченій чи гіпокористичній формі, або за прізвиськом чоловіка, батька + назва за професією чи родом заняття чоловіка, батька²³².

Зробимо застереження: в основу цієї класифікації, як і класифікації дволексемних жіночих іменувань, лягло дослідження спеціальних пам'яток, у яких засвідчені в основному іменування представників соціальних низів, зрідка тільки траплялися найменування людей із середніх класів.

Так, із трилексемних іменувань авторами пам'яток історіографічного жанру використовуються по одному разу антропонімоформули **“ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показник”**: *Вступленіє на престолъ Императрицы Екатерины Алексѣевны II-й послѣдовало Юня 20 дня, 1762 года* (ИР, 252), **“ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва”**: *Царь и великий князь Михайла Федоровичъ брако(мъ) сочетается с царицею Евдокією Ликяно(в)ною Стрешиневою* (Літопись, 197), **“ім'я + ім'я + андронім”**: *При матцѣ своей Маріи Магдалинѣ Мазетиной* (ЛВ, III, 338).

Імена по батькові, які використовуються для найменування жінок в українській історіографії другої половини XVII – XVIII ст., утворюються за допомогою суфіксального способу творення і свідчать про поширення в народнорозмовній мові форм з **-овн-а, -евн-а**. Цей вид антропонімів утворюється не тільки від імені батька (*Кириловне, Алексѣевна, Демяновна, Іоанновною, Петровны, Феодоровною*).

Андроніми – назви жінок за чоловіком²³³ у досліджуваних пам'ятках у складі дволексемних найменувань представлені незначною кількістю вживань, напр.: *Елену Хмелницковну; Домна Тимошиха* (ЛВ, I, 15, 397; II, 15). Однак до цієї групи варто віднести не тільки жіночі найменування, утворені від імені, прізвища (прізвищевої назви), прізвиська чоловіка, а й утворені від будь-якого антропонімного компонента особи чоловічої статі, що перебуває в родинних

²³¹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 132.

²³² Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 172.

²³³ Чучка П. П. Андронім // Українська мова: Енциклопедія / Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К.: “Українська енциклопедія”, 2000. – С. 26.

стосунках з іменованою жінкою, напр.: *занеже Богданъ Хмелницкій имѣлъ за собою первую жену Анну Сомковну, родную сестру Якимову Сомкову* (ЛВ, I, 398).

Один раз зафіксовано дволексемну АФ, яка складається з особового імені та андроніма, утвореного за допомогою суфікса **-ев-** від прізвищевої назви батька: *Гетманъ, прибывъ въ Глуховъ того года, Юня 3-го дня, умре и погребенъ въ Гамаліевскомъ каменномъ монастырѣ, при рѣкѣ Шосткѣ, Гетманишею, **Настасією Маркевичевою**, построенномъ* (ИР, 226). Анастасія була дочкою полковника Андрія Маркевича, тобто вже належала до соціальних верхів, й, одружившись із гетьманом Іваном Скоропадським, вона піднялася на самісіньку верхівку тогочасної української еліти, тож використана патронімічна форма – *Маркевичевою* – дає нам змогу розглядати цей антропонімний компонент у двох аспектах: по-перше, як андронім; по-друге, як прізвищеву назву, компонент, який відбиває процес формування категорії прізвищ у жінок.

На відміну від чоловічих, серед жіночих найменувань жодного разу не засвідчено в “чистому” вигляді антропонімної формули “ім’я + ім’я”. Цей компонент подибуємо один раз у складі трилексемної структури: *Маріи Магдалинѣ Мазепиной* (ЛВ, III, 338). Аналізоване жіноче найменування складається з двох імен, одне з яких є церковно-християнським, а друге – запозиченим із західнослов’янських мов (очевидно, через посередництво польської мови), та андроніма, утвореного за допомогою суфікса **-ин-**.

Третину всіх способів ідентифікації жінок у досліджуваних пам’ятках становлять антропонімію-апелятивні найменування. На широту їх застосування вказували дослідники української історичної антропонімії²³⁴. У писемних пам’ятках при імені жінки, як зазначає М. І. Сенів, уживалися різні, переважно описові, окреслення, й існували вони аж до стабілізації сучасної антропонімії системи, коли жінку стали називати офіційно усталеним тричленним засобом ідентифікації²³⁵. М. Л. Худаш указує, що на першому місці в них завжди виступає особова назва, яку доповнює апелятивний компонент, що не вкладається в чіткі описові моделі, які давали б підставу для строгої класифікації цього виду ідентифікації, виходячи як з формально-граматичних, так і з лексичних засобів вираження у зв’язку з їх різноманітністю і реальним багатством²³⁶. У пам’ятках історіографічного жанру антропонімію-апелятивні найменування щодо структури не завжди містять особову назву в препозиції до описового елемента. Особова назва є центром, ядром антропонімію-апелятивного найменування, апелятивний опис перебуває на периферії. Такі іменування містять інформацію про родинні стосунки (жінка, мати, сестра, дочка когось) і будуються за моделлю “апелятив + присвійний прикметник від імені чи прізвищевої назви чоловіка, батька (або апелятив у постпозиції))” (прості найменування). Звичайно, описовий елемент може ускладнюватися

²³⁴ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 111.

²³⁵ Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам’ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 161.

²³⁶ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 141.

деталізацією (складені найменування).

За елементом уточнення антропонімічно-апелятивні найменування можна поділити на кілька груп:

1) **чиясь дочка**: *Арсеніевой дочери* (ЛНтописець 2, 49); *Князя Алексѣя Долгорукого дочерью Екатериною* (Описание 2, 314); *Елисаветы Петровны, родной дщери Петра I* (ИР, 243);

2) **чиясь дружина**: *жены Чаплинского* (ЛНтописець 2, 7); *жену Выговского* (ЛС, 61); *Жони зась – Гетманову Хоненкову и полковничую Бѣлогрудову – по приказу Дорошенковомъ, одослалъ въ Чигринъ; жену мечника г-жу Жидачевскую; зъ женою его Семеновою ездилъ* (ЛВ, II, 333–334; III, 321, 206); *жени Чаплинского; женѣ Барабашевой* (Гисторія, 69, 70). Таких жіночих антропонімічно-апелятивних найменувань зафіксовано найбільше;

3) **чиясь мати**: *царици Наталіи, матки цара Петра* (ЛС, 153); *Матки Ракочого; При матцѣ своей Маріи Магдалинѣ Мазепиной* (ЛВ, I, 276; III, 338).

За структурою антропонімічно-апелятивний спосіб ідентифікації жінок поділено на дві групи:

1) **прості** (які складаються із двох лексем): *Арсеніевой дочери, жены Чаплинского* (ЛНтописець 2, 49, 7); *матки Ракочого; Жена его Войнаровского* (ЛВ, I, 276; III, 338);

2) **складені** (які складаються із трьох і більше лексем): *царици Наталіи, матки цара Петра* (ЛС, 153); *занеже Богданъ Хмельницкій имѣлъ за собою первую жену Анну Сомковну, родную сестру Якимову Сомкову* (ЛВ, I, 398); *за помощью вдовы Ромилди, жени Агилюла, Князя Лонгобардовъ* (ЛГ, 7).

Оскільки жіночі найменування використані авторами творів історіографічного жанру нечасто, вони (найменування) практично не мають варіантів, тобто їх вибір не залежить від конкретної ситуації, не дозволяє передати якісь характерні особливості, наприклад вік, етнічну належність та ін.

Жіночий антропонімікон протягом свого розвитку був набагато бідніший за чоловічий як кількісно, так і варіантно. У XIV–XV століттях український чоловічий і жіночий іменник на 90 % складався з імен церковно-християнських, які, втративши своє канонічне оформлення, піддалися народній фонетичній та морфологічній адаптації, і на кінець XV століття іменник уже був майже повністю сформованим²³⁷. Це підтверджується дослідженням О. Д. Неділько, яка в документах північної частини Лівобережної України другої половини XVII – XVIII ст. нарахувала 55 жіночих імен²³⁸. Така ж ситуація була і з жіночим іменником у Росії у XVIII ст.²³⁹.

У пам'ятках української історіографії другої половини XVII – XVIII ст. зафіксовано малу кількість жіночих імен. Усі вони, за винятком імені *Янеля*, вживаються без пейоративних чи демінутивних варіантів. Це, очевидно, можна

²³⁷ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 602.

²³⁸ Неділько О. Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII вв.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – К., 1969. – С. 22.

²³⁹ Никонов В. А. Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – С. 48; Бондалетов В. Д. Русская ономастика. – М.: Просвещение, 1983. – С. 116.

пояснити вимогами жанру: строгістю, точністю, чіткістю викладу матеріалу, який передбачав використання “нейтральних” форм імені; в досліджуваних пам’ятках відтворений жіночий іменник соціальної верхівки – княгинь, цариць, королев, імператриць, гетьманш, дочок гетьманських, царських сімей, прерогативою яких було називатися церковно-християнськими іменами.

Автори історіографічних праць відтворили реальний жіночий антропонімікон уже далеких від них часів – періоду Київської Русі, використавши для ідентифікації жінок однолексемне найменування – особове ім’я, напр.: *962 Году помянутая княгиня Ольга ходила к Царю Граду при царю Константинѣ* (Літопись, 177); *Второе крещение произвела бабка Владимирова, Великая Княгиня Киевская Ольга, которая сама крестилась въ Царѣградѣ и была наречена по крещеніи Еленою* (ІР, 4). Називання жінки особовим ім’ям, як зазначає С. М. Пахомова, – найбільш поширений спосіб номінації. Він був характерним для людей усіх соціальних верств Давньої Русі²⁴⁰.

У досліджуваних текстах відтворено не лише реальний жіночий антропонімікон східних слов’ян, а й польської антропонімічної системи, напр.: *вызвалъ [Іван Мазепа] къ себѣ изъ Польши родную сестру свою, Янелю, и выдалъ въ замужество за чиновника Переяславскаго полка, Мировича* (ІР, 184); турецької: *но послѣ Запорожцами вырученъ помощію Семиры, жены Паши Турецкаго, которая выѣхала вмѣстѣ съ Богуславцемъ въ Малоросію и была его женою* (ІР, 32).

Двічі засвідчено народні варіанти канонічних імен, утворені внаслідок афери: */Е/катерина – Катеринѣ* (Собраніє 1, 359); */А/настасія – Настасією* (ІР, 226). Явище усічення закінчення, яке відбиває факт мовленнєвої економії, редукції, засвідчує дволексемне найменування: *государыня императрица Елизаветъ Петровна* (Літописець 1, 43) замість нормативного *Елизавета*.

Зрідка трапляються фонетичні та орфографічні варіанти компонентів жіночих іменувань: *Екатерина Алексѣвна* (Описаніє 1, 101) – *Екатерина Алексієвна* (Літописець 1, 57), *Марією Феодоровною* (Описаніє 1, 115) – *Евдокія Феодоровна* (Описаніє 2, 316), *Анна Ивановна* (Літописець 1, 59) – *Анна Иоанновна* (Літопись, 246).

Досліджувані пам’ятки є відображенням тогочасного стану літературної мови. Тож автори історіографічних праць другої половини XVII – XVIII ст. з огляду на жанрові особливості відтворили реальний жіночий антропонімікон протягом усього описаного ними у своїх літописах часового проміжку, використавши для цього різні способи ідентифікації жінки. Хоча твори історіографічного жанру й не дають повного уявлення про жіночий іменник, однак вони констатують факт повного утвердження церковно-християнських імен серед представниць вищих верств населення.

²⁴⁰ Пахомова С. М. Як іменували жінку в Давній Русі // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 5. – С. 52.

Антропонімія історіографічних праць не відбиває соціальної диференціації суспільства. Лише зрідка в текстах засвідчені антропоніми, за допомогою яких ідентифікуються представники нижчого козацтва. Порівнюючи антропоніми XVI–XVIII ст., що побутують у різних соціальних верствах, можна стверджувати, що в той самий період способи найменування простих козаків і козацької верхівки не перебували на різних етапах розвитку. Проблема неодночасності розвитку найменувань пояснюється особливостями їх писемної фіксації, а тому буде неправомірним вважати, що структурні типи мають чітко виражений соціальний характер.

Серед чоловічих іменувань центр становлять однолексемні назви, панівною у складі яких є АФ **“прізвищева назва”**. На периферії знаходяться три- і чотирилексемні найменування. З жіночих іменувань центр становлять антропонімоформули **“ім’я”** та **“ім’я + ім’я по батькові”**.

Історіографіям не властиві описові найменування, що зумовлено жанровими особливостями. Саме ці особливості зумовили звуження кількості використаних дво- і більше лексемних найменувань і концентрації основної уваги на однолексемних (найчастіше – прізвищевій назві). Автори брали до уваги і той факт, що описувані події відбулися не так давно, тому в людській пам’яті залишилися імена учасників цих подій. Звуження функціонального навантаження інших антропонімоформул привело до того, що структурний тип **“прізвищева назва”** перебирає на себе функцію основного в пам’ятках історіографічного жанру.

РОЗДІЛ III

ВАРІАНТНА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТРОПОНІМІВ

Ю. О. Карпенко одним із перших ономастів порушив питання варіантності власних імен. На його думку, “єдність імені одного географічного об’єкта є фікцією. Топонім у мовленні маніфестується багатьма варіантами. <...> Як фонема представлена в мовленні фонемним рядом, певною кількістю своїх різновидів, так само топонім репрезентується в мовленні певною кількістю варіантів. <...> Множинність топонімічних варіантів – загальна закономірність існування топонімів, а не властивість лише сучасної топонімії”²⁴¹.

Варіантність антропонімів розглядалася частково у працях майже всіх дослідників української історичної антропонімії. Л. О. Белей присвятив цій проблемі спеціальну розвідку “Варіантність антропонімів на різних рівнях української мови”. Він стверджує, що варіантність властива одиницям усіх антропонімних класів, хоча в офіційно-діловому стилі вона обмежується (але не виключається) юридичними факторами. Вона є необхідною умовою функціонування не тільки особового імені людини, але і його імені по батькові, і його прізвища в усіх стилях української мови²⁴². Антропоніміст виділяє три групи чинників, які зумовлюють появу варіантів: 1) взаємодія загальномовних тенденцій за збереження стабільності мови, з одного боку, і за її розвиток, з іншого; 2) взаємодія певних внутрі- та позамовних факторів; 3) позамовні фактори²⁴³.

Природа оніма має всі умови для варіювання. Запозичені імена, які обмежили український іменник та витіснили з нього слов’янські автохтонні, на час входження були вільними від зв’язку з поняттям, втрачали не лише звуки, але й цілі звукосполучення, підпадаючи під дію фонетичних законів української мови. Якщо в момент запозичення зміни були мінімальними, то функціонування антропонімів у живому мовленні вносило свої уточнення і збільшувало кількість фонетичних варіантів.

Фонетичних та інших змін зазнавали не тільки імена, а й інші компоненти найменування. Проте в розмовному вжитку особа ідентифікувалася переважно одноклексно (не лише для давніх часів, а навіть і для XV–XVIII ст.) – за допомогою церковно-християнського або слов’янського імені чи його народнорозмовного варіанта. З огляду на це ім’я було тим компонентом іменування, на який лягало основне функціональне навантаження – ідентифікаційно-диференційне та в деяких випадках соціальне виокремлення особи.

²⁴¹ Карпенко Ю. О. Топонімічні варіанти // Ономастика. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 29–30.

²⁴² Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 7.

²⁴³ Там само. – С. 8.

Церковно-християнські імена в процесі адаптації на українському мовному ґрунті зазнали якісних і кількісних звукових змін, які відбувалися під впливом живого розмовного мовлення і були зумовлені дією фонетичних законів української мови. Досліджуваний антропонімійний матеріал засвідчує, що варіантність церковно-християнських імен є результатом взаємодії живого розмовно-побутового мовлення з офіційно-церковним, традиційним усним і писемним. Суттєва перевага народних розмовних форм імен над офіційними церковно-християнськими є ще одним доказом проникнення народної мови в писемні пам'ятки.

Широке використання різних варіантів для ідентифікації особи є особливістю функціонування антропонімів у писемних пам'ятках історіографічного жанру, хоча, як зазначає П. Ю. Гриценко, власні назви обмеженіші щодо можливостей заміни їх у тексті синонімами, структурними варіантами²⁴⁴. Досліджуючи варіантність антропонімів на різних рівнях української мови, Л. О. Белей виділяє 5 основних типів їх формального варіювання: 1) фонематичний, 2) морфологічний, 3) словотворчий, 4) лексичний і 5) синтаксичний²⁴⁵. Т. Б. Гриценко вирізняє 4 типи варіантів ідентифікації тієї самої особи: 1) номінативні, 2) морфемні, 3) фонемні, 4) структурні²⁴⁶.

Аналізований матеріал дозволяє виділити такі типи варіантів антропонімів: 1) фонетичні, 2) словотвірні, 3) морфологічні, 4) графемно-орфографічні, 5) лексичні, 6) синтаксичні.

3.1. Варіювання антропонімів

3.1.1. Фонетичні варіанти

Після прийняття християнства на Русі склад українського іменника суттєво став відрізнятися від того, який був до хрещення. Разом із новою релігією на наші землі прийшли нові імена, що мали нехарактерні для давньоукраїнської мови сполучення голосних і приголосних звуків, а деякі взагалі мали звуки, відсутні у фонетичній системі української мови кінця X – початку XI ст. Уведення запозичених імен як основних спричинило заступлення слов'янських автохтонних імен, збіднило власний іменник. На позначення цієї групи особових імен немає єдиного терміна – їх визначають як канонічні²⁴⁷, християнські²⁴⁸, церковно-християнські²⁴⁹, календарні²⁵⁰. Кожен із цих термінів

²⁴⁴ Гриценко П. Ю. Уроки майстра (З творчої лабораторії М. Стельмаха) // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 11. – С. 55.

²⁴⁵ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 7.

²⁴⁶ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б.Хмельницького): Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 7.

²⁴⁷ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 9.

²⁴⁸ Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (проект) // Повідомлення української ономастичної комісії. – 1966. – Вип. 1. – С. 41; Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 41.

відбиває певну властивість запозиченого імені. Канонізовані, тобто узаконені церквою в єдиноприйнятій формі імена, як зазначає Р. Й. Керста, потрапивши на східнослов'янський мовний ґрунт, змінювали свою структуру, пристосовувалися до фонетичної та словотвірної системи мови²⁵¹. Канонізувалася не певна форма імені, а святий – носій цього імені²⁵². Згодом церковно-християнський варіант імені став маркером належності його носія до церковного сану чи вищих верств суспільства²⁵³. На позначення запозичених під час прийняття християнства особових імен послуговуватимемося терміном “церковно-християнські”.

Церковно-християнське ім'я мало досить обмежене коло функціонування. Вийшовши за межі традиційної церковної сфери, воно потрапляло під вплив живого розмовного мовлення, яке намагалося адаптувати ці імена відповідно до своїх фонетичних особливостей, крім того, незнайоме ім'я для давнього українця не мало жодних етимологій, тобто було лише певним ідентифікаційним знаком. Пристосовуючись до давньоукраїнської фонетичної системи, церковно-християнські імена зазнавали змін голосних та приголосних звуків, інколи за допомогою різних фонетичних явищ, способів творення та афіксів змінювалися до невпізнання, модифікувалася структура і кількість складів.

Фонетичні варіанти імен, на думку дослідників, зумовлені особливостями мови-джерела, з якої ім'я запозичене, специфікою мови-посередника, шляхами запозичення та особливостями фонетичної адаптації²⁵⁴.

Л. О. Белей виділяє чотири групи фонетичних варіантів: 1) варіанти, зумовлені особливостями входження іншомовної антрополексеми в український ономастикон, а також її адаптацією до фонологічної системи української мови; 2) варіанти, зумовлені звуковими законами давньогрецької мови, з якої ці імена були запозичені слов'янами; 3) варіанти, зумовлені еволюцією фонологічної системи української мови; 4) варіанти, зумовлені іншомовними впливами²⁵⁵.

Однак фонетичні зміни відбувалися не лише в іменах при їх адаптації, а й згодом – у похідних від адаптованих форм утвореннях – прізвиських, прізвищевих назвах, іменах по батькові. Ці зміни відбивають писемні пам'ятки української мови XI–XVIII століть. Твори історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. засвідчують різні фонетичні процеси в досліджуваних антропонімах.

²⁴⁹ Остап Р. И. Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорожского Войска 1649 г.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 7.

²⁵⁰ Недилько О. Д. Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина XVII – первая половина XVIII ст.): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – К., 1969. – С. 22.

²⁵¹ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 41.

²⁵² Суперанская А. В. К вопросу о кодификации личных имен // Ономастика и грамматика. – М., 1981. – С. 76.

²⁵³ Успенский Б. А. Из истории русских канонических имен. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – С. 8.

²⁵⁴ Шевцова В. О. Варіанти власних імен // Питання східнослов'янської лексикографії XI–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 119.

²⁵⁵ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 8–9.

Так, голосні звуки зазнали таких фонетичних змін:

1. Голосний [о] на місці голосного [а] на початку слова. Відомо, що в давньоукраїнській мові слова не могли починатися на голосний звук [а], тому, пристосовуючись до її фонетичної системи, початковий [а] змінювався на голосний звук [о]. Проте зміна ця властива не лише церковно-християнським іменам, а й запозиченим з інших мов. Її відбивають поодинокими випадками вживань і пам'ятки історіографічного жанру, напр.: *Офонасій Ивановъ* (ЛВ, II, 185) < Афанасий; *Иоаннь Олбрихтъ, синъ короля полского Казимира I* (Собраніє 1, 327); *Янь Онбрихтъ* (ЛВ, II, 186) < Альбрехт; *Оскольдъ и Диръ, воеводи Рурика Князя Великаго Новгородскаго* (ЛГ, 13); *Оскольдъ* (Гисторія, 41) < Аскольд. Часто форми з початковими [а] чи [о] вживаються паралельно: *Афанасію Ташликову – Офонасе Ташликову* (ЛВ, II, 306, 328); *Василь Алексѣнко – Василій Олексіенко* (ЛВ, II, 252, 264) < Алексей; *Овдѣй Рославченко* (ЛВ, II, 187) та в антропоніміїно-апелятивному найменуванні *Авдѣй Ивановъ сынъ Рославецъ* (ЛВ, II, 315) < Авдий. Імена *Абакумъ, Агей, Августъ, Адамъ, Адолфъ, Александръ, Амвросій, Андрей, Андріянъ, Антонъ(-ій), Арсеній, Артемонъ, Артемъ, Ахметъ* фіксуються лише з початковим [а]. Воно зберігається і в антропонімах інших класів, напр.: *Іоанъ Андрѣвичъ Хованскій* (ЛВ, II, 475); *Леонтію Артемовичу Полуботкову* (ЛВ, II, 202); *Петръ Алексѣвичъ* (МЛ, 99); *Петръ Александровичъ Румянцовъ* (Описаніє 1, 101); *Антонъ Адамовичъ* (Імена, 266); *Адамъ Адамовичъ Вейдъ* (ЛС, 201); *Іванъ Андрѣвъ* (ЛВ, II, 316); *Семеонъ Адамовъ* (ЛВ, II, 311); *Парфень Антоновъ* (ЛВ, II, 187). Початковий [а] зберігається і в прізвищевій назві: *Тимофею Арандаренку* (Хронологія, 114).

Один раз фіксується похідне іменування без початкового [а]: *Гапунъ Забровскій* (ЛВ, II, 317) < Агафий.

2. Голосний [а] на місці голосного [о] на початку слова. Двічі в досліджуваних пам'ятках засвідчена заміна початкового [о] на [а], викликана, очевидно, впливом російської мови: *Анисимъ Коробка* (ЛВ, II, 187); *Анисимъ Чеботковъ* (ЛВ, I, 404) < Онисимъ. Ці зміни відбиті непослідовно, бо слова з початковим [о] були властиві давньоукраїнській мові, через що в текстах переважають саме форми з [о], напр.: *Ониска* (ЛВ, III, 138); *Онисимъ Антоновичъ* (ЛВ, III, 548); *Ониска Рулика* (ЛВ, III, 138); *Онуфрія Великаго* (ЛВ, II, 546); *Онисофара Дѣвочку* (Собраніє 1, 364); *За митрополиты киевского Онисифора Дѣвочки* (Собраніє 1, 359); *Ониска* (ЛВ, III, 138).

Один раз трапляється початкове етимологічне [о] в прізвищевій назві: *Федоръ Онисковъ* (ЛВ, II, 315).

3. Голосний [о] на початку слова. Крім випадків, коли початкове [о] в запозичених іменах є етимологічним (*Олегъ* (ЛГ, 13), *Османъ* (ЛГ, 26; ІР, 178), *Отто* (ЛГ, 12)), фіксуються варіанти, в яких воно з'явилося внаслідок адаптації імен з початковим [йе] або групою [іоа], [іо], невластивих давній українській мові. Цю зміну пам'ятки історіографічного жанру відбивають непослідовно, що зумовлено великою кількістю ономооб'єктів, які належали до різних суспільних верств.

Досліджувані пам'ятки засвідчують форми імен із початковим [о] < [йе], [о] < [іо] для ідентифікації тієї самої або різних осіб, напр.: *Останъ Нестелій* (ИР, 68); *Остапомъ Гоголемъ* (Описаніє 2, 276); *Останъ* (Имена, 266; ЛВ, I, 91); *Остана Виговского* (Описаніє 2, 226; ЛГ, 92); *Остана Воронченка* (Гисторія, 89); *Останѣй Игнатовъ* (ЛВ, I, 404); *Остафей Лукяновъ* (ЛВ, II, 188); *Романъ Остаповъ* (ЛВ, II, 187); *Семень Остаповъ* (ЛВ, I, 404) < Евстафій; *Савѣ Олеферову* (ЛВ, III, 188); *Семень Олифѣренко* (ЛВ, II, 186); *Иванъ Василіевичъ Олферева* (ЛГ, 124); *Иванъ Олфировъ* (ЛВ, I, 329); *Иванъ Олфимовъ* (ЛВ, II, 383); < Елевферій; *Микиты Омелянова* (ЛВ, II, 520) < Емельянь; *Кириль Осиповичъ Хлоповъ* (ЛГ, 179); *Кирило Осиповичъ Хлоповъ* (ИР, 158); *Осипа Глуха* (ИР, 88) < Иосифъ; *Яновѣ Олизаровѣ* (ЛВ, II, 241) < Елиазаръ.

Деякі класи антропонімів відбивають не лише зміну початкового [йе] в [о], але і в [а], напр.: *Григорій Алифировъ* (ЛВ, II, 187) < Елевферій.

У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру переважають варіанти з початковим [йе], [іо]: *Евгеній* (ЛВ, II, 484); *Ерофтей* (ЛВ, III, 344); *Евстафій Гоголь* (Хронологія, 119; ЛС, 133; Описаніє 2, 281; ЛГ, 222; ИР, 180); *Евстафій Гоголь* (Имена, 266; Реєстръ, 271); *Емельянь Украинцовъ* (ЛВ, III, 53); *Евстафій Ружинскій* (Перепись, 130; Лѣтописецъ 2, 3); *Епифаніємъ Тихорскимъ* (Лѣтописецъ 2, 58); *Ефрема Уманьца* (ИР, 175); *Ефимъ Вечурка* (ЛВ, II, 317); *Ефимъ Лизогубъ* (Описаніє 1, 88); *Евфимій* (Имена, 266); *Иванъ Ефименко* (ЛВ, II, 185); *Семень Евфименко* (ЛВ, II, 312); *Борисъ Ефимовичъ Мещеукой* (ЛВ, III, 9); *Иосифомъ Тукалскимъ* (Хронологія, 117); *Иосифъ Шумлянскій* (Лѣтописецъ 1, 41); *Иосифу Волку* (Лѣтописецъ 2, 65); *Иосифъ Глухъ* (Гисторія, 117); *Иосифъ Стойка* (ЛВ, III, 405).

4. Голосний [і] на початку слова. Цей ненаголошений початковий звук, як зазначає Р. Й. Керста, на українському мовному ґрунті найчастіше втрачався²⁵⁶. Пам'ятки історіографічного жанру засвідчують уживання варіантів імен з [і] та без нього, напр.: *Иларіонъ Лопухинъ* (ЛВ, I, 403); *Иларіонъ Рокгалева* (Лѣтописецъ 2, 63); *Иларіонъ* (Собраніє 1, 367); *Иларіономъ* (ЛВ, II, 606); *Константинъ Ларіоновъ* (ЛВ, II, 187); *Ларіонъ Богданскій* (ЛВ, II, 188); *Иларіону Дмитрієву сину Лопухину* (ЛВ, I, 401) < Иларіонъ; *Лаврѣнь Игнатенко* (ЛВ, II, 317); *Василій Игнатовъ* (ЛВ, I, 404); *Васка Игнатовъ* (ЛВ, II, 325); *Игнатовичѣ* (Описаніє 1, 55); *Демка Игнатенка Многогрѣшного* (ЛС, 113); *Демьяну Игнатіевичу Многогрѣшному* (ИР, 167); *Игнатомъ Галаганомъ* (Описаніє 2, 307); *Игнатъ Галаганъ* (ИР, 236); *Игнатей Трофимовъ* (ЛВ, II, 188); *Игнатъ Парпура* (ЛВ, II, 185); *Игнатъ Супруненко* (ЛВ, II, 317) < Игнатій; *Ибраимъ-нашею* (Описаніє 2, 281; ЛВ, II, 413); *Имраимъ* (ЛГ, 223); *Имбраинъ Паша* (Лѣтописецъ 1, 36); *Ибрагимъ* (ИР, 138); *Брайбашею* (Описаніє 1, 82); *Браимъ-паша* (ЛС, 138); *Сидора Перепелки* (ИР, 239); *Сидоръ Лисенко* (ЛВ, III, 508); *Исидоръ* (ЛВ, II, 76) < Исидоръ; *Левъ Исавранинъ* (ЛГ, 10); *Левъ І*

²⁵⁶ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 51.

Саврянинь (Гисторія, 41); *Ірадионь Журавскій* (Л҃топись, 241); *Родіонь Жураковскій* (Описаніє 2, 308).

Без зміни початкового [і] досліджувані пам'ятки фіксують лише імена *Иннокентій*, *Илья* та його похідні: *Інокентій Гизель* (Л҃тописець 1, 37); *Іліи Пашкова* (Описаніє 2, 314); *Иляшу Переясловскому* (ЛГ, 40); *Иляшъ* (ЛС, 6); *Максимъ Ильяшенко* (ЛВ, III, 12); *Иванъ Ильичъ Скоропадскій* (Роспись, LX).

5. Сполучення [ia] на початку слова. Процес адаптації особових імен із початковими групами голосних відбувався по-різному і дав, відповідно, неоднакові наслідки: в одних випадках відбувалася заміна звукосполучення іншим голосним, в інших – спрощення чи стягнення²⁵⁷. У досліджуваних пам'ятках не зафіксовано жодного імені з початковим [ia], натомість на місці сполучення голосних уживається [йа], що свідчить про завершення процесу їх адаптації, напр.: *Яковъ Лизогуб* (Л҃топись, 229); *Яковъ Зеленскій* (Гисторія, 92); *Яковъ Семеновичъ Борятинскій* (ЛВ, II, 475); *Яцко Лещенко* (ЛВ, II, 316); *Яско Жураховскій* (ЛВ, II, 186); *Якуба Собеского* (ЛВ, III, 454); *Трофимъ Яковлевъ* (ЛВ, II, 185); *Григорій Яковенко* (ЛВ, III, 442); *Якинфъ Чекатуновъ* (ИР, 239). Причин зміни початкового [ia] на [йа] можна виділити кілька: по-перше, вона була зумовлена особливостями наголосу, який падав на другий голосний цього звукосполучення. Існування поряд двох голосних повної довготи утруднювало вимову (*Иаковъ* > *Яковъ*); по-друге, міжскладова регресивна дисиміляція (*Иакинфъ* > *Якинфъ*).

6. Сполучення [ie] на початку слова. Церковно-християнським іменам із початковим звукосполученням [ie] відповідають народні варіанти з початковим *є-* та *я-*²⁵⁸. У досліджуваних пам'ятках паралельно функціонують ці варіанти, інколи із суто стилістичним забарвленням. Так, для ідентифікації представників духовенства, інших народностей та вищих верств населення в основному використовується варіант із початковим [ie] чи [йе], для представників козацтва – [йе], [йа], [а], напр.: *Еремей Тисаровский* (ХЛ, 78); *Еремѣишъ Вышневецкий* (МЛ, 96); *Еремияшъ Вишневецкий* (Л҃тописець 1, 22); *Еремѣй Вишневецкий* (Описаніє 1, 60; ЛГ, 87); *Еремѣй Вишневецкий* (ЛС, 21); *Ширкевичу Іеремѣю* (ЛВ, II, 184); *Иеремій* (Собраніє 1, 359); *Еремѣй Конискій* (ЛВ, II, 318); *Ерема Глиношренко* (ЛВ, II, 317); *Ярему* (ЛС, 172; ЛВ, III, 132); *Ярема Гладкий* (ЛВ, III, 190); *Ярема Яремовъ* (ЛВ, II, 186); *Ерофея Даниленка* (ЛВ, II, 520). Початкове [йе] зберігається в антропонімах інших класів: *Еремѣю Еремѣєву* (ЛВ, II, 202); *Гаврило Еремѣенко* (ЛВ, II, 187).

Один раз засвідчена зміна початкового [ie] через [йе] в [йа]: *Яроша Михайлова* (ЛВ, II, 520) < *Ерофей* < *Иерофей*.

7. Сполучення [iy] на початку слова. У досліджуваних пам'ятках засвідчений тільки один випадок уживання імені з початковим сполученням голосних [iy]. За його допомогою ідентифікується особа церковного сану: *Въ дополненіе къ тому прислалъ он своего легата, Кардинала Іульяна Чезарини, къ*

²⁵⁷ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 53.

²⁵⁸ Там само.

Королю съ хорошимъ мѣшкомъ золота (ИР, 12). У літописі Г. Граб'янки засвідчено варіант із початковим [йу], утворений за допомогою суфікса -умь, очевидно, під впливом латинської мови: *Юліумъ* (7).

8. Сполучення [іоа] на початку слова. У пам'ятках історіографічного жанру велика кількість денотатів є носіями запозичених імен, що в мові-джерелі мали на початку сполучення [іоа], яке функціонує в цих же іменах паралельно з народними варіантами, напр.: *Іоакимъ* (МЛ, 99; ЛНтописець 2, 35; ЛВ, II, 390); *Іоакимъ Сомко* (Хронологія, 117); *Якимомъ Сомкомъ* (ЛНтописець 2, 28); *Акимъ Сомченко* (Перепись, 134); *Якимъ Озеровъ* (ЛВ, II, 520); *Якимъ Горленко* (Описаніє 2, 313; ЛНтопись, 249); *Іоанну Ернсту Бирону* (Описаніє 1, 97); *Іоанна Алексієвича* (ЛНтописець 2, 39); *Іоанъ Мазепа* (МЛ, 99); *Іванъ Мазепа* (ЛНтописець 1, 41); *Іванъ Золотаренко* (Хронологія, 114); *Іванъ Самойловичъ* (ЛНтопись, 219); *Іоаннъ Самойловичъ Поповичъ* (Хронологія, 119); *Іоаннъ III* (ЛВ, II, 479); *Янъ (Іоаннъ) Казимѣръ* (ИР, 86; ЛВ, II, 90); *Оникѣя* (ЛНтописець 1, 29); *Оникіємъ* (ЛВ, II, 15); *Іоаникій* (ЛВ, III, 433); *Іоанникій Галятовскій* (ЛВ, II, 42); *Іоаникій Сенютовичъ* (ЛНтописець 2, 54); *Іоаникѣй Сенатовичъ* (ЛНтописець 1, 43) < *Іоаникій*; *Іоасафа* (ЛВ, II, 183); *Іоасафъ Кроковскій* (ЛНтописець 2, 53; Описаніє 2, 304; ИР, 224). В “Історії русовъ” для ідентифікації Києво-Печерського архімандрита Сенютовича використовується дволексемне найменування, першим компонентом якого є особове ім'я *Іоакимъ*: *Іоакимъ Сенютовичъ* (225). Різними фонетичними варіантами репрезентований у літописі Самійла Величка компонент “ім'я” для ідентифікації Іоаникія Силича: *Іоаникій Силичъ* (I, 405) – *Аникію Силину* (I, 416) – *Оникіємъ Силичемъ* (I, 339).

Ім'я *Іоаннъ* зазнало інших, аніж *Іоакимъ*, *Іоаникій*, *Іоасафъ*, змін. Як відзначає Р. Й. Керста, в цьому імені у сполученні голосних *іоа*-лабіалізоване *о* > *в*, звідси народний варіант *Іванъ*²⁵⁹. У літописі Самовидця для називання представників козацтва вжито варіанти *Іванъ (Іванъ)*, для називання духовних осіб та представників російської народності – *Іоанъ (Іоаннъ, Іоаннъ)*. Хоча й зафіксовані випадки, коли варіант *Іоаннъ* використовується для ідентифікації українських гетьманів, а народний варіант *Іванъ* – осіб церковного сану та представників вищих верств російського суспільства.

Похідні утворення засвідчують перехід [іоа] не тільки в [о] чи [а], але і в [йе]: *Василій Екимовичъ* (ЛВ, III, 548).

Антропонімний компонент “**прізвищева назва**” у дволексемному найменуванні *Григорей Яхимовъ* (ЛВ, II, 187) утворився: по-перше, від імені *Іоакимъ* з адаптивною заміною [іоа] на [йа] та [к] на [х]; по-друге, від імені *Евфимий* з адаптивною заміною [е] на [а] та невластивого давній українській мові [ф] власномовним [х].

Крім позицій на початку, голосні зазнавали змін і в середині антропоніма. Їх умовно можна поділити на дві групи: 1) зміни, яких зазнали одиничні голосні; 2) зміни, які відбулися у групах голосних.

²⁵⁹ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 55.

Серед змін, яких зазнали одиничні голосні всередині антропонімів різних класів, виділяються такі:

- 1) **зміни, зумовлені асимілятивним впливом наступного голосного**, напр.: а) [o] – [y] > [y] – [y]: *Богунъ* (Хронологія, 117; ЛС, 80) – *Бугунъ* (Имена, 265); *Кочубея* (Описаніє 1, 89), *Василія Кочубея* (Літописець 2, 58) – *Кучубея* (Літописець 2, 46); *Кожуховскій* (ІР, 193) – *Кузуховского* (ЛГ, 246); *Панко Кулунъ* (ЛВ, II, 187) > *Колунъ*; *Марко Бурсукъ* (ЛВ, II, 312) > *борсук*; б) [e] – [a] > [a] – [a]: *Герасимъ* (ЛВ, III, 422), *Герасима Чорноту* (ЛГ, 58) – *Гарасимъ Прогонской* (ЛВ, II, 313), *Гарасима Чо(р)ноту* (Гисторія, 89); *Демянъ Многогрѣшный* (Описаніє 2, 270) – *Дамяну Многогрѣшному* (Описаніє 2, 269); в) [o] – [a] > [a] – [a]: *Михаилъ Рогоза* (Літописець 1, 11; ІР, 32) – *Михаилъ Рагоза* (Гисторія, 55), *Михайла Рагози* (ЛВ, I, 29); *Иванъ Богатій* (ЛВ, III, 501) – *Ивана Скоробагатка* (ЛВ, I, 363); г) [a] – [o] > [o] – [o]: *Ракочимъ* (ЛС, 47) – *Рокочого* (ЛС, 48); ґ) [y] – [o] > [o] – [o]: *Лаврентія Кашипуровича* (ЛС, 99) – *Кашипоровича* (Описаніє 2, 268); *Василя Дунѣна Бурковского* (Описаніє 2, 283), *Бурковскій* (ЛВ, III, 421) – *Борковскій* (ЛВ, III, 105), *Иванъ Борковскій* (ЛВ, III, 137); *Пуфендорфій* (ЛВ, I, 221) – *Пофендорфій* (ЛГ, 100); д) [e] – [и] > [и] – [и]: *Гедиминъ* (Собраніє 1, 326; ІР, 5) – *Гидиминъ* (Собраніє 1, 327); е) [и] – [a] > [a] – [a]: *Миклашевскій* (ІР, 200) – *Маклашевскаго* (ІР, 211); є) [a] – [e] > [e] – [e]: *Вуяхевича* (ЛВ, III, 344) – *Михайла Вуехевича* (ЛВ, III, 24);
- 2) **зміни, зумовлені дисимілятивним впливом попереднього голосного**, напр.: а) [и] – [и] > [и] – [a]: *Немѣрича* (Літописець 1, 27; ЛС, 60) – *Немиряча* (Описаніє 1, 72); б) [a] – [a] > [a] – [o]: *Лазаръ* (ЛВ, III, 98), *Лазаръ Барановичъ* (Літописець 1, 39) – *Лазоромъ* (ЛС, 134), *Лазоря Барановича* (ЛВ, III, 179); *Крису Перея(с)ловца* (Гисторія, 129) – *Переяславецъ* (ЛВ, I, 300); в) [y] – [y] > [y] – [a]: *Чугуй* (ЛВ, II, 78), *Иванъ Чугуй* (ЛВ, II, 163) – *Чугай* (ЛВ, II, 163); г) [a] – [a] > [o] – [a]: *Афанасію Ташликову* (ЛВ, II, 306) – *Офонасе Ташликову* (ЛВ, II, 328), *Афонасей Савенко* (ЛВ, II, 314);
- 3) **зміни, зумовлені дисимілятивним впливом наступного голосного**, напр.: а) [y] – [y] > [o] – [y] > [a] – [y] > [и] – [y] > [e] – [y]: *Булукъ* (Собраніє 2, 260), *Булюкъ* (Перепись, 133; Описаніє 2, 218), *Балукъ* (ЛВ, I, 24), *Билукъ* (Роспись, LIX); *Цюцюра* (Літопись, 208) – *Тимофей Цецура* (ЛВ, I, 376); б) [o] – [o] > [a] – [o]: *Іоакимъ Сомко* (Хронологія, 117); *Сомко* (Літописець 1, 29) та похідні *Акимъ Сомченко* (Перепись, 134) – *Самка* (Літописець 1, 29); *Самко* (Роспись, LX), *Самченко* (Перепись, 135); *Михайло Варотинскій* (Літопись, 187); *Димитрій Івановичъ Данской* (Літопись, 183) < *Донской*; в) [a] – [a] > [o] – [a]: *Барятынскому* (Літописець 2, 65), *Баратинскій* (Літопись, 250) – *Андрею Трофимовичу Борятынскому* (Літописець 2, 64), *Боратынскій Иванъ Федоровичъ* (Літописець 2,

- 64), *Борятинскій* (ЛС, 63; ЛГ, 174); *Петръ Сагайдачный* (Перепись, 131; Описаніє 1, 57) – *Петръ Согайдачнимъ* (ЛВ, II, 296); г) [е] – [е] > [а] – [е]: *Михайло Зеленскій* (ЛВ, I, 405) – *Заленскимъ* (ЛВ, II, 487); г) [е] – [е] > [а] – [е]: *Чернецкій* (ЛВ, I, 275) – *Чарнецкій* (ЛВ, I, 263);
- 4) **зміни, зумовлені асимілятивно-дисимілятивним впливом:** *Боруховичъ* (Л҃тописецъ 2, 38; ИР, 192) – *Буроховичъ* (Л҃тописецъ 2, 43) – *Бороховичъ* (ЛС, 190; Л҃тописъ, 230), *Михайла Бороховича* (ЛГ, 245; Описаніє 2, 293); *Григорія Грабянку* (Л҃тописъ, 251), *Григорій Грабянка* (Описаніє 2, 314) – *Григорій Гребенка* (ИР, 234);
- 5) **голосний [у] на місці голосного [і].** Зафіксовано в Короткому описі Малоросії та літописі Самійла Величка: *Томуйленка* (Описаніє 2, 242) – *Томиленка* (МЛ, 96); *Полієвкта* (II, 520) – *Полуевктомъ* (II, 522). Заміна в другому прикладі відбулася, очевидно, на підставі народної етимології, яка змішує у вимові грецький корінь-префікс **полі** з формою числівника **пів** – **полу**;
- 6) **голосний [о] на місці голосного [у]:** *Іосифа Нелюбовича Токалського* (Л҃тописецъ 1, 31) – *Тукалскій* (Хронологія, 117); *Жикгмонтъ* (ЛГ, 26) – *Жикгмунта Первого* (Хронологія, 109); *Евстафій князь Рожинскій или Ружинскій* (Хронологія, 110); *Ростичъ* (Описаніє 1, 86) – *Рустичъ* (Л҃тописецъ 2, 36);
- 7) **голосний [у] на місці голосного [о]:** *Стефану Батур҃* (Л҃тописъ, 187) – *Стефана Баторія* (ЛГ, 23); *Ля(н)скорунського* (Гисторія, 130) – *Предславъ Лянцъ-Коронскій* (Перепись, 129); *Іванъ Пултавець* (ЛВ, II, 264) – *Іванъ Полтавець* (ЛВ, II, 271); *Кузма Дашкевичъ* (ЛВ, II, 315), *Кузма Якимовъ* (ЛВ, II, 313) < церковно-християнське *Косма*. У деяких антропонімах [у] вживається на місці етимологічного [о]: *Вечурку* (Описаніє 2, 294) *Ефимъ Вечурка* (ЛВ, II, 317) – *Вечорки* (ИР, 192), *Вечорченка* (ЛВ, II, 558); *Максимъ Кривонусъ, Хмелницького ближній совѣтникъ и помощникъ* (Описаніє 2, 222) – *Кривоносъ* (Описаніє 2, 222); *Яблуновського* (Л҃тописецъ 2, 23) – *Яблоновського* (Л҃тописъ, 213); *Андр҃ий Б҃локунъ* (ЛВ, II, 313) > *Б҃локонъ*;
- 8) **голосний [а] на місці голосного [о]:** *Гал҃щина* (Реєстръ, 271) – *Гол҃щинъ* (ЛС, 150); *Степанъ Макр҃невъ* (ЛВ, II, 317); *Карпомъ Макриевичомъ* (Описаніє 2, 273) – *Карпъ Мокрієвичъ* (Описаніє 2, 274); *Одривалського* (ЛГ, 47) – *Одриволського* (ЛВ, I, 69); *Іванъ Барисенко* (ЛВ, II, 315) < *Борисъ*; *Яна Сабєцкого* (Л҃тописъ, 214) – *Собецкій* (Л҃тописъ, 224); *Петръ Канашевичъ Сагайдачний* (Л҃тописъ, 192) – *Петръ Конашевичъ Сагайдачний* (Л҃тописецъ 2, 4); *Гришка Артепєвъ* (Л҃тописъ, 191) – *Гришка Отрепєвъ* (ИР, 42);
- 9) **голосний [о] на місці голосного [і]:** *Драгоничъ* (Л҃тописецъ 2, 33) – *Драгиничъ* (Описаніє 2, 287);
- 10) **голосний [е] на місці голосного [і]:** *Сенявського* (Л҃тописецъ 2, 46) – *Синявскимъ* (ЛС, 130; Собрание 1, 348); *Каленовскій* (ЛВ, I, 69) –

Калиновскій (ЛВ, I, 57); *Казимера* (МЛ, 98) – *Казимиръ Первый* (Хронологія, 109);

- 11) **голосний [а] на місці голосного [у]:** *Іоаникѣй Сенатовичъ* (Л҃һтописецъ 1, 43) – *Іоаникѣй Сенютовичъ* (Л҃һтописецъ 2, 54);
- 12) **голосний [а] на місці голосного [е]:** *Маѳодія* (ЛГ, 175) – *Меѳодія* (ЛГ, 178); *Петръ Петровичъ Лассій* (Л҃һтописецъ 2, 66), *Лассій* (ІР, 237) – *Петръ Петровичъ Лессій* (Л҃һтописецъ 2, 64);
- 13) **голосний [а] на місці голосного [і]:** *Криштофовѣ Бялоторовѣ* (ЛВ, II, 241); *Іванъ Пясочинскій* (ЛВ, II, 264);
- 14) **голосний [о] на місці голосного [е].** Найчастіше ця зміна засвідчена в позиції після шиплячих та [й]: *Григорій Савичъ Чорный* (Хронологія, 112), *Герасима Чорноту* (ЛГ, 58), *Герасима Чо(р)ноту* (Гисторія, 89), *Іванъ Чорнишъ* (Описаніє 2, 308), *Чорнышъ* (ІР, 227), хоча паралельно вживаються форми з [е]: *Чернякъ* (ЛВ, III, 17); *Іванъ Чернякъ* (Описаніє 2, 307), *Іванъ Чернышъ* (Л҃һтописецъ 2, 57; ІР, 224), *Черний* (Описаніє 2, 236), *Чернята* (Описаніє 2, 222); *Лаврентій Криценовичъ* (ЛВ, III, 348) – *Лаврентій Криценовичъ* (ЛВ, III, 422); *Демяна Гуджола* (ЛВ, II, 164) – *Демянъ Кгутжель* (ЛВ, II, 311); *Зміовъ* (ЛГ, 235) – *Змиевъ* (ЛС, 167), *Змѣевъ* (Описаніє 2, 288), *Зміевъ* (ЛВ, III, 95). Зафіксована вона і в позиції після інших приголосних: *Румянцевъ* (Л҃һтописъ, 243) – *Румянцовимъ* (Л҃һтописъ, 243). Інколи на місці ненаголошеного [е] > [о] виступало [а]: *Чарнецкій* (ЛВ, I, 263) – *Чернецкій* (ЛС, 83);
- 15) **голосний [о] на місці голосного [а]:** *Полѣ(й)* (Л҃һтописъ, 228) – *Палѣй* (Л҃һтописъ, 229); *Жони зась* – *Гетманову Хоненкову и полковничую Бѣлогрудову по приказу Дорошенковомъ, одослалъ въ Чигринъ* (ЛВ, II, 333–334) – *Ханенко* (ЛВ, II, 238); *Гаврило Дощенко* (ЛВ, II, 315) – *Гаврило Дащенко* (ЛВ, II, 185);
- 16) **поява приставного [і]:** *Васюта* (Л҃һтописецъ 2, 21) – *Івасюта* (Описаніє 1, 74);
- 17) **втрата початкового [і]:** *Браимъ-паша* (ЛС, 138) – *Имбраинъ Паша* (Л҃һтописецъ 1, 36);
- 18) **голосний [и] на місці [о]:** *Сынъ его Часнока, Петръ Часныкъ* (Л҃һтописецъ 2, 62).

По-різному відбувалася адаптація сполучень голосних у середині слова: вони могли скорочуватися до одного звука або замінятися новим, а деякі сполучення голосних майже не зазнали змін, наприклад:

- **сполучення [ео].** Найчастіше ненаголошене сполучення голосних [ео] спрощувалося в [е], напр.: *Федоръ Алексѣвичъ* (МЛ, 99), *Семена гетманича* (Описаніє 1, 83), *Семень Перевязка* (Л҃һтописецъ 2, 6). Ця зміна залежала від наголосу²⁶⁰. Без варіантів в історіографічних працях ужито антропоніми *Гедеонъ* (Л҃һтописецъ 1, 31; ЛВ, II, 606), *Гедеонъ*

²⁶⁰ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 56.

- Четвертенскій* (ЛС, 178), *Хмельницькій Гедеонъ* (ЛС, 95); *Леополдъ* (ЛВ, II, 531). Невластиве українській мові сполучення голосних усувалося інтервокальним приголосним [в]: *Полуботка Леонтія* (ЛС, 172), *Леона Свѣчку* (ЛС, 89) – *Левка Буту* (ЛС, 54), *Левко Гавриловъ* (ЛВ, II, 313). Двічі в літописі Самійла Величка для ідентифікації сина Богдана Хмельницького Юрія вжито форму *Георгій* (I, 422). Паралельно в досліджуваних пам'ятках функціонують форми з давнім [eo], напр.: *Θеодосій Углицькій* (Літописець 1, 29), *Θеодоръ Алексѣвичъ* (Літописець 1, 36), *Петръ Феодоровичъ* (Описаніє 1, 98), *Симеонъ* (ЛС, 134), *Симеонъ Пашинскій* (ІР, 42); *Θеофилактъ* (ЛВ, II, 48), *Феофанъ* (ЛВ, I, 49), *Иванъ Семеоновъ* (ЛВ, II, 312), *Семеонъ Коростенский* (ДЛ, 239), *Симеона Олелковича* (ЛГ, 17), *Семеона Олелковича* (ІР, 13);
- **сполучення [іо]**, яке, перебуваючи в ненаголошеній позиції й артикуляційно наближаючись до сполучення [eo], змінювалося в [е]: *Діонисій* (ЛС, 43), *Дионисій Збарязкій* (Літописець 1, 12), *Діонисій Збируцькій* (Собраніє 1, 367), *Дионисій Балабанъ* (ЛС, 84) – *Деонисій Балабанъ* (Літописець 1, 29). Без змін сполучення [іо] вживаються імена *Иларионъ*, *Каріонъ*, *Серафіонъ*: *Иларіонъ Рокгалевскій* (Літописець 2, 63), *Иларіономъ* (ЛВ, II, 606); *Каріонъ* (ЛВ, III, 416); *Серафіона Полховского* (ЛВ, III, 567);
 - **сполучення [ai]**. Адаптація імен із цим сполученням супроводжувалася втратою голосним [i] вокального характеру – [ai] > [ай]: *Михаилъ Вишневецкій* (Реєстръ, 270) – *Михайловъ Ханенковъ* (ЛС, 105–106). Для ідентифікації представника польської народності використовується інший варіант – *Мѣхала з Вишневецких* (ЛС, 109), *Михала* (ЛВ, III, 468), де сполучення [ai] спростилося в [а]. Спрощення [ai] > [а] не можна розглядати як властиве лише західнослов'янським, зокрема польській, мовам (пор. укр. прізвище *Михальчук*). Інколи для уникнення збігу двох голосних використовувався інтервокальний [г]: *Ибрагимъ-нашею* (Описаніє 2, 281) – *Ибраимъ паша* (ЛВ, II, 413). Без змін фіксується це сполучення голосних у двох іменах: *Рафаилу* (Хронологія, 121), *Паусій* (ЛС, 96; ЛВ, II, 22);
 - **сполучення [ia]** на східнослов'янському мовному ґрунті змінилося в [а]: *Даміяна Многогрѣшнаго* (Описаніє 2, 273) – *Демянъ Многогрѣшній* (Реєстръ, 270), *Демяна Кушку* (ІР, 45); *Лука* (Собраніє 1, 367), *Лукашъ* (ЛВ, II, 295), *Лукянъ Холоденко* (ЛВ, III, 508) < *Лукианъ*; *Касіанъ* (ЛВ, III, 565) – *Касяна* (ЛВ, III, 565); *Емеліанъ Украинцовъ* (ЛВ, III, 53) – *Микиты Омелянова* (ЛВ, II, 520); *Велиамина* (Описаніє 2, 311) – *Вельяминовымъ* (ІР, 226); *Василей Себестяновъ* (ЛВ, II, 316) – *Василій Севестіановъ* (ЛВ, I, 405). Деякі імена фіксуються без змін: *Андріяна* (Літописець 2, 39; Описаніє 2, 289), *Адріянъ* (ЛВ, II, 41); *Кипріянь Жоховскій* (ЛВ, III, 313); *Максимиліанъ* (ІР, 137); *Матіасъ* (ЛВ, III, 347);

- **сполучення [ii]**. Усунення невластивого для української мови збігу двох голосних в одній морфемі відбувалося через їх стягнення – [ii] **а** [i] **а** [и]: *Данило Павловичъ Апостоль* (Перепись, 138), *Данило Нечай* (Имена, 266) – *Данииль Павловичъ Апостоль* (Хронологія, 121); *Гаврила Милорадовича* (Описаніє 2, 314), *Гаврило Баллацкій* (ЛГ, 45), *Гаврило Жиленко* (ЛВ, II, 314). Один раз зафіксовано сполучення [ie], зумовлене, ймовірно, впливом неслов'янських мов: *Даніель Миновичъ* (ЛВ, III, 422);
- **сполучення [aa]**. У сполученні голосних [aa] в досліджуваних пам'ятках не відбулося стягнення: *Абраамъ баша* (ДЛ, 239), *Варлаамъ Ванатовичъ* (Лһтописецъ 1, 43), *Варлаамъ Ясинскій* (Лһтописецъ 1, 37; ЛС, 139);
- **сполучення [ui]**. Це сполучення на українському мовному ґрунті змінилося через проміжні етапи [уй], [ой] в [ій]: *Самуилу Богдановичу* (ИР, 119) – *Самойла Кушку* (Перепись, 131), *Ивань Самойловичъ* (ЛВ, II, 305), *Ивань Самойловичъ* (ЛС, 122) – *Ивану Самуйловичу* (ЛС, 122) – *Самійло* (ЛВ, II, 380);
- **сполучення [iu]**: *Компадиуса* (Собраніє 1, 359);
- **сполучення [au]**. У запозиченнях із західноєвропейських неслов'янських мов трапляється сполучення [au], яке усувається появою інтервокального [в] або переходом звукосполучення [au] в [оў] (графічно – **ов**): *Александръ Алеславусъ Англикъ* (ЛГ, 84) – *Александромъ Леслаусомъ англикомъ* (Описаніє 2, 217); *Левенговпта* (Лһтописецъ 2, 46) – *Левенгаупта* (Описаніє 2, 299; ИР, 205), однак у деяких випадках залишилося без змін: *Мелаусовымъ* (Описаніє 1, 58); *Маутша Мурза* (ЛВ, II, 151);
- **сполучення [ei]**. Імена, які вжито для ідентифікації представників західноєвропейських, крім слов'янських, та турецької народностей, не зазнають змін сполучень різних голосних у середині: *Гусеинъ паши* (ЛВ, II, 501);
- **сполучення [ea]**. У досліджуваному антропонімійному матеріалі зафіксована одна назва, де сполучення [ea] на українському мовному ґрунті змінилося в [і]: *Яновѣ Олизаровѣ* (ЛВ, II, 241) < Елезаръ. Це підтверджує дослідження Р. Й. Керсти²⁶¹. Нецерковно-християнських імен така зміна не торкнулася: *Циреаша Башу* (ЛВ, I, 18);
- **сполучення [oi]**. Фіксується в досліджуваних пам'ятках один раз із зміною голосного [i], який утратив вокальний характер, на [й]: *Мойсѣй Федесенко* (ЛВ, II, 312) < Моисей.

Церковно-християнські імена *Димитрій*, *Силвестръ*, *Тимофій* в аналізованих джерелах уживаються паралельно з варіантами, в яких відбулися адаптаційні фонетичні зміни: а) випадання ненаголошеного [i] перед наступним складом із наголошеним голосним: *Дмитрій Вишневецькій* (ИР, 14; Роспись,

²⁶¹ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 58.

LIX), *Дмитрій Горленко* (Лґтописець 2, 51), *Дмитра Лазаренка* (ЛС, 187), *Дмитрей Турченко* (ЛВ, II, 185) – *Димитрія* (Лґтописець 1, 12), *Димитрій Вишневецький* (Собраніє 1, 329), *Димитрія Горленка* (ЛГ, 246), *Димитрій Володковскій* (Описаніє 2, 309); *Сильвестръ* (ИР, 169), *Сілвестръ Косовъ* (Лґтописець 1, 18), *Силвестру Косову* (ЛГ, 82), *Сильвестръ Яворскій* (ИР, 33) – *Силиверстъ Косовъ* (Лґтописець 1, 26); *Силивестръ Косовъ* (ЛГ, 81), *Силґвестръ Косовъ* (ЛС, 27), *Силґвестра Биховца* (ЛВ, I, 54); б) випадання або заміна ненаголошеного [i] на [y], [o] (для молдавської та румунської антропонімосистем): *Дмитрашко* (Лґтописець 2, 28), *Думитрашко* (Описаніє 2, 277; ИР, 175), *Домитрашко* (Описаніє 1, 81), *Думитрашко* (*Дмитрашко*мъ) (ЛС, 119, 122), *Дмитрій Райча* (ЛВ, III, 24) – *Дмитрашко Райча* (ЛВ, II, 311) – *Думитрашко Райча* (ЛВ, II, 530); [и]: *Тымошъ Хмельниченко* (Лґтописець 2, 12); заміна [и] – [o] (для молдавської та румунської антропонімосистем): *Томаша Косаковскаго* (ИР, 79).

Невластивий збіг кількох приголосних усувався за допомогою епентетичних звуків, напр.: *Иоанну Ернсту Бирону* (Описаніє 1, 97) – *Іоанъ Ернестъ* (ЛВ, III, 146).

Деякі антропоніми відбивають одну з характерних для східнослов'янських мов рису – повноголосся, хоча паралельно функціонують і неповноголосні форми (щодо кількості уживань, то вони значно переважають повноголосні форми): *Прецлавъ Ланцкоронскій* (Хронологія, 109), *Предславъ Ляницъ-Коронскій* (Перепись, 129), *Василій Золотаренко* (Перепись, 135), *Семень Перевязка* (Перепись, 132), *Бородавка* (Лґтописець 2, 5), *Волотковскій* (Лґтописець 2, 57), *Владиславъ* (Лґтопись, 201), *Володимеръ* (Лґтопись, 178), *Всеволодъ* (Лґтопись, 179), *Юрей Володимеровичъ* (Лґтопись, 182), *Мсътиславъ Володимеровичъ* (Лґтопись, 182) – *Прецеславъ Ляцкронскій* (Описаніє 1, 53), *Прецлавъ Ляцкронскій* (Собраніє 2, 259), *Владиславъ* (Лґтописець 1, 14; Описаніє 1, 57; Гисторія, 59), *Владимеръ* (Гисторія, 46; Лґтопись, 178), *Яропо(л)къ Владимеровичъ* (Лґтопись, 182).

Різного роду субституції голосних звуків, які можна пояснити хіба що як писарські огріхи при передачі найменувань інших антропоніміїчних систем, репрезентовані в іменуванні на позначення молдавського господаря: *Василу Лукулґ*, *Василевґ Лупулу* (ЛС, 23, 46), *Лыпулы*, *Василія Липулы* (ИР, 23, 80), *Васілія Липулґ* (Описаніє 2, 226; ЛГ, 85). Можливо, різноваріантність цієї прізвищевої назви пов'язана з паронімічним наближенням за зразком *балик* – *балак* – *билук* – *булук*²⁶².

Зміни в системі консонантизму найчастіше приводили до скорочення / спрощення груп приголосних або заміни невластивих українській мові звуків власномовними. Найбільш характерні звукові процеси в системі приголосних такі:

²⁶² Отин Є. С. Відбиття українсько-російських і українсько-тюркських контактів в “Реестрах” Війська Запорозького 1949 р. // Отин Е. С. Избранные труды. – Донецк: Донеччина, 1997. – С. 374.

1. Стягнення двох приголосних: а) [вв] > [в]: *Сава Москаль* (МЛ, 96), *Сава Бараненко* (ЛВ, III, 548) < Савва; б) [пп] > [п]: *Филиппъ Орликъ, его Мазены писарь енералный* (ЛНтописець 2, 49), *Филиппъ Орликъ* (Описаніє 2, 301) – *Филипъ Орликъ* (Хронологія, 120); в) [сс] > [с]: *Касіянь* (ЛВ, III, 565) < Кассианъ; г) [нн] > [н]: *Інокентіємъ Кгизелемъ* (МЛ, 98) – *Інокентій Монастирскій* (ЛВ, II, 487); *Іоанникій Галятовскій* (ЛВ, II, 42) – *Іоаникія Галятовского* (ЛВ, II, 372); г) [лл] > [л]: *Кирилль Терлеуцкій* (Собраніє 1, 367), *Кирилла* (ЛВ, III, 433) – *Кириль* (Хронологія, 122), *Кирила Разумовского* (Описаніє 1, 101), *Кіриль Шумлянскій* (Описаніє 2, 304).

2. Синкопа: *Остапъ Гоголь* (ЛНтописець 2, 30; ЛНтопись, 222) – *Евстафій Гоголь* (Хронологія, 119; Роспись, LX); *Ефимъ Лизогубъ* (Описаніє 1, 88); *Костянтина* (ЛНтописець 1, 41) – *Константинъ Ивановъ* (ЛВ, II, 187).

3. Апокопа: *Жикгмунта перваго* (ЛНтописець 2, 3) – *Жигимунъ* (ЛГ, 26); *Клима Лизогуба* (ЛНтописець 2, 9), *Клима Чорнушенка* (ЛВ, II, 164) – *Климентія Оликевича* (Хронологія, 115).

4. Усічення початкового [г] (в): *Іванъ Воробей* (ЛВ, II, 186) – *Григорей Оробецъ* (ЛВ, II, 314).

5. Епентеза [в], [й], [л]: *Іванъ Силка* (Реєстръ, 269) < Іоаннъ; *Демьянь Многогрѣшный* (Роспись, LX) < *Даміяна Многогрѣшнаго* (Описаніє 2, 273); *Леонтій Кокошкинъ* (Описаніє 2, 309) – *Левко Полуботченко* (ЛВ, II, 463); *Шумлянскій* (ЛВ, II, 486) – *Шумлянскій* (ЛВ, III, 64).

6. Асиміляція: *Агметъ* (ЛВ, III, 448) – *Ахметъ нашѣ* (ЛВ, II, 501), *Ахметъ-Агу* (ЛВ, II, 142); *Магметъ Акга* (ЛВ, III, 157); *Друшкевичъ* (ЛВ, III, 132) – *Друшкевичу* (ЛВ, III, 76); *Іванъ Хребтовичъ* (ЛГ, 45) – *Іванъ Хрептовичъ* (Гисторія, 74–75); *Володьковскій* (ИР, 228) – *Волотковскій* (ЛНтописець 2, 57); *Кузма Дашкевичъ* (ЛВ, II, 315), *Кузма Якимовъ* (ЛВ, II, 313) < церковно-християнське *Косма*. Досліджувані пам'ятки передають асиміляцію кінцевого приголосного префікса перед наступним глухим: *Іванъ Безпалій* (ЛВ, I, 340) – *Безпалій* (Описаніє 2, 254), *Іванъ Безпалій* (Описаніє 2, 254).

7. Дисиміляція: *Григорій Сагайдачній* (ЛВ, II, 561) – *Григорій Сагайдашній* (ЛВ, III, 58); *Демяна Гуджола* (ЛВ, II, 164) – *Демянь Кгутжелъ* (ЛВ, II, 311); *Щербатовъ* (ЛНтопись, 214) – *Константинъ Осиповичъ Счербатовъ* (ЛВ, III, 8); *Юрій Хмелничченко* (ЛС, 59) – *Хмелнитченко* (ЛНтопись, 222), *Хмелнитченко Тимошъ* (Гисторія, 147).

8. Заміна [н] на [м]: *Николай* (ЛВ, II, 186) – *Миколай Каменеукий* (ХЛ, 78), *Миколай Стогнѣвъ* (ХЛ, 77), *Миколай Потоуцкій* (МЛ, 96), *Микита Бурой* (ЛВ, II, 316), *Микити Слостюна* (ЛВ, III, 104); *Исланъ Гиреемъ* (ЛВ, II, 147) – *Исламъ-Герееу* (ЛГ, 41).

9. Заміна [в] на [б]: *Василей Себестяновъ* (ЛВ, II, 316) – *Василій Севестіяновъ* (ЛВ, I, 405). Ця ж заміна спостерігається й у власному особовому імені *Абакумъ*, у якому відбулося спочатку стягнення двох звуків [в] у один: *Абакумъ Тарасовъ* (ЛВ, II, 312) < *Аввакумъ*.

10. Заміна [ф] на [п], [хв], [х]: *Хвилона Джэнджелѣя* (Хронологія, 113) – *Филонъ* (Имена, 266); *Степана Вельяминова* (ИР, 226) – *Стефанъ Гречаній* (ЛГ,

199); *Іосифъ Глухъ* (Л҃҃тописецъ 2, 11) – *Осипа Глуха* (ІР, 88); *Федоренкомъ* (ЛВ, І, 300) – *Хведоренко* (ЛВ, І, 300); *Хведоръ Якубовскій* (ЛГ, 94); *Максимъ Хоменко* (ЛВ, ІІ, 312) – *Фома Улинскій* (Гисторія, 74); *Капранъ Хриштопъ* (ЛВ, ІІ, 187) < *Кристофоръ*; *Гапунъ Забровскій* (ЛВ, ІІ, 317) < *Агафій*. Помилкова заміна етимологічного [п] на [ф] у творах історіографічного жанру зафіксована лише один раз: *Прокопій Возницынъ* (ЛВ, ІІ, 563) – *Прокофей Возницынъ* (ЛВ, ІІ, 563);

11. Заміна [ц] на [т]: *Тютюра* (Л҃҃тописецъ 1, 27) – *Цюцюра* (Реєстръ, 269; ЛС, 59; Описаніє 2, 256; Л҃҃тописецъ 1, 27).

12. Заміна [д], [дс] на [ц]: *Скоронадскій* (Л҃҃тописъ, 237) – *Скоронацкій* (Л҃҃тописъ, 240); *Федоръ Завадцкій* (ЛВ, ІІ, 185) – *Федору Завацкому* (ЛВ, ІІ, 312).

13. Подовження приголосних: [л] à [лл]: *Ілляшъ* (ЛС, 6), *Максимко Ілляшко* (ЛВ, ІІ, 317) – *Максимъ Ілляшенко* (ЛВ, ІІІ, 12).

14. Зміна [з] на [с] і навпаки: *Чингизъ-Ханомъ* (ІР, 174) – *Чингисъ-Ханомъ* (ІР, 188); *Веспезіянъ Коховскій* (Гисторія, 45) – *Веспесіянъ Коховскій* (ЛГ, 25); *Ісламъ-Герей* (Описаніє 2, 242) – *Ізлам-Герія* (Описаніє 2, 220); *Сигизмунда Августа* (ІР, 21) – *Сигисмунда Перваго* (Перепись, 130); *Зелимъ* (Собраніє 1, 333) – *Оглу-Селимомъ* (ІР, 115).

15. Поява вставного [т]: *Досифей* (ЛВ, ІІІ, 95) – *Досифтей* (ЛВ, ІІІ, 222); *Ерофей* (ЛВ, ІІІ, 344) – *Ерофтей* (ЛВ, ІІІ, 344); *Жолковский* (Описаніє 2, 216) – *Жолтковский* (Описаніє 2, 215).

16. Зміна [к] на [х]: *Жураковскимъ* (ЛВ, ІІІ, 399), *Василія Жицаковського* (Л҃҃тописъ, 243), *Жураковського* (Л҃҃тописецъ 2, 56) – *Василія Жураховського* (Л҃҃тописецъ 2, 57); *Капранъ Хриштопъ* (ЛВ, ІІ, 187), *Христофор(ръ) Хелмскій* (Гисторія, 75) < *Кристофоръ*.

17. Заміна [к] на [т]: *Митлашевскій* (ЛВ, ІІІ, 170) – *Михайло Миклашевскій* (Л҃҃тописъ, 235).

18. Зміна [ц] на [с], [тс]: *Собѣцкимъ* (ЛВ, ІІ, 336) – *Собѣскій* (Л҃҃тописецъ 2, 33) – *Собѣтського* (Хронологія, 119).

19. Заміна [ч] на [ц] і навпаки: *Циганчука* (ЛВ, ІІІ, 208) – *Павла Циганчука* (ЛВ, ІІІ, 133); *Виктору Боблечевичу* (ЛВ, ІІ, 90) – *Виктору Боблечевичу* (ЛВ, ІІ, 91); *Ракоцій* (ЛГ, 63) – *Ракочи* (Гисторія, 147), *Ракочій* (Л҃҃тописецъ 2, 13; ЛГ, 119).

20. Заміна [л] на [н]: *Янъ Олбрехтъ* (ЛВ, І, 22) – *Янъ Онбрехтъ* (ЛВ, ІІ, 186).

21. Заміна [к] на [н]: *Павель Герцикъ* (Описаніє 2, 293), *Герцыкъ* (Л҃҃тописецъ 2, 38) – *Герцинъ* (Л҃҃тописъ, 230).

22. Заміна [б] на [м]: *Имраимъ-нашею* (Л҃҃тописъ, 222), *Имраимъ* (ЛГ, 223) – *Ибраимъ паша* (ЛВ, ІІ, 413).

23. Заміна [м] на [н]: *Браимъ-паша* (ЛС, 138) – *Имбраинъ Паша* (Л҃҃тописецъ 1, 36).

24. Дисиміляція разом із метатезою та апокопою: *Веденихъ Андреевичъ Змеевъ* (ЛВ, III, 9) – *Венедиктъ Андреевичъ Змеевъ* (ЛВ, III, 28); *Венедикта XIII* (ЛВ, II, 64).

25. Апокопа разом із метатезою: *Нурадинъ-султанъ* (ЛС, 57) – *Нерудинъ* (Описаніє 2, 229) – *Неруди-салтаномъ* (Описаніє 2, 292).

26. Апокопа разом із метатезою та заміною [н] на [м]: *Нурадинъ* (ЛГ, 43) – *Нерудимъ* (ЛГ, 95) – *Неруди* (ЛГ, 95).

27. Заміна [х] на [г]: *Маговского* (Описаніє 2, 266) – *Маховскій* (Описаніє 2, 263).

28. Заміна [т] на [с]: *Клѣменсу осмому* (Гисторія, 56) – *Клименту Осмому* (ЛГ, 24), *Климентія Оликевича* (Хронологія, 115).

29. Заміна [с] на [ш]: *Каспаровскій* (ИР, 198) – *Кашипоровича* (ЛС, 99; Описаніє 2, 268).

30. Заміна [ч] на [ш]: *Башмакова* (ИР, 159) – *Бачмаковъ* (ЛС, 79; Описаніє 2, 261).

31. Оглушення приголосних в кінці складу: *Жикгмунда Третьяго* (ИР, 58) – *Жигмунтъ Третій* (Літописець 1, 11), *Жикгмонтъ* (ЛГ, 38). Досліджувані пам'ятки послідовно відбивають оглушення в імені *Жикгмундъ*, хоча в цій же групі приголосних в іншому імені оглушення не зафіксовано: *Сигизмундъ Августъ* (ИР, 21).

32. Метатеза: *Гришка Артепевъ* (Літопись, 191) – *Гришка Отрепьевъ* (ИР, 42); *Сілвестръ Косовъ* (Літописець 1, 23) – *Силиверстъ Косовъ* (Літописець 1, 26).

Багато з наведених субституцій (16, 17, 18, 19, 22 та ін.) не можна трактували тільки як фонетичне явище, оскільки причина цих замін полягає в тому, що при записуванні запозичених імен, прізвищевих назв відбувається заміна букв, відсутніх у мови-запозичувача, тобто їх можна вважати наслідком неунормованості тогочасної правописної системи (наприклад, поява вставного [т] в іменах *Досифтей*, *Ерофтей*). Деякі зміни можна також трактувати і як звичайні писарські огріхи, а не такі, що відбивають якісь фонетичні риси української мови. Отже, проаналізований матеріал засвідчує протікання процесу адаптації запозичених імен на українському мовному ґрунті.

3.1.2. Словотвірні варіанти

Л. О. Белей, розмежовуючи морфологічні і словотвірні варіанти, твердить, що останні утворюються за допомогою засобів, здатних виражати додаткові конотації²⁶³. Т. Б. Гриценко визначає цей тип варіантів як морфемний²⁶⁴. Р. Й. Керста всі словотвірні варіанти імен поділяє на три групи: утворені способом усічення; утворені суфіксальним способом; утворені усічено-

²⁶³ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 10.

²⁶⁴ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дисс. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 7.

суфіксальним способом²⁶⁵. У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру варіантність власних особових імен представлена широко, прізвищевих назв – вужче, що можна пояснити порівняно меншою кількістю афіксів, які можуть сполучатися з твірними основами апелятивів чи антропонімів інших класів для творення прізвищевих назв. Форманти, які використовуються для творення варіантів власних особових імен, несуть більше додаткових конотацій, аніж ті, що використовуються для творення інших класів антропонімів.

Серед словотвірних варіантів антропонімів, які стосуються одного і різних денотатів, виділяємо такі:

Усічення суфікса -ій. Найчастіше при адаптації церковно-християнських імен усікався формант **-ій**, який виконував функцію словотвірної адаптації запозичених імен²⁶⁶, напр.: *Антонъ* (Л҃тописець 1, 25), *Василь Уманецъ* (ЛВ, III, 508), *Дмитра Несторенка* (ЛВ, III, 424), *Димитръ Вишневецькій* (ЛВ, I, 283), *Ефимъ Лизогубъ* (Описаніє 1, 88), *Игнатъ Каленицкой* (ЛВ, II, 314), *Игнатъ Супруненко* (ЛВ, II, 317), *Стефанъ Баторій* (Описаніє 1, 54), *Юря Миколаевъ* (ЛВ, II, 185), *Юря Незамай* (ЛВ, II, 314). Це підтверджують дані Р. Й. Керсти²⁶⁷. Проте в пам'ятках історіографічного жанру переважають повні форми імен, які функціонують паралельно з народними варіантами, напр.: *Арсеній Желиборский* (ХЛ, 79), *Василій* (ЛВ, III, 88), *Василій Максимовичъ* (ЛВ, III, 180), *Димитрій Полоцькій* (ЛВ, III, 544), *Діонисій Балабанъ* (ЛВ, II, 43), *Евстафій Ружинскій* (Описаніє 1, 53), *Игнатій Путинъ* (ЛВ, II, 186). Інколи формант **-ій** міг замінятися іншими суфіксами²⁶⁸. Досліджувані пам'ятки широко засвідчують факт заміни форманта **-ій** суфіксами **-анъ**, **-ей**, **-ашъ** (**-яшъ**): *Еремѣашъ Вышневецкий* (МЛ, 96), *Афанасей Савенко* (ЛВ, II, 314), *Василей Барнацькій* (ЛВ, II, 187), *Василей Золотаренко* (ЛВ, I, 405), *Григорей Бражной* (ЛВ, II, 313), *Григорей Карпенко* (ЛВ, II, 186), *Дмитрей Харченко* (ЛВ, II, 313), *Еремей Тисаровский* (ХЛ, 78), *Еремияшъ Вишневецкій* (Л҃тописець 1, 22), *Ерофтей* (ЛВ, III, 344), *Игнатей Трофимовъ* (ЛВ, II, 188), *Леонтей Сивянченко* (ЛВ, II, 317), *Остафей Лукяновъ* (ЛВ, II, 188), *Прокопей Чмеренко* (ЛВ, II, 186), *Прокофей Возницинъ* (ЛВ, II, 563), *Тимофей Ивановъ* (ЛВ, II, 186), *Юрей Никифоровъ* (ЛВ, II, 313). У деяких іменах, очевидно, під впливом повної церковно-християнської форми з'являється суфікс **-ій** як засіб уникнення можливого збігу кінцевого приголосного імені та початкового прізвищевої назви, напр.: *Евфимій* (ЛГ, 213), *Евфимій* (Имена, 266) < Евфимъ; *Кондратей Ивановъ* (ЛВ, II, 186) < Кондрать; *Климентія Оликевича* (Хронологія, 115) < Климентъ.

В імені *Лаврентій*, крім усічення суфікса **-ій**, відбулася апокопа в групі приголосних – [нт] **ѧ** [н]: *Лаврентій Крицоновичъ* (ЛВ, III, 422), *Лаврентію Борознѣ* (ЛВ, II, 102) – *Лаврѣнъ Игнатенко* (ЛВ, II, 317), *Лаврѣнъ Скоченко* (ЛВ, II, 312).

²⁶⁵ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 70.

²⁶⁶ Масенко Л. Т. Українські прізвища з суфіксом **-ій** // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 78.

²⁶⁷ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 71.

²⁶⁸ Там само.

Поява суфікса -ай. В аналізованих творах історіографічного жанру лише один раз засвідчений випадок уживання церковно-християнського імені *Никола*, напр.: *Никола Сандомирскій* (ЛВ, III, 422). З часом народний варіант *Николай* почав сприйматися як канонічна форма²⁶⁹. Цю форму із заміною початкового [н] на [м] відбивають і досліджувані пам'ятки: *Миколай Каменецький* (ХЛ, 78), *Миколай Стогнѣвъ* (ХЛ, 77), *Миколая Пражмовского* (ЛВ, II, 41), *Николай Даниловичъ Ханенко* (ИР, 245).

Усічення суфікса -і-я. Народний варіант *Захаръ* утворився внаслідок заміни форманта -і-я формантом -ій та його наступним усіченням: *Захарія Четвертенскій* (ЛГ, 73) – *Захарій Шійкевичъ* (ЛВ, III, 544), *Захарій Степановъ* (ЛВ, II, 316) – *Захаръ Степановъ* (ЛВ, II, 187).

Усічення груп -ентъ, -онт-. “Чисте” усічення в досліджуваних пам'ятках зафіксоване тільки в одному імені: *Клима Чорнушенка* (ЛВ, II, 164). В інших випадках до усіченої основи додавався ще й суфікс -к-о, напр.: *Левко Гавриловъ* (ЛВ, II, 313), *Левко Свѣчка* (ЛВ, II, 316), *Левко Тарасовъ* (ЛВ, II, 314), *Левку Шрамченку* (ЛВ, III, 446) < Левонтій < Леонтій.

Суфікс -енк-о. Патронімічний суфікс -енк-о в прізвищевих назвах указував на родинні стосунки: носій антропоніма з цим формантом був сином особи, яка іменувалася лексемою без цього форманта. Пам'ятки історіографічного жанру відбивають процес становлення однієї з рис прізвищ – незмінність при переході до наступного покоління, напр.: *Юрій Хмелницькій* (Описаніє 1, 73) – *Юрасъ Хмелничченко* (Описаніє 1, 72), *Тимоша Хмелничченка* (Собраніє 2, 263); *Сомко* (Описаніє 1, 74), *Іоакимъ Сомко* (Хронологія, 117) – *Акимъ Сомченко* (Перепись, 134), *Якимъ Сомченко* (ЛС, 63); *Тетера* (Хронологія, 117) – *Тетеренка* (ЛГ, 151); *Пушкаремъ* (Літописець 2, 15) – *Мартинъ Пушкаренко* (Имена, 267; Описаніє 2, 228); *Полуботокъ* (Літописець 2, 57) – *Левко Полуботченко* (ЛВ, II, 311); *Суховѣй* (Хронологія, 118; Описаніє 1, 79) – *Суховѣнко* (ЛС, 101; ЛГ, 199); *Іванъ Самойловичъ* (ЛГ, 208) – *Григорія гетманыча Самойловченка* (Літописець 2, 34); *Гамалѣя* (ЛС, 181) – *Гамалѣнка* (ЛС, 85); *Вечурку* (Описаніє 2, 294), *Вечорки* (ИР, 192) – *Вечорченка* (ЛВ, II, 558); *Мазепа* (ЛВ, II, 341) – *Мазепенка* (ЛВ, II, 343); *Самойловичъ* (ЛВ, II, 305) – *Самойленка* (ЛВ, II, 471) – *Самолова* (ЛВ, III, 14); *Василей Марковъ* (ЛВ, II, 315) – *Василей Марченко* (ЛВ, II, 186); *Максимъ Илляшко* (ЛВ, II, 317) – *Максимъ Ільяшенко* (ЛВ, III, 12); *Петрику Іваненку* (ЛВ, III, 114) – *Петро Івановичъ* (ЛВ, III, 111). Двічі в досліджуваних пам'ятках патронімічний формант -енк-о використано для творення такого класу антропонімів, як **ім'я по батькові**: *Демка Ігнатенка Многогрѣшиного* (ЛС, 113), *Дмитро Лазаренко Горленко* (ЛС, 190). Один раз засвідчено варіантну пару формантів -енк-о / -ейк-о: *Прокопъ Шуменко* (ЛГ, 94), *Прокопѣ Шуменкѣ* (ИР, 104) – *Прокопъ Шумейко* (Гисторія, 117; Имена, 267).

Суфікс -иц-я. Варіювання формантів -инъ – -иц-я – -икъ спостерігається у прізвищевій назві, за допомогою якої ідентифікується український гетьман:

²⁶⁹ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 73.

Остранинь (ЛВ, I, 299), *Яцко Остранинь* (МЛ, 96) – *Остряниця* (Хронологія, 112; Описаніє 1, 58), *Остряниця* (Перепись, 132), *Остраница* (Собраніє 2, 260), *Стефанъ Остряниця* (ИР, 53) – *Остраникъ* (Літописець 1, 17).

Суфікс -к-о. Формант **-к-о** у східнослов'янських мовах творить зменшено-здрібнілі іменники²⁷⁰. Він міг додаватися як до повного імені: *Богданко* (Хронологія, 110; Описаніє 1, 54; Роспись, LIX) < *Богданъ*, так і варіантів, які виникли за допомогою усіченого, суфіксального чи усічено-суфіксального способів творення: **-аш+к-о**: *Домитрашко* (Описаніє 1, 81), *Дмитрашко* (Літописець 2, 28; ЛГ, 211), *Думитрашко* (ЛС, 122; Описаніє 2, 278); *Грицко Таранъ* (ЛВ, III, 508) < *Гриць* < *Гри[горій]*, *Гришко Романовъ* (ЛВ, II, 315) < *Гришъ* < *Гри[горій]*; *Данко* (ЛС, 91) < *Дан[ииль]*; *Дацко Логвинъ* (ЛВ, III, 508) < *Даць* < *Да[нииль]*; *Демко Ивановъ* (ЛВ, II, 313); *Демко* (ЛС, 103) < *Дем[янь]* < *Дамианъ*; *Ивашка Виговского, Ивашка Бруховецкого* (ЛВ, II, 307) < *Ивашъ* < *Ива[нь]* < *Иоаннь*; *Юско Отрокъ* (ЛВ, II, 317) < *Юс[ифъ]*; *Леско Дубина* (ЛВ, III, 508), *Леско Лисенко* (ЛВ, II, 186), *Леско Череватій* (ЛВ, III, 508) < *[А]ле[ксандръ]* чи *[А]ле[ксѣй]*; *Максимко Илляшко* (ЛВ, II, 317) < *Максим[илянъ]*; *Мелешко Матвѣевъ* (ЛВ, II, 313) < *Мелешъ* < *Меле[тій]*; *Панко Кулунъ* (ЛВ, II, 187), *Панко Лисій* (ЛВ, II, 542) < *Пан[телеймонъ]*; *Стецко* (ЛВ, II, 313) < *Стець* < *Сте[фаній]*; *Тишко Сащенко* (ЛВ, II, 312) < *Тишъ* < *Ти[мофій]*; *Феско Харкевичъ* (ИР, 76), *Феску Покотылу* (ИР, 23), *Феско Сащенко* (ЛВ, II, 315) < *Фе[одосій]*; *Федко* (ЛВ, III, 216) < *Фед[оръ]* < *Феод[оръ]*; *Юрашка Хмельницького* (ЛВ, II, 307); *Яцкомъ* (ЛС, 173) < *Яць* < *Я[ковъ]* < *Иа[ковъ]*, *Яска* (ЛГ, 44) < *Ясь* < *Я[ковъ]* < *Иа[ковъ]*.

Цей формант утворює варіантну пару **-к-о** – **-ій**: *Якова Улѣзка, судію генералного Дорошенкового* (Описаніє 2, 276) – *Якова Петровича Улѣзкого, Судію Енералного Дорошенкового* (ЛГ, 213).

Суфікс -к-а. Один раз засвідчено варіант зі словотвірним засобом **-к-а**: *Васка Игнатовъ* (ЛВ, II, 325) < *Вас[илій]*. Імена з цим формантом функціонально є побутовими²⁷¹.

На прикладі варіантів імен із суфіксами **-к-о**, **-к-а** можна простежити розвиток категорії офіційності / неофіційності антропонімів. Як зазначає В. Д. Бондалетов, “уже наприкінці XVII ст. на офіційну форму претендує церковно-канонічна, а також одна з близьких до неї народних форм. Спостерігається диференціація по цій лінії і деяких словотвірних варіантів. Так, форми *Иван*, *Ивашко* сприймалися як більш прийнятні в документах, а *Иванко*, *Иванец*, *Иванис*, *Иванта*, *Ваня* та інші – як “менш документальні”²⁷². Дослідник вважає, що іменами із суфіксом **-к-а** називалися представники суспільних низів²⁷³. Цю думку заперечують досліджувані пам'ятки, напр.: *Будетъ впрעדъ которій Гетманъ, забывъ страхъ Божій и Великихъ Государей премногую и*

²⁷⁰ Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови. – Ч. I. – К.: Радянська школа, 1964. – С. 31.

²⁷¹ Карпенко О. Ю. До питання про форми особового імені // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 61.

²⁷² Бондалетов В. Д. Русская ономастика. – М.: Просвещение, 1983. – С. 110.

²⁷³ Бондалетов В. Д. Ономастика и социолінгвістика // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 19.

неизрѣченную къ себѣ милость, учнетъ въ Малой Россіи городѣхъ чинити какія ссори, также какъ **Ивашко Брюховецкій** и инніе учинили, и о томъ писати къ Великимъ Государемъ, къ Ихъ Царскому Пресвѣтлому Величеству, а гетманскимъ никакимъ ссорамъ не вѣритъ (ЛВ, II, 203–204); иніе статїи указаль Великій Государь Его Царское Пресвѣтлое Величество по ихъ челобитю учинить и нинѣ вновѣ, для потверженія войску Запорозькому, щобъ впредѣ измѣни и Христїанского кровопролитїя не было, какъ учинилось отъ измѣнниковъ отъ **Ивашка Виговского**, отъ **Юрашка Хмелницкого**, отъ **Ивашка Брюховецкого** и инихъ единомисленниковъ (ЛВ, II, 307). У наведених прикладах формант **-к-о** служить для вираження суб'єктивної оцінки писарем чи літописцем представника козацької верхівки. О. В. Суперанська, визначаючи стилістичне забарвлення особових імен у XVI–XVIII ст., відзначила таку закономірність: якщо поза законом ставала людина навіть із соціальної верхівки, в усіх документах записували його ім'я у зменшеній формі²⁷⁴. Особливість такого використання простежуємо і в XIX ст., напр.: *Тільки ж дедалі думки ті стають усе більш непостійними, а виголошувати їх беруться люди все більше подібні до “воров-разбойничков”, такі як Івашко Брюховецький, демагог Чорної ради, поки не став гетьманом, а потім “боярин и холоп его царского величества”, а потім його “изменники”*²⁷⁵.

Суфікси -овъ, -евъ. Варіанти з цими суфіксами досить поширені в пам'ятках історіографічного жанру, напр.: *Іванъ Сѣрко* (Хронологія, 117) – *Іванъ Сѣрковъ* (ЛВ, II, 497); *Василїя Михайловича Долгорукова* (Описаніє 1, 103), *Луку Долгорукова* (ЛС, 183) – *Долгорукій* (Лїтописець 2, 42); *Шереметъ* (Лїтописець 2, 53) – *Шереметевъ* (Лїтописець 2, 39), *Борисъ Петровичъ Шереметовъ* (*Шереметевъ*) (Лїтописець 2, 38), *Шереметъ* (ЛС, 63; ЛГ, 251) – *Шереметовъ* (ЛС, 55; ЛГ, 244) – *Шереметевъ* (ЛГ, 173); *Карпъ Мокрѣвичъ* (ЛВ, II, 304) – *Карпъ Мокрѣвъ* (ЛВ, III, 215); *Іванъ Козаковъ* (ЛВ, II, 315) – *Іванъ Козаковичъ* (ЛВ, II, 311); *Матвей Матвѣвъ* (ЛВ, II, 185) – *Матвѣй Матвѣвичъ* (ЛВ, II, 312); *Сава Прокоповъ* (ЛВ, II, 186) – *Сава Прокоповичъ* (ЛВ, II, 12); *Степанъ Мокрѣвъ* (ЛВ, II, 317) – *Степанъ Мокрѣвичъ* (ЛВ, II, 311); *Яковъ Ждановъ* (ЛВ, II, 187) – *Якова Ждановича* (ЛВ, II, 318). Однак на підставі широкої варіантності антропонімів із формантами **-овъ, -евъ** в історіографічних працях не можна стверджувати про поширення на українських землях характерної для російської антропоніміїної системи моделі з цими суфіксами (в досліджуваний період у Росії найменування на **-овъ, -евъ** становили дві третіх усіх прізвищевих назв²⁷⁶). З цього приводу П. П. Чучка зазначив, що “у таких випадках, коли фонетичні особливості стосуються не твірної основи прізвищ, а прізвищевих формантів, ці особливості у давніх

²⁷⁴ Суперанская А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 184.

²⁷⁵ Драгоманов М. П. Вибране / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук; Приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С. 418.

²⁷⁶ Зинин С. И. Суффиксы русских фамилий XVII–XVIII веков // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 95.

записах більше говорять про етнічну належність писаря чи тієї канцелярії, до якої він належав, ніж про денотата”²⁷⁷.

Цим можна пояснити варіантність **-ск-ій** та **о** у засвідченій прізвищевій назві: *Федоръ Гречаный* (Літописець 2, 57) – *Федора Гречанского-Потребича* (Літопись, 243).

Три словотвірні варіанти з патронімічними суфіксами має прізвищева назва, за допомогою якої ідентифікується генеральний хорунжий: *Григорій Карповъ* (ЛВ, II, 311) – *Григорій Карповичъ* (ЛВ, III, 546) – *Григорей Карпенко* (ЛВ, II, 186).

Імена з кінцевим -о. У досліджуваних пам’ятках зафіксована група імен з кінцевим **-о**: *Данило Павловичъ Апостоль* (Перепись, 138), *Кирило Григорьевичъ Разумовскій* (Перепись, 139), *Кирило Брайко* (ЛВ, II, 312); *Петро Дорошенко* (МЛ, 98; Хронологія, 118; Літописець 1, 35; Реєстръ, 270), *Петро Рославець* (ЛС, 132), *Петро Волошинъ* (ЛВ, III, 423); *Павло Головка* (ИР, 253), *Павло Ващенко* (ЛВ, III, 508), *Павло Конюшій* (ЛВ, III, 508); *Марко Бурсукъ* (ЛВ, II, 312).

Причин виникнення кінцевого **-о** дослідники називають кілька: по-перше, за аналогією до кличного відмінка іменників чоловічого роду **а-основ**²⁷⁸; по-друге, із занепадом слабких зредукованих **ъ, ь** у кінці імені й намаганням усунути незручне для вимови сполучення кінцевих приголосних²⁷⁹; по-третє, як спосіб уникнення збігу приголосних в абсолютному кінці слова та впливом уживаних ще в давньоруський період власних особових назв на **-о** на зразок *Воило*²⁸⁰. Кінцеве **-о** розвинулося також в іменах на **-илъ** (*Данило, Кирило, Самійло*) під впливом давніх слов’янських імен на **-ил-о**: *Путило, Томило*. Розглядати його потрібно як явище морфологічного рівня.

Суфікс -к-. Формант **-к-** служить для творення демінутивних форм. Не погоджуємося з тими мовознавцями, які стверджують, що суфікс **-к-** не виражає ні демінутивного, ні будь-якого іншого експресивного значення²⁸¹. У пам’ятках історіографічного жанру з цим формантом ужито варіанти імен з яскраво вираженою суб’єктивною оцінкою: *Сулиму* (Описаніє 1, 72) – *Сулимка* (ЛС, 83; Описаніє 2, 263), *Сулимко* (ЛВ, III, 107); *Степка* (Імена, 266), *Стеньки Разина* (Літописець 2, 24), *Стенка Разинъ* (ЛС, 96).

Суфікс -ут-а. Цей суфікс, як зазначають дослідники української історичної антропонімії, виключно антропонімії²⁸². За його допомогою утворені варіанти імен *Василій* та *Семен*: *Васюта* (ЛС, 65; Описаніє 2, 258) < Вас[илій]; *Сенута* (ЛС, 14) < Сень < Се[мень]. Проте антропонім *Сенута* в досліджуваних

²⁷⁷ Чучка П. П. Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності // Мовознавство. – 1988. – № 1. – С. 18.

²⁷⁸ Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. – К.: Радянська школа, 1974. – С. 82–84.

²⁷⁹ Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови. – Ч. I. – К.: Радянська школа, 1964. – С. 110–111.

²⁸⁰ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 69.

²⁸¹ Гуменцька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 33.

²⁸² Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 86.

пам'ятках ускладнюється суфіксом **-овичъ**, напр.: *Іоаникій Сенютовичъ* (Літописець 2, 54), *Іоаникѣй Сенатовичъ* (Літописець 1, 43).

Малопродуктивними в історіографічних працях є суфікси **-асъ, -усъ, -ашъ, -ошъ, -ушъ, -шъ, -ць, -ецъ**, за допомогою яких творилися гіпокористичні форми імен і прізвищевих назв²⁸³:

-асъ. За допомогою цього суфікса утворений варіант імені *Юрій*: *Юрасъ* (Описаніє 1, 74; Описаніє 2, 255), *Юрасъ Хмелницькій* (МЛ, 98), *Георгій или Юрій или Юрасъ Хмелницькій* (Хронологія, 116);

-усъ. Формант **-усъ** у пам'ятках історіографічного жанру використовується для творення варіантів церковно-християнських імен, які, трансантропонімізувавшись, перейшли до класу прізвиськ-прізвищевих назв: *Павлуся* (Літописець 1, 17), *Самусъ* (Описаніє 1, 86; Реєстръ, 271). В історіографічних працях суфікс **-усъ** утворює пару з формантом **-укъ**, за допомогою якого виник варіант *Павлюкъ*, що в досліджуваних пам'ятках виконує роль імені – прізвиська – прізвищевої назви: *Павлюка* (ХЛ, 78), *Павлюкъ* (Хронологія, 112; Собрание 2, 260). У літописі Самовидця засвідчено назву *Каролусомъ* (199), утворену за допомогою варіанта суфікса **-усъ** – **-усъ**. Очевидно, зафіксоване ім'я відображає народнорозмовний вплив, а появу його в українському іменнику можна пояснити творенням цієї форми за аналогією до латинських імен (пор. латинські імена із суфіксом **-us**: *Antoninus*, *Cassianus*, *Domitius* та ін.);

-ашъ: *Лукашъ* (Собрание 1, 328), *Лукашъ Шаблюка* (ИР, 68); *Томаша Косаковского* (ИР, 79);

-ушъ: *Янушъ Радивиль* (Літописець 1, 22);

-шъ: *Тимошъ* (Описаніє 2, 251; ИР, 78);

-ць. За допомогою цього форманта в літописі Самійла Величка ідентифікується представник козацтва *Маць Солошенко* (ЛВ, III, 508) < Ма[твій];

-шъ: *Ілляшъ* (ЛС, 6), *Іваномъ Ілляшемъ* (ЛС, 6) < Іліа. Засвідчений він також і в прізвищевих назвах: *Яковъ Ярошенко* (ЛВ, II, 252) < Еро[фей], *Петро Дорошенко* (ЛВ, II, 37) < Доро[фей];

-икъ. Цей суфікс міг додаватися як до повних основ, так і тих, що утворилися усічено-суфіксальним способом, напр.: *Петрика* (Хронологія, 120), *Децикъ* (Описаніє 2, 265; Реєстръ, 270), *Стецикъ Ягорлицкій* (ЛВ, III, 163). Перші два антропоніми з походження є деривативними варіантами церковно-християнських імен, однак, трансантропонімізувавшись, функціонують у досліджуваних пам'ятках як прізвиська – прізвищеві назви;

-ецъ. Цей формант використовувався для творення деминутивних форм і найчастіше додавався до церковно-християнських імен²⁸⁴. Однак у пам'ятках історіографічного жанру суфікс **-ецъ** уживається не лише для творення варіанта

²⁸³ Шевцова В. О. Суфіксальний словотвір особових чоловічих імен // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 60; Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 85.

²⁸⁴ Шевцова В. О. Суфіксальний словотвір особових чоловічих імен // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 58; Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 78.

імені, але й прізвищевої назви, напр.: *Иванець Малашевичь* (Літописець 2, 67); *Мурашкою* (Літописець 2, 29), *Мурашко* (ЛВ, II, 350) – *Муравець* (Собраніє 1, 328);

-ичь. Патронімічний суфікс **-ичь** у досліджуваних пам'ятках утворює варіативну пару з патронімічним суфіксом **-овичь** в антропонімах для ідентифікації сина гетьмана Івана Самойловича: *Семена гетманича* (Літописець 2, 31) – *Семень Гетмановичь* (ЛГ, 230). У цьому випадку суфікс **-ичь** та його ускладнений варіант **-овичь**, оформляючи антропонім на позначення нащадка, поєднують у собі значення родової належності (“син такого-то”) з функцією демінутивності (“молодший за когось”). Цю особливість спостерігаємо і в прикладі *Тимошъ Носичъ* (Описаніє 2, 228), де формант **-ичь** утворює варіантну пару з формантом **-ачь**, первісна функція якого була атрибутивною, тобто він вказував, що “денотату властива якась риса людини, названої передсуфіксальною частиною деривата”²⁸⁵: *Тимошъ Носачъ* (Імена, 267). У літописі С. Величка засвідчено варіантну пару **-ичь** – **-инь**: *Іоаникій Силичъ* (І, 405) – *Аникію Силину* (І, 416), де первісна функція афікса **-инь** – вираження індивідуальної належності²⁸⁶ – розширилася за рахунок функцій патронімічного суфікса **-ичь**.

3.1.3. Синтаксичні варіанти

Закономірно, що одноразово або рідко згадані ономооб'єкти в досліджуваних пам'ятках репрезентуються безваріантно, а часто згадувані мають значну кількість як лексемно-кількісних, так і інших варіантів. Неабияку роль відігравали чинники, які визначали частотність уживання найменувань денотата: по-перше, значущість його вчинків для історії; по-друге, функціонування різних типів іменувань на позначення одного денотата в писемних пам'ятках та фольклорних жанрах, які були одними з джерел при написанні історіографічних праць. Одна особа в досліджуваних пам'ятках може мати багато варіантів – від одно- чи кількалексемних власне антропонімічних іменувань до антропонімічно-апелятивних та апелятивних. Розглядаємо тільки ті синтаксичні варіанти, які у своєму складі мають антропонім.

Т. Б. Гриценко визначає цей тип варіантів як структурні, зазначаючи, що вони становлять собою “комбінації максимально повного іменування особи”²⁸⁷. Л. О. Белей вважає варіанти, зумовлені зміною кількості компонентів багатослівного антропоніма, синтаксичними²⁸⁸. Визначення і наступне віднесення антропонімічного утворення до певного типу варіантів можливе тільки за умови точної дефініції кожного типу. Визначаємо цей тип як синтаксичні, оскільки зосереджуємо увагу насамперед не на кількості

²⁸⁵ Чучка П. П. Патроніми та їх місце в лексичній системі мови // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 52.

²⁸⁶ Там само. – С. 53.

²⁸⁷ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилізованості в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 7.

²⁸⁸ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 13.

компонентів, які утворюють найменування, а на тому, що й одно-, і кількаклексемне власне антропонімічне найменування виконує в реченні одну синтаксичну функцію, відрізняючись лише складом – кількістю лексем у самому найменуванні.

Іменування цього типу поділяються на дві групи:

- 1) **лексично невідільні словосполучення**, які незалежно від кількості компонентів максимально повного найменування виконують роль одного члена речення. Сюди належать власне антропонімічні утворення: *Хмелницькій – Богданъ Хмелницькій – Хмелницькій Богданъ – Зиновій Богданъ Хмелницькій – Богданъ Зиновій Хмелницькій – Богданъ Хмелницькій Зиновій – Зиновію Михайловичу Хмельницькому; Юрій – Хмелницькій – Юрась Хмелницькій – Хмельниченко Юрій – Юрій (Георгій) Хмелницькій – Юрій Хмелницькій Венжикъ – Григорій Гedeонъ Венжикъ Хмелницькій;*
- 2) **синтаксично відільні словосполучення**, які виконують роль різних членів речення. Сюди належать антропонімічно-апелятивні найменування: *Зиновій Михайловъ сынъ Хмелницькій – Хмельницькій, оный есть потомокъ Венжика Хмельницкаго – Зиновій Хмелницькій, сынъ Михайла сотника – Зиновія (его же послѣ Богданомъ нарекоша) – Гетманъ Зиновій, послѣ названый Феодоръ или Богданъ, Михайловичъ Хмелницькій; Георгій или Юрій или Юрась Хмелницькій, обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ, младолѣтный сынъ Богдана Хмелницкаго – сынъ Хмелницкаго – Юрій Хмелницкаго сынъ – несчастный сынъ Зиновія Хмельницкаго, Юрій Хмельницькій; Петръ Дорошенко, бывший асаулъ Тетеринъ; Опара из Медведовки; Івана Самуйловича, поповича с Красного.*

Отже, в досліджуваних пам'ятках спостерігаємо закономірність: чим відоміша особа, тим більша кількість варіантів використовується для її ідентифікації.

3.1.4. Лексичні варіанти

Т. Б. Гриценко тип варіантів, при якому для ідентифікації однієї особи використовуються різні антропоніми, називає номінативним²⁸⁹. Л. О. Белей, визначаючи такий тип варіативності як лексичний, виділяє два його різновиди: 1) зумовлені міжмовними контактами, 2) зумовлені номінацією одного суб'єкта за різними його властивостями²⁹⁰.

Обидва визначення не дають повної відповіді на запитання: в межах якого типу варіантів тоді слід розглядати одно- і кількаклексемні найменування? Адже й одно-, і кількаклексемні антропонімічні утворення виконують свою первинну

²⁸⁹ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилізованості в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 7.

²⁹⁰ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 11–12.

функцію – ідентифікують, тобто номінують, називають особу. Це суперечить тим визначенням типів варіантів, запропонованих згаданими вище дослідниками, де зміна кількості лексем у складі повного антропонімійного найменування розглядається як структурний чи синтаксичний тип.

Контактування з іншими народами сприяло проникненню в українську розмовну мову насамперед різних варіантів імен. Пам'ятки історіографічного жанру цю особливість фіксують незначною кількістю денотатів, відповідно – й уживань. Чітко простежується лексична варіантність серед одноклексемних антропонімійних іменувань, напр.: для ідентифікації молодшого сина Богдана Хмельницького використовуються ім'я, отримане ним при народженні, та його варіанти й ім'я, отримане ним при постриженні в ченці, напр.: *Юрій – Георгій – Гедео́нь*. Ці імена, а також *Григорій*, входять до складу кількалексемних іменувань, за допомогою яких ідентифіковано особу Юрія Хмельницького: *Юрій Хмелни́цкій* (Перепись, 134) – *Георгій Хмелни́цкій* (ИР, 123). Серед кількалексемних іменувань спостерігається використання варіантів, не властивих конкретній мові, напр.: польського короля Яна Казимира в літописі Самовидця ідентифіковано за допомогою дволексемної АФ “ім'я + ім'я”, в якій використано “польські” імена. Проте один раз зафіксовано вживання цієї формули з адаптованим на східнослов'янському мовному ґрунті варіантом *Івань*: *Івань Казѣмиръ* (ЛС, 80). У літописі С. Величка, крім адаптованої польською мовою форми *Янь*, засвідчено ще й повну форму цього церковно-християнського імені – *Іоаннь*: *Іоаннь Казиміръ* (П, 42). Лексичні модифікації має ім'я гетьмана Остряниці: *Я́ко Остряни́нь* (МЛ, 96) – *Стефа́нь Остряни́ца* (ИР, 53). Однак їх не можна розцінювати як повноправні лексичні варіанти, а слід віднести до писарських огріхів.

Таким чином, кількалексемні найменування відображають більший ступінь варіантності, ніж одноклексемні.

3.1.5. Морфологічні варіанти

Власне морфологічних варіантів навіть у сучасній українській мові виділяється невелика кількість. Основним критерієм, що визначає сутність морфологічного варіювання, на думку Л. О. Белея, є відсутність збігу морфологічного роду антропоніма з біологічною статтю його носія²⁹¹. Це неспівпадання нівелюється за допомогою морфологічного варіювання. Варіанти, пов'язані з розбіжністю морфологічного роду антропоніма з його біологічною статтю, репрезентуються в досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру незначною кількістю вживань, переважно у власних особових іменах та прізвищевих назвах, напр.: *Захарія Четвертенскій* (ЛГ, 73), *Захарій Шійкевичъ* (ЛВ, III, 544), *Захаръ Степановъ* (ЛВ, II, 187); *Гамалѣя* (ЛВ, II, 88), *Гамалѣй* (ЛВ, III, 24); *Доминика* (ХЛ, 77), *Домѣникъ* (ЛГ, 53); *Ивашко Виговскій* (ЛВ, II, 307), *Ивашка Бруховецкій* (ЛВ, II, 172); *Вере́щака* (ЛВ, I, 436),

²⁹¹ Белей Л. Е. Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – С. 10.

Верещаць (Описаніє 2, 255; ЛГ, 170); *Шеремета* (Реєстръ, 270), *Шереметь* (МЛ, 98); *Мурашка* (Описаніє 2, 278), *Мурашко* (ЛВ, II, 350); *Кіяшка* (ЛВ, II, 223), *Кіяшко* (ЛВ, II, 185).

Крім зазначених вище варіантів, виділяємо групу антропонімів для ідентифікації однієї особи, в яких, зрозуміло, за допомогою інших афіксів, варіюється прізвищевий тип – іменниковий чи прикметниковий, напр.: *Стефана Баторія* (Описаніє 2, 214), *Стефана Батораго* (Л҃птописець 1, 11); *Долгоруковъ* (ИР, 185), *Долгорукій* (Л҃птописець 2, 42; ЛС, 167; Описаніє 2, 274); *Ханенко* (Описаніє 2, 271), *Ханенскому* (Описаніє 2, 272); *Хмелницькій* (Описаніє 2, 281), *Хмелниченко* (Описаніє 2, 284); *Дроздь* (ЛВ, II, 135), *Дрозденко* (ЛВ, II, 163), *Дрозденскіи* (Гисторія, 146).

3.1.6. Графемно-орфографічні варіанти

Графемно-орфографічних варіантів у досліджуваних пам'ятках зафіксовано надзвичайно багато, що зумовлено особливостями передачі іншомовних власних назв²⁹², відсутністю правил орфографії прізвищ навіть на початок ХІХ ст.²⁹³

Найбільшу кількість варіантів має звук [г], який в історіографічних працях у різних класах антропонімів передається по-різному: *Жигмунть Третій* (Л҃птописець 1, 11) – *Перваго Жигмунта* (Описаніє 1, 53) – *Жикгмунть* (Л҃птописець 2, 4); *Инокентій Гизель* (Л҃птописець 1, 37) – *Инокентій Кгизель* (Л҃птописець 2, 32); *Ганжа* (ЛВ, I, 91) – *Кганжа* (Л҃птописець 2, 8) – *Ганжа* (Описаніє 2, 221); *Кгалакганомъ* (Л҃птописець 2, 60) – *Галаганъ* (Описаніє 2, 317); *Филиппъ Орликъ, его Мазены писаръ енералный* (Л҃птописець 2, 49) – *Филипъ Орликъ* (ЛВ, III, 554); *Огинскимъ* (ЛС, 204) – *Огинскій* (ЛВ, III, 530); *Великогагинъ* (ЛС, 75) – *Гагинъ* (Описаніє 2, 260); *Гедимъ* (ЛГ, 17) – *Кгедим҃нъ* (ЛГ, 195); *Гродзенко* (ЛВ, II, 333) – *Кгродзенко* (ЛВ, II, 334); *Дугласъ* (ЛВ, I, 243) – *Дукгласъ* (ЛВ, I, 246).

Звук [і] в пам'ятках історіографічного жанру передається кількома графемами: *Силиверстъ Косовъ* (Л҃птописець 1, 26) – *Свливестръ Косовъ* (ЛВ, I, 191); *Демянъ Многогр҃шный* (Описаніє 1, 79) – *Многогришного* (Л҃птопись, 217); *Василь Алекс҃ненко* (ЛВ, II, 252) – *Василій Олексієнко* (ЛВ, II, 264).

Звук [в] передається двома графемами: *Евфимій* (Имена, 266); *Евстафій Гоголь* (Имена, 266), *Евстафія Гоголя* (Реєстръ, 270) – *Евстафій Гоголь* (Роспись, LX).

Інші графемно-орфографічні варіанти представлені такими прикладами: *Щербатовъ* (Описаніє 2, 266) – *Константинъ Осиповичъ Счербатовъ* (ЛВ, III, 8); *Борисъ Петровичъ Шереметьевъ* – *Шеремет'евъ* – *Шереметьев҃* – *Шереметевъ* (Описаніє 2, 302, 295, 287, 288); *Павель Герцикъ* (Описаніє 2, 293)

²⁹² Суперанская А. В. Структура имени собственного (фонология и морфология). – М.: Наука, 1969. – С. 174–175.

²⁹³ Калакуцкая Л. П. Словоизменительная антропонимическая норма в ХІХ веке // Ономастика и грамматика / Отв. ред. Л. П. Калакуцкая. – М.: Наука, 1981. – С. 147.

– *Герцыкъ* (Літописець 2, 38); *Федоръ Жученко* (ЛВ, I, 404) – *Федоръ Жученко* (ЛВ, I, 464); *Полтора Кожуха* (Хронологія, 112) – *Полтора-Кожуха* (Собраніє 2, 260; Роспись, LIX; ИР, 57) – *Полторакожухомъ* (Літописець 2, 7) – *Повъкожуха* (Описаніє 2, 223) – *Повкожуха* (ЛГ, 58) – *Полкожуха* (Гисторія, 89); *Предславъ Лянць-Коронскій* (Перепись, 130) – *Прецславъ Лянцкорунскій* (Літописець 2, 3), *Пренцлавъ Ланцкоронскій* (Роспись, LIX); *Конецполскій* (ЛГ, 28; Гисторія, 121) – *Конецъ Полскій* (Літопись, 198); *фонъ Минихъ* (ИР, 237; Літопись, 251) – *Фонъ-Минихъ* (Літописець 2, 66) – *Фонъ-Минихъ* (Описаніє 2, 317).

Проте, на думку Ю. О. Карпенка, цінність вони становлять переважно для дослідників тексту та правописної системи²⁹⁴.

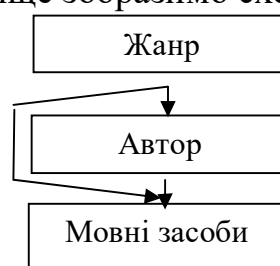
3.2. Функціональне навантаження антропонімів

Мовна структура твору визначається своєрідністю таланту письменника, тими художніми завданнями, які ставить перед собою автор, предметом зображення. Разом із тим у мові твору відображаються і його жанрові відмінності. Тут різні самі принципи зображення. На відміну від художніх жанрів, в історіографічних творах не може бути багатоплановості, багатосюжетності, історії становлення людини-персонажа, її характеру, але в той же час існує широке локативно-темпоральне полотно. Категорія інформативності – одна з постійних характеристик художнього тексту²⁹⁵ – присутня постійно, оскільки в досліджуваних пам'ятках інші принципи – велика достовірність, швидкість, оперативність, насиченість фактами та героями.

З цього випливає, що дія онімів також перебуває в певній залежності від літературного роду, жанру та національних особливостей літератури. Письменник чи поет вибирає жанр, проте, вибравши його, автор сам підпорядковується жанровим законам. Сказане вище зобразимо схематично:

Сх. 1. До вибору жанру.

Сх. 2. Після вибору жанру.

Специфіка літературного жанру визначає особливості вибору онімів. Цей процес ускладнюється в мові творів історичного жанру, тому що власні назви тут є не лише засобом поезії, а й засобом архайзації, передачі історико-

²⁹⁴ Карпенко Ю. О. Топонімічні варіанти // Ономастика. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 31.

²⁹⁵ Лукаш Г. П. Вияви категорії змістово-підтекстової інформативності в художньому тексті // Восточноукраинский лингвистический сборник: Сборник научных трудов. – Вып. 5. – Донецк: Донеччина, 1999. – С. 306.

культурного колориту описуваної епохи. Письменник використовує онім не для власного розуміння, не “для себе”, а для очікуваного читача.

Кожна історія-компіляція має свої мовні особливості і може досліджуватися з лінгвістичного боку самостійно, незалежно від інших творів цього жанру. Проте всі історіографії не тільки зберігають у мові традиційні формули, які переходять з однієї пам’ятки в іншу (так звані “словесні кліше”), звичні як для переписувача-компілятора, так і для читача, але й повинні дотримуватися мовної норми, яка властива саме цьому жанру. Тому дія онімів залежить від літературного роду, літературного напрямку, національних особливостей літератури та жанру твору²⁹⁶.

Мовні особливості історіографічних творів зумовлені, по-перше, завданнями, які ставляться перед жанром, – автор має точно, коротко і об’єктивно розповісти про те, що бачив (оскільки часовий проміжок कंपіляції досить великий, то, зрозуміло, автор не міг бути свідком усіх подій. У більшості випадків він був свідком останніх змальовуваних ним подій) чи вивчав; по-друге, соціальним статусом автора, від чого значною мірою залежить суб’єктивізм у змалюванні подій та героїв – історичних осіб; по-третє, історичною епохою, тими подіями, які відбулися і які стали об’єктом змалювання.

У досліджуваних пам’ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. антропоніми, крім базової – ідентифікаційно-диференційної²⁹⁷, виконують різноманітні функції. Проте ступінь реалізації тієї додаткової інформації, яку несе антропонім, залежить від ступеня освіченості, інформованості читача.

Неподільною для історіографічних праць залишається тріада *людина – простір – час*, яка забезпечується на семантичному рівні онімною реалізацією²⁹⁸. Створюючи літопис-історію-компіляцію, автор зосереджується на кількох основних моментах:

1. У центрі змалювання – особа:

а) наскільки автор віддалений у часі від особи? (сучасник, очевидець; пройшов певний час, знає з інших джерел);

б) ставлення автора до особи (власна чи народна, узвичаєна інтерпретація; які мовні засоби для цього використовуються?).

2. У центрі змалювання – подія:

а) наскільки автор віддалений у часі від змальовуваної події? (сучасник, очевидець; пройшов певний час, знає з інших джерел);

б) ставлення автора до події та її наслідків (власна чи народна, узвичаєна інтерпретація; які мовні засоби для цього використовуються?).

²⁹⁶ Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 11.

²⁹⁷ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилізованості в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 7.

²⁹⁸ Гриценко Т. Ономастична периферія художнього прозового твору // Український діалектологічний збірник: Книга 3. / Упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка; Редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра, 1997. – С. 273.

Перед читачем під час читання історіографічної праці стоять дві проблеми сприйняття чи несприйняття інтерпретації автором компіляції змальовуваної події. У зв'язку з цим постає питання, що впливає на краще сприймання: правдивість змалювання чи художній домисел?

Ідентифікаційно-диференційна функція. Ця функція проявляється у тому, що автори в досліджуваних історіографічних творах використали різні способи й засоби ідентифікації особи. Складність становить те, що змальовуваний у літописах часовий проміжок інколи надто великий, а позамовні чинники зумовлюють відображення представників різних етносів, що, у свою чергу, вимагає ідентифікації їх за допомогою різних формул, характерних для певних антропонімічних систем. Сильний літературний компонент не дозволяє змінювати основні риси історіографічного жанру – достовірність, правдивість, точність. З цього приводу Л. О. Белей зазначає, що навіть літературно-художні антропоніми “мають бути історично достовірні, тобто відповідати узусу зображуваної доби”²⁹⁹. Так, у досліджуваних пам'ятках засвідчений поліетнічний антропонімікон, який відбиває склад населення України в основному XVI–XVII ст. Крім української, найбільше ідентифіковано представників російської, польської, турецької народностей. Наприклад, в “Гисторії” ідентифікуються такі денотати: *Стефана Батури* (польський король) (52), *Христофо(р) Хелмскій* (75), *Гаврило Балхацкіи* (75), *Бѣздинскій* (78), *Потоцкого* (78), *Хоментовского* (78), *Ковалского* (78) (польські шляхтичі); *Батіємъ* (монголо-татарський хан) (44), *Норадинъ* (турецький султан) (140), *Ісла(мъ)-Кгерей* (кримський хан) (71), *Каракузь Му(р)зою* (татарин) (132), *Карачбеемъ му(р)зою* (татарин) (87), *Османъ ага* (турецький посол) (117); *Алексѣемъ Михайловичемъ* (московський цар) (116), *Василіевичомъ Буту(р)лимомъ* (російський боярин) (153), *Пушкина* (російський посол) (116), *Трубецкого* (російський князь, боярин) (116) та ін.

Ці та інші найменування виконують ще й **соціологічну функцію**, вказуючи на етномовну віднесеність денотата до представників певної народності. Цьому сприяє не лише апелятивне уточнення, а й фонемна та словотвірна структура антропонімів, напр.: *Іульяна Чезарини* (італієць) (ІР, 12); *Янъ Казѣмиръ* (поляк) (ЛВ, II, 79); *Стефана Глосковского* (поляк) (ЛВ, III, 74); *Кароль Густавъ* (швед) (ЛВ, I, 220); *Густавъ Адольфъ* (швед) (ІР, 51); *Мехметъ Еффенди* (турок) (ЛВ, III, 511); *Стецько* (українець) (ЛВ, II, 313); *Фердинандъ* (німець) (ЛВ, II, 531); *Оттонъ III* (німець) (ЛВ, III, 455); *Констанцій Дука* (угорець) (ЛВ, III, 162); *Ваница* (молдаванин) (ІР, 80); *Гедиминъ* (литовець) (ІР, 5) та ін.

Вимогами жанру регламентується вираження за допомогою формантів ставлення до денотата. Структура окремо взятого антропоніма не дає змоги говорити про позитивну чи негативну його характеристику, хоч у досліджуваних пам'ятках фіксується група імен-прізвищ із суфіксами суб'єктивної оцінки.

²⁹⁹ Белей Л. О. Функціонально-стильові можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – Ужгород, 1995. – С. 12.

Темпоральна функція. Як зазначає О. І. Бондар, “про темпоральні відношення можна говорити лише тоді, коли вони дістають у мові формальне вираження, куди, крім інваріантної частини, включається також варіантна, зумовлена відповідними засобами конкретної мови”³⁰⁰. До варіантної частини зараховуємо антропоніми, за допомогою яких будуються різні хронологічні вісі: для автора – “сучасне” – “сучасне”, “минуле” – “сучасне”, для читача – “минуле” – “сучасне”.

Кожен історіографічний твір “працює на певну епоху”³⁰¹. Антропоніми дозволяють читачеві співвіднести денотат із певною історичною добою, а використання його для номінації інших видів онімів (наприклад, документонімів, хрононімів) розширює функціональне навантаження антропонімів. Зрозуміло, що не всі вони мають однакове значення: одні з них – більш відомі – стали символом своєї епохи, інші – менш відомі – слугують для розширення інтелектуального кругозору читача.

Досліджуючи особливості літописного часу, Я. О. Мишанич вказує, що, по-перше, літопис характеризується цілісністю при зображенні якої-небудь події; по-друге, розповідь має чітку *хронологічну послідовність*, одну сюжетну лінію, відступити від якої обмежений рамками жанру автор не мав права; по-третє, час у пам’ятці *конкретний і замкнутий*, оскільки він збігається з подіями, про які йдеться в літописі³⁰². Однак літописний час твориться не лише за допомогою власне темпоральних лексем чи словосполучень, які можуть указувати на точну чи приблизну дату, а й за допомогою зворотів-кліше, до складу яких входять антропоніми. З цього приводу О. І. Бондар зазначає, що “поняття дати передбачає абсолютну (астрономічну) хронологію: це точка чи відрізок на часовій осі, в якому відбувається дія чи маємо якийсь факт, синхронізований з наявною в даному суспільстві системою відліку”³⁰³. Звороти-кліше, до складу яких входять антропоніми, дещо опосередковано дають вказівку на точний час, хоча дозволяють нам співвіднести часовий континуум, виражений цим зворотом-кліше, з точною датою. Ці звороти належать до синтаксичних засобів вираження функціонально-семантичного поля датування, а саме – післядатування³⁰⁴, напр.: *По погребеніи гетмана старого, Зіновія Богдана Хмелницького* (Описаніє 1, 70); *По похороніи старого Хмелницького* (ЛС, 48); *По конци живота Хмелницького* (ЛВ, I, 300); *По кончині славно памятного Богдана Хмелницького* (ЛВ, II, 467) = після 6. 08. 1657 року; *По Генрику Валенсію Французіи, Князю Авдегавенскомъ, брату Короля Французского Кароля девятого* (ЛВ, I, 20) = після 2. 08. 1589 року; *По смерти зась Хмелниченковой* (ЛВ, I, 146) = після 15. 09. 1653 року; *По смерти Петра*

³⁰⁰ Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження: Наукова монографія. – Одеса: Астропринт, 1996. – С. 11.

³⁰¹ Мишанич Я. О. “Історія русів”: історіографія, проблематика, поетика. – К.: ТОВ “Видавництво “Обереги”, 1999. – С. 184.

³⁰² Там само. – С. 184–185.

³⁰³ Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження: Наукова монографія. – Одеса: Астропринт, 1996. – С. 150.

³⁰⁴ Там само. – С. 154.

Сагайдачного (Гисторія, 61); *по смерти Сагайдачного* (Перепись, 132) = після 20. 04. 1622 року. Такі темпоральні формули досить поширені в “Історії русовъ”, що зближує її із середньовічними літописами. Сучасна історіографія не має точних дат народження і смерті багатьох осіб, навіть тих, які ввійшли в історію як визначні політики, полководці, керівники тощо. Тому умовно темпоральні звороти-кліше можна поділити на дві групи:

1) звороти, які співвідносяться з неточною датою;

2) звороти, які співвідносяться з точною датою,

напр.: *По кончинѣ Владимира Перваго* (4) = після 1015 року; *На мѣсто погибшаго Гетмана Свирговскаго* (24) = після 1576 року; *По истребленіи Гетмана Наливайка* (40) = після 11. 04. 1597 року.

Ситуативно на час указують і конструкції типу “**апелятив(-и) + антропонім(-и)**”, напр.: *За того же Кроля Стефана Баторія* (ЛГ, 23); *Во дни сего же Короля Баторія* (ИР, 25) = часи правління з 1576 року по 1586 рік; *во время Полскаго владѣнія и короля Сигисмунда Перваго* (Перепись, 129) = часи правління з 1506 року по 1548 рік; *На мѣсто Скалозуба, въ 1592 году избранъ Гетманомъ изъ Есауловъ Генеральныхъ заслуженный въ войскѣ Малоросійскомъ, природный шляхтичъ Полскій, Федоръ Косинскій, и въ его время началась извѣстная оная эпоха ужаса и губительства для обоихъ народовъ, Польскаго и Рускаго, эпоха, умолченная по Исторіямъ, или легко въ нихъ описаная, но которая, потрясши Польшу до самаго основанія, и колебавши ее болѣе ста лѣтъ, низринула, наконецъ, въ бездну ничтожества, а народу Рускому давши испить самую горестную чашу, каковую и во дни **Нерона и Калигулы** не всѣ христiane вкушали, преобразила его въ иной видъ и состояние* (ИР, 32). Контекст засвідчує метафору: прийняття унії в автора “Історії русовъ” асоціюється з епохою, коли жили Нерон і Калігула, які будували свою владу на жорстокості, тиранствах, а сама конструкція **во дни Нерона и Калигулы** підкреслює ознаку періоду – жорстокий час.

У вживанні таких зворотів-кліше, які забезпечують створення темпорального континууму досліджуваних пам’яток, спостерігається диференціація: вони активно використовуються авторами історіографій для змалювання подій до початку війни 1648–1654 років і майже або повністю відсутні після 1657 року – смерті Богдана Хмельницького. На цю ж особливість звернув увагу Я. О. Мишанич³⁰⁵.

Уживаються антропоніми і в атрибутивних конструкціях, що виражають присвійність. Відбувається процес онімізації апелятива: конструкція “**апелятив(-и) + антропонім(-и)**” (чи варіант зі зворотним порядком) переходить у певний розряд онімів – хрононімів, документонімів, фалеронімів та ін., виражаючи при цьому одне значення.

Так, в “Історії русовъ” на означення договору 1654 року засвідчено такі контекстуальні синоніми: *договоровъ Гетмана Зиновья Хмелницкаго, съ*

³⁰⁵ Мишанич Я. О. “Історія русів”: історіографія, проблематика, поетика. – К.: ТОВ “Видавництво “Обереги”, 1999. – С. 189.

Царемъ заключенныхъ (150); *первоначальныхъ статей Зиновия Хмелницкаго* (172); *въ договорныхъ статьяхъ славнаго и мудраго Гетмана Зиновія Хмелницкаго, при соединеніи Малоросіи съ державою Великоросійскою заключенныхъ* (210); *прежнія договорныя статьи Гетмана Богдана Хмелницкаго* (231). Структурним компонентом у всіх наведених прикладах виступає АФ (**ім'я + прізвищева назва**) з розширювачем. 1-й приклад передбачає знання читачем історії та вказує на особу, яка підписувала цей документ. У 2-му фрагменті прикметник *первоначальных* вказує на значення, значущість для народу України першого варіанта договору з Росією. Дещо наближеним до 2-го є 4-й приклад. У 3-му ж автор підкреслює значення Б. Хмельницького, його особисті якості як дипломата, так і державного діяча.

Отож головною (якщо не рахувати номінативну) функцією, яку виконують документоніми, засвідчені в “Історії русовъ” (фактично – в усіх досліджуваних пам’ятках, крім реєстрів, переписів, хронологій: *Въ статьяхъ Богдана Хмелницкаго* (ЛВ, II, 190)), є хронотопна – одночасна вказівка на час і місце підписання (а в багатьох випадках – і написання), і неабияку роль у цьому відіграють антропоніми. Т. Б. Гриценко зазначає, що досліджуваний клас власних назв передає лише часові проміжки ситуативно. У більшості випадків виявляється семантичний синкретизм “подія” і “час”³⁰⁶. Однак наведена діада не відводить місце документоніму, включивши його в “подію”. Проте діаду варто перетворити в тріаду: подія – документ (документонім) – час. Документ (документонім) (для конкретного випадку) є підсумком, результатом певної події, наприклад: Переяславська рада – подія, договір (документонім) – підсумок. Саме таке розмежування дозволить авторові й читачеві точніше, повніше виражати своє ставлення до події та результату (підписання чи не підписання договору). Безперечно, згадавши про подію, читач співвіднесе її з певним (конкретним) часом та місцем підписання.

Антропоніми, як зазначалося, можуть входити до складу онімів інших класів. У досліджуваних пам’ятках фалероніми (власні назви орденів, медалей, відзнак³⁰⁷) засвідчені тільки в “Історії русовъ” і служать для реалізації причиново-наслідкового зв’язку “заслуга” – “нагорода”. Так, автор для підкреслення заслуг Данила Апостола перед російською державою використовує цей клас онімів: *Гетманъ Апостоль въ 1731 году, по имянному указу сысканъ въ Москву и тамо пожалованъ императрицею кавалеромъ Александра Невского* (ИР, 236).

Стилістична функція. Досліджувані пам’ятки історіографічного жанру дають змогу стверджувати, що автори використовували власні найменування людей не тільки для ідентифікації особи; через систему порівнянь з іншим антропооб’єктом за допомогою антропоніма здійснювалася характеристика історичної особи. Головними персонажами історіографічних праць були особи чоловічої статі, які брали участь у військових подіях або політичному житті

³⁰⁶ Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ століття (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 1998. – С. 14.

³⁰⁷ Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1988. – С. 140.

країни. Тому для змалювання таких рис, як мужність, сміливість, чесність, порядність, жорстокість, тиранство, руйнування, добивалися історичні особи, яким вони були притаманні, напр.: *Король Баторій во всѣхъ отношеніяхъ къ Рускому воинству и народу былъ такой патріотъ, каковымъ почитался у Римлянъ Императоръ Титъ, сынъ Веспасіановъ, т. е. другъ и отецъ челоѳчества* (ИР, 28); *Словомъ сказать, Сѣрко былъ челоѳкъ удивительный и рѣдкихъ свойствъ въ разсужденіи храбрости, предприимчивости и всѣхъ воинскихъ успѣховъ, и, при достаточномъ числѣ войска, легко могъ сдѣлаться Тамерланомъ или Чингизъ-Ханомъ, т. е., великимъ завоевателемъ* (ИР, 174).

В “Історіі русовъ” за допомогою контекстів, до складу яких входять словосполучення “**відантропонімне означення + апелятив**” та “**апелятив(-и) + антропонім(-и)**”, розкривається сема ‘жорстокість’: *Слѣдствіемъ сего Нероновскаго приговора [убивство Северина Наливайка] было отлученіе навсегда Депутатовъ Рускихъ отъ Сейма національнаго, а всего Рыцарства отъ выборовъ и должностей правительственныхъ и судебныхъ* (40); *Король Шведскій, озлобясь до ожесточенія на Короля Польскаго, Августа II, за то, что онъ воздвигнулъ на него войну и согласилъ на нее Царя Россійскаго и Короля Датскаго, поступилъ съ Августомъ такъ, какъ во времена варварскія поступали съ своими побѣжденными древніе Римляне, Александры, Тамерланы и другіе побѣдители* (198). У наведених контекстах актуалізується сема ‘риса характеру’, на другому плані – ‘темпорально-локальний континуум’.

Прізвищева назва, відтіснивши особове ім’я на периферію і перемістивши на себе з інших видів антропонімів функціональне навантаження, починає вживатися у складі словосполучень у значенні інших онімів або апелятивів, напр.: *Хотя же и было нѣсколько войска Рускаго между Татарами, воевавшими съ Гедиминомъ, а между начальниками ихъ были конечно и отродки Княжескіе* (ИР, 6) = Велике князівство Литовське; *Войско Хмелниченково* (ЛВ, II, 19) = антропонім для ідентифікації одного козака + антропонім для ідентифікації одного козака + антропонім для ідентифікації одного козака і т. д. (кількість козаків у війську); *Гетманъ Бруховецкій, переправляючи Днѣпръ у Совѣрной, послалъ напередъ до Черкасъ Гамалѣенка* (ЛС, 85); *Хмелницкій, побѣдивши Ляховъ потягъ съ Козаками и Татарами подъ Бѣлую Церковь* (ЛГ, 48) = військо.

Антропоніми в досліджуваних пам’ятках використано і для надання твору вагомості, значущості, для ефекту достовірності. Це досягається за допомогою цитування чи посилання на авторитетні джерела, якими на той час були історіографічні праці західноєвропейських письменників. Так, Самійло Величко у своїй праці цитує німецького письменника Самійла Пуфендорфія 29 разів, напр.: *Историки Польскіе, Вагнеръ и другіе, сколько ни увеличивали винъ Козацкихъ и сколько не прикрывали властныхъ посягательствъ вельможъ и Духовенства Римскаго на землю Рускую, пишутъ, однако, что “миссія Духовенства Римскаго, замысливъ произвести въ Руской религіи реформу, для единства съ своею”* (ИР, 39–40); *Извѣстный знатностью философъ и писатель, Г. Вольтеръ, въ Исторіи своей о Карлѣ XII-мъ, Королѣ Шведскомъ,*

пишете о Мазепѣ, что “онъ былъ породы Польской и воспитанъ въ тамошней сторонѣ Іезуитами...” (ИР, 184); яже по свѣдѣтельствѣ Ботера (ЛГ, 5); Александръ Гвагнѣнъ отъ свободы ихъ [козаків] тако нарекишихся разумѣетъ быти (ЛГ, 15); свѣдѣтельствѣ Кзвигнелову (ЛВ, I, 23); свѣдѣтельствѣ Кзвигнеловского (ЛВ, I, 20); свѣдѣтельствѣ Пуфендорфѣву (ЛВ, I, 20); Да при семъ же Гвагнѣнъ такъ точно о козакахъ пишетъ (Собрание 1, 357); Александеръ же Гвадвѣнъ о(т) свободы нарицаетъ козаками, зане же яко продкове ихъ, не о(т) нужди коеи, но о(т) доброй волѣ охотнѣи безъ наиму на брань хождения (Гисторія, 45).

Кожен з антропонімів виконує ще й **інформативну**, або **енциклопедичну**, функцію, тобто акумулює в собі знання про певну епоху, події, які відбулися протягом життя згадуваного денотата.

* * *

Однією з найважливіших особливостей, що відображає розвиток антропонімікону українців, є функціонування значної кількості варіантів, що засвідчують адаптаційні процеси та особливості онімійного окреслення денотата. Варіантність антропоніма значною мірою залежить від місця денотата в історії суспільства: чим відоміший денотат, тим частіше вживається в пам'ятках історіографічного жанру антропонім для його ідентифікації, тим більшу кількість варіантів цей антропонім має.

Найбільше зафіксовано фонетичних та словотвірних варіантів, які засвідчують особливості побутування імен та прізвищевих назв у різних ситуаціях. Нерідко при цьому для підкреслення певної риси використовуються форманти, властиві іншим антропонімосистемам.

Антропоніми як мовні знаки виконують у тексті різноманітні функції. За їх допомогою автори історіографічних праць відбивають суб'єктивну та поширену на той час у суспільстві точки зору. Антропоніми виконують ряд функцій, основними з яких є ідентифікаційно-диференційна, темпоральна (хоча інколи темпоральна функція об'єднується з функцією локалізації у просторі, тобто виконують одночасну вказівку на час і місце), стилістична, енциклопедична.

ВИСНОВКИ

Будь-яка писемна пам'ятка відбиває стан мови певного періоду і одночасно виконує функцію нормалізатора фонетичної, граматичної, морфологічної, синтаксичної та лексичної систем цієї мови. Жанр пам'ятки – історіографія – передбачає використання великої кількості антропонімів та високу частотність вживання деяких із них, що пояснюється позамовними чинниками. Звичайно, історіографічні праці не повною мірою дають інформацію про реальний антропонімікон XVI–XVIII ст. (майже в усіх досліджуваних пам'ятках змальовуються події саме цього часового проміжку), оскільки для позначення історичних осіб у них використовуються однолексемні найменування прізвищевих типу.

Для створення компіляції авторів доводилося працювати з великою кількістю доступних джерел – переважно з хроніками польських істориків та письменників. Пізніше в коло джерел потрапляють праці Вольтера, Вагнера, Пуфендорфія та ін.

Досліджувані твори історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. – пам'ятки історико-літературні, науково-художні витвори своєї доби, тому їх потрібно вивчати всебічно – з історичного, джерелознавчого, літературознавчого, лінгвістичного боків, при цьому враховуючи їх місце в історико-літературному процесі та мовному розвитку, особливо наступних століть, коли вони мали значний науковий, політичний та естетичний вплив.

Історіографічні твори другої половини XVII – XVIII ст. – “біла пляма” в дослідженні української історичної антропонімії. Неповнота відтворення позатекстового антропонімікону свідчить зовсім не про те, що нижчі верстви суспільства не мали або мали різке відмінні найменування, а, швидше, про особливості їх функціонування.

Досліджувані пам'ятки охоплюють досить значний часовий проміжок (інколи – від початків створення світу), що, у свою чергу, зумовлює використання авторами-компіляторами великої кількості антропонімів. Не будучи свідками описуваних подій, автори намагалися відтворити реальний позатекстовий антропонімікон, характерний як для української національної антропонімії системи, так і російської, польської, турецької та ін.

В історіографічних працях засвідчені антропоніми, за допомогою яких ідентифікуються переважно представники козацької верхівки, вищі верстви суспільства інших народностей. Проте на підставі цього не можна стверджувати, що досліджувані пам'ятки відбивають соціальну диференціацію суспільства. Розвиваються антропонімоформули, з одного боку, паралельно, а з другого – неодноразово. Неодноразовість розвитку найменувань базується лише на писемній фіксації, а тому буде неправомірним вважати, що структурні типи найменувань мають чітко виражений соціальний характер.

Для історіографів, на відміну від авторів художніх текстів, не має абсолютно ніякого значення етимологія імені чи прізвищевих назви, а тому недоцільно говорити про “промовляючі імена”. Сучасний читач, знайомлячись

із текстом пам'ятки-історіографії, володіючи певним запасом знань, сприймає відоме ім'я як символ епохи.

Певними позамовними чинниками регламентується склад антропонімів досліджуваних пам'яток стосовно статевої та вікової належності. Майже повна або повна відсутність в історіографіях іменувань для ідентифікації осіб жіночої статі та дітей пояснюється основним призначенням пам'ятки – відтворити нещодавні події визвольної війни 1648–1654 рр., участь у якій брали чоловіки. Жіночі найменування якщо й використано, то переважно для ідентифікації представниць вищих верств суспільства – жінок гетьманів, царів, королів.

У воєнних подіях брало участь не одне покоління, але досліджувані пам'ятки цього не фіксують. Виняток становлять лише родини Хмельницьких, Потоцьких, Самойловичів, Апостолів та царські родини.

Структурна характеристика антропонімів історіографічних праць дозволяє виділити серед них такі кількісно-лексемні типи: однолексемні, дволексемні, трилексемні, чотирилексемні, антропонімійно-апелятивні, у межах кожного з яких виділяються внутрішньотипові формули, які диференціюються на центр і периферію. Історіографічним пам'яткам не властиві описові найменування, що спричинено жанровою специфікою: лаконізмом, точністю, прагненням у мінімальному передати максимальне. Саме ці особливості призвели до того, що звужується кількість використаних дво- і більше лексемних найменувань, а основна увага сконцентровується на однолексемних (найчастіше – прізвищевій назві). Автори-компілятори брали до уваги і той факт, що описувані події відбулися не так давно, тому в людській пам'яті залишилися імена учасників цих подій. Звуження функціонального навантаження інших антропонімоформул привело до того, що структурний тип **“прізвищева назва”**, перебираючи на себе функцію основної, в пам'ятках історіографічного жанру переміщується в центр, становить собою антропонімоформульне ядро, витісняючи інші структурні типи на периферію.

Функціонування у пам'ятках трилексемних іменувань типу **“прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові”** для ідентифікації представників української народності швидше є свідченням належності писаря чи переписувача джерела написання пам'ятки до певної антропонімійної системи, аніж соціальної диференціації чи розвитку таких іменувань в українців.

У досліджуваних пам'ятках історіографічного жанру другої половини XVII – XVIII ст. виділяється група імен-прізвищ із суфіксами суб'єктивної оцінки. Трансантропонімізувавшись, вони в тексті виконують функції прізвищевих назв, хоча зрідка можуть входити до складу кільколексемних іменувань.

Історіографічні праці досліджуваного періоду вперше починають використовувати такий структурний тип ідентифікації особи, як **“ініціал(-и) + прізвищева назва”**. Незначна кількість уживань цієї антропонімної формули дозволяє кваліфікувати його для другої половини XVII – XVIII ст. як антропонімійно-ідентифікаційний неологізм. Поява антропонімоформули **“ініціал(-и) + прізвищева назва”** зумовлена переміщенням номінативного

центру ваги з особового імені на прізвище та посиленням інформаційного навантаження антропоніма в цілому.

Високочастотність антропонімів для ідентифікації відомих денотатів зумовлює появу значної кількості синтаксичних варіантів. На відміну від художніх творів, історіографічні праці майже не фіксують опозиційної варіантності *онім* – *апелятив* навіть у близьких контекстах. Регламентовані рамками жанру, автори подавали переважно початкову “нейтральну” форму найменування, зрідка за допомогою словотвірних афіксів виражаючи суб’єктивне ставлення до денотата, напр.: *Отъ измѣнника отъ Ивашка Виговского* (ЛВ, I, 402).

Фонетичні варіанти відбивають процес адаптації церковно-християнських імен на українському мовному ґрунті, який ще не повністю завершився. Основні зміни, які відбулися в іменах, можна звести до двох великих груп: 1) зміни в системі голосних (зміни початкових звукосполучень, зміни сполучень голосних у середині слова, розвиток кінцевого -о та ін.), 2) зміни в системі приголосних (асиміляція, дисиміляція, метатеза та ін.).

Антропоніми як мовні знаки виконують у тексті різноманітні функції, основними з яких є ідентифікаційно-диференційна, темпоральна (хоча інколи темпоральна функція об’єднується із функцією локалізації в просторі, тобто виконують одночасну вказівку на час і місце), стилістична, енциклопедична (*антропонім* > *певна епоха*). Інколи досліджувані пам’ятки відбивають транспозиційні явища: за допомогою антропоніма характеризується інший денотат: *антропонім* > *інший денотат* > *риса, характерна для іншого денотата*.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

- Гисторія – Гисторія о началѣ проименованія козаковъ, о(т)куду козаки нареченны, о(т) коего племени и рода (1739) // “Гисторія...” Г. Граб’янки, “Лѣтопись краткій...” / Упор. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2001. – С. 39–173.
- ДЛ – Добромильская лѣтопись (1648–1700) // Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888. – С. 239–241.
- Имена – Имена полковимъ городамъ и Полковникамъ, по обоихъ сторонахъ Днѣпра за Хмельницкого будучимъ // Дѣйствія презѣлной и отъ начала поляковъ кривой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана Запорожского, съ поляки, за Найяснѣйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казѣмира, въ року 1648, отпраоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого неоконченной, зъ рознихъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу, трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитнихъ старожиловъ свѣдѣтельству утвержденная. Року 1710. – К., 1854. – С. 265–269.
- ИР – Исторія Русовъ или Малой Россіи. – М.: въ Университетской Типографіи, 1846. – 305 с.
- ЛВ – Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ, составилъ Самоилъ Величко, бывшій канцеляристъ канцеляріи войска запорожскаго, 1720. – К., 1848. – Т. 1. – VIII + 454 + 51 + XXX с.; 1851. – Т. 2. – 612 + XVII с.; 1855. – Т. 3. – IV + 568 + XII с.
- ЛГ – Дѣйствія презѣлной и отъ начала поляковъ кривой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана Запорожского, съ поляки, за Найяснѣйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казѣмира, въ року 1648, отпраоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого неоконченной, зъ рознихъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу, трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитнихъ старожиловъ свѣдѣтельству утвержденная. Року 1710. – К., 1854. – С. 1–257.
- Лѣтописецъ 1 – Лѣтописецъ въ русскихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року (1587–1750) // Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 11–44.
- Лѣтописецъ 2 – Лѣтописецъ или описаніе краткое знатнѣйшихъ дѣйствъ и случаевъ, что въ которомъ году дѣялось въ Украини малороссійской обоихъ сторонъ Днѣпра и кто именно когда Гетманомъ былъ козацкимъ (1506–1737) // Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888. – С. 1–69.

- Лѣтопись – Лѣтопись краткій о(т) початку великороссійски(х) и про(т)чіихъ кнѣзей и монарховъ, хто в которомъ году імѣлъ прѣлъ великоро(с)сійского кнѣзїя и кто в Малой Россіи былъ гетмано(м), в которомъ году, и что в тѣхъ годахъ дѣялося // “Гисторія...” Г. Граб’янки, “Лѣтопись краткій...” / Упор. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2001. – С. 175–253.
- ЛС – Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, “Краткого Описанія Малороссіи” и “Собранія Историческаго”. – К., 1878. – С. 1–207.
- МЛ – Межигорская лѣтопись (1608–1700) // Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888. – С. 95–100.
- Описаніе 1 – Краткое лѣтоизобразительное знаменитыхъ и памяти достойныхъ дѣйствъ и случаевъ описаніе, что въ какомъ годѣ въ Украинѣ малороссійской дѣялося, наипаче, кто именно когда былъ козацкимъ гетманомъ, и о протчихъ приключеніяхъ отъ Россіи, кратко (1506–1783) // Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 51–106.
- Описаніе 2 – Краткое Описаніе Малороссіи // Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, “Кратного Описанія Малороссіи” и “Собранія Историческаго”. – К., 1878. – С. 209–319.
- Перепись – Имянная перепись малороссійскихъ хетмановъ, когда кто и съ какой стороны Днѣпра былъ, съ краткимъ описаніемъ ихъ дѣлъ // Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 125–140.
- Реестръ – Реестръ Гетмановъ, по Хмельницкого смерти будучихъ, и за нихъ отправляющихся военныхъ дѣйствіяхъ // Дѣйствія презѣлной и отъ начала поляковъ кровавой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана Запорожского, съ поляки, за Найяснѣйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казѣмира, въ року 1648, отправоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого неоконченной, зъ рознихъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу, трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитнихъ старожилонъ свѣдѣтельствѣи утвержденная. Року 1710. – К., 1854. – С. 269–271.
- Роспись – Хронологическая роспись Гетмановъ Малороссійскихъ // Краткая лѣтопись Малыя Россіи, изъясляющая какимъ образомъ она послѣ самодержавія Великаго Россійскаго Князя Владимира, была подъ Польскимъ Владѣніемъ, и какъ

не скоро послѣ того, по изгнанію изъ оной Поляковъ, Гетманомъ Зиновіемъ, Богданомъ Хмельницкимъ приведена подъ Самодержавіе Блаженныя и вѣчнодостойныя памяти Великаго Государя Царя и Великаго Князя Алексѣя Михайловича, и какіе были тамо Козацкіе Гетманы и дѣства Малороссійскія отъ 1506 году, изданная В. Рубаном. – СПб., 1777. – С. LIX–LX.

Собрание 1 – Собрание Историческое, изъ книгъ древняго писателя Александра Гвагнина и из старыхъ русскихъ вѣрныхъ лѣтописей абшинтованнымъ полковимъ обознимъ Стефаномъ Василиевимъ синомъ Лукомскимъ сочиненное в малороссійскомъ городѣ Прилукѣ 1770 году // Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, “Краткого Описанія Малороссіи” и “Собранія Историческаго”. – К., 1878. – С. 321–372.

Собрание 2 – Собрание Гетмановъ Войска Запорожского Малой Россіи, предъ Хмельницкимъ бывшихъ // Дѣйствія презлной и отъ начала поляковъ кровавой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана Запорожского, съ поляки, за Найяснѣйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казимира, въ року 1648, отпраоватися начатой и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого неоконченной, зъ розныхъ лѣтописцовъ и изъ діаріуша, на той войнѣ писаного, въ градѣ Гадячу, трудомъ Григорія Грабянки, собранная и самобитныхъ старожиловъ свѣдѣтельствѣ утвржденная. Року 1710. – К., 1854. – С. 259–265.

ХЛ – Хмельницкая лѣтопись (1636–1650) // Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, “Краткого Описанія Малороссіи” и “Собранія Историческаго”. – К., 1878. – С. 77–81.

Хронологія – Хронологія высокославныхъ ясневельможныхъ гетмановъ (1506–1765) // Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – С. 107–124.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алексеев Д. И.* К истории аббревиации личных имен // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 242–248.
2. *Антонович В. Б.* Коротка історія Козаччини / Передм. І.І. Глизя. – К.: Україна, 2004. – 304 с.
3. *Апанович Е. М.* Рукописная светская книга XVIII в. на Украине: Исторические сборники. – К.: Наукова думка, 1983. – 222 с.
4. *Аркас М. М.* Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – 392 с.
5. *Бантыш-Каменский Д. Н.* История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства / Репринтне видання / Автор передмови О. І. Гуржій. – К.: Час, 1993. – 656 с.
6. *Бевзенко С. П.* З історії української ономастики (на матеріалах Харківського перепису 1660 р.) // Доповіді та повідомлення Ужгородського ун-ту: Серія філол. – Вип. 7. – Ужгород, 1961. – С. 65–69.
7. *Белей Л. Е.* Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 23 с.
8. *Белей Л. О.* Функціонально-стильові можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – Ужгород, 1995. – 120 с.
9. *Бірыла М. В.* Беларуская антрапанімія: Уласныя іменны, іменны-мянушкі, іменны па бацьку, прозвішчы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 327 с.
10. *Большая советская энциклопедия:* В 30 т. – Т. 22. – М.: «Советская энциклопедия», 1975. – С. 553.
11. *Бондалетов В. Д.* Ономастика и социолінгвістика // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 17–23.
12. *Бондалетов В. Д.* Русская ономастика. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
13. *Бондалетов В. Д., Заказчикова Т. А.* Русская антропонимия XVI–XVII вв. (на материалах словарей-ономастиконов и деловых документов) // Питання східнослов'янської лексикографії. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 72–78.
14. *Бондар О. І.* Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження: Наукова монографія. – Одеса: Астропринт, 1996. – 192 с.
15. *Бражникова Н. Н.* Дохристианские имена в конце XVII – начале XVIII вв. // Ономастика Поволжья: Материалы I Поволжской оном. конф. – Ульяновск, 1969. – С. 33–38.
16. *Бражникова Н. Н.* Русская антропонимия Зауралья на рубеже XVII–XVIII веков // Ономастика. – М.: Наука, 1969. – С. 93–95.
17. *Видатні* постаті в історії України (IX–XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В. І. Гусев (кер. кол. авт.) та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 359 с.
18. *Возняк М. С.* Історія української літератури: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – Кн. 2. – 560 с.
19. *Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф. Я.* Давня українська література. – К.: Вища школа, 1978. – 415 с.

20. **Гриценко П. Ю.** Уроки майстра (З творчої лабораторії М. Стельмаха) // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 11. – С. 55–59.
21. **Гриценко Т.** Ономастична периферія художнього прозового твору // Український діалектологічний збірник: Книга 3. / Упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка; Редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра, 1997. – С. 273–284.
22. **Гриценко Т. Б.** Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – 17 с.
23. **Гриценко Т. Б.** Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ століття (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – 291 с.
24. **Грушевський М. С.** Гетьман Богданко. Критично-історична розвідка // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – С. 419–434.
25. **Гумецька Л. Л.** Жіночі особові назви в українській актовій мові XIV–XV ст. // Дослідження з мови та літератури. – К. – С. 116–122.
26. **Гумецька Л. Л.** Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. – К., 1958. – 298 с.
27. **Гумецька Л. Л.** Ономастичний формант **-ят-** в українській мові // Слов'янське мовознавство. – 1962. – № 4. – С. 17–32.
28. **Гумецька Л. Л.** Особові назви литовського походження в українських грамотах XIV–XV вв. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 121–132.
29. **Демчук М. О.** Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. – К.: Наукова думка, 1988. – 172 с.
30. **Дзира Я. І.** Децик // Енциклопедія історії України: В 5 т. Т. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 371.
31. **Добровольська О. Я.** Лексична база прізвищ Війська Запорізького за “Реєстром” 1649 р.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Ужгород, 1995. – 24 с.
32. **Довідник з історії України (А–Я)** / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – 1136 с.
33. **Драгоманов М. П.** Вибране / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук; Приміт. Р. С. Міщука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.
34. **Ефименко А. Я.** История украинского народа / Сост. и авт. ист.-биограф. Очерка В. А. Смолій; Примеч. Н. Н. Яковенко. – К.: Лыбидь, 1990. – 512 с.
35. **Ефименко І. В.** До походження українських прізвищ (на матеріалі “Ділової документації Гетьманщини XVIII ст.”) // Ономастика та етимологія / Відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 1997. – С. 66–74.
36. **Ефименко І. В.** З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 75–87.
37. **Ефименко І. В.** Українські прізвищеві назви XVI ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2001. – 20 с.

38. **Єфремов С. О.** Історія українського письменства. – К.: “Феміна”, 1995. – 688 с.
39. **Жанри** і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – 288 с.
40. **Жовтобрюх М. А.** Про термін *прізвище* // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 82–86.
41. **Заказчикова Т. А.** Русская антропонимия XVI–XVII вв.: На материале памятников деловой письменности: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1979. – 25 с.
42. **Залеський А. М.** Спостереження над українськими прізвищами XVIII в. (на матеріалі інвентаря с. Перегінське) // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 133–145.
43. **Зинин С. И.** Введение в русскую антропонию. – Ташкент, 1972. – 278 с.
44. **Зинин С. И.** Русская антропонимия XVII–XVIII вв. (на материале переписных книг городов России): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1969. – 22 с.
45. **Зинин С. И.** Структура русских антропонимов XVIII века (на материале актовых книг г. Москвы) // Ономастика. – М.: Изд-во АН СССР, 1969. – С. 79–83.
46. **Зинин С. И.** Суффиксы русских фамилий XVII–XVIII веков // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 94–97.
47. **Ісаєвич Я.** Петрик Іваненко // Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 568.
48. **Калакуцкая Л. П.** Словоизменительная антропонимическая норма в XIX веке // Ономастика и грамматика / Отв. ред. Л. П. Калакуцкая. – М.: Наука, 1981. – С. 146–179.
49. **Карлова Л. В.** Именования женщин в памятниках деловой письменности первой половины XVII века (на материале южновеликорусских отказных книг) // Русское языкознание. – К., 1989. – Вып. 19. – С. 139–144.
50. **Карлова Л. В.** Способы и средства антропонимической номинации в южновеликорусских отказных книгах первой половины XVII века: Дисс. ... канд. филол. наук. – Донецк, 1991. – 193 с.
51. **Карпенко О. Ю.** До питання про форми особового імені // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 61–63.
52. **Карпенко Ю. А.** Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. – С. 34–40.
53. **Карпенко Ю. О.** Топонімічні варіанти // Ономастика. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 29–36.
54. **Керста Р. И.** Украинская антропонимия XVI в. (Мужские наименования): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – Ужгород, 1978. – 15 с.
55. **Керста Р. Й.** Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.

56. **Колесник І. І.** Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). – К.: Генеза, 2000. – 256 с.
57. **Костомаров М.** Історія України в житеописах визначніших її діячів / Переложив Олександр Барвінський. – Львів, 1918. – 493 с.
58. **Кочерган М. П.** Загальне мовознавство. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. – 288 с.
59. **Кравченко В. В.** Українська історіографія епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.). – Х.: Основа, 1996. – 376 с.
60. **Кравченко Л. О.** Антропонімія Лубенщини: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2002. – 20 с.
61. **Крикун М.** Самусь // Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 716.
62. **Крип’якевич І.,** Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.) / Упорядник Б.З. Якимович. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.
63. **Крип’якевич І. П.** Історія України. – Львів: Світ, 1990. – 520 с.
64. **Курс** історії української літературної мови: В 2-х т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I. – 595 с.
65. **Лисенко І.** Митрополит Йосип Нелюбович-Тукальський // Київська старовина. – 1994. – № 6. – С. 67–71.
66. **Лукаш Г. П.** Вияви категорії змістово-підтекстової інформативності в художньому тексті // Восточноукраинский лингвистический сборник: Сборник научных трудов. – Донецк: Донеччина, 1999. – Вып. 5. – С. 302–306.
67. **Лукаш Г. П.** Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 1997. – 16 с.
68. **Марченко М. І.** Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К.: Вид-во КДУ, 1959. – 259 с.
69. **Масенко Л. Т.** Українські імена і прізвища. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1990. – 47 с.
70. **Масенко Л. Т.** Українські прізвища з суфіксом **-ій** // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 73–78.
71. **Матвіяс І. Г.** Іменник в українській мові. – К.: Радянська школа, 1974. – 184 с.
72. **Маштабей О. М., Шевцова В. О.** До історії українських жіночих антропонімів XVII століття // Українське мовознавство. – Вип. 5. – 1977. – С. 92–99.
73. **Медвідь С. М.** Еволюція антропонімних формул у слов’янських мовах: Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2000. – 37 с.
74. **Медвідь С. М.** Еволюція антропонімних формул у слов’янських мовах: Дис. ... д-ра філол. наук. – Ужгород, 2000. – 406 с.
75. **Медвідь С. М.** Старополіські антропоформули на східнослов’янському фоні (діахронічний аспект) // Ономастика Полісся / Відп. ред. І. М. Желізняк. – К., 1999. – С. 91–109.

76. **Медвідь-Пахомова С. М.** Антропонімна формула *особове ім'я – прізвище* в слов'янських мовах // Українська пропріальна лексика: Матеріали наукового семінару 13–14 вересня 2000 р. / Відп. ред. І. М. Желєзняк. – К.: “Кий”, 2000. – С. 99–102.
77. **Медвідь-Пахомова С. М.** Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. – Ужгород, 1999. – 245 с.
78. **Медвідь-Пахомова С. М.** Опозиція “своє / чуже” в дзеркалі антропосистеми // *Linguistica slavica*. – К.: “Кий”, 2002. – С. 96–103.
79. **Медвідь-Пахомова С. М.** Про антропонімічну моду // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць. – Вип. 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С. 118–122.
80. **Мельник Л.** Князь Ярема Вишневецький // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 103–112.
81. **Михайлов В. Н.** Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе. – Луцк, 1965. – 54 с.
82. **Михайлов В. Н.** Экспрессивные свойства и функции ИС в русской литературе // Филологические науки. – 1966. – № 2. – С. 54–66.
83. **Мишанич О.** Давня література в українській літературно-критичній та естетичній думці першої половини ХІХ ст. // Європейське відродження та українська література ХІV–ХVІІІ ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 215–236.
84. **Мишанич Я. О.** “Історія русів”: історіографія, проблематика, поетика. – К.: ТОВ “Видавництво “Обереги”, 1999. – 240 с.
85. **Міжжетнічні** зв'язки в українській антропонімії ХVІІ ст.: /Реєстри всього війська Запорозького 1649 р. і мовно-територіальні контакти/. – К.: Наукова думка, 1989. – 150 с.
86. **Москалева Н. П.** Словотвір чоловічих прізвищ в українській мові другої половини ХVІІ ст.: на матеріалі Полтавських актових книг // Дослідження з словотвору та лексикології. – К.: Вища школа, 1985. – С. 44–48.
87. **Мыцык Ю. А.** Украинские летописи ХVІІ века: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1978. – 87 с.
88. **Наливайко Д. С.** Козацька християнська республіка / Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках. – К.: Дніпро, 1992. – 495 с.
89. **Неділько О. Д.** Антропонимия северной части Левобережной Украины (вторая половина ХVІІ – первая половина ХVІІІ в.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1969. – 29 с.
90. **Неділько О. Д.** З історії формування прізвищ з суфіксом **-ич, -ович, -евич** (на матеріалі документів Північного Лівобережжя України ХVІІ–ХVІІІ ст.) // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвузівської республіканської конференції. – К., 1969. – С. 136–137.
91. **Неділько О. Д.** Про утворення українських прізвищ // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 9. – С. 19–25.
92. **Непокупний А.** “Реєстр Війська Запорозького 1649 р.” як словник, покладений на карту // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 35–46.

93. **Никонов В. А.** Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – 278 с.
94. **Німчук В. В.** Українська ономастична термінологія (проект) // Повідомлення української ономастичної комісії. – 1966. – Вип. 1. – С. 24–43.
95. **Остап Р. И.** Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорожского войска 1649 г.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 16 с.
96. **Остап Р. І.** Власні особові імена з однофонеминими суфіксами в українській антропонімії середини XVII століття // *Linguistica slavica*. – К.: “Кий”, 2002. – С. 104–115.
97. **Остап Р. І.** Власні особові імена у функції прізвищевих назв // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 155–163.
98. **Остап Р. І.** До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 517–567.
99. **Остап Р. І.** Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (гол. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 505–512.
100. **Остап Р. І.** Імена в козацьких реєстрах // Жовтень. – 1984. – № 4. – С. 105–107.
101. **Отін Є. С.** Відбиття українсько-російських і українсько-тюркських контактів в “Реєстрах” Війська Запорозького 1649 р. // Отін Е. С. Избранные труды. – Донецк: Донеччина, 1997. – С. 361–380.
102. **Пахомова С. М.** Як іменували жінку в Давній Русі // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 5. – С. 52–54.
103. **Петрова Є. І.** Порядкові слова як компонент власних назв // Ономастика і апелятиви: Збірник наукових праць / Ред. В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 38–41.
104. **Петровський М.** Нариси історії України XVII – початку XVIII століть. – Харків, 1930. – 453 с.
105. **Пецак М. М.** Стиль ділових документів XIV ст. – К.: Наукова думка, 1979. – 268 с.
106. **Плющ П. П.** Історія української літературної мови. – К.: Вища школа, 1971. – 423 с.
107. **Подольская Н. В.** Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1988. – 189 с.
108. **Полководці** Війська Запорозького: Історичні портрети / Редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 1998. – Кн. 1. – 400 с.
109. **Полонська-Василенко Н.** Історія України: У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – К.: Либідь, 1992. – 608 с.
110. **Реєстр** Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – 592 с.

111. **Реєстр** усього Війська Запорозького після Зборівського договору з королем польським Яном Казимиром складений 1649 року, жовтня 16 дня й виданий по достеменному виданню О. М. Бодянським: У 3 частинах. – Ч. 1. – К.: МСП “Козаки”, 1994. – 245 с.
112. **Самійленко Л. О.** Жіночі особові назви у пам’ятках ділової мови Лівобережної України XVII століття // Питання сучасної ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 147–150.
113. **Самійленко С. П.** Нариси з історичної морфології української мови. – Ч. I. – К.: Радянська школа, 1964. – 234 с.
114. **Сенив М. И.** Украинская антропонимия XIV–XVIII вв. (женские наименования): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 16 с.
115. **Сенів М. І.** Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам’ятках української мови XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 160–200.
116. **Сими́на Г. Я.** Фамилия и прозвище (на материале писцовых и переписных книг XVIII в., посемейных списков XVIII в. – Пинежский р-н Архангельской обл.) // Ономастика. – М.: Наука, 1969. – С. 27–34.
117. **Словник** іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1985. – С. 367.
118. **Словник** української мови: В 11-ти т. / За ред. акад. І. К. Білодіда. – Т. IV. – К.: Наукова думка, 1973. – 840 с.
119. **Софонович Ф.** Хроніка з літописців стародавніх / Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – К.: Наукова думка, 1992. – 336 с.
120. **Субтельний О.** Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1992. – 512 с.
121. **Суперанская А. В.** К вопросу о кодификации личных имен // Ономастика и грамматика. – М., 1981. – С. 74–97.
122. **Суперанская А. В.** Личные имена в официальном и неофициальном употреблении // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 180–188.
123. **Суперанская А. В.** Структура имени собственного (фонология и морфология). – М.: Наука, 1969. – 208 с.
124. **Суперанская А. В., Сулова А. В.** Современные русские фамилии. – М.: Наука, 1984. – 175 с.
125. **Сухомлин И. Д.** Основы полтавской ономастики (по материалам Полтавских актов книг XVII в.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1964. – 16 с.
126. **Сухомлин І. Д.** Питання антропоніміки в українській мові. – Дніпропетровськ, 1975. – 110 с.
127. **Сушинський Б. І.** Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX ст. Історичні есе у 2 т. – Одеса: ВМВ, 2004. – Т. 1. – 592 с.; Т. 2. – 584 с.
128. **Украинская Советская Энциклопедия:** В 12 т. – Т. 9. – К.: Главная редакция УСЭ, 1983. – С. 452.

129. **Українська** література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст.: Довідник / Редкол.: С. П. Денисюк, В. Г. Дончик, П. П. Кононенко та ін. – К.: Либідь, 2000. – 360 с.
130. **Українська** радянська енциклопедія: В 12 т. – Т. 3. – К.: Головна редакція УРЕ, 1979. – С. 323.
131. **Українська** радянська енциклопедія: В 16 т. – Т. 12. – К.: Головна редакція УРЕ, 1963. – С. 475.
132. **Український** радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1986. – Т. 1. – С. 506.
133. **Український** радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987. – Т. 2. – С. 607.
134. **Український** радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987. – Т. 3. – С. 161.
135. **Успенский Б. А.** Из истории русских канонических имен. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 334 с.
136. **Устинович А. К.** Антропонимия Гродненщины и Брестчины XIV–XVIII вв.: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Минск, 1970. – 22 с.
137. **Устинович А. К.** Мужские личные имена в гродненских и брестских актах XV–XVII вв. // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 262–266.
138. **Фаріон І. Д.** Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). – Львів: Літопис, 2001. – 371 с.
139. **Фонякова О. И.** Имя собственное в художественном тексте. – Л., 1990. – 104 с.
140. **Франко І.** Характеристика руської літератури XVI–XVIII століть // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 342–372.
141. **Франчук В. Ю.** Питання становлення українських прізвищ // Друга республіканська ономастична нарада. Тези. – К., 1962. – С. 148–150.
142. **Франчук В. Ю.** Українські особові назви XVII ст. // Питання ономастики. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 252–256.
143. **Худащ М. Л.** До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 96–160.
144. **Худащ М. Л.** З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
145. **Худащ М. Л.** Із спостережень над українськими козацькими особовими назвами-композиціями середини XVII ст. // Ономастика. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 136–145.
146. **Худащ М. Л.** Складні українські особові назви середини XVII ст. (на матеріалі реєстру запорізького війська Богдана Хмельницького, складеного після Зборівського договору 1649 р.) // Питання історії української мови. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 158–175.

147. **Худащ М. Л.** Украинская антропонимия XIV – начала XIX вв. (мужские наименования): Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – Ужгород, 1980. – 45 с.
148. **Худащ М. Л.** Українські козацькі особові назви (композиції і словосполучення) середини XVII ст. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 146–157.
149. **Чичагов В. К.** Из истории русских имен, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики XV–XVII вв.). – М.: Учпедгиз, 1959. – 128 с.
150. **Чучка П. П.** Андронім // Українська мова: Енциклопедія / Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К.: “Українська енциклопедія”, 2000. – С. 26.
151. **Чучка П. П.** Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності // Мовознавство. – 1988. – № 1. – С. 11–21.
152. **Чучка П. П.** Апелятивна лексика у прізвищах українців Закарпаття // Культура і побут населення українських Карпат: Матеріали республіканської наукової конференції. – Ужгород, 1973. – С. 254.
153. **Чучка П. П.** До питання про давність прізвищ у слов'янських народів // Проблеми слов'янського мовознавства. – Вип. 17. – 1978. – С. 105.
154. **Чучка П. П.** До проблеми іншомовних елементів в українській антропонімії // Питання ономастики Південної України: Доповіді та повідомлення V Республіканської міжвузівської ономастичної конференції, Миколаїв, травень 1974 р. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 141–149.
155. **Чучка П. П.** Патроніми та їх місце в лексичній системі мови // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 49–56.
156. **Чучка П. П.** Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 592–620.
157. **Шевальє П.** Історія війни козаків проти Польщі / Пер. з франц. Ю. Назаренко. – К.: Томіріс, 1993. – 224 с.
158. **Шевцова В. А.** Антропонимия Среднеднепровского Левобережья Украины (на материале среднеднепровских левобережных памятников второй половины XVII – первой половины XVIII вв.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1978. – 25 с.
159. **Шевцова В. О.** Варіанти власних імен // Питання східнослов'янської лексикографії XI–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 118–120.
160. **Шевцова В. О.** Суфіксальний словотвір особових чоловічих імен // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 57–61.
161. **Щербак В. О.** Бут (Павлюк) Павло Михнович // Енциклопедія історії України: В 5 т. Т. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 415.
162. **Щербак В. О.** Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 75–83.

163. **Южнорусские** летописи, открытые и изданные Н. Белозерским. – К., 1856. – Т. 1. – 188 с.
164. **Яворницький Д.** Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний // Історичні постаті України: Іст. нариси: Зб. / Упоряд. та авт. вст. ст. О. В. Болдирєв. – Одеса: Маяк, 1993. – С. 24–64.
165. **Яворницький Д. І.** Історія запорозьких козаків: У 3 т. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 1. – 592 с.; 1990. – Т. 2. – 560 с.; 1993. – Т. 3. – 560 с.

ДОДАТКИ

Реєстри антропонімів досліджуваних пам'яток

Хмельницкая лїтопись (1636–1650)

Однолексемні

Ім'я

Андрей

Петръ

Прізвищева назва

Вишневецькій (2)

Пудленского

Кадыша

Пузыны

Калиновского

Пятницкая

Косова

Синявский

Кривонось

Скидана

Лянскорун(с)кий

Фирлїй

Малынка

Хомутовский (Хомутовскій) (2)

Павлюка

Четвертенскій

Потоцкий (3)

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Арсеній Желиборский

Миколай Стогнївъ

Богданъ Хмелницкій

Павель Илинський

Еремей Тисаровский

Петра Могилы

Лука Жолкевский

Миколай Каменецкий

Прізвищева назва + ім'я

Лихого Ивана

Антропонімійно-апелятивні найменування

Доминика зъ Морушъ

Ивана, сына пана Малынчина

сынъ гетмана Потоцкого

Добромильская лїтопись (1648–1700)

Однолексемні

Ім'я

Абраамъ баша

Шайтанъ баша

Августъ

Прізвищева назва

Хмелницкимъ

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Інокенти Винницки

Янъ Бонавинтура

Семеонъ Коростенский

**Межигорская літопись
(1608–1700)**

Однолексемні

Ім'я

Адріянъ	Павлюка
Іоакимъ	Радивилъ
Жикгимонта	Шинкгирһй (2)
Казимера	

Прізвищева назва

Борецкий	Лашъ
Бруховецкий	Лизогубъ
Вишневецкий	Оношковичъ
Галициномъ	Потоцкого
Калиновскимъ	Томиленка
Киселя	Хмельницкий (2)
Конецполский	Шереметь (2)
Косовһ	

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Янъ Казимеръ (2)

Ім'я + прізвищева назва

Богданъ Хмельницкий (3)	Миколай Потоцкій (2)
Варнава Лебедевичъ	Петро Дорошенко
Василіи Константиновичу	Петръ Могила (2)
Еремһянъ Вышневецкий	Сава Москаль
Інокентіємъ Кгизелемъ	Юрась Хмелницкий
Іоанъ Мазепа	Яцко Острянинъ
Іова Борецкого	

Ім'я + ім'я по батькові

Алексію Михайловичу	Федоръ Алексѣвичъ
Петръ Алексѣвичъ	

Прізвищева назва + ім'я

Выговского Данилка
Вышневецкий Еремһянъ

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Борисъ Петровичъ Шереметевъ

Ім'я + прізвищева назва + патронімік

Іванъ Самойловичъ, поповичъ
Яцко Острининъ, Скиданъ

Хронологія високопоставнихъ ясневельможных гетмановъ (1506–1765)

Однолексемні

Ім'я

Богданко	Петрика
Георгій	Петръ
Григорій	Рафаилу (2)
Доминика	Сулима
Кириль	Тарась
Павла (2)	Ярослава
Павлюкъ	

Прізвищева назва

Апостоль	Орлика
Барабашъ (4)	Остряниця (2)
Бируля	Полтора Кожуха
Богунъ	Потоцкій (2)
Бородавка	Пушкарь
Виговскій (5)	Разумовскій (2)
Высота	Румянцову
Гендрикову	Сапѣгу
Гира	Свѣрговскій
Гунею (2)	Скалозубъ
Дашіевичъ	Слюсаренко
Дражничъ	Собѣтского
Едашевскій	Суховѣй
Жолковскій	Тетера
Журавка	Тукалскій
Искра	Туманскій
Калиновскій	Фирлѣя
Косѣнскій	Хмелницкій
Кочубей (2)	Цюцюра
Кунѣцкій	Шаховской
Кушка	Шахъ
Мигула	Шемберка
Многогрѣшного	Юненко
Наливайко	
Опара	

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Андрей Гавриловичъ	Дорошу Коцкевичу
Богданъ Хмелницкій (6)	Евстафій Гоголь
Венжикъ Хмелницкій	Иванъ Золотаренко
Димитрій Вишневецкій	Иванъ Силка

Ивань Сѣрко
Иоакимъ Сомко
Иоанъ Безпалый
Иоанъ Виговскій (3)
Иоанъ Петрижицкій
Иосифа Тукалского (2)
Климентія Олшкевича
Леонтію Бубновскому
Михаилъ Ханенко
Михайлу Дорошенку
Павель Полуботокъ

Павель Тетера (3)
Петро Дорошенко
Прецлавъ Ланцкоронскій
Семень Перевязка
Тимофею Арандаренку
Филипъ Орликъ
Хвилона Дженджелѣя
Юрася (Юраса, Георгій)
Хмелницкого (3)
Яна Собіецкого

Прізвищева назва + ім'я

Хмелницкій Богданъ

Ім'я + ім'я по батькові

Алексія Михайловича
Наталія Демяновна

Петръ Алексѣвичъ (3)

Ім'я + ім'я

Василій Васюта

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Жикгмунта Первого (2)
Казимиръ Первый

Петру Первому

Ініціали + прізвищева назва

П. А. Румянцова

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Алексія Григорієвича Разумовского
Григорій Савичъ Чорный
Григорія Григорієвича Ромодановского
Данииль Павловичъ Апостоль
Демянъ Игнатовичъ Многогрішний
Ивань Стефановичъ Мазепа
Иоанъ Иллѣчъ Скоропадскій
Кириль Григорієвичъ Разумовскій

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Иоаннъ Самойловичъ Поповичъ
Петръ Конашевичъ Сагайдачный (3)

Чотирилексемні

Ивану Ивановичу Зернову Вельяминову

Антропонімічно-апелятивні найменування

Георгій или Юрій или Юрась Хмелницкій
Георгій или Юрій или Юрась Хмелницкій, обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ,
младолѣтний сынъ Богдана Хмелницкого
Гетманъ Зиновій, послѣ названийъ Феодоръ или Богданъ, Михайловичъ
Хмелницкій

Демянъ Игнатовичъ Многогрішній, первіе наказный гетманъ Дорошенковъ
 Евстафій князь Рожинскій или Ружинскій
 Иванъ Подкова, братъ Ивони, воеводы волоского, который отъ того, что
 подковы ломаль, Подковою названъ былъ
 Иоанъ Мартиновичъ Бруховецкій, бывшій слуга гетмана Юря Хмелницкого
 Петръ Дорошенко, бывшій асауль Тетеринъ
 Яцикъ или Вецикъ

**Имянная перепись малороссійскихъ хетмановъ, когда кто и съ какой
 стороны Днепра былъ, съ краткимъ описаніемъ ихъ дѣлъ
 (1505–1782)**

Однолексемні

Ім'я

Богданко	Тарась
Владиславомъ	

Прізвищева назва

Барабаша	Остряница
Бородавка	Подкову
Брюховецкій (3)	Саволтичъ
Булюкъ	Сагайдачнаго (2)
Гоголь	Самойловичъ
Дашкевичъ	Самченко
Дорошенко (4)	Сверговскій
Дука	Сірко
Косинскій	Скалозубъ
Ланць-Коронскій	Тетеръ (3)
Мазепа (2)	Ханенко
Многогрішнаго	Хмелницкаго
Наливайко (2)	Шахъ
Опара (3)	

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Акимъ Сомченко	Михайло Ханенко
Богданъ Хмелницкій (2)	Павель Тетера
Василій Золотаренко	Петръ Дорошенко
Венжикъ Хмелницкій	Петръ Сагайдачный
Димитрій Вишневецкій	Предславъ Лянць-Коронскій
Евстафій Ружинскій	Самойла Кушку
Ивана Самойловича	Семень Перевязка
Иванъ Брюховецкій	Юрій Хмелницкій (4)
Иванъ Виговскій	

Ім'я + ім'я по батькові

Анною Іоанновною
 Елизаветъ Петровны

Ім'я + квалітативний виразник

Екатерины Великой

Петра Великого

Ім'я + хронологічно-нумеральний показник

Карл II Второмунадесять

Петра Второго

Петромъ Первымъ

Сигисмунда Первого (2)

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Данило Павловичъ Апостоль

Демянъ Игнатиевичъ Многогрудный

Иванъ Ильичъ Скоропадскій

Кирило Григорьевичъ Разумовскій

Чотирилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва

Петромъ Александровичемъ Румянцовымъ Задунайскимъ

Антропонімічно-апелятивні найменування

Иванъ Степановъ сынъ Мазепа

Кожухъ или Полтора Кожуха

Павлюкъ, или Паулюкъ, онъ же и Полурусь

Петръ Конашевичъ, онъ же и Сагайдачный

Літописець вь рускихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року (1587–1750)

Однолексемні

Ім'я

Августъ (3)

Адзидерей Салтанъ

Аземъ

Андриянь (5)

Антонъ (2)

Владиславъ (8)

Гедеономъ

Гусій Паша

Данка

Димитрія

Ергомень

Жигмонтъ (4)

Имбраинъ Паша

Іоанъ (3)

Іякимъ (Іоакимъ) (3)

Казимиръ (3)

Капланъ Паша (2)

Костантинъ

Михаиль (2)

Никона

Оникія

Павлуся (3)

Петрикомъ

Петръ (3)

Радзивиль (Радивилу) (2)

Тараса

Тимоша

Тугайбеови

Юрася

Яномъ

Прізвищева назва

Балабанґ
 Бородавка (2)
 Бруховецькій (5)
 Виговській (3)
 Вишневецькій (2)
 Гайдукъ
 Галицина (2)
 Дорошенко (6)
 Жолковского (2)
 Изиму
 Калиновскимъ
 Конецполскаго
 Копинській (2)
 Крутицькій
 Лизогубъ
 Лободу
 Мазепу
 Маховській
 Могила
 Моцарській
 Наливайко (Налівайка) (2)
 Немґрича
 Опара
 Остриникъ

Палґемъ
 Пацомъ
 Пекарській
 Потоцкаго (2)
 Пушкара
 Разумовскаго
 Ромодановській (Ромадовській,
 Романадовскаго) (4)
 Сагайдачний (5)
 Сапґги
 Сґрко (3)
 Собецькій (2)
 Сомко (Самка) (2)
 Старушича
 Тетера (3)
 Хлопицькій
 Хмелницькій (46)
 Цюцюри (Тютюра) (4)
 Чернецькій (4)
 Шамрицкаго
 Шеина
 Шереметомъ (2)
 Яненко

Андронім

Ететкевичовною

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Гедєонъ Святополкъ
 Янъ Казґмеръ (Казимєровґ) (2)

Ім'я + прізвищева назва

Адамъ Кисґль
 Амвросій Дубневичъ
 Антонія Виницкого
 Богданъ Хмелницькій (2)
 Варлаамъ Вантатовичъ
 Варлаамъ Ясинській (2)
 Василій Бурковській
 Василиєва Галичина
 Васюту Золотарєнка
 Викторъ Загоровській
 Григорій Гуляницькій
 Данило (Данилко) Виговській (3)
 Дем'яна Многогрґшнаго (2)

Деонисій Балабанъ
 Димитріємъ Полоцкимъ
 Дионисій Збарязкій
 Єремияшъ Вишневецькій
 Івана Бруховецкого
 Івана (Івана) Самойловича (2)
 Іванъ Мазєпа (4)
 Іванъ Обидовській
 Інокентій Гизель
 Іоаникґй Сенатовичъ
 Іоанъ (Іванъ, Івана) Виговській (4)
 Іовъ Борєцькій
 Іосифъ Шумлянській

Іпатій Поціей (3)
Исаия Копинскій
Кириль Терлецкій (2)
Климентъ Старушича
Лаврентій Крщеновичъ
Лазарь Барановичъ
Михаиль Рогоза (3)
Михаиль Лежайскій
Павлу Тетерѣ
Петро Дорошенко (2)

Петръ Могила (2)
Сілвестъ (Сілвестръ, Силиверстъ)
Косовъ (3)
Стефана Батораго
Θеодосій Углицкій (3)
Юрій Хмелницкій (4)
Яковъ Лизогубъ (2)
Янушъ Радивиль
Янъ Собецкій (2)

Ім'я + ім'я по батькові

Алексій Михайловичъ (5)
Василія Васильевича
Елизаветъ Петровна
Іоанъ Алексѣвичъ

Іоанъ Максимовичъ
Петръ Алексѣвичъ (2)
Θеодоръ Алексѣвичъ (4)

Прізвищева назва + ім'я

Копа Романъ

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Жигмунтъ Третій
Янъ Третій (2)

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Борисъ Васильевичъ Шереметь (3)
Борисъ Петровичъ Шереметь
Василій Василичевичъ Бутурлинъ
Іваномъ Юревичемъ Трубецкимъ

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Іосифа Нелюбовича Токалскаго
Михаиль Корибутъ Вишневецкій

Антропонімічно-апелятивні найменування

Іоанъ и Петръ Алексѣвичи, царя Алексія Михайловича сыновье, братья
единоутробныя
Якимомъ Сомкомъ, дядкомъ Хмелницкого

**Краткое лѣтоизбирательное знаменитыхъ и памяти достойныхъ дѣйствъ и
случаевъ описаніе, что въ какомъ годѣ въ Украинѣ малороссійской
дѣялось, наипаче, кто именно когда былъ козацкимъ гетманомъ, и о
протчихъ приключеніяхъ отъ Россіи, кратко
(1506–1783)**

Однолексемні

Ім'я

Антонъ (2)
Богданко
Брайбашею

Владиславъ (4)
Григорія
Дацка

Децикъ
 Домитрашко
 Жигмунтъ
 Зѣновѣя (2)
 Іваніємъ
 Івасюта (3)
 Казѣмиръ (Казѣмѣра,
 Казимѣръ) (5)
 Кизима
 Михайлу

Османъ
 Павлюка (Павлука) (2)
 Радивилъ (2)
 Самусъ (3)
 Сулиму
 Тараса
 Тимошъ (6)
 Юрасъ (Юрію, Юрасъ, Ярасъ,
 Юраса) (8)

Прізвищева назва

Апраксина
 Барабаша (5)
 Безпалый
 Богунъ
 Болюкъ
 Бородавка (2)
 Брюховецкій (15)
 Бутурлиномъ (2)
 Верещаку
 Виговскій (11)
 Вишневецкій (2)
 Гаевского
 Гладкій (2)
 Глоба
 Глухъ
 Голицынъ (7)
 Гоню (2)
 Горкушею
 Гуляницкій (4)
 Дорошенко (11)
 Животовскимъ
 Жолтовскимъ
 Золотаренко (2)
 Искру
 Калѣновскаго (Калиновскимъ) (6)
 Калнишъ
 Каневскаго
 Кантимировъ
 Киселя
 Коровку
 Косѣнскій
 Косовского
 Косоговъ

Кочубея
 Кошка
 Лессій (Лесій) (4)
 Лободу
 Мазепа (15)
 Маковскій
 Мелаусовымъ
 Миклашевского
 Миннихѣ (2)
 Многогрѣшного
 Мясковского
 Наливайко
 Неба(бу)
 Немиряча
 Носачъ
 Опара (2)
 Остраницю (2)
 Палѣй (3)
 Плеро
 Подкову (2)
 Потоцкого (2)
 Пушкаръ (3)
 Ракочого (2)
 Рень
 Рижевского
 Ромодановского (18)
 Ростичъ (2)
 Румянцовъ (2)
 Салтыкова
 Самойловичъ (11)
 Силку
 Сѣрко (6)
 Собецкій

Сомко (6)
 Суховій (2)
 Тетеря (4)
 Трубецького
 Тукалського
 Фермора (2)
 Ханенко (3)
 Хитрого
 Хмелницькій (45)
 Хмелничченко

Цюцюра
 Чаплинській (1)
 Черніцькій (6)
 Шахъ
 Шеиномъ
 Шереметовымъ (4)
 Шкуратовъ
 Щербатовъ
 Яблунського
 Яненко (3)

Ім'я по батькові

Игнатовичъ

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Янъ Казиміръ

Ім'я + прізвищева назва

Алексій Шаховской
 Андріємъ Дорошенкомъ
 Богданъ Хмелницькій (4)
 Венжикъ Хмелницькій
 Григорія гетманича
 Данило (Данииль) Апостоль (2)
 Демянъ Многогрішний (3)
 Димитрій Вишневецькій
 Евстафій Ружинській
 Еремій Вишневецькій
 Ефимъ Лизогубъ (2)
 Зіновій (Зіновій) Хмелницькій (4)
 Івана Брюховецького
 Івана Золотаренка
 Івана Мировича
 Івана Самойловича
 Івана Сомка
 Іваномъ Безпалымъ
 Івану Виговському (2)
 Іванъ Мазепа (2)
 Іванъ Скоропадській

Кирила Разумовського
 Михайло Хмелницькій (2)
 Михайлу Вишневецькому
 Михайль Рогоза
 Павель Полуботокъ
 Петра Дорошенка (2)
 Петромъ Апраксиномъ
 Петромъ Текелли
 Петръ Конашевичъ
 (Сагайдачний) (2)
 Прецеславъ Лянцкронській
 Самойла Богдановича
 Семена гетманича
 Семень Палій
 Стефанъ Баторій (2)
 Тимоша Хмелниченка
 Юрій (Юрась) Хмелничченко
 (Хмелницькій) (13)
 Якова гетманича
 Яковъ Лизогубъ (2)

Ім'я + ім'я по батькові

Алексій Михайловичъ (4)
 Алексій Петровичъ (2)
 Анна Іоанновна (2)
 Катерина Алексіевна (5)
 Єлизаветъ Петровна (3)
 Іоанномъ Алексієвичомъ

Марією Феодоровною
 Павель Петровичъ
 Петръ Алексієвичъ (9)
 Петръ Феодоровичъ (3)
 Феодоръ Алексієвичъ (2)

Ім'я + квалітативний виразник

Генрикґ Французґ

Ім'я + хронологічно-нумеральний покажчик

Августа Третяго

Жигмунтґ 3

Петръ Второй (2)

Петръ Первый (3)

Хронологічно-нумеральний покажчик + ім'я

Перваго Жигмунта

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Александра Михайловича Голицина

Василія Михайловича Долгорукова

Иванъ Симоновичъ Гендриковъ

Кириль Григорьевичъ Разумовскій

Константинъ Константиновичъ Острожскій

Петра Ивановича Панина

Петръ Александровичъ Румянцовъ (2)

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Иванъ Самойловичъ Поповичъ

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Зґновія Богдана Хмелницкаго

Иоанну Ернсту Бирону

Антропонімічно-апелятивні найменування

Гулянтґцкаго, нґжинского полковника, Виговского друга

Санжа да Остапъ, полковники Хмелницкаго

Жену Чаплинского (2)

Иосифъ Второй, подъ названіемъ графа Фалкенштейна

Кривоносъ, Хмелницкаго совґтникъ

Наслґдникомъ своимъ, племянникомъ, сестренцемъ, внукомъ Петра Перваго, великимъ княземъ Петромъ Феодоровичемъ

Петръ Конашевичъ, онъ же и Сагайдачный

Дорошенковымъ братомъ

Брата Дорошенковаго

Сына Лесіевого

Филлипъ Орликъ, измґнникъ и согласникъ Мазепинъ

Собрание Гетмановъ Войска Запорожского Малой Россіи, предъ Хмелницкимъ бывшихъ

Однолексемні

Ім'я

Антономъ

Богданко

Владислава

Домґннґка

Казимира (Казґмира) (2)

Мелґгереемъ (2)

Павлюкъ

Тарась

Прізвищева назва

Барабаша (2)

Подкова

Бородавка

Полтора-Кожуха

Булукъ

Радулимъ

Гладкого

Ракоцого (2)

Гунею

Сапѣгу

Золотаренкомъ

Свѣрговскій

Калиновского

Скалозубъ

Косѣнскій

Фирлея

Кушка

Хмелницкій (20)

Мяковского

Шахъ

Наливайко

Шемберка

Остриця

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Василіємъ Лупполею

Прецславъ Лянцкронскій

Венжикъ Хмелницкій

Стефана Потоцкого

Димитрій Вишневецкій

Тимоша Хмелничченка

Евстафій Ружинскій

Юрася Хмелничченка

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Жигмунта Перваго

Казимиромъ Первимъ

Трилексемні

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Петръ Конашевичъ-Сагайдачний

Антропонімічно-апелятивні найменування

Хмелницкого сина

Имена полковимъ городамъ и Полковникамъ, по обоимъ сторонамъ

Днѣпра за Хмелницкого будучимъ

Однолексемні

Ім'я

Евфимій

Степка

Остапъ

Филонъ

Прізвищева назва

Бугунъ

Лобода

Бурляй

Морозъ

Воронченко

Подобайло

Гира

Хмелницкій

Голота

Шкурать

Зеленскій

Шумейко

Кутакъ

Якубовскій

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Андрій Дорошенко
Антонь Адамовичь
Василь Шимань
Данило Нечай
Евстафій Гоголь
Костантій Виговскій

Леонтій Рукашка
Максимь Гладкій
Мартинь Небаба
Мартинь Пушкаренко
Степань Шамлицкій
Тимошъ Носачъ

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Григорій Карповичь Коробка

Антропонімічно-апелятивні найменування

Данило, Виговского братъ

**Реєстръ Гетмановъ, по Хмелницького смерти будучихъ, и за нихъ
отправуючихся воєнихъ дїйствіяхъ**

Однолексемні

Ім'я

Васюти
Децикъ
Казиміра

Петрика
Самусь (2)
Юрся

Прізвищева назва

Бруховецкимъ
Виговского (3)
Галїцина
Драгинича
Искра
Кунїцкій
Мазепи (4)
Могилу
Опара

Ромодановскому
Самуйловичивъ (Самойловича) (2)
Собецкого
Сомка
Суховїй
Цюцюра
Шеремета
Яненко

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Василія Галїцина
Демянъ Многогрїшній
Евстафія Гоголя
Иванъ Безпалый
Иванъ Бруховецкій
Иванъ Виговскій
Иванъ Мазепа
Иванъ Самойловичъ
Иванъ Силка

Иванъ Тетера
Іоана Скоропадского
Михайла Ханенка
Михаиль Вишневецкій
Петро Дорошенко
Юрій (Юрась) Хмелницькій
(Хмелничченко) (3)
Якимовомъ Сомковомъ
Яна Собецкого

Трилексемні

Ім'я + прізвище + прізвищева назва

Василіи Васюти Золотаренку

**Хронологическая роспись Гетмановъ Малороссійскихъ
Однолексемні**

Ім'я

Богданко	Павлюкѣ
Децикѣ	Тарасѣ

Прізвищева назва

Билукѣ	Подкова
Бородавка	Полтора-Кожуха
Драгиничѣ	Самко
Косинскій	Свирговскі
Куницкій	Скалозубѣ
Кушка	Суховѣ
Мигула	Тетера
Наливайко	Шахѣ
Опара	Яненко
Остраница	
Перевязка	

Дволексемні

Ім'я + прізвищева назва

Венжикѣ Хмельницкій	Иванѣ Бруховецкій
Демьянѣ Многогрѣшный	Иванѣ Виговскій
Дмитрій Вишневецкій	Иванѣ Самуйловичѣ
Евстафій Гоголь	Михайло Ханенко
Евстафій Ружинскій	Петрѣ Дорошенко
Иванѣ Безпалый	Пренцлавѣ Ланцкоронскій

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Данило Павловичѣ Апостолѣ
Иванѣ Ильичѣ Скоропадскій
Кириллѣ Григорьевичѣ Разумовскій

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Петрѣ Конашевичѣ Сагайдачный

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Богданѣ (Зиновій) Хмельницкій
Юрій (Георгій) Хмельницкій

Антропонімію-апеллятивні найменування

Иванѣ Степановѣ сынѣ Мазепа

**Лѣтописецѣ или описаніе краткое знатнѣйшихъ дѣйствъ и случаевъ, что
въ которомъ году дѣялось въ Украины малороссійской обоихъ сторонѣ
Днѣпра и кто именно когда гетманомъ былѣ козацкимъ**

(1506–1737)

Однолексемні

Ім'я

Августу (2)
 Андріяна (2)
 Антона
 Асламъ-Кгерій (Герей) (5)
 Богданко
 Василій (2)
 Васюта (4)
 Владиславъ (5)
 Григорія
 Григорія (син Самойловича) (2)
 Дацка
 Децикъ
 Дмитрашко (2)
 Жикгмунтъ
 Зиновія
 Ивонґею
 Іоакимъ
 Ірини (2)
 Казимеръ (8)
 Карла

Костя
 Лазарь (2)
 Людовикъ
 Мелей-Кгерей
 Михайлу (батько Б.Хмельницького)
 Михаиломъ (син Я.Вишневецького)
 Нурядинъ салтанъ
 Остапъ
 Павлюка (2)
 Петрикъ (3)
 Радивиль (3)
 Самусь (3)
 Сулима
 Тараса
 Тимошъ (5)
 Филипу
 Хведька
 Юрась (6)
 Якова (Яцка) (2)

Прізвищева назва

Алякою
 Антоновичемъ
 Апостоль (3)
 Барабаша (5)
 Барятынському (2)
 Бґлчикевича
 Богунъ (4)
 Бородавка (2)
 Боруховичъ
 Бруховецкій (18)
 Булюкъ
 Буроховичъ
 Бутурлиномъ (2)
 Быховцемъ
 Веліяминовъ
 Виговскій (3)
 Вишневецькимъ (3)
 Волконскій (2)
 Волотковскій
 Гладкій (2)
 Галицынъ (Голицынґ) (5)
 Гамалґя (2)
 Герцыкъ

Гнезненского
 Горкушею
 Гуляницькій (3)
 Гуню (2)
 Дашкова
 Долгорукій (2)
 Дорошенко (36)
 Драгоничъ
 Жеребила
 Животовскій
 Жолковскій (2)
 Зеленскаго
 Золотаренко (3)
 Искра (2)
 Калачову
 Калґновскаго (5)
 Кантимировъ
 Капнистомъ
 Кґгалакганомъ (2)
 Кґганжа
 Кизима
 Кирпичъ
 Кичкаровскій
 Конецьпольскій

Коровку
Косѣнскій
Косовскій (2)
Косоговъ
Кренѣгорта
Кроковскій
Куденековичъ
Куницкій (2)
Кучака
Кучубея
Кушка
Левенговѣта (2)
Левенець
Леонтіевъ
Леславусомъ
Леслій (2)
Лѣницкимъ
Лѣщинского (3)
Лизогубу
Лободу
Ломиковскимъ
Мазепа (26)
Мазовецкого
Максимовичемъ
Мануйловичъ
Маховскій (2)
Меншикова (Менщиковъ) (9)
Мировича (2)
Многогѣшній (2)
Могила (2)
Мокріевичъ
Мурашкою
Наливайко
Нарышкинъ
Небабу
Неплюевъ (5)
Носачъ
Обидовскій (Обыдовскій) (4)
Опара (5)
Орликомъ
Остраницу
Палѣя (4)
Пашковского
Пашковъ

Подкова (3)
Полторакожухомъ
Полуботокъ
Полчевского
Потоцкій (4)
Поція
Путивца (2)
Пушкарь (2)
Радзивиловъ
Радуль
Раичъ
Ракочій (4)
Рень
Репнинымъ
Ржевского
Рокгалева
Ромодановскій (12)
Рославецъ
Румянцевъ (3)
Рустичъ (2)
Савичъ (2)
Сагайдачный
Самойловичъ (19)
Свѣрчовскій
Сенявского
Сѣрко (7)
Скалозубъ
Скоропадскій (13)
Собѣнскій (2)
Сомка (6)
Суховѣй (6)
Танского
Таракановъ
Тетеря (8)
Токальского (2)
Толстого
Торунъ
Урбановичъ
Фармингъ
Фидрику
Фонъ-Минихъ (2)
Ханенко (4)
Хмельницкій (58)
Хоментовскій (3)

Хотяновскимъ (2)
 Чаплѣнскій (3)
 Чарнецкій (9)
 Чернышемъ
 Чернякъ (2)
 Четвертенскій
 Чечель (2)
 Чурку
 Шаховскій (5)
 Шахъ

Шейномъ
 Шереметь (Шереметевъ (7)
 Шійкевича
 Щербатовъ
 Юркевича
 Яблуновского
 Яворскій
 Якушку
 Яненко (3)

Дволексемні Ім'я + ім'я

Янъ Казимѣръ (Казимеръ) (6)

Ім'я + прізвищева назва

Александръ Меншиковъ
 Александръ Румянцевъ
 Андреемъ Дорошенкомъ
 Андреемъ Марковичемъ
 Андрей Зубрицкій
 Андрей Кандыба
 Андрей (Андрій) Марковичъ (3)
 Антона Ждановича
 Антоніємъ Танскимъ
 Афанасій Покорскій
 Варлаамъ Ясинскій (2)
 Василій Жураховичъ
 (Жураковского, Жураховского) (4)
 Василя Кочубея
 Венжикъ Хмелницкій
 Григорій Ромодановскій
 Данила Нечая
 Данило (Даніиль, Даныло)
 Апостоль (16)
 Дем'яна (Дем'яна)
 Многогрішного (2)
 Димитрій Вишневецкій
 Дмитрій Горленко (2)
 Евстафій Ружинскій
 Евфимъ Лизогубъ (7)
 Епифаніємъ Тихорскимъ
 Зиновій (Богданъ) Хмѣльницкій (7)
 Иванецъ Малашевичъ
 (Малошевичевимъ) (2)
 Иванъ Борозна

Иванъ Вейзбахъ
 Иванъ Лизогубъ
 Иванъ Мазепа (3)
 Иванъ Мануйловичъ
 Иванъ Мякитинъ
 Иванъ Самойловичъ (2)
 Иванъ Скоропадскій (2)
 Иванъ Феодоровичъ
 Иванъ Хрущевъ
 Иванъ Чернышъ
 Іеремій Вышневецкій
 (Вѣшневецкій) (2)
 Иларіонъ Рокгалева
 Інокентій Кгизель
 Іоанномъ Максимовичемъ
 Іоаникій Сенютовичъ
 Іоасафъ Кроковскій
 Іосифу Волку
 Іосифъ Глухъ
 Каролемъ Фонъ-Минихомъ (2)
 Карпъ Часныкъ
 Клима Лизогуба
 Левъ Измайловъ
 Максимъ Гладкій
 Михайло Забѣла
 Михайло Хмѣльницкій
 Михайлу Гамалѣю
 Михайломъ Вишневецкимъ
 Михайломъ Милорадовичемъ
 Михайлу Ханенку

Михайль Миклашевскій (2)
Михайль Рогоза
Остапъ Гоголь
Павель Полуботокъ (3)
Петра Дорошенка (2)
Петру Толстому
Петръ Апостоль (2)
Петръ Могила (2)
Петръ Сагайдачний
Прецславъ Лянцкорунскій
Рафаиломъ Заборовскимъ
Романъ Копа
Самуйла Богдановича
Свириду Перебенди
Семена гетманича
Семень Лизогубъ (2)
Семень Адамовъ
Семень Палһй

Семень Перевязка
Семень Савичъ
Станислава Лещинскаго
Стеньки Разина
Стефану Баторһю
Тымошъ (Тимошъ) Хмельниченко
(Хмелницкаго) (3)
Федоръ Гречаный
Федоръ (Феодора) Лысенко (3)
Флоромъ Минаевымъ
Феофанъ Прокоповичъ
Юрій (Юрасъ) Хмельницкій
(Хмельничанко) (9)
Яковъ Лизогубъ (35)
Яковъ Полуботокъ
Яна Собецкого (Собескій) (3)

Ім'я + ім'я по батькові

Алексій Михайловичъ (5)
Алексһй Петровичъ
Анна Ивановна (2)
Екатерина Алексіевна (4)

Іоанна Алексіевича (4)
Петръ Петровичъ (2)
Петръ Алексіевичъ (12)
Феодоръ Алексіевичъ

Прізвищева назва + ім'я

Острозскій Константинъ
Палһй Семень
Хмельничченка Тимоша

Хмельниченко Юрій
Хмһльницкій Зиновій

Ім'я + квалітативний виразник

Генрику Французу
Петра Великаго (2)

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Августъ второй
Августа третьяго (Августа ІІІ) (2)
Жикгмунта перваго

Жикгмунтһ ІІІ
Петръ второй
Петръ первый (Петръ І) (2)

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Александръ Ивановичъ Румянцевъ
Алексій Ивановичъ Шаховскій
Алексія Семеновича Шейна (2)
Андрею Трофимовичу Борятынському
Антоній Андреевичъ Лизогубъ
Борисъ Петровичъ Шереметовъ (Шереметевъ) (3)
Василій Васильевичъ Бутурлинъ
Василій Васильевичъ Галицынъ (2)

Василія Лукича Долгорукова
Михайло Самсоновичъ Богдановъ
Михаилъ Борисовичъ Шереметевъ
Петромъ Андреевичемъ Толстымъ
Петромъ Матвѣевичемъ Апраксиномъ
Петръ Петровичъ Лессій (Лассій) (3)
Семену Ивановичу Нарышкину

Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові

Боратынскій Иванъ Федоровичъ
Бутурлинымъ Иваномъ Ивановичемъ
Шереметь Борисъ Петровичъ (2)

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Іосифъ Нелюбовичъ-Токалскій
Петръ Конашевичъ Сагайдачний
Сосипатра Королка-Карповича

Ім'я + патронімік + прізвищева назва

Григорія гетманыча Самойловченка

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Гедеонъ Святополкъ Четвертенскій
Зиновія Богдана Хмельницького

Антропонімічно-апелятивні найменування

Александра князя Меншикова
Арсеніевой дочки
Брату Калѣновскаго
Войнаровскій за рейментаря, сестринечній небожь Мазепинъ
Григорій Григорьевичъ князь Ромодановскій
Григорій же, братъ Дорошенковъ
Дорошенковымъ братомъ Григоріємъ
Жены Чаплинскаго (2)
Іоанну и Петру Алексієвичамъ
Канцеляристъ Мазепинъ Петрикъ
Кривонось, Хмельницкаго обозній енеральный
Лизогубы два: Андрій да Яковъ
Меншиковъ князь Александръ
Петръ Толстого сынъ
Писаремъ Орликовскимъ Максимовичемъ
Потоцкаго каштелянича Степана гетманича
Сына Ромодановскаго, князя Андрея
Сынъ его Часнока, Петръ Часныкъ
Сынъ Хмельницкаго, Тимошъ
Тимоша, Хмельницкаго сына
Толстого сына
Федоръ Алексієвичъ, сынъ Алексія Михайловича
Филиппъ Орликго Мазепы писаръ енеральный
Хорунжій Якимъ Горленко иначей тоже Гречаный (той же и Гречаный) (2)

**Лїтопись Самовидца
Однолексемні**

Ім'я

Августа (6)	Мефтодій (4)
Андрѣмъ	Михайломъ
Антоня	Мустафою
Браимъ-паша	Наталіи
Васюта (Василь) (12)	Никона (2)
Владислава	Нурадинъ-султана
Григорій (6)	Паисій
Галга солтаномъ	Петреца
Данко	Петръ (3)
Демко	Петрикъ (4)
Децикъ	Радивиль (4)
Димитрій	Семена
Діонисій	Симеонъ (Сімеона, Семионъ) (4)
Дмитрій	Стефана
Домѣнѣкъ	Сулимка (3)
Думитрашко (Дмитрашко) (3)	Текель (2)
Іоанъ (Іоаннъ) (3)	Тимоша (2)
Капѣтонъ	Тугайбея
Капланъ-Герей (Капланъ-Герей,	Феодора (2)
Капланъ-паша (3)	Юрія (Юря) (2)
Карамбей (5)	Якова (єпископ)
Кароліусомъ	Якова (Яцкомъ)
Лазоромъ	(син Самойловича) (2)
Максимомъ (2)	Ярему
Мамсиръ-мурзѣ	

Прізвищева назва

Алмазовъ	Вышневецкій (2)
Бачмаковъ	Галицинъ (Голѣцинъ) (5)
Биневскій (Бѣневскому) (3)	Гамалѣя (Гамалѣенка) (2)
Бѣлогруда (2)	Гладкій (2)
Богунъ (2)	Глѣбовичемъ
Бороховичъ (2)	Гоголь (2)
Борятинскій	Грушу
Бруховецкій (81)	Гуляницкій (8)
Булатъ	Дебадентъ
Бутурлина	Долгорукій (7)
Великогагинъ (3)	Дорошенко (103)
Вѣжицького	Дроздъ
Выговскій (Виговскій) (41)	Дука (2)

Жеребилу
Змиевъ (2)
Золотаренко (6)
Ілляшъ (2)
Калиновскій (Калѣновскій,
Калиновъскій) (9)
Каневского
Карбановичъ
Касимовскій (2)
Комаръ
Конецполского
Коровченко (2)
Коропковъ
Косоговъ (3)
Кричевскимъ
Куденековичъ
Куницкій (3)
Куракинъ
Ладижинскому
Лизогуба
Ликовъ
Лянскоронскимъ
Magnus
Мазепа (7)
Маховскій (7)
Меретинского
Миславскій
Многогрѣшній (5)
Могилу
Мокрієвичъ
Мурашкою
Наришкинихъ
Небаба (2)
Немѣричъ (2)
Неплюевъ (5)
Нечая
Носачъ (2)
Обидовскимъ (2)
Огинскимъ
Опара (7)
Палѣй (4)
Пѣсоцкій
Пожарскій (3)
Поклонскій

Полуботка
Портянку (2)
Потѣмъ
Потоцкій (5)
Приклонскій (4)
Пушкаръ (10)
Пушъкинъ
Радичомъ
Ракочимъ (Рокочого) (2)
Репниномъ
Ромодановскій (Романовского) (41)
Рославецъ (2)
Самуйловичъ (6)
Сапѣга (7)
Свѣчка
Сенута
Сѣрко (16)
Синявскимъ
Сомко (38)
Сосницкій
Сосновъскій
Стетковичомъ
Суховѣненко (7)
Тетера (12)
Тишкевичъ
Трубецкій (8)
Тукалского
Тяпкинь (2)
Украинцова
Урусовъ
Фляку
Ханенко (22)
Хмелницкій (162) (Хмелниченко,
Хмелниченко – 9)
Хованскій (8)
Цюцюра (3)
Чадаева
Чаплинскій
Чаплинскую
Чернецкій (13)
Четвертенскій (3)
Шеинъ (3)
Шепелевъ
Шереметь (12)

Шереметовъ (3)
Шубою
Щербатимъ
Щогловитого
Юр'евичъ (5)

Яблонскій (5) Яблоновскій (2)
Якубенка
Яненко (4)
Ясинскій

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Янъ (Іван) Казѣмѣръ (Казимѣръ, Казѣмиръ (4)

Ім'я по батькові + прізвищева назва

Алексевичъ Змиєвъ

Ім'я + прізвищева назва

Адамъ Кисѣль (4)
Адамъ Синявскій
Александръ Цыслеръ
Антоній Винницкій (2)
Богданъ Хмелницкій
Варлаама Ясинского
Василіємъ Борковскимъ (3)
Василій Галѣцинъ
Василіу Лупилѣ (Лупулу) (3)
Васютою Золотаренкомъ
Гедеонъ Четвертенский
Григорога Гамалѣю
Григорія Гуляницкого
Григорій Лесницкій
Григорій Ромодановскій
Григоріємъ гетманенькомъ (3)
Данило (Даніилу) Апостоль (4)
Демко (Демяна) Многогрѣшній (4)
Дионисій Балабанъ
Дмитра Лазаренка (2)
Евстратій Антиповичъ
Евстафій Гоголь
Еремѣй Вишневецкій
Івана Романовского
Іванъ Выговскій (2)
Іванъ Золотаренко (5)
Іванъ Мазепа (15)
Іванъ Поповичъ
Іванъ (Іванъ) Самуйловичъ
(поповича) (14)
Іванъ Сѣрко (3)
Іванъ (Янъ) Собескій (8)
Іванъ Соковникъ

Іваномъ Ілляшемъ
Іваномъ Обидовскимъ
Іосифъ Тукалскій (4)
Іосифъ Тризна
Іосифъ Шумлянскій
Карпомъ Мокрѣвичомъ
Лаврентія Кашпуровича
Лазаръ Барановичъ
Лазара Горленка
Левка Буту
Леона Свѣчку
Леонтія Черняка
Луку Долгорукова
Миколай Потоцкій (2)
Михайла Черкаского
Михайловѣ Ханенковѣ (2)
Михаила Гамалѣю
Павла Тетеру
Петра Дорошенка
Петро Рославець (2)
Романа Ракушку (2)
Семеномъ Палѣємъ
Силѣвестръ Коссовъ
Стенка Разинъ
Степана Гречаного
Стефана Потоцкого (2)
Юрій (Юря) Хмелниченко
(Хмелничченко, Хмелницкого) (9)
Якимъ Сомченко
Якимъ Сомко (3)
Якова гетманенка
Якова Долгорукова
Яковъ Куденековичъ

Яковъ Лизогубъ (3)

Ім'я + ім'я по батькові

Алексі́й Михайловичъ (3)

Петръ Алексѣвичъ (7)

Іоанъ Алексѣвичъ (2)

Феодоръ Алексѣвичъ (2)

Прізвищева назва + ім'я

Полуботка Леонтія

Хмелницькій Гедеонъ (Хмелничченко)

Потоцькому Миколаю

Юрась)

Ім'я + хронологічно-нумеральний показник

Августъ Вторій

Янъ третій

Владислава Четвертого

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Адамъ Адамовичъ Вейдъ

Андрі́я Івановича Хованського

Богдана Матвѣвича Хитрого

Борисъ Петровичъ Шереметовъ (3)

Василій Борисовичъ Шереметевъ (Шереметь) (2)

Василій Васи́лиевичъ Бутурли́нъ (3)

Василіємъ Васи́лиевичомъ Галі́циномъ (3)

Григорій Григорі́евичъ Ромодановска́й (3)

Івана Івановича Ржевського

Івана Юрі́евича Трубе́цького

Кирила Юсифовича Хлопова

Петръ Васи́лиевичъ Шереметовъ

Петръ Дми́тріевичъ Шкура́товъ

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Демка Ігнатенка Многогрі́шного

Дмитро Лазаренко Горленко

Івана Ракушку Романовського

Івана Самойловича поповича

Чотирилексемні

Ім'я + ім'я + ім'я + прізвищева назва

Григорій Гедеонъ Венжикъ Хмелницькій

Антропоні́мі́йно-апеля́тивні найменування

Брати цари́ци Ната́лії ро́жоні́ї, котрихъ прозивано Нарішкини

Братомъ Зо́лотаренковимъ

Брату Доро́шенковому Гри́горову

Братъ Кали́новського, Кали́новска́й же

Братъ Шереметовъ

Ви́говського бра́ть Дани́ло

Гедеона, кня́зя Че́твертенського

Доро́шенкового бра́та

Дочкою господа́ра воло́ського, Васи́ля воеводи́ Лупу́ла

Другі́й бра́ть Доро́шенковъ, Андрі́й

Жена Виговского (Выговского) (2)
 Жону Бруховецкого
 Івана Самуїловича, поповича с Красного
 Мѣхала (Михаила) з Вишневецкихъ (2)
 Опара из Медведовки
 Писарь Сомковъ
 Сина князя Ромодановского
 Сина Собеского
 Сина Хмельницкого
 Синомъ Хмельницкого Тимошемъ
 Царици Наталіи, матки цара Петра
 Яна Казимѣра, роженного брата зейшлого короля Владислава

Краткое описаніе Малороссіи Однолексемні

Ім'я

Августа	Казимѣрь (2)
Адріанъ	Капланъ-пашею
Андреемъ (калницький полковник)	Карла
Андрѣя	Лазаремъ
Анны	Мамай
Антономъ	Маріи
Асманъ	Мелингерей (Мелигеремъ) (2)
Батій (4)	Методія (2)
Богданко	Михайлу
Васілія	Михаиль
Васюта (6)	Мустафою
Владимира (2)	Нерудинъ (Неруди-салтаномъ) (2)
Владиславъ (4)	Османъ
Гедимъ	Остапъ (3)
Григорія (брат Дорошенка)	Павлюка (2)
Дацка	Параскевіи
Девлетъ Герей	Петра
Демка	Петрикъ (3)
Децикъ	Радивиль (Радзѣвиль) (5)
Думитрашко (5)	Самусь (5)
Екатерины	Семена
Ефимомъ	Станѣслава
Зѣновія	Стефана
Ибрагимъ-пашею	Сулимка (2)
Ивонею	Тараса
Излам-Герія (Исламъ-Герей) (2)	Текелеемъ
Иоакимъ	Тимошъ (Хмельницький) (6)
Ірину	Тимоша (гадяцький господар)

Тугай-беемъ (2)
Юрій (4) Юрась (9)

Якъгелло

Прізвищева назва

Абазиномъ
Анджула (2)
Антоновичъ
Апостоль (4)
Барабашъ (5)
Баторій (2)
Бачмаковъ
Безспалій
Бѣлогруда
Бѣлциневичъ
Беневскомъ
Бестужевъ
Богунъ (7)
Бородавка (2)
Бороховичъ (2)
Борятинский
Бруховецкій (25)
Булата
Булюкъ
Бурляй
Бутовичъ
Бутурлина (3)
Ванатовича
Веляминова (Велиамина) (2)
Верещакъ
Вечурку
Выговскій (Виговский) (36)
Вишневецкій (4)
Вороникъ
Воронченко
Гагинъ (2)
Галѣцинъ (3)
Гамалѣя (3)
Ганцеля
Гладкий (4)
Глѣбовича
Глухъ
Гоголя (4)
Голицину (2)
Горкушу
Грабовича

Гречанимъ
Гулянѣцкій (12)
Гуню (2)
Галаганъ (3)
Ганджа (3)
Гнѣнскимъ (2)
Гонсевского
Даниловича
де-Вейзбахъ (2)
Долгорукій (3)
Дорошенко (60)
Драгиничъ
Дуровъ
Жеребила
Животовскимъ
Жолтковский (Жолковский) (2)
Жураховского
Зацвѣлиховский
Зеленского
Змѣевъ
Золотаренко (5)
Искра (2)
Калина
Калѣновскій (7)
Кандиба (4)
Кантимѣровъ
Карпичъ
Касимовскимъ
Кашпоровича
Кизима
Кисель (київський староста) (3)
Киселя (польський сенатор)
Кичкаровскій
Кіяшко
Кожуховского
Кокошкина
Конецьполский (3)
Контакузинъ
Коровка (2)
Косаковского
Косѣнский

Косова
Косоговъ (3)
Косовского
Кривонось
Кроковского
Кунѣцкій (2)
Курякинимъ
Кушка
Левенгаупта
Лещинскій
Лизогуба (2)
Липула
Лисовскій
Лобода (2)
Лопухина
Любомирскаго
Лянцкоронского (2)
Мазепа (37)
Марковичъ (2)
Маховскій (Маговского) (3)
Меншиковъ (7)
Миклашевскимъ
Многогрѣшный (7)
Могила (2)
Мозелнѣцкого
Мокріевичъ
Мурашка (6)
Мяковского
Наливайко (2)
Небаба (2)
Немѣричь (3)
Нечай (3)
Носача (2)
Обидовскій
Олелковича
Опара (2)
Осоленскій (Оселнѣцкого) (2)
Острицю (2)
Острой
Палѣй (10)
Пашковскій
Подкова (4)
Подобайло
Пожарскимъ

Полторакожухомъ (Повѣкожуха) (2)
Полуботокъ (3)
Портянку
Потоцкій (8)
Приклонского (3)
Пушкарь (12)
Пушкаренкомъ
Пушкина
Радичъ
Радуль (3)
Ракочій (10)
Репниномъ
Ржевского (2)
Ромодановскій (21)
Рославецъ
Рубановичъ
Рустичъ (2)
Сагайдачный
Самуйловичъ (22)
Сапѣгу
Свѣрговскій
Силку (Сылку) (2)
Сѣрко (12)
Скалозубъ
Скоропадскій (15)
Собецкій (6)
Соловей (2)
Сомко (19)
Сребнимъ
Сулима (3)
Суховѣй (8)
Танского
Тетера (9)
Тиша
Толстой (2)
Томуйленка
Трощинского
Трубецкій (2)
Улѣзко
Федковъ
Фонъ-Лессій
Фонъ-Минихъ
Халицкимъ
Ханенко (Ханенскому),

Ханенкового) (9)
Хитровъ
Хмелницкий (Хмелниченко) (132)
Хованскимъ
Цюцюра (4)
Чаплинскій (4)
Чернецкий (пол.) (2)
Чернецкій (рус.) (9)
Черний
Чернята
Четвертенкому (2)
Четвертенская

Шафировъ
Шаховскому
Шахъ (2)
Шеинъ (2)
Шемберека
Шепелевъ
Шереметьевъ (Шеремет'евъ,
Шереметьевъ, Шереметевъ) (12)
Шійкевича
Щербатовъ
Яблонский
Яненко (3)

Дволексемні Ім'я + ім'я

Янъ Казиміръ (2)

Ім'я + прізвищева назва

Александръ Меншиковъ (2)
Алексія Трубецкого
Андреемъ Горленкомъ
Андреемъ (Андрѣемъ)
Дорошенкомъ (2)
Андреемъ Марковичемъ (5)
Андрею Цею
Антонъ Ждановича
Антоній Стаховскій
Антономъ (Антоніємъ)
Танскимъ (2)
Антонъ Адамовичъ
Афанасія Ташликова
Варлаамъ Ванатовичъ (2)
Василіємъ Борковскимъ
Василій Жураковскій (2)
Васілія Липулъ
Василя Кочубея
Венжикъ Хмелнѣцкий
Гаврила Милорадовича
Григоріємъ Бѣлогрудомъ
Григорія Гамалѣю (2)
Григорій Гулянѣцкий (2)
Грігорій Дорошенко (3)
Грігорій Ромодановскій
Грігорій Грабянка
Григорию Лесницкому
Даніилъ (Данило) Апостоль (7)

Данило Нечай
Демянъ (Дамяну, Даміяна)
Многогрѣшный (4)
Димитрій Вишневецкий
Димитрій Володковскій
Димитрій Горленко (3)
Домѣнѣкомъ Фирлеемъ
Евстафій Гоголь
Евстафій Ружинский
Зѣновій (Богданъ) Хмелницкій (12)
Иваномъ Сѣркомъ
Иванъ Безспалій
Иванъ Бруховецкій (2)
Иванъ Виговскій (3)
Иванъ Воронченко
Иванъ Домонтовъ
Иванъ Левенець
Иванъ Мануйловичъ
Иванъ Мякининъ
Иванъ Самуйловичъ (гетьман) (2)
Иванъ Самуйловичъ (сотник)
Иванъ Федоренко
Иванъ Чернякъ
Івану Золотаренку
Івану Лисенку
Іванъ Мазепа (3)
Іванъ Мировичъ (2)
Іванъ (Іванъ) Сулима (3)

Іванъ Чернишъ (Іванъ
Чорнишъ) (4)
Игнатомъ Галаганомъ
Іеремїй (Іеремїй)
Вишневецкий (2)
Іліи Пашкова
Іоанъ Максимовичъ
Іоасафъ Кроковскій
Іосифа Тукалского
Іосифъ Глухъ
Карпъ Мокриевичъ (2)
Кірилъ Шумянскій
Констанія Макіевского
Лазар Барановичъ
Леона Свѣчку
Леонтій Кокошкинъ
Лукянъ Мозира
Максимъ Гладкій
Мартинъ Небаба
Мартинъ Пушкаренко
Михайла Рогози
Михайла Бороховича
Михайло Богдановъ
Михайло Забѣла
Михайло Ломиковскій
Михайло Миклашевскій (2)
Михайло Турковскій
Михайло Хмелницкій (2)
Михайло Шафѣровъ
Михайломъ Милорадовичемъ
Михайломъ Ограновичомъ
Михайломъ Соловьѣмъ
Михайлу Ханенку
Николаемъ Федоренкомъ
Остапа Виговского
Остапомъ Гоголемъ
Павель Герцикъ
Павель Полуботокъ (4)
Павель Потоцкій
Павла Тетеру

Павлу Апостолу
Петро Дорошенко
Петръ Апостоль (2)
Петръ Забѣла
Петръ Сагайдачный
Петръ Шкуратовъ
Прецлавъ Лянцкоронский
Прокопъ Шумейко
Рафаиль Заборовскій (2)
Родіонъ Жураковскій
Романа Ракушки
Самойла Богдановича
Семень Адамовичъ
Семень Лизогубъ
Семень Павѣцкій
Семень Палѣй (2)
Семень Перевязка
Семень Савичъ (4)
Симеона Олелковича
Станѣслава Лѣщинского (2)
Степана (Стефанъ) Гречаного (2)
Стефанъ Баторіи
Стефану Веляминову (Степанъ
Веляминовичъ) (2)
Тимошъ Носичъ
Тимошъ Хмелницкий
Федко Лобода
Феодоръ Лисенко
Феодоръ Якубовский
Филиппъ Орликъ
Хвилонъ (Филонъ)
Джэнджелѣй (2)
Юрій Хмелницкій (Юрасъ
Хмелниченко) (17)
Якимомъ Сомкомъ
Якимъ Горленко
Яковъ Лизогубъ (7)
Янъ Собецкій (3)
Яномъ Гнѣнскимъ

Ім'я + ім'я по батькові

Александръ Казимѣровичъ
Алексѣя Михайловича (5)
Алексѣй Петровичъ

Анна Іоановна
Анастасіи Марковни
Владиславъ Якѣгеллоновичъ

Евдокія Θεодоровна
Екатерина Алексѣевна (4)
Иванъ Даниловичъ
Иоанну Алексѣвичу (3)
Параскевия Иоановна

Петромъ Андреевичемъ
Петръ Алексѣвичъ (9)
Петръ Петровичъ
Θеодоръ Алексѣвичъ (2)

Ім'я + квалітативний виразник

Генрикъ французъ
Петра Великаго (5)

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Августъ Второй (2)
Жикгмунтъ (Жикгмонта) Первый (3)
Жикгмонта Второго
Казимѣръ Первый (2)

Карль 12
Петръ Второй (3)
Петръ Первуй

Хронологічно-нумеральний показчик + ім'я

перваго Казимѣра (1)

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Александра Ивановича Румянцева
Алексѣй Ивановичъ Шаховскій (2)
Алексѣю Семеновичу Шеину
Богданъ Матвѣвичъ Хитровъ
Борисъ Петровичъ Шереметевъ (2)
Василий Василіевичъ Бутурлинъ (2)
Васілій Васильевичъ Галицінъ (2)
Васілія Васіліевича Кочубея
Васіліємъ Васильевичемъ Шереметьевимъ
Григорій Григоріевичъ Ромодановскій (3)
Григорія Карповича Коровку
Даніилъ Павловичъ Апостоль (4)
Зѣновій Михайловичъ Хмелницкій
Ивана Ивановича Ржевского (2)
Иванъ Іличъ Скоропадскій (2)
Иванъ Петровичъ Толстій
Иванъ Семеновичъ Хрущовъ
Кирилломъ Осиповичемъ Хлопповимъ
Михайлъ Михайловичъ Голицинъ
Петра Андреевича Толстого
Петра Павловича Шафѣрова
Петромъ Петровичемъ Толстимъ (2)
Петръ Даниловичъ Апостоль (2)
Θеодора Васіліевича Наумова
Юріємъ Алексѣвичемъ Долгорукимъ
Яковъ Ефимовичъ Лизогубъ
Яковъ Θеодоровичъ Долгорукій

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Василя Дунґна Бурковского
Іванъ Владиславовъ Бороздна
Петръ Конашевичъ Сагайдачный
Оеодоръ Потребичъ-Гречаный

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Зґновія Богдана Хмелницкого (3)

Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові

Острозскій Константинъ Івановичъ

Ім'я + ім'я + квалітативний виразник

Александромъ Леслаусомъ англикомъ

Ім'я + прізвищева назва + патронімік

Івана Самуйловича, поповича

Антропонімічно-апелятивні найменування

Августового сына, Фридерика
Адамъ Кисель, славного рода Святолда
Брата Калґновского
Василя, господара волоского, тестя Тимошевого
Григорія гетманича, брата Якова, зятя Швиковского
Другій братъ Дорошенковъ
Жена Виговского
Жени Чаплинского
Женою его Многогрґшного
Зґновій Михайловъ сынъ Хмелницкій
Зґновій Хмелницкій, сынъ Мыхайла сотника
Івана Гулака, обозного генералного Дорошенкового
Іванъ Бруховецкій, бывший слуга Юрія Хмелницкого
Канцеляристъ Мазепинъ Петрикъ
Княземъ Яковомъ Кудковичемъ Черкаскимъ
Князя Алексґя Долгорукого дочерью Екатериною
Куму свою подстаростину Чаплґнскую
Максимъ Кривонусъ, Хмелницкого ближній совґтникъ и помощникъ
Намґстника Мингдона князя Олшанскаго
Петра Дорошенка, асаула Тетериного
Писаръ Орликовъ Іванъ Максимовичъ
Породилъ сына Зґновія, послґ названного Богданомъ
Свояка Кочубейскаго Искру
Сынъ Калґновского
Сынъ Потоцкого
Сынъ Хмелницкого (2)
Тимошу, Хмелницкого сыну
Хмелницкого сыну
Шереметовимъ сыномъ Михайломъ Борисовичомъ
Юрся, сына Хмелницкого

**Дїйствія презїлной и отъ начала поляковъ кривавой небывалой брани
Богдана Хмелницкого, гетмана Запорожского, съ поляки, за
Найяснїйшихъ Королей Полскихъ Владислава, потомъ и Казїмира, въ
року 1648, отпраоватися начатой и за лїть десять по смерти
Хмелницкого неоконченной, зъ роднихъ лїтописцовъ и изъ діарїуша, на
той войнї писанного, въ градї Гадячу, трудомъ Григорїя Грябянки,
собранныя и самобитнихъ старожиловъ свїдѣтельству утверждення.**

Року 1710.

Однолексемні

Ім'я

Абази	Ираклій (3)
Аманъ (2)	Исламъ-Герею (3)
Андзуломъ	Казимиръ (Казимірь) (13)
Андрей (2)	Капланъ (3)
Антонъ (4)	Карабчеемъ Мурзою
Армazonъ (2)	Карачъ-Мурзою (Карачъ-Беемъ) (2)
Асверъ (2)	Лазаремъ
Батїй (8)	Маврикїй (5)
Богданкомъ	Мамай
Бононїю	Методїй (Маѳодїя) (3)
Василїя	Мечислава
Васюта (9)	Миндовкга
Веспезїана	Минъ-Герей (Мелинъ-Герей) (4)
Владимїрь (2)	Мустафою
Владиславъ (12)	Нерудимъ (Нурадинъ, Неруди) (4)
Гедимъ (Кгедимїнь) (2)	Олегъ (2)
Григорїя (2)	Османъ (2)
Дагобертъ	Остапъ (6)
Дацка	Отто (Оттона) (2)
Демка	Павлюка (2)
Децикъ	Петрикъ (4)
Дїонисїй	Петръ (4)
Дмитрашко (6)	Радивиль (7)
Домїнїкъ (3)	Рихарїя
Евфимїй	Самусь (5)
Ергомень	Святолда
Жикгмонтъ (Жигимунъ) (6)	Святославъ (2)
Зебилъ (Забиля) (3)	Семена
Зїновїй	Серварисомъ
Ивонїи	Сергїя (2)
Имраимъ	Степана
Ипатїй	Степка

Стефанъ (2)
 Сулимка (2)
 Тараса (2)
 Текеліємъ
 Тимошъ (Хмельницький) (7)
 Тимошъ (гадяцький полковник)
 Тита
 Тугай-Бей (6)
 Тургумґръ (2)

Фоку
 Фотія
 Хоздрой (2)
 Юліумъ
 Юрасъ (Юрасъ) (6)
 Ягелло (Ягелла) (2)
 Якова
 Ярославъ
 Яска

Прізвищева назва

Абазиномъ
 Балабана
 Барабашъ (11)
 Баторій (2)
 Бачмаковъ
 Бекчановского
 Бґлогруда (2)
 Бґлцикіевичъ (Бґлцикевича) (2)
 Бґнґвскимъ (Бґніевскому) (2)
 Бестековскимъ
 Богунъ (18)
 Бородавка (2)
 Бороховичемъ
 Борятинскій
 Ботера
 Бралавскій
 Брозовскій (2)
 Бруховецкій (Бруховецького) (47)
 Булата
 Бурковского
 Бурколаби
 Бурлай (Бурляя) (2)
 Вґзицаремъ
 Верещакъ (2)
 Вехра
 Виговскій (49)
 Вышневецкого (Вишневецкій) (14)
 Вишнякомъ
 Воловичъ (2)
 Вороникъ
 Воронченко (2)
 Гагинъ
 Галаила
 Галґцинъ (4)

Гамалґю (2)
 Ганжа (Ганджа) (4)
 Ганцеля (2)
 Гдешинскій
 Гира
 Гладкій (5)
 Глґбовича
 Гловацкого
 Глухъ
 Гнґнському
 Гоголь (3)
 Голота
 Гонсевскій (3)
 Горкушу
 Готсфелдъ
 Гребенникомъ
 Гречаній (2)
 Гродзґнскій (2)
 Гулевича
 Гуляницкій (9)
 Гуню (2)
 Гурському
 Держка
 Джеджелґй (Джержалґй)(3)
 Дингофомъ
 Долгорукій (Долгорукой) (2)
 Дорошенко (78)
 Дрожденскій
 Дроздъ (2)
 Душинскій
 Жеребила
 Животовскимъ
 Жолковскій (6)
 Зацвилиховскій

Зеленскій
Злоцкого
Зміовъ
Золотаренко (7)
Зуза
Искористинскимъ
Искра (2)
Казановскій
Калиновскій (19)
Калину
Каневскій
Кантимировъ
Касимовскій
Карховскимъ
Кашовскій
Кизима
Кисель (Кисѣль) (8)
Кисель (староста черкаський)
Кисель (воевода брацлавський) (4)
Кичкаровскимъ
Кіяшка
Ковалского
Козановского
Колодка
Комаровского
Конѣцполскій (Конѣцполскій) (10)
Корецкимъ
Коровченка
Косаковскій
Косѣнскій (2)
Косоговъ (3)
Костанного
Кравченка (2)
Краковскій
Кречовскій (3)
Кривонось (5)
Криса
Кужуховского
Куницкій (3)
Куракинимъ
Кутакъ
Кушка
Лещинского
Лигеза

Лизогуба
Лобода (3)
Любомирскій
Лянцкоронскій (Ланцкоронскій) (4)
Лящъ
Мазепа (27)
Мазепою
Марковичу
Маховскій (5)
Миклашевскій (2)
Многог҃ншній (9)
Могелницкого
Могили (3)
Мозырою
Молчицкій
Морозъ
Мурашка (7)
Мясковскій (3)
Наливайко (2)
Небабу (2)
Немиричь (4)
Нечай (8)
Носачъ (4)
Одривалского
Олесницкого
Олшанскому
Опара (2)
Осолинскій (5)
Острицию (2)
Палѣй (14)
Пашковскій
Петрашенка
Плюкою
Подгородинского
Подкова (10)
Подобайло
Подолскій
Пожарскимъ
Полтора-Кожухомъ
(Повкожуха) (2)
Поповичъ (про Самойловича)
Портянку
Потоцкій (19)
Потоцкій (син) (3)
Пофендорфій

Приємскимъ
 Приклонскій (3)
 Прискъ (4)
 Пушкаръ (Пушкаренкомъ) (23)
 Пушкина
 Радзіовскій
 Радича
 Радуль (3)
 Райтаровского
 Ракоцій (Ракочій) (17)
 Репниномъ
 Речицкій
 Ромодановскій (30)
 Рославець (3)
 Рустичъ (3)
 Сагайдачній (2)
 Самойловичъ (Самуйловичъ) (30)
 Сапґгу
 Сваршевского
 Свґрговскомъ
 Сґраковскій (Сераковского) (2)
 Сґрко (15)
 Силка (5)
 Скретускій
 Собґнскій (Собієцкій, Собецкій) (7)
 Соловей
 Сомко (34)
 Сребнимъ
 Стадницкій
 Столґнцкій
 Сулима (3)
 Суховґню (5) (Суховґненко) (6)
 Танского
 Тарновскій
 Твардовскій
 Тетера (13)

Тетеренка
 Тишкевичъ
 Тишу
 Томиленко
 Трубецкимъ (2)
 Уржендовскій
 Фалендовского
 Фирлей (4)
 Халецкій (2)
 Ханенко (9)
 Хечницкій
 Хитрого
 Хмелецкого (2)
 Хмелницкій (319)
 Хмелниченко (4)
 Хованскимъ
 Хоцимирскій
 Цеглинского
 Цюцюра (3)
 Чаплинскій (6)
 Чаплинскую (2)
 Чернецкій (14)
 Четвертенская
 Четвертенскій (3)
 Шахъ (2)
 Шейнь (2)
 Шемберка
 Шепеліовъ
 Шереметевъ (Шеремету,
 Шереметовъ) (8)
 Шкуратовъ
 Щербатовимъ
 Яблонскій (Яблуновскій) (3)
 Яненко (4)
 Ясколского

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Янъ Казимиръ (Іоаннъ Казґмеръ) (7)

Ім'я + прізвищева назва

Адамъ Кисґль
 Александръ Гвагґнґнъ
 Алекґґя Трубецкого
 Андрей Дорошенко (3)

Андрей Потоцкій
 Андрея Цєя
 Антонъ Адамовичъ (2)
 Ахванасій Ташликовъ

Богданъ Хмелницькій (19)
Василіємъ Бурковскимъ
Василій (Василя) Васюта (3)
Василія Бутурлина
Василія Липулъ
Венжикъ Хмелницькій
Веспесіянъ (Веспесіанъ)
Коховскій (3)
Гаврило Баллацкій
Герасима Чорноту
Григорій Бѣлогрудъ
Григоріємъ Богданомъ
Григорія Гамалію (2)
Григорій Гребовичъ
Григорій Гуляницькій (2)
Григорій Дорошенко
Григорію Лесницькому
Григорія Гетманича
Данило Апостоль (2)
Данила Виговского
Демянъ Многогрішній (4)
Димитрій Вишневецкій
Димитрія Горленка
Евстафій Гоголь (3)
Евстафій Ружинскій
Захарія Четвертенскій
Ивана Лисенка
Ивана Мазепу
Ивана Мировича
Иванъ Безпалій (2)
Иванъ Бруховецкій
Иванъ Воронченко
Иванъ Выговскій (Виговского) (7)
Иванъ Домонтовъ
Иванъ Золотаренко (2)
Иванъ Мазепа
Иванъ Мировичъ
Иванъ Поповичъ (про Самойловича)
Иванъ Самойловичъ
(Самуйловича) (5)
Иванъ Федоренко
Иванъ Хребтовичъ
Ивана Гулака
Иваномъ Сѣркомъ

Ивану Дорошу
Іеремій (Еремій) Вишневецкій (4)
Иляшу Переясловскому
Іоаннъ Гоголь
Іоанъ Скоропадскій
Іосифъ Глухъ
Іосифа Тукалского (2)
Карпъ Мокрѣвичъ (2)
Кирилль Терлецькій
Костантія Мокіевского
Крису Переяславця
Лаврентія Кашпуровича
Леонтія Свѣчку
Лукянъ Мозира
Максимъ Гладкій
Максимъ Кривонось (2)
Маркъ (Марко) Гдешинскій (2)
Мартинъ Небаба
Мартинъ Пушкаренко
Михаила Керуларія
Михаиль Бороховичъ (3)
Михаиль Вишневецкій (2)
Михаиль Рагоза
Михайлу Ханенку
Михайло Соловей (Соловя) (2)
Михайло (Михаиль)
Хмелницькій (2)
Николай Потоцкій
Николая Федоренка
Остапа Виговского
Павель Герцикъ
Павель Потоцкій
Павла Тетеру (3)
Петръ Забѣла
Петръ (Петро) Сагайдачній (3)
Прецлавъ Лянцкронскій
Прокопъ Шуменко
Романъ Ракушка
Самойла (Самоила)
Богдановича (3)
Семеонъ Адамовичъ
Семень Гетмановичъ
Семень Павицькій
Семень Палій

Силивестръ (Силвестру) Косовъ (2)
Стефана Баторія (3)
Стефанъ Гречаній (2)
Тимошъ Носачъ
Филонъ Джечелей
(Хвилонъ Джеджелһй) (2)
Оома Улһнскій
Хведко Лобода
Хведоръ Якубовскій

Христофоръ Хелмскій
Юрій (Юрась) Хмелницкій (20)
Якимъ Сомко (3)
Якова Зеленского
Яковомъ Кудковичемъ
Яковъ Лизогубъ (4)
Янъ Собецкій (4)
Яномъ Гнһнскимъ

Ім'я + ім'я по батькові

Александръ Казимировичъ (2)
Алексій Михайловичъ (6)
Владиславъ Якгелловичъ (Ягелловича) (2)
Игоръ Руриковичъ
Іоаннъ Алексѣвичъ (Алексіевича) (2)
Іоанну (Иванъ) Даниловичу (4)
Петръ Алексѣвичъ (Алексіевичъ, Алексеевичъ) (8)
Святославъ Игоревичъ
Симеона Олелковича
Оеодору Алексѣвичу
Ярослава Владиміровича

Прізвищева назва + ім'я

Хмелниченко Тимошъ

Ім'я + квалітативний виразник

Августу Римському	Лву Копрониму
Александрѹ Великому	Левъ Исавранинъ
Кароль Великій (2)	

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Августа Второго
Жигмонтъ (Жикгмонтъ) Первій (первій) (3)
Жикгмонта Третєго (2)
Іннокентія Четвертаго
Клименту Осмому
Лва Третєго

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Алексія Семеновича Шейна (2)
Богдана Матвѣвича Хитрого
Борисъ Петровичъ Шереметовъ (2)
Василій Василіевичъ Бутурлинъ (5)
Василій Василіевичъ Галһцинъ (2)
Василій Василіевичъ Шереметевъ
Григорій Григорьевичъ Ромодановскій (6)
Григорія Карповича Коровченка

Демяна Игнатовича Многогрѣшного
Иванъ Василіевичъ Олферовъ
Иванъ Ивановичъ Ржевскій (3)
Кирилъ Осиповичъ Хлоповъ
Ларіонъ Дмитріевичъ Лопухинъ
Петръ Димитріевичъ Шкуратовъ
Юріємъ Григоріевичемъ Долгорукимъ
Яковъ Ѳедоровичъ Долгорукій

Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові

Острозскій Константинъ Ивановичъ

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Петръ Конашевичъ Сагайдачній

Ім'я + ім'я + квалітативний виразник

Александръ Алеславусъ Англикъ

Антропонімічно-апелятивні найменування

Брата его Якова, зятя Швайковского, Енерала Смоленского
Брата Калиновского (2)
Братомъ Дорошенковымъ Григоріємъ
Бруховецкого жену
Вдови Ромилди, жени Агилюлпа, Князя Лонбардовъ
Вожда Кагановаго, именемъ Ардагаста
Генрика Короля Полского Француза
Дорошенка, Асаула Тетериного
Дорошенковъ братъ (братомъ Дорошенковымъ (2)
Другій братъ Дорошенковъ
Дщеръ каганову, именемъ Ирину
Единомысленника Виговского Нѣжинского Полковника Гуляницкого
Женѣ Хмелницкого
Жени Чаплинского
Жону Виговского
Зѣновія (его же послѣ Богданомъ нарекоша)
Канцеляриста Мазепинъ Петрикъ
Константинъ, сего имени четвертій
Левъ, прозиваемій Хазарій
Михаиль, отецъ Богдана Хмелницкого
Обидовскій, племѣнникъ Мазепинъ
Оскольдъ и Диръ, воеводи Рурика Князя Великаго Новгородскаго
Сина Хмелницкого Тимоша (2)
Синомъ Шереметовимъ Михайломъ Борисовичемъ
Синъ Калиновского Самуиль
Синъ Потоцкого Степанъ
Служки Хмелниченковаго
Тестя Тимошева (2)
Улѣзко Судія Дорошенковъ

Хмелницького сина (2)
 Царей Ивана и Петра Алексѣвичовъ
 Шеферъ Косень Ага Канцлеръ Ханскій
 Юрій Хмелницького сынъ
 Якова Петровича Улѣзкого, Судію Енералного Дорошенкового

**Собрание историческое, изъ книгъ древняго писателя Александра
 Гвагнина и из старыхъ русскихъ вѣрныхъ лѣтописей абшинтованнымъ
 полковимъ обознимъ Стефаномъ Василиевимъ синомъ Лукомскимъ
 сочиненное в малороссійскомъ городѣ Прилукѣ 1770 году**

Однолексемні

Ім'я

Александромъ	Кирилль (26)
Амфилохія	Леона (2)
Батиємъ	Лука
Богданко (2)	Лукашъ
Богданъ (6)	Макарій
Витена	Максимилияна
Витолда	Матѣй
Владимера	Мелетій (5)
Гедиминъ (Гидимины) (4)	Менди-Герей
Генадій	Михаила
Германа (2)	Нерона
Григорко (3)	Никифоръ (5)
Дионисия	Олега
Евстафій (2)	Павло
Елисей	Паисія
Еремій (12)	Петрило (20)
Жигмонтъ (2)	Романа
Зелимъ (2)	Семень
Иванъ	Сергій
Ивония (58)	Сімеонъ
Іеремія (2)	Станислава
Іларіонъ	Темрюкъ
Іова	Тимофея
Казимира	
Катеринѣ	

Прізвищева назва

Балабанъ (2)	Гвагнинъ (4)
Барсаномъ	Дѣвочка
Баторій (3)	Жолковскій
Бирулѣ (2)	Зборовскомъ
Бобелецкій (2)	Инеимъ
Гайдуць	Искоркою

Кальвина
 Колостидула
 Компадиуса
 Копицкій (Копыцкимъ) (8)
 Косѣнскій (Косинскомъ) (2)
 Лободу
 Лянцкоронскомъ
 Мазепу
 Мелецкій (4)
 Мелянтова
 Минкомъ
 Муравецъ
 Наливайко (3)

Острожскій (6)
 Подкова (Подъкову) (31)
 Потѣй (11)
 Ружинскомъ (2)
 Сагайдачнимъ
 Свѣрчовскій (19)
 Синявскій
 Служенскимъ
 Соколовскимъ
 Цвинглія
 Чапа (2)
 Шахъ (10)

Дволексемні Ім'я + ім'я

Германъ Григорко

Ім'я + прізвищева назва

Бернатъ Мацѣвскій (2)	Мелетій Богуринскій (2)
Бернатъ Пертфиць	Михайло Рогоза (Рагозу) (4)
Венжикъ Хмелницкій	Михаилъ Негребецкій
Гедеонъ Балабанъ (3)	Онисофара Дѣвочки
Димитрій Вишневецкій (3)	Петръ Скарга
Діонисій Збируцкій	Прецлавъ Лянцкоронскій (4)
Евстафій Ружинскій	Станиславъ Гомолинскій
Иванъ Подкова	Стефанъ Баторій (5)
Иванъ Свѣрчовскій (2)	Сулгана Пятигорца
Ипатію Потѣю	Темрюка Пятигорца (2)
Кирилль Терлецкій (2)	Филиппа маляра
Леонтій Палчицкій	Филона Кмиту
Мартинъ Лютеръ	Янъ Соколовскій

Прізвищева назва + ім'я

Острожському Константину (2)

Ім'я + квалітативний виразник

Владиславъ Локотко
 Генрика француза

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Григорій XIII	Жигмонта III
Жигмонта I (1) (Жигмонтъ	Климентія VIII
(Жигмунтъ) Первій (3)	

Антропонімічно-апелятивні найменування

Александрѣ, при Михайлѣ и при Евстафії князяхъ Ружинскихъ
 За митрополиты киевского Онисифора прозваниємъ Дѣвочки
 Иоаннъ Олбрихтъ, синъ короля полского Казимира IV

Исторія русовъ

Однолексемні

Ім'я

Августа (5)	Кара-Мустафу
Адольфа	Карла
Алартъ	Кій (2)
Александры	Кириломъ
Амуратъ	Костати
Аннѣ	Леопольда (3)
Ахмату	Макаріємъ
Батыя (7)	Максимиліанъ
Богдана (3)	Мамая
Васюта (Васюткѣ) (8)	Марину
Венжика	Марію
Венцеславъ (3)	Мартина (2)
Владиміръ (Владимиръ) (5)	Меликъ-Гирей
Владиславъ (10)	Менгли-Гирей (2)
Гедвигою	Методія
Гедиминъ (7)	Митридата
Генриха	Нагайбекомъ (4)
Григорія (2)	Нерона
Густаву (2)	Нурадинъ Ага (3)
Децикъ	Нурадинъ Султана
Джезаромъ	Оглу-Селимомъ
Держій	Ольгу
Дивлетъ (Дивлетъ-Гирея) (2)	Оскольдъ (2)
Диръ (2)	Османъ Ага
Дмитріємъ	Османъ-Гирей (2)
Евгенія	Павлюга (9)
Елисавета (3)	Петра
Ергомень	Петрикъ (6)
Жикгимунта (2)	Помпей
Зиновій (3)	Пренцеслава
Ибрагимъ (3)	Радзивиль (13)
Иване	Рафаиломъ
Игорь	Самусь (6)
Ипатій	Свѣтольда
Ирина (2)	Святославъ
Иринея	Семень (2)
Исламъ-Гирей (5)	Сигизмундъ (3)
Исламъ Пашу (2)	Сильвестръ
Исламъ-Экмена	Стефана
Казиміра (2)	Тамерланъ (2)
Калигулы	Тарасъ (5)

Тимофея (Тимошъ) (10)
Томаша (2)
Топаль-Селима
Тугай-Бея (10)
Тымуръ
Узукъ-Алія (2)
Феохтистъ
Фотія

Абазу
Адамовичъ
Адобашъ
Алмазовымъ
Антоновичъ
Апостоль (8)
Артазія (2)
Ахтырка
Барабашъ (28)
Баторій (8)
Башмакова (3)
Бельцыневича (2)
Березовскому
Биронъ (4)
Блудъ
Блудича
Богунъ (20)
Богуславецъ (2)
Бородавку
Боруховичъ (7)
Борятинскаго
Бостанжій
Боюнъ (2)
Брюховецкій (37)
Буйнось (3)
Бурлій (4)
Бутовичъ
Бутримъ
Бутурлинъ (7)
Вагнеръ
Ванатовичъ
Ваница
Верещаку
Вельяминовымъ (4)
Вечорки (2)
Виговскій (52)

Цесарь
Чингизъ (Чингисъ)-Ханомъ (2)
Эфендіемъ
Юрія (Георгій) (4)
Якова
Янелю
Ярысу

Прізвищева назва

Вишневецкій (Вышневецкаго) (11)
Войнаровскаго
Войновича
Воловичъ (2)
Володьковскій (3)
Вольховичъ
Вольтеръ
Волынскаго
Ворожбитъ
Вронскій (4)
Гайдаревскій
Галаганъ (4)
Галецкій (5)
Гамалія (4)
Ганжа (2)
Гарунъ
Геродотъ
Гладкій (5)
Глуха (3)
Глянскій
Гоголемъ
Годунова (2)
Голицынъ (7)
Гонзевскаго
Горленко (2)
Грабовскій
Гребенка
Гремича (2)
Громвала (2)
Гудима
Гудовичъ
Гулакъ (2)
Гуляницкій (12)
Гуню
Гуртовий
Дашкова

Дженжелія
Діодоръ
Донгофъ (2)
Долгоруковъ (Долгорукій) (3)
Дорошенко (77)
Дулєпы
Думитрашка
Дунаевскій
Дурдило
Жеребилу
Животовскій
Жолкевскаго
Журавка (2)
Завезунъ
Загныбѣда
Загреба
Запалій
Заруцкимъ (3)
Зеленскаго
Золотаренко (28)
Искру (5)
Калиновскій (6)
Кандыба (3)
Кантемировъ
Карпика (2)
Каспаровича (2)
Каспаровскій
Кизимъ (2)
Кисиль (7)
Кожуховскій (2)
Колядичу
Комаръ
Конецпольскій (3)
Корибутъ
Коровка (4)
Косаковскій
Косинскій (5)
Косоговъ (2)
Косырь
Кочубея (2)
Кривоносъ (10)
Кроковскій
Крыжановскій (3)
Купалдѣю
Куракина

Курузи
Кушки
Ладима
Лассій (2)
Левенгаупта (5)
Лежайскаго
Лейбовича
Леонтѣевъ (4)
Летягу
Лещинскій (6)
Лизогубъ (6)
Липула (4)
Лисовскимъ (2)
Лобода (9)
Ломиковскаго (3)
Лукашъ
Любомирскій
Лянцкоронскій (11)
Магнуса
Мазепа (88)
Мазепу
Мальчича
Марковичъ
Маховскій (2)
Мельгуновъ (2)
Ментяй
Менщиковъ (33)
Миклашевскій (Маклашевскаго) (5)
Милорадовичъ
Мировичъ (6)
Мнишекъ
Многogrѣшный (16)
Могилу
Могилянскій
Мозырою
Мокрієвича
Морозія
Мосоху
Наливайко (10)
Небаба (3)
Недрыгаило (2)
Нечая (6)
Носъ (2)
Носачъ (4)
Обидовскаго

Околовичъ
 Олельковичевъ
 Ольговичу (2)
 Ольговскаго (2)
 Ольшанскаго
 Опара (2)
 Орлика (4)
 Орловъ
 Осолинскій (5)
 Острогету
 Острожскихъ
 Остряница (6)
 Отрепьева (2)
 Палій (19)
 Пашинскаго
 Пашковскій
 Перебийносомъ
 Перевязки (3)
 Перра
 Перунада
 Пиперъ (3)
 Побѣдима
 Погарскимъ
 Подкова (8)
 Подобай (2)
 Полеличу
 Полтора-Кожуха (7)
 Полуботокъ (8)
 Портянку
 Постыличъ
 Потоцкій (17)
 Потребичемъ
 Потурай
 Претича (2)
 Приклонскимъ (2)
 Прокоповича
 Проскура (2)
 Птолемей
 Путыла
 Пушкаренко (23)
 Пушкина
 Рагоціемъ (Ракоціемъ) (4)
 Радулу
 Разумовскій (7)
 Рамоновичъ

Реншильда
 Рѣпнинъ (3)
 Рогдаю (2)
 Рогоза
 Родакъ (10)
 Розена
 Ромодановскій (13)
 Ружинскій (9)
 Румянцевъ (3)
 Рустича (2)
 Русу
 Рындичъ (2)
 Савичъ (6)
 Сагайдачный (12)
 Самко (Сомко) (10)
 Самуйловичъ (29)
 Сапѣга
 Свирговскаго (4)
 Свѣтольдовича (2)
 Свѣчка
 Сѣрко (19)
 Скалозуба
 Скобичевскаго
 Скоропадскій (7)
 Скорупа
 Скребыло
 Скубрій
 Собіевскій (11)
 Сокальскій
 Сокирка
 Соломаху
 Солонина
 Станая (3)
 Стебловскаго
 Страбонъ
 Ступакъ
 Сулиму
 Сурмило (3)
 Сутига (2)
 Сухановъ (5)
 Суховій (8)
 Сучевскій
 Танскаго
 Текелія

Теплова (3)
 Тетеря (10)
 Тредьяковскаго (2)
 Тризны
 Трубецький (5)
 Тугай (2)
 Тукальскимъ
 Тумаръ
 Турнила
 Федорина (2)
 Фонъ Минихъ (Минихъ) (3)
 Фридриганна
 Халецкаго
 Ханенко (15) (гетьман)
 Ханенко (генеральний хорунжий)
 Ханенко (канцелярист)
 Харкевичъ (6)
 Хитровъ (5)
 Хмельницькій (251)
 Хованскій (6)
 Хребтовича
 Худорбай (5)
 Цюцюры
 Чаплинскій (6)

Червинскій
 Черкаскаго
 Чернецкій (10)
 Четвертинскій (15)
 Чечеля
 Чорнышъ
 Чудакъ
 Чупрына
 Чурай
 Шаблика
 Шафирова
 Шахъ (2)
 Шеинъ
 Шембекъ
 Шепелевъ
 Шереметевъ (19)
 Шійкевичъ
 Шкурая
 Шлипенбаха
 Щербатова (3)
 Яблонскій
 Ягелоновъ
 Якубовича
 Яненко (5)

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Владиславу Ягайлу (2)
 Карла Густава
 Марії Терезії

Сигизмундъ Августъ (3)
 Фридерикъ Вильгельмъ
 Янъ Казимиръ (Казиміромъ) (5)

Ініціал + прізвищева назва

Г. Вольтеръ (2)

Ім'я + прізвищева назва

Алексі́й Шаховской
 Алексі́я Трубецькаго
 Амвросію Тукальському
 Андрей Марковичъ (2)
 Андрея Дорошенка
 Андрея Соцкаго
 Антона Адамовича (2)
 Антона Горкуши
 Антонію (Антон) Танському (3)
 Аѳанасіємъ Зинченкомъ
 Аѳанасій Ташлыковъ
 Варлаама Ванатовича
 Василій Бутурлинъ

Василій Жураховскій
 Василія Липулы
 Венжикъ Хмельницькій (2)
 Гаврило Милорадовичъ
 Георгій (Юрій) Хмельницькій (10)
 Григорій Гребенка
 Григорій Свирговскій
 Григорія Бѣлогруда
 Григорія Гамалію (3)
 Григорія Гуляницкого
 Григорія Дорошенка
 Гришка Отрепьевъ
 Данило Апостоль (5)

Данила Нечая (2)
Демяна Кушку
Демянъ Скалозубъ
Демянъ Многогрѣшный
Дмитрій Вишневецкій
Дмитріѣ Кривоносі
Дмитрія Могилу
Дмитро Горленко
Евстафія (Евстафія) Гоголя (2)
Евстафій Ружинскій
Ефрема Уманьца
Зиновій (Богдана)
Хмельницькій (17)
Иванъ Барабашъ
Иванъ Золотаренко
Иванъ Корецькій
Иванъ Максимовичъ
Иванъ Самуйловичъ
Иванъ Сулима (2)
Ивана Богуславца
Ивана Мировича
Иван Виговскій
Иванѣ Воронченкѣ
Иванѣ Өедоренкѣ
Ивана Безпалаго
Иванъ Брюховецькій (2)
Иванъ Мануйловичъ
Иванъ Чернышъ
Ивана Заруцкаго
Игнатъ Галаганъ (2)
Ієреміємъ Вишневецкимъ (3)
Інокентій Борковскій
Інокентій Туптальскій
Іоакимъ Сенютовичъ
Іоанна Лыпулы
Іоаннъ Гоголь
Іоаннъ Лежайскій
Іоасафъ Кроковскій
Іосифомъ Тукальскимъ
Іраклій Шеверницькій
Іульяна Чезарини
Казимиръ Каневскій
Карпъ (Карль) Мокрієвичъ (2)
Карпа Перебийноса

Карпа Полтора-Кожуха
Кирилль Шумлянскій
Кирилъ Терлецкій
Кондрать Худорбай
Константина Мономаха
Леонтій Кокошкинъ
Леонъ Гуня
Лукашъ Шаблюка
Лукьяна Журавки
Лукьянѣ Мозырѣ
Людовика Осолинскаго
Максимъ Гулакъ
Максима Кривоноса
Максимѣ Носачѣ
Максимѣ Таранѣ
Мартына Небабы (2)
Мартынѣ Пушкаренкѣ
Мартынъ Мнихъ
Михайла Боруховича
Михайло Забѣла (2)
Михайла Миклашевскаго (2)
Михайла Ограновича
Михайло Богдановъ
Михайло Вишневецкій (3)
Михайло Леонтъевъ
Михайло Ломиковскій
Михайло Турковскій
Михайло Хмельницькій
Михайломъ Кунинскимъ
Михайломъ Ракоціємъ
Михаилъ Рогоза
Настасією Марковичевою
Нестора Печерскаго
Осипа Глуха (2)
Остапа Гоголя
Остапъ Нестелій
Павелъ Подкова
Павелъ Полуботокъ (2)
Павелъ Потоцкій
Павла Наливайка
Павла Худорбая
Павло Головка
Павлу Потоцкому
Павлу Тетерѣ

Петра Жицкаго
 Петра Могилы (2)
 Петръ Апостоль
 Петръ Подкова
 Петръ Толстой
 Петръ Стягайлъ
 Прокопъ Шуменкъ
 Рафаиль Заборовскій
 Савы Ганжи
 Самуилу Богдановичу
 Семень Палій (3)
 Семень Савичъ
 Семена Перевязку
 Семенъ Павицкомъ
 Сергій Бухалъ
 Сидора Перепелки
 Сильвестръ Яворскій
 Симеонъ Пашинскій
 Станиславъ Жолкевскій
 Станислава Лещинскаго (2)
 Степана Вельяминова
 Степана Гречанаго
 Стефанъ Баторій (2)
 Стефанъ Острияница
 Тараса Трясила
 Тимофеъ Носачъ
 Тимофей Хмельницкій (2)
 Томаша Косаковскаго
 Уметъ Кочуба
 Федоръ Богунъ

Федоръ Косинскій
 Федоръ Лисенко
 Феодоръ Богданъ
 Феодоръ Кисилъ
 Феодоръ Лободъ
 Феодоръ Якубовичъ
 Федору Мазепъ
 Федоръ Гурскій
 Фесько Харкевичъ
 Феську Покотылу
 Филонъ Дженджелеъ
 Юрѣя Мнишка
 Якимъ Вечорку
 Якимъ Куницкаго
 Якимъ Самка
 Якимъ Горленко
 Якифъ Чекатуновъ
 Якова Гонзевскаго
 Якова Янсона
 Якову Кизиму
 Яковъ Коровъ
 Якову Сурмылъ
 Яковъ Гладкій
 Яковъ Лизогубъ (7)
 Яковъ Томило
 Яковъ Шахъ
 Яна Вронскаго
 Янъ Собіевскій (3)
 Яна Червинскаго

Ім'я + ім'я по батькові

Алексі́й Михайловичъ (14)
 Алексе́мъ Петровичемъ (2)
 Анна Ивановна
 Васи́ліємъ Ивановичемъ
 Венцеславъ Свѣтольдовичъ
 Екатериною Алексе́вною
 Елисавета Петровна
 Иванъ Мартыновичъ
 Іоанна (Івана) Алексе́вича (2)

Константина Ивановича
 Львомъ Даниловичемъ (2)
 Петръ Алексе́вичъ (5)
 Петра Феодоровича
 Семеону Олельковичу
 Симеонъ Александровичъ
 Софі́и Алексе́вны (2)
 Феодоръ (Федора) Алексе́вичъ (2)
 Ярославъ Владимировичъ (2)

Ім'я + квалітативний виразник

Генрика Валезскаго
 Казимиръ Великій (2)
 Петръ Великій

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Августа II (2)
 Августа III
 Амуратъ Первый
 Владимира Перваго
 Владислава Перваго
 Владиславъ Второй
 Владиславъ Четвертый (3)
 Евгеній IV-й
 Екатерина I-я (3)
 Екатерины II-й
 Жигмунта Перваго
 Жикгимунту (Жикгимунду) Третьему
 (Жикгимунта III-го) (3)

Карла VI
 Карль XII (4)
 Климентомъ VIII
 Магометъ IV
 Османъ Второй
 Петромъ I-мъ (2)
 Петръ II-й
 Петръ III (3)
 Сигизмунда Перваго
 Солиманъ Третій
 Фердинандъ (Фердинантъ) III (2)

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показник

Екатерины Алексѣвны II-й

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Александръ Ивановичъ Румянцевъ
 Алексѣмъ Васильевичемъ Шеиномъ
 Алексѣя Григорьевича Разумовскаго
 Алексѣя Ивановича Шаховскаго
 Андрея Яковлевича Безбородка
 Богдана Матвѣевича Хитрова
 Бориса Петровича Шереметева (2)
 Василій Андреевичъ Гудовичъ (2)
 Василия (Василья) Васильевича Бутурлина (2)
 Василій Васильевичъ Голицынъ
 Василия Васильевича Шереметева
 Григорій Григорьевичъ Ромодановскій (3)
 Григорій Николаевичъ Тепловъ
 Григорія Карповича Коровки
 Дамьянъ Васильевичъ Оболонскій
 Демьяну Игнатъевичу Многогрѣшному
 Зиновію Михайловичу Хмельницкому
 Ивана Ильича Скоропадскаго
 Ивана Карповича Ржевскаго
 Ивана Степановича Мазепы
 Ивана Тимофѣевича Журавку
 Иванъ Владиславичъ Борозна
 Иванъ Ивановичъ Неплюевъ
 Иванъ Ивановичъ Ржевскій
 Иванъ Семеновичъ Гендриковъ
 Иванъ Федоровичъ Барятинскій
 Илья Васильевичъ Журманъ (2)

Кирила Григорьевича Разумовскаго
Кирило Осиповичъ Хлоповъ
Михайло Борисовичъ Шереметевъ
Михайла Михайловича Голицына
Николай Даниловичъ Ханенко
Петра Андреевича Толстаго
Петръ Александровичъ Румянцевъ
Петръ Кириловичъ Нарышкинъ
Семень Васильевичъ Кочубей (3)
Федора Васильевича Наумова
Якову Федоровичу Долгорукому
Яковъ Дамьяновичъ Якубовичъ
Яковъ Якимовичъ Лизогубъ

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Петра Конашевича Сагайдачнаго

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Зиновій Богданъ Хмельницькій (2)

Михаила Корибута Вишневецкаго

Ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Владиславъ Ягелонъ Второй

Ім'я + ім'я по батькові + квалітативний виразник

Ивана Васильевича Грознаго

Чотирилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва + прізвищева назва

Алексія Петровича Бестужева-Рюмина

Антропонімічно-апелятивні найменування

Адам Кисиль, происходящій из древней Руской фамиліи Святольдовъ
Александра, сына Казимира Четвертаго, а брата Албрехтова
Асауль Тетеринаго штату, бывшій иногда, какъ и онъ, Наказнымъ Гетманомъ
Петръ Дорошенко
Бабка Владимірова, Великая Княгиня Кіевская Ольга... и была наречена по
крещеніи Еленою
Батыя, внука Чингис-Ханова
Будучи Польскимъ вельможею, однимъ изъ Потоцкихъ
Владимиръ Второй, прозванный Мономахомъ по дѣду его съ матерней стороны
Императору Греческому, Константину Мономаху
Владиславъ Второй, прозванный Ягелономъ
Внукъ Петра І-го, Государь Петръ Алексѣевичъ, сего имени Второй
Въ супружествѣ за нимъ была дочь Гетмана, Богдана, Анастасія, и отъ сего
супружества рожденный сынъ Зиновій Хмельницькій, получилъ, при крещеніи
его, другое имя, дѣдовское съ матерней стороны, Богдана, данное ему, по
обычаю Римскихъ Католиковъ, отъ воспріемнаго отца его, Князя Сангушка
Другъ Владиславовъ, Густавъ Адольфъ
Дочь Господаря, Липулы, Княжна Ирина

Дочь Чаплинскаго Анна
 Елисаветы Петровны, родной дщери Петра I
 Жена Барабашева (2)
 Жену Искрину
 Иванъ Васильевичъ, Третій сего имени
 Иванъ Васильевичъ Четвертый, названный Грозный
 Казимира Великаго, уже имъ сего имени Третьяго
 Казимиръ Третій или Великій
 Казимиръ Четвертый, братъ Владиславовъ
 Князю ихъ Владиміру, бывшему зятемъ царю Греческому Константину
 Мономаху
 Младшие братья его, Іоаннъ и Петръ Алексѣевичи
 Несчастный сынъ Зиновія Хмельницкаго, Юрій Хмельницкій
 Писаръ Мазепинъ, Семень Орликъ
 Племянницу Петра I-го, вдовствующую Герцогиню Курляндскую, Анну
 Ивановну
 Пренцлавъ Лянцкоронскій, изъ фамиліи Сенаторской, зять Князя Острожскаго,
 и свойственникъ Короля Александра, за которымъ была въ супружествѣ Елена,
 также Княжна Руская
 Семиры, жены Паши Турецкаго
 Сыновей, Тимофея и Юрія, Хмельницкихъ
 Сыновья и племянники Владимировы
 Титъ, сынъ Веспасіановъ
 Хмельницкій, оный есть потомокъ Венжика Хмельницкаго
 Ягайла, сына Ольгердова, а потомка Гедиминова
 Янъ Албрехтъ и Александръ, сыны Казимировы

Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ, составилъ
 Самоилъ Величко, бывшій канцеляристъ канцеляріи войска
 запорожскаго, 1720

Однолексемні

Ім'я

Августинъ	Алѣя
Августомъ (римський імператор)	Антонъ (3)
Августъ (6) (король)	Арсеніи (митрополит)
Агметъ	Ахмета Агу (3)
Адель Гирей (2)	Ахметъ пашѣ
Адиша Мурза	Афанасій
Адріянъ (40)	Аюки
Аииль паши	Батирчу мурзу (2)
Александра	Бигдошъ
Алексія (2) (митрополит)	Богданко
Алексѣй (2) (король)	Борисъ (3)
Али Пашею (4)	Варлаамъ (7)

Варрь (3)
Варсонофіємъ
Василій (3)
Васюта (8)
Велһй бей
Велша-бей
Вессеманій
Владиславъ (Врадиславъ) (48)
Володимира (2)
Гаврило
Гассанъ Гирей (2)
Гедеона (6) (єпископ)
Гедеона (ігумен)
Гедеономъ (Георгію) (про
Ю.Хмельницького) (3)
Гемъ Герей
Герасимъ
Гитъ Герей Султанъ
Гонорій
Григорій (митрополит)
Григорія (син Самойловича)
Григорія (асаул)
Гусеинъ паши
Густавъ (17)
Данилка (Данила) (6)
Дарію
Девлетъ Керимъ
Демко (3)
Децикъ
Дивелярь пашею
Діенлетъ Кереину
Дзяманъ Сайдака (2)
Дмитрій (Димитрей, Дмитрей,
Діонисій) (13)
Домна (4)
Досифей (Досифею, Досифтей) (10)
Евгеній (2)
Елену
Емеръ
Ерофей (Ерофтея) (5)
Есфиръ
Жигмунтъ (13)
Забей Карачага
Ибраимъ паша (8)
Иванъ (Ивашко) (2)

Илія
Иннокентій
Исидоръ
Исланъ Гиреємъ
Іларіономъ
Іоакимъ (6)
Іоаникій (4)
Іоаннъ (Іоана) (9)
Іоасафа
Іоною (2)
Іосифъ
Казһмһръ (Казһмиръ,
Казиміра) (20)
Кази Ага
Калга (Галга) Солтанъ
(Султанъ) (27)
Каллинникъ
Каллистомъ
Карачъ Мурза (14)
Карачъ-Беомъ (2)
Каріонъ (2)
Картъ Мурза
Касіанъ (Касіянъ, Касяна) (3)
Керимъ Гирей (Герей) Калга (2)
Кечи-Пашһ (2)
Кирила (бунчуковий товариш)
Кирилла (2) (архімандрит)
Константину
Конти
Корниліємъ
Кузма
Куя Беомъ
Лазаръ (5)
Леополдъ (7)
Лукашъ
Людвикъ
Магметча (2)
Магметъ Акга (3)
Магумета (тур.імператор)
Мадукала
Максимъ (3) (патріарх)
Максимъ (2) (отаман)
Мамай
Маріи
Матіасъ

Маутша Мурза
 Махъ Мурза
 Мегметъ Гереемъ (Махметъ
 Гирей) (3)
 Мелетій (Мелетіисъ) (10)
 (митрополит)
 Мелетія (казначій)
 Методій (Мефодіємъ) (8)
 Мить Гіеткша Мурта
 Михайломъ (4) (каштелян)
 Михайла (Михала, Михайль) (7)
 (король)
 Михайла (3) (органіст)
 Мустафа (3)
 Насафъ Баша
 Никитою
 Николай
 Нурадинъ (24)
 Одонацера
 Оникіємъ (4)
 Ониска (4)
 Онита (Онить) (5)
 Османъ (7)
 Остапъ (6)
 Павель (2)
 Павломъ (митрополит)
 Паисій (2)
 Парθενій (Парθενый) (2)
 Пахомій (3)
 Петрикъ (47)
 Петро (2) (толмач)
 Петро (мещанинъ)
 Петро (3) (козак)
 Петръ (7) (цар)
 Питиримомъ
 Полуевктомъ (Поліевкта) (5)
 Прокопій
 Радивиль (6)
 Рафаиль (Ряфаиль) (2)
 Романъ

Сааддетъ Кгерей (4)
 Сава (3)
 Салимъ Герей (Кгерһй) (3)
 Самійло (2)
 Самусь (6)
 Сафу (Софу) Герһя (3)
 Семень (21)
 Сирамбей
 Солиманъ Ага
 Софія (6)
 Софонія
 Степанъ (син Петра Забіли)
 Стецьк (3)
 Стецко (асауль)
 Тарасъ (Трясило)
 Тарасъ
 Тимошъ (18) (син Хмельницького)
 Тимошъ (2) (полковник)
 Тугай Бей (Тугай Беомъ) (31)
 Федко (5)
 Феофанъ (Феофана) (8)
 Фердинандъ (6)
 Феодоръ (Феодоръ) (3)
 Феофилакта
 Филаретомъ
 Харитонъ
 Хрисанфъ (7)
 Циреаша Башу
 Шабанъ (3)
 Шинкгерей (2)
 Ширинбеемъ (2)
 Юрій (Юрася) (3)
 Юсупъ-Паша (2)
 Ягелліонъ
 Якки Герей
 Яковомъ (2)
 Янь (король)
 Ярема

Прізвищева назва

Абазинъ (8)	Апостоломъ
Адеркасемъ	Арфедъ
Айтемирова (3)	Балабана (3)
Антгалского	Балукъ

Барабашъ (36) (наказний гетьман)
 Барабашъ (14) (полковник)
 Барановичъ (5)
 Барановскій (4)
 Баторій (2)
 Безпалій (15)
 Белларминъ
 Беневскій (2)
 Березецкого (2)
 Бетглемъ
 Бѣгановского
 Бѣлѣнскому
 Бѣлогрудъ (4)
 Бѣлозоровъ
 Бигдошемъ
 Богунъ (37)
 Боратинскимъ
 Борковской (3)
 Бородавка (4)
 Бранеромъ
 Бруховецкій (Брюховецкій) (112)
 Булавинъ
 Бурковскій
 Бутенко
 Бутурлинъ (4)
 Василевича
 Васѣневичу (Васиневичу) (4)
 Велецкого
 Верещака
 Вертзъ (11)
 Вечорка (Вечорченка) (4)
 Виговскій (Выговского) (193)
 Виповскій (Виповской) (3)
 Витвицкого (2)
 Витембергъ (Вѣтембергъ,
 Вѣтембергъ, Витембергъ,
 Витембергъ) (31)
 Вишневецкій (18)
 Вовкъ
 Возницинъ (2)
 Войнаровская (2)
 Войнаровскій (4)
 Волинецъ
 Волинскому (2)

Волковъ
 Вольфъ (3)
 Вонейловича (2)
 Ворошиломъ (2)
 Врангель (2)
 Врешовець (5)
 Вуяхевича
 Вылига (Вилга, Вилкга) (13)
 Вѣленскій
 Вѣнницкій (Винницкій) (3)
 Вѣтязенко
 Гагарина
 Галецу
 Галюховского
 Галятовскій (Кгалятовскій) (43)
 Гамалѣя (5)
 Ганжу (Кганжа, Канжа) (12)
 Ганчкофемъ (Ганчкофимъ) (2)
 Гатсфелдъ (4)
 Гейстеръ
 Гетманичъ (7)
 Гизеля
 Гирича
 Гладкій (2)
 Глѣбова
 Глухій
 Гнѣнскій (2)
 Гоголь
 Голицинъ (32)
 Головацкій
 Головинъ (2)
 Головкина
 Голота (2)
 Гонсевскій (Кгонсевскій) (7)
 Горкуша
 Горномъ
 Гречаного
 Гримашевского
 Гродзенко (Кгродзенко) (5)
 Гуджоломъ
 Гуляницкій (17)
 Гуня (2)
 Данка
 Де-Бадень

Деконтого (Деконтимъ) (3)
Дерфѣлѣнгемъ (Дерфленгомъ) (2)
Долгоруковъ (Долгорукій) (5)
Домарацкій
Донецъ
Дорошенко (287)
Драгиничъ (2)
Дроздъ (Дрозденко) (3)
Друшкевичу (Дружкевичъ) (2)
Дугласъ (Дукгласъ) (25)
Дука (8)
Езрагель
Жабокрицкій (35)
Жеребыло (Жеребило) (4)
Жила
Жолкевскій (2)
Жоховскій
Жураковскимъ
Жученку
Забѣла
Заленскимъ
Замойскій (5)
Зацвѣлховского
Змієвъ
Золотаренко (2)
Зорка
Зуза (3)
Иаринскій
Игнатовскій (3)
Измаиловъ
Искра (8) (наказний гетьман)
Искра (5) (полковник)
Искрицкій
Калиновскій (Каленовскій,
Калѣновскій) (24)
Каневскій
Кантерштеинъ
Капрара
Кгвагнѣна (3)
Кгримултовского
Кгродзѣцкій
Кенѣгсмарцкъ (Кенѣгсмарекъ)
Кикина
Киланъ

Кипріяновичъ
Кіяшка (5)
Клодѣнскимъ
Книша
Кобылецкаго
Коваленка
Кожуховскому (2)
Козловского
Коморовского (2)
Кондрадскимъ
Конецполскій (15)
Корицкого
Корнаро
Косѣнскій
Косоговымъ
Кочубей (11)
Креховецкого
Кречовскій (Кгречовскому,
Кречовскаго) (13)
Кривоносъ (17)
Криса
Кромеру (5)
Крщоновичъ (2)
Кузменковому
Куницкій (13)
Лебель
Левенець (3)
Лесницкій (5)
Лещинского (3)
Лизогубъ
Лобода
Лобойку
Логофетъ (4)
Любимирскій (4)
Любовицкому
Люмбресовѣ
Лянцкоронскій (2)
Маврокордатій (Мавро-
Кордатимъ) (2)
Мазепа (Мазепенка) (96)
Макгнуса
Максаковскій (3)
Максимовичъ (3)
Макухою (2)

Малинку	Пісочинській (5)
Мархонь (3)	Платина
Маховській	Пнемевській (6)
Мілецьким	Подобайло
Милітра	Пожарській (10)
Мировичу (5)	Полоцькій (11)
Митлашевській	Полтора-Кожуха (Полкожухъ) (2)
Михайловського	Полубинського
Мицелському	Полуянъ
Многогрішній (20)	Поплавського
Могила (6)	Потіємъ
Могилєнкові	Потоцькій (19)
Мокрієвичъ	Пріємського
Монастирській	Пронтишевъ (3)
Монтекукулі (Монтикукули,	Пурдкомъ
Монтекукулій) (6)	Пуфендорфій (23)
Морозомъ	Пушкаръ (Пушкаренка) (61)
Мурашка (Мурашко) (9)	Пушкина
Наливайко	Радзівського
Небаба	Разинъ
Неміричъ (Німіричъ) (14)	Ракочій (51)
Неплюєвъ (12)	Ревускій (2)
Нечай	Ржевського
Новицького	Рихловській
Носача (2)	Рожанського
Обідовській (6)	Ромодановській (83)
Огинській (2)	Ростковського
Одриволського	Рубана (2)
Оксенстерна (3)	Румеръ
Олшевській (3)	Рутковського (3)
Орунь (5)	Сабета
Осинського	Сагайдачній (34)
Осолинській	Сало
Остранинъ (3)	Самойловичъ (Самойленка,
Пакгета	Самолова) (130)
Палій (72)	Сапіга (15)
Папуга	Свѣчкою
Пашковській (7)	Сендомірского
Перебійноса (5)	Сінницькій
Переяславець	Сірко (55)
Петрановській (9)	Силичичъ (4)
Петровського	Силкою
Пиляй	Синявського
Пікарській (Пекарському) (29)	Скарбекъ (3)

Скоробагатко (2)
Скоропадського
Скрицький
Собеский (Собітський,
Собітськимъ) (32)
Солонина (2)
Сомко (64)
Соха
Старковицький
Стахурському
Стефановича
Стрибський (8)
Ступницький (Ступницького) (2)
Стягайломъ
Суза
Сулима (Сулимо) (5)
Суховий (44)
Схлїппахемъ
Тарасенко (8) (асаул)
Тарасенко (сотник)
Твардовський (43)
Тваровськимъ
Терлецкимъ
Тетера (Тетеря) (34)
Титлевський (4)
Тиша
Токальськимъ (Тукальський) (5)
Требітський
Тризно
Трошинський
Трубецький (9)
Туркулець
Углицькомъ
Улановського (4)
Улїзка
Урангела
Федоренкомъ (Хведоренко) (2)
Форгель (2)
Ханенко (65)
Хитрова (3)

Барабашиха (4)
Білогрудову
Методієвну

Хлїбовський
Хмельницький (Хмельницькимъ) (620)
Хмельниченко (94)
Ходкевича
Цибоніємъ (2)
Циганцука
Циклера
Чаплинський (Чаплинський) (54)
Чаплинская (6)
Чернеховському
Чернецький (Чернецький) (66)
Черного
Чернякъ (2)
Четвертинськимъ (3)
Чугай (Чугуй) (3)
Цюцюра (5)
Шакловитого (Щакловитому) (4)
Шапкала
Шафїрова
Шахъ
Шварцхоємъ
Шевчикъ (2)
Шейнъ (2)
Шембечка (Шембекъ) (4)
Шептицькимъ
Шереметь (Шереметева) (28)
Шпорка
Штеймбокъ (6)
Шулгою (2)
Шумянський (Шумлянський,
Шумянської) (26)
Яблоновський (14)
Яворовський
Яворський (2)
Яковенка
Яндзуровський (2)
Яроватий (2)
Ясинський (11)
Яскольський (11)
Ясликовський

Андроніи

Оруниха
Радивиловою (Радивиловній) (2)
Хоненкову

Дволексемні

Ім'я + ім'я

Адолфъ Густавій
Вилгелма Карлоса
Гедеону Святополку
Дервѣшъ (Дорвѣшъ) Ахмета (5)
Іоанъ Ернестъ (2)
Іоанъ Филипъ (3)
Казѣмѣра Ягелла
Кароль Густавъ (5)
Мехметъ Еффенди
Мисѣръ Ліовлю

Михаиль Стефанъ
Фридерикъ Августъ (3)
Яла Агаси (2)
Янъ Казѣмѣръ (Іоанъ Казѣмѣръ,
Іоаннъ Казимѣръ, Янъ Казѣмѣръ,
Яна-Казѣмѣра) (70)
Янъ Олбрехтъ (Янъ Онбрихтъ)
Яско-Воронко

Ініціал + прізвищева назва

Г. Озарковскій

Прізвищева назва + прізвищева назва

Ефимовъ Федоровъ
Замятнѣ Леонова (3)

Ім'я + прізвищева назва

Абакумъ Тарасовъ
Агей Ивановъ
Адама Душинского
Адамъ Желиборскій
Адамъ Кисель (3)
Адамъ Русановъ
Адріанъ Пѣкарскій (2)
Алберта Влошановскаго
Александръ Станиславичъ
Александръ Цукорвской
(Цурковской) (2)
Александръ Яскольдъ (Александра
Бучинского) (2)
Александръ (Александръ)
Ісаковичъ (2)
Александра Лѣшковского
(Лѣшковскій) (2)
Александра Македонскаго
Алексѣй Меншиковъ
Алексѣй Михайловъ
Алексѣй Черкашенецъ
Алексія Несторова
Алмаза Иванова (3)
Андрей Василевъ
Андрей Емецъ
Андрей Лещинскій

Андрей Нестеровъ
Андрей Ольшовскій (4)
Андрей Ромодановскій (2)
Андрей Тарасенко
Андрей Тихоновъ
Андрей Тишенко
Андрей Яблоновскій
Андрею Девендербургъ
Андрѣй Бѣлокунъ
Андрѣй Есмаатовскій
Андрѣй Ивановъ
Андрѣй Исаенко
Андрѣй Исаенокъ
Андрѣй Метла
Андрѣй Овиневъ
Андрѣй Семеновъ
Андрѣй Суличинъ
Анисимъ Коробка
Анисимъ Чеботковъ
Антоній Винницкій
Антошка Ждановъ
Артемъ Донецъ
Артемъ Мартиновъ
Афанасей (Афонасей) Савенко (2)
Афанасій Зарудзкій
Афанасію (Офонасе) Ташликову (2)

Афанасія Берестовіцкаго
 Афанасія (Аѳанасія)
 Шумянскаго (3)
 Бальцера Вильгу
 Богданъ Омелченко
 Богданъ Савченко
 Богданъ Сомковскій (2)
 Богданъ (Зѣновій) Хмелницкій
 (Хмельницькаго; Хмелниченка) (100)
 Богунъ Яруховичъ
 Богуслава Лещинскаго
 Борисъ Карповъ
 Борисъ Михайловъ (3)
 Варлаамъ Ясинскій (24)
 Варфоломей Карранца
 Василей Барнацкій
 Василей (Василій) Бурковскій (7)
 Василей (Василію) Золотаренко (2)
 Василей Игуменской
 Василей Исаенко (2)
 Василей Коледа
 Василей Лапа
 Василей Марковъ (Марченко) (2)
 Василей Носачъ
 Василей Олешковъ
 Василей Себестяновъ
 Василей Юревъ (2)
 Василей Яковлевъ
 Василей Яценко
 Васи́ліємъ Дворецкимъ
 Василій (Василію) Айтемировъ (7)
 Василій (Василей) Бобынинъ (2)
 Василій Бутримовъ
 Василій Велецкій
 Василій Екимовичъ
 Василій Зименко (3)
 Василій (Васка) Игнатовъ (2)
 Василій (Василей) Кочубей (4)
 Василій Ладній
 Василій Максимовичъ
 Василій Михайловъ (3)
 Василій (Василей) Посниковъ (2)
 Василій (Василей) Севестіановъ (2)
 Василій Уласовичъ
 Василій Чуйкевичъ

Василію Колачинскому
 Василія Искрицкаго
 Василь Алексѣенко (Василій
 Олексіенко) (2)
 Василь Валкевичъ
 Василь Кириловичъ
 Василь Куценко
 Василь Лобойко
 Василь Свириденко
 Василь Уманецъ
 Венедикту Ступницкому
 Виктору Боблецевичу
 (Боблечевича) (3)
 Вилгелмъ Пакгетъ (2)
 Войца Сербинъ
 Вуйца Волошинъ
 Гаврила Свищова
 Гаврило Дащенко (Доценко) (2)
 Гаврило Еремѣенко
 Гаврило Жиленко
 Гаврило Карповъ
 Гаврило Тимошевъ
 Гапунъ Забровской
 Гарасимъ Прогонской
 Германъ Михайловъ
 Говора Корсунця
 Гордѣй Минцевичъ (2)
 Григорей Бражной
 Григорей Воложшинъ
 Григорей Кропива
 Григорей Оробецъ
 Григорей Проскурено
 Григорей Хоменко
 Григорей Чернявской
 Григорей Яхимовъ
 Григорій Алифировъ
 Григорій Бутовичъ (2)
 Григорій Гамалѣя (Гамалѣй) (3)
 Григорій Гетманичъ (3)
 Григорій Карповичъ (Карпенко,
 Карповъ) (3)
 Григорій Лесницкій (6)
 Григорій Михайловичъ
 Григорій Пашковскій (4)

Григорій Романенко
Григорій Рубанинь
Григорій Сагайдачний
(Сагайдашний) (2)
Григорій Софоновичь
Григорій Яковенко (2)
Григорію Богданову (2)
Григорія Вґтязенка
Григорія Коровченка (2)
Грицко Ивановь
Грицко Мищенко
Грицко Тарань
Грицко Яцковичь
Гришко Гуляницькій
Гришко Романовь
Данилка (Данило) Виговскій (7)
Давидь Машковець
Данила Данилова
Данило (Даніила) Апостоль (4)
Данило Гавриловь
Данило Темченко
Даніель Миновичь
Даниіль Братковскій
Дацко Логвинь
Демко Ивановь
Демяна Гуджола (Кгутжелъ) (2)
Демянъ (Демко) Игнатовъ (8)
Демяна Многогрґшного
Димитрій (Дмитрій, Діонисій)
Жабокрицкій (14)
Димитрій Полоцкій (7)
Димитрь (Димитрій)
Вишневецкій (5)
Діонисій Балабанъ (6)
Дмитра Несторенка
Дмитрашко Райча
Дмитрей Турченко
Дмитрей Харченко
Домґнґкъ Полубинскій (2)
Дороѳей Петрашенко
Думитрашко (Дмитрій) Райча (3)
Евстафій Гоголь
Елену Хмелницковну (2)
Емеліанъ Украинцовъ

Ерема Глиношґренко
Еремґй Конискій
Еремґю Еремґеву
Ерофея Даниленка
Ефимъ Вечурка
Евфима Лизогуба
Жигмунть Марграбя
Захарій Шійкевичь (2)
Захаръ (Захарій) Степановъ (2)
Ивана Гусака
Ивана Лескова
Ивана Обґденка (Ивану
Обґдовскому) (2)
Ивана Перехристова
Ивана Скоробагатка (2)
Иване Ржевскомъ
Иваномъ Рубаномъ (2)
Иванъ Андрґевъ
Иванъ Барисенко
Иванъ (Іоанъ) Безпалій (5)
Иванъ Биховець
Иванъ Бовченко
Иванъ Богатій
Иванъ Богунъ
Иванъ Борковскій
Иванъ (Ивашка) Бруховецкій (11)
Иванъ Бырло (Берло) (2)
Иванъ Вергунъ
Иванъ (Ивашко) Виговскій (28)
Иванъ Войнаровскій
Иванъ Войничъ
Иванъ Волковъ (3)
Иванъ Воробей
Иванъ Гроздевъ
Иванъ Гусакъ
Иванъ Дворецкой
Иванъ Денга
Иванъ Домонтовъ (5)
Иванъ Донецъ
Иванъ Драгиничъ
(Драгичинина) (4)
Иванъ Дубяга
Иванъ Дуненко
Иванъ Евтушенко

Иванъ Ефименко
Иванъ Жданенко
Иванъ Завѣша (Завиша) (2)
Иванъ Зелений
Иванъ Золотаренко
Иванъ Ивановъ (2)
Иванъ Искра
Иванъ Кириловъ
Иванъ Ковалевскій
Иванъ Козаковичъ (Козаковъ) (3)
Иванъ Кононовъ
Иванъ Кравченко (2)
Иванъ Кривченко
Иванъ Лисенко
Иванъ Лысій
Иванъ Лубенець
Иванъ (Іоаннъ) Мазепа (8)
Иванъ Майданъ
Иванъ Маценко
Иванъ Мировичъ (4)
Иванъ Низовець
Иванъ Никифоровъ
Иванъ Олфировъ (Олфимова) (2)
Иванъ Павловичъ
Иванъ Полтавець (Пултавець) (3)
Иванъ Прекрестокъ
Иванъ Пригара
Иванъ Пясочинскій (2)
Иванъ Рева
Иванъ Рубченко
Иванъ Рутковскій (2)
Иванъ (Іоанъ, Іоаннъ)
Самойловичъ (22)
Иванъ Самойловъ (6)
Иванъ Семеоновъ
Иванъ Сербинъ
Иванъ Сѣрко (Сѣрковъ) (11)
Иванъ Сканожеженко
Иванъ Стягаило
Иванъ Тихій
Иванъ Трушъ
Иванъ Уласовичъ
Иванъ Хибскій
Иванъ Чугуй
Иванъ Чупринскій

Иванъ Шуменко
Иванъ Щербина (2)
Иванъ Яковенко
Ивашка Нечая (2)
Игнатей Трофимовъ
Игнатій Путинъ
Игнатія Корсакова
Игнатомъ Улановскимъ
Игнатъ Каленицкой
Игнатъ Парпура (2)
Игнатъ Супруненко
Иларіонъ Лопухинъ (3)
Иннокентій Винницкій (3)
Иннокентій Гизель
Инокентій Монастирскій
(Иннокентій Монастирскій) (3)
Іо Дука
Іоаникій (Аникию) Силичъ
(Силину) (2)
Іоанна Быковского (2)
Іоанна Кущника
Іоанникій (Іоаникія) Галятовскій
(Кгалятовскій) (5)
Іоаннъ Максимовичъ
Іоаннъ Скоропадскій (2)
Іоанъ Биховець
Іоанъ Величковскій
Іоанъ Лизогубъ
Іоанъ Собескій (2)
Іоанъ Феодоровъ
Іоасафа Кроковского
Іова Борецкого (3)
Іовъ Заюнчковскій
Іоасафа Кроковского
Іосафатъ Куцевскій
Іосифа Дранника
Іосифу Тукальскому (2)
Іосифъ Евлевичъ
Іосифъ Корнѣевичъ
Іосифъ Стойка (2)
Іосифъ Шумянскій
(Шумлянскій) (16)
Іоско Отрокъ
Іпатія Поцея (Потѣя) (2)
Іриней (Іеремея) Ширковичъ (3)

Казиміромъ Снарскимъ
Казиміръ Сап҃га (2)
Капранъ Хриштопъ
Каріона Истомина (2)
Кароль Ходкѣвичъ (Ходкевичъ) (2)
Карпъ Мокрѣевичъ (Мокрѣевъ) (5)
Карпъ Сокологурской
Карпъ Яскевичъ (2)
Кипріянъ Даниловичъ
Кипріянъ Жоховскій (2)
Кирило Андрѣвъ
Кирила Терлецакого (2)
Кирило Боваило (Бувайло) (2)
Кирило Брайко
Клима Чорнушенка
Кондратей Ивановъ
Кодрать Бутовичъ
Кондрать Клименкуцъ
Константина Кантимири
Константинъ (Константії)
Солонина (5)
Констянтинъ Ивановъ
Констянтинъ Ларіоновъ
Констянтій Ивановъ
Костянтинъ Угровецкой
Константцій (Константина)
Дука (3)
Криштофа Схендля
Криштофовѣ Бялозоровѣ
Кузма Дашкевичъ
Кузма Якимовъ
Лаврентій Крщоновичъ
(Крщеновичъ) (4)
Лаврентію Борознѣ
Лаврѣнь Игнатенко
Лаврѣнь Скоченко
Лазарь (Лазоря) Барановичъ (22)
Лазарь Горленко (3)
Лазарь Тимофѣевъ
Ларіонъ Богданскій
Левко Гавриловъ
Левко (Леонтія) Свѣчка (3)
Левко Тарасовъ
Левку Шрамченку

Леонтей Сивянченко
 Леонтій Ивановъ
 Леонтій Полуботокъ (Левко
 Полуботченко) (6)
 Леонтій Свѣчка (5)
 Леонтій Чернякъ (4)
 Леска Самарина (2)
 Леско Дубина
 Леско Лисенко
 Леско Череватій
 Лукашъ Зборовскій
 Лукашъ Мартиновичъ
 Луки Семіоновича
 Лукяна Шулгу
 Лукянь Холоденко
 Людвика Крочовскаго
 Макаръ Мираевскій
 Макаръ Морокевской
 (Моркевской) (2)
 Максимъ Ильяшенко (Максимко
 Илляшко) (2)
 Максимъ Степановъ
 Максимъ Хоменко
 Максимъ Филимоновъ
 (Филимоновъ) (2)
 Марка Гринцова
 Марко Бурсукъ
 Мартинъ Бутъ
 Мартинъ Переволочанской
 Мартинъ Пушкаръ (8)
 Мартинъ Сычъ
 Матвѣй Биченской
 Матвѣй Гудученко
 Матвей (Матвѣй) Матвѣевъ
 (Матвѣевичъ) (2)
 Матфей Титлевскій (3)
 Маць Солошенко
 Мелетій Вуяхевичъ
 Мелешко Матвѣевъ
 Микита Бурой
 Микита Ширковъ
 Микиты Омелянова
 Микити Сластюна (2)
 Миколая (Николай)

Пражмовского (2)
Михайла Радзівскаго
Михаилъ (Михаль, Михайло)
Вишневецкій (5)
Михаилъ Лежайскій (2)
Михайла Мелетіємъ
Михайла Степанова (2)
Михайло Андрѣвъ
Михайло Бороховичъ (3)
Михайло Будовяченко
Михайло Бурижецкій
(Буржецкій) (2)
Михайло Вуяхевичъ
(Вуехѣвичъ) (7)
Михайло Даниленко
Михайло Зеленскій
Михайло Кишинской
Михайло Кіяшко (Кіяшка) (2)
Михайло Лежайскій
Михайло Майловъ
Михайло Михайловъ
Михайло Морской
Михайло Раковичъ
Михайло Рубецъ
Михайло Савенко
Михайла (Михаилъ) Корицкого (2)
Михайла (Михайла) Рагози (2)
Михайло (Михайломъ) Ханенко (3)
Михайломъ Свищовимъ
Мойсѣй Федесенко
Муса Турчинъ
Никита Харланпиевъ
Никифоръ Александровъ
Никифоръ Волковъ (2)
Никифоръ Калениковъ
Никифоръ Пожарскій
Никодимъ Гобынинъ
Никола Сандоровскій
Николай Кгрембецкій
Николай Томиславскій
Николая Потоцкого
Овдѣй Рославченко
Оксенстеръ Вѣцрей
Оникія Силихича

Оникіємъ Силичемъ
Онисимъ Антоновичъ
Ониска Рулика
Остапа Пододня
Остапѣй Игнатовъ
Остафей Лукяновъ
Офонасій Ивановъ
Павель Апостоль (2)
Павель Гомонъ
Павель Грибовичъ
Павель Животовской
Павель Закгрудской
Павель Кричевскій
Павель Михайловъ (4)
Павель Моркотунъ
Павель Павловъ
Павель Семеновъ
Павель Тарасовъ
Павель Тетера (5)
Павель Товстолисъ
(Товстолѣсъ) (2)
Павель Филимоновъ
Павель Хромѣнковъ
Павла Циганчука
Павло Ващенко
Павло Конюшій
Павло Швець (Павла Шевця) (2)
Паисій Лигаридій (2)
Панко Кулунъ
Панко Лисій
Парфень Антоновъ
Паско Цупченко
Пафнутія Забѣлецкого
Петра Озгу
Петра Савченка
Петрика Иваненка
Петро Волошинъ (4)
Петро (Петръ) Дорошенко (18)
Петро Жученко
Петро (Петръ) Забѣла (10)
Петро Ивановичъ (Петрику
Іваненку) (2)
Петро Силичъ
Петро Суховѣй (2)

Петръ Ворона
Петръ Ворошиловъ
Петръ Доментовъ
Петръ Ивановъ
Петръ Левковичъ
Петръ Могила
Петръ Опалѣнскій (2)
Петръ Павленко
Петръ Рославецъ
Петръ Согайдачнимъ
(Сагайдачного) (5)
Петръ Тиховець
Прокопей Чмеренко
Прокопій (Прокофей)
Возницинъ (2)
Прокопію Колачинскомъ
Процикъ Кужеленко
Романъ Гуриновичъ
Романъ Корицкій
Романъ Малюкъ (Малукъ) (3)
Романъ Остаповъ
Романъ Проценко (9)
Романъ Романовичъ
Романъ Сергіевъ
Романъ Тихоновичъ (2)
Сава Бараненко
Сава Внучко
Сава Григоріевъ
Сава Іовенко
Сава Матяшенко
Сава Мищенко
Сава Прокоповъ (Прокоповичъ) (5)
Савѣ Олеферову
Самоила (Самойла, Самошка)
Богдановича (Богданова) (4)
Самоила Зорки (3)
Самойло Величко (3)
Самойло Трисановскій
Самойла Ивановского
Самойла Василіевича
Самоиль (Самуиль)
Пуфендорфій (6)
Самоиль (Самуила) Твардовскій (3)
Самошки Виговского
Самуиль Кошка

Семеномъ Ганженкомъ
Семень Богаченко (3)
Семень Евфименко
Семень Климовъ
Семень Олифѣренко
Семень Остаповъ
Семень Остренко
Семень Палѣй (117)
Семень Раковичъ (2)
Семень Рубанъ (3)
Семень Семеновъ
Семень Якубенко
Семеонъ Адамовъ
Семеонъ Лвовъ
Семіонъ (Симеона) Адамовичъ (2)
Семіонъ (Симеона) Пожарскій (2)
Семіона Полоцкого
Серафіона Полховского (2)
Сергій Андрѣевъ
Сергій Потаповъ
Сидора Горбаченка
Сидоръ Лисенко
Силѣвестра Биховца
Силвестръ (Сѣливестръ) Косовъ (4)
Симеона Полоцкого
Станислава Жолковского
Станислава Любомирского
Станиславъ Кохановскій
Станиславъ Щука
Станиславъ Яблоновскій (11)
Станѣслава Лоцковского (2)
Стенка Разинъ
Степанъ Богдановичъ
Степанъ Брацлавскій
Степанъ Бѣлій (Бѣлый) (2)
Степанъ Григорьевичъ
Степанъ Зорченко
Степанъ Іосифовичъ
Степанъ Мазепа
Степанъ Макрѣевъ (Мокрѣевъ,
Мокрѣевичъ) (2)
Степанъ Нестеренко
Степанъ Симонъ
Степанъ Федоровъ

Стефана Глосковского (2)
 Стефана Лукашова
 Стефана Шумлянського
 Стефанъ Баторій (Баторого) (5)
 Стефанъ Ганкѣвичъ
 Стефанъ Гречаній (2)
 Стефанъ (Степанъ) Забѣла (2)
 Стефанъ Кіевскій
 Стефанъ Киряковъ
 Стефанъ Пясочинскій (2)
 Стефанъ Северинъ
 Стефанъ Сычевичъ
 Стефанъ Филоновъ
 Стефанъ Яворскій (3)
 Стефана Гуляницкого
 Стефану Логофету
 Стецикъ Ягорлицкій (5)
 Стецка Бутенка
 Тарасъ Забѣленко
 Тарасъ Петровичъ
 Тимофей Алексѣевъ
 Тимофей Ивановъ
 Тимофей Цецура (2)
 Тимофѣемъ (Тимофеей) Носачъ (2)
 Тимошъ Хмелниченко
 (Хмелницкій) (8)
 Тимошъ Цюцюра (2)
 Тихона Довгелю
 Тихонъ Даниловичъ
 Тихонъ Подлѣнскій
 Тишко Сашченко
 Торквата Таса
 Трофимъ Коцаръ
 Трофимъ Ничипоренко
 Трофимъ Якимовъ
 Трофимъ Яковлевъ
 Федора Тиляблева
 Федоръ Андрѣевъ (сотник
 кобизинскій)
 Федоръ (Федоръ) Андрѣевъ (сотник
 кийвскій) (2)
 Федоръ Бузинарскій
 Федоръ Василювъ (2)

Федоръ (Федоръ, Феодора)
 Грибоѣдовъ (4)
 Федоръ Донецъ
 Федоръ (Феодора, Федоръ) Жученко
 (4)
 Федоръ Забудскій
 Федоръ Завадцкій (Завацкому) (3)
 Федоръ Кувтиненко
 Федоръ Онисковъ
 Федоръ Терешченко
 Федоръ Туненко
 Федоръ Хомичъ
 Феодора Кандибу
 Феодоръ Сулима
 Феодосій Васковскій
 Феска Савченка
 Феско Сахненко
 Фетко Савощенко
 Филипъ Андрѣенко
 Филипъ Васутинской
 Филипъ Звякой
 Филипъ Костянтиновъ
 Филипъ Марковъ
 Филипъ Марченко
 Филипъ Орликъ
 Филипъ Уманецъ
 Филонъ Лихопой
 Филонъ Савяецкій
 Францискъ Пражмовскій
 Францъ Замойскій
 Федоръ Дементовъ (2)
 Федоръ Сулима
 Федось Менскій
 Феодоръ Богдановичъ
 Феодоръ Василювъ
 Феодоръ Ивановичъ
 Феодоръ Малащенко
 Феодоръ Михайловъ
 Феодоръ Софоновичъ
 Феодосій Михайловичъ
 Феодосій Падельскій
 Феодосій Углицкій (2)
 Феодосія Зигомала
 Феско Кириловъ

Өеско Химынъ
 Өома Педаненко (2)
 Өома Тиховець
 Юрей Никифоровъ
 Юріємъ Четвертинскимъ
 Юрій Манецкій (Манґцкій) (3)
 Юрій (Юрась) Хмелницкій
 (Хмелниченко) (29) (Георгій (3),
 Гедеонъ (1), Юрашка (2)
 Хмелницкійого) (Гедеонъ (2),
 Венжикъ (1) Хмелниченко)
 Юрія Гречаной
 Юрія Миневского (2)
 Юрія Мокрґевичъ
 Юрія Мултянина
 Юрко Тоболецъ
 Юря Миколаевъ
 Юря Незамай
 Якимъ Озеровъ
 Якимъ Сомко (2)
 Яковомъ Барабашемъ (5)
 Яковъ Александровъ
 Яковъ Близниченко
 Яковъ Василевъ
 Яковъ Гетманичъ
 Яковъ Долгоруковъ
 Яковъ Ждановъ (Ждановича) (3)
 Яковъ Засадка
 Яковъ Ивановъ

Яковъ Лизогубъ (6)
 Яковъ Махновъ
 Яковъ Пашенко
 Яковъ Петренко
 Яковъ Трофимовъ
 Яковъ Федоровъ
 Яковъ Ярошенко (2)
 Якова Корбача (2)
 Якова Портемонова
 Якову Коритскому
 Якуба Собеского
 Якубомъ Камертъ (Колжерти) (2)
 Яна Глинского
 Янґй Драгиничъ
 Яновґ Олизаровґ
 Янушемъ Кимґнемъ
 Янъ Влодковскій
 Янъ Ворона
 Янъ Гнинской
 Янъ Ининской
 Янъ Собескій (Собґскій) (15)
 Ярема Гладкій
 Ярема Яремовъ
 Яроша Михайлова
 Яско Жураховскій
 Яцко Драпґка
 Яцко Келебердянскоой
 Яцко Лещенко

Ім'я + ім'я по батькові

Алексґю Алексґевичу (21)
 Алексґй (Алексія) Михайловичъ (83)
 Богданъ Матвґевичъ
 Бориса Петровича
 Василей Василевичъ (4)
 Василій Борисовичъ (2)
 Владиславъ Жигмунтовичъ
 Григорій Григоріевичъ (3)
 Григорій Ивановичъ
 Іоаннъ (Івану, Іоану) Алексґевичъ (41)
 Іванъ Степановичъ (2)
 Маріи Ільичнґ (2)
 Михайло Васильевичъ (Василіевичемъ) (8)
 Михайль Федоровичъ (Михаила Феодоровича) (6)

Наталіи Кириловне
Петръ Алексѣвичъ (61)
Симеону Алексѣвичу (3)
Софія Алексѣвна (15)
Федора Юрьевича (Феодора Юріевича) (2)
Филарета Никитича (2)
Феодоръ (Феодоръ, Федора) Алексѣвичъ (17)

Ім'я по батькові + прізвищева назва

Григорієвичъ Ромодановскій
Стефановичу Мазепі

Прізвищева назва + ім'я

Виговському Івану
Хмельницькій Богдане
Ширкевичу Іеремію

Ім'я + андронім

Анну Сомковну
Домна Тимошиха

Ім'я + квалітативний виразник

Августъ Саксонъ (2)
Болеславу Храброму
Казіміра Великого (Великато) (2)
Онуфрія Великаго
Петръ Великій

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Августомъ Другимъ (2)	Іоаннъ III
Венедикта XIII	Казіміръ третій
Вилгелмомъ Третимъ (2)	Леополдъ первій (2)
Владиславъ третій	Мартина V
Владиславъ четвертій (Владислава IV) (10)	Оттонъ III
Григорія XII	Сигизмундъ третій
Жигмунтъ первій (3)	Янъ третій (Іоаннъ III; Янъ III;
Жигмунта (Жикгмонтъ) третого (8)	Іоанна Третого) (11)
Інокентія (Іннокентія) XI (3)	

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Аггей (Агей) Алексѣвичъ Шепелевъ (2)
Александра Даниловича Меншикова
Алексію Михайловичу Толстому
Алексія Никитича Зюзина
Алексій Никитичъ Трубецкой (6)
Алексій Семеновичъ Шейнъ (2)
Артемону Сергѣвичу Матвѣву (2)
Богдана Матвѣвича Хитрова (Хитрово) (4)

Бориса Александровича Репнина
 Борисъ Ефимовичъ Мещецкой (Евфиміевичъ Мишецкой) (2)
 Борисъ Петровичъ (Патровича) Шереметевъ (Шереметовъ) (13)
 Василей Василіевичъ Голицинъ (11)
 Василемъ Семеновичемъ Волинскимъ
 Василій Борисовичъ Бухвостовъ (2)
 Василій Борисовичъ Шереметь (Шереметовъ) (10)
 Василій Леонтіевичъ Кочубей (4)
 Василій Федоровичъ Перхуровъ
 Василія Василіевича Бутурлина (3)
 Веденихъ (Венедиктъ) Андреевичъ Змеевъ (2)
 Володимеръ Димитріевичъ (Дмитріевичъ) Долгоруковъ (2)
 Григорій Гавриловичъ Пушкинъ
 Григорій Григоріевичъ (Григоревичу) Ромодановскій (Ромадановскимъ) (30)
 Григорій Ивановичъ Косоговъ (7)
 Григорій Карповичъ Коровченко
 Григорія Карповича Волского
 Данило (Данила) Афанасіевичъ Баратинскій (Борятинской) (3)
 Демянъ Игнатовичъ Многогрішній (3)
 Димитрія Савича Туптала
 Емелянъ (Емельянъ, Емелянъ) Игнатіевичъ Украинцовъ (5)
 Иванъ Василіевичъ Бутурлинъ (2)
 Иванъ Ивановичъ Ржевской (Ржевскій) (4)
 Иванъ Ивановичъ Чаадаевъ (2)
 Иванъ Степановичъ (Іоанну Стефановичу) Мазепа (17)
 Иванъ Юріевичъ (Юрьевичъ) Леонтіевъ (2)
 Іоанна Петровича Савелова (2)
 Іоанномъ Петровичемъ Лихаревимъ
 Іоанъ Андріевичъ Хованскій
 Іоанъ Борисовичъ Троекуровъ
 Каспулатъ Муцаловичъ Черкасскій
 Кирило Осиповичъ Хлоповъ
 Константинъ Осиповичъ Счербатовъ (Щербатовъ) (2)
 Леонтій Романовичъ Неплюевъ (9)
 Леонтію Артемовичу Полуботкову
 Лука Федоровичъ Долгоруковъ (2)
 Михайла Алегуковича Черкаского
 Никита Семеновичъ Урусовъ
 Павелъ Семеновичъ Герцикъ
 Петра Ивановича Хованского
 Петръ Василіевичъ Шереметевъ (2)
 Петръ Дмитріевичъ Скуратовъ (2)
 Петру Петровичу Головину
 Прокопiемъ Богдановичемъ Вознiчиномъ

Самуилъ Денисевичъ Хомѣнскій
Федоръ Федоровичъ Куракинъ
Федоръ Юрьевичъ Барятинскій (2)
Феодора (Федоръ) Алексѣевича Головина (3)
Юря Алексѣевича Долгорукова
Яковъ Семеновичъ Борятинскій
Яковъ Феоодоровичъ (Федоровичемъ) Долгоруковъ (4)

Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові

Голицинъ Василій Василіевичъ (2)

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Александръ Бучинскій Ясколдъ (3)
Иванъ Величко Босовскій (Иванъ Иваненко Величко) (2)
Иларіона Димитрієва Лопухина
Іосифъ Нелюбовичъ Тукалскій (5)
Карпъ Ивановъ Мокрієвъ
Микита Антоненко-Сластюнъ
Михаилъ Корибутъ Вишневецкій
Михайло Степановъ Свободецкой
Петро (Петръ) Конашевичъ Сагайдачній (3)
Петръ Ивановъ Домонтовъ

Ім'я + ім'я + прізвищева назва

Богданъ Зѣновій Хмелницкій (Зѣновій Богданъ Хмелницкій) (10)
Гедєонъ Святополкъ Четвертинскій (7)
Іо Константинъ Дука (2)
Іоанъ Ернєсть Кграбе (Грабе) (3)
Станиславъ Казиміръ (Казимиръ) Бѣневскій (2)
Томашъ Францѣшекъ Ормѣнскій
Dominik Stanisław Połubinski

Ім'я + ім'я + ім'я по батькові

Юрій Кароль Глѣбовичъ
Янъ Казѣмиръ Жигмунтовичъ (2)

Ім'я + ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Іоанну Казиміру IV (2)

Ім'я + прізвищева назва + ім'я

Богданъ Хмелницкій Зѣновій
Юрій Хмелницкій Венжикъ

Ім'я + ім'я по батькові + хронологічно-нумеральний показчик

Владиславъ Жигмунтовичъ четвертій

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик + ім'я

Владиславъ вторій Ягелліо
Жигмунтъ вторій Августъ

Чотирилексемні

Афанасіємъ Лаврентієвичемъ Ардинемъ Нащокинемъ

Борись Александровичъ Репнинъ Оболенскій (Бориса Александровича Репнина-Оболенского) (2)

Димитрія Савича Туптала Сотниченка

Антропонімічно-апелятивні найменування

Авдїй Ивановъ сынъ Рославецъ

Александръ съ Прїйму Пріємскій

Александръ Янъ съ Потока Потоцкій

Александръ, братъ Олбрехтовъ

Алексїй Андрїевъ сынъ Карачъ

Андрея сина Ромодановского

Богунъ, Брацлавскій полковникъ Хмелницкого

Брата Дорошенкового

Братанича Бруховецкого

Василій Евтихїевъ сынъ Василевскій

Ватагомъ, прозиваемимъ Морозомъ Каневскимъ

Венжика Козацкого Юрія Хмелниченка

Виговского, писара (енералного) Хмелницкого

Виналїзковъ Мазепинихъ

Вишневецкого посланниковъ

Владиславъ сынъ его, иже есть IV и VI

Владиславъ четвертїй albo шестїй

Владиславъ четвертїй, иже есть шестїй

Гедеонъ Святополкъ, Епископъ Луцкій и Острожскій, бывый князь Четвертенскій

Генрикъ Валенсїй, albo Еракузь

Гетмана Самойловича сынъ старшїй Симеонъ полковникъ Стародубовскій

Гетманъ Великій коронній Миколай зъ Потока Потоцкій, Воевода Брацлавскій

Господаревъ старому Волоскому, свату Хмелницкого

Господаря Волоского а свата Хмелницкого (2)

Данило Виговскій (братъ родній Виговскому, що по Хмелницкомъ былъ мало Гетманомъ)

Димитрій на Жабокрикахъ Жабокрицкій (Жабокржикахъ Жабокржицкому) (16)

Димитрій, albo Дїонїсїй Жабокрицкій

Дїти боярскїи Прокопїй да Харитонъ Минини дїти Шишигини

Домнї, дочери тогдашнего Господара Волоского

Другъ Гетмана Бруховецкого, отецъ Методїй

Жена его Войноровского

Жени Чаплинского

Жену мечника г-жу Жидачевскую (пани Жидачевскую, жену мечника) (2)

Жигмунтъ третїй, иже есть и четвертїй

Забивши тамъ и значного вожда Ференсъ Кимїна брата Гетманского

Зъ женою его Семеновою ездиль

Ивановъ Пархомовъ сынъ Утвенко

Ивань Бруховецкій, бывшій старшій слуга покойного Гетмана Богдана Хмелницкого
Иларіону Дмитрієву сину Лопухину
Іоаннъ Францискъ изъ Лубовичъ Любовицкій (2)
Казѣмѣръ Великій, иже есть того имени третій, по смерти Владислава Локетка, отца своего
Казѣмѣръ Великій, иже есть третій
Князя Ромодановскаго сынъ
Козаками Дрозденка
Козакамъ Дорошенковимъ (2)
Козаки тогобочніи Тетерини
Козаки Хмелницкого (2)
Козаковъ Ханенковихъ
Коммисарами Дорошенковими
Криштофъ на Гримултовичахъ Гримултовскій
Ланцграфа Геского, швакгра Кролевскаго, чрезъ Жекгоцкаго старосту Бабимостскаго забито
Мазепинога посланца Стефана Трощинскаго
Марціянъ Александръ князь съ Козелска Огинскій
Матвей Микитинъ сынъ Квинтовка
Матки Ракочого
Михайло Степановъ сынъ Свободецкой
Николай князь съ Козелска Огинскій
Ободва сини Хмелницкаго, Тимошъ и Юрій
Ординанцамъ Бруховецкаго
Ординанцу Виговскаго
Павель Тетера, зять старшаго Хмелницкаго, по Данилку Виговскомъ Елену дочку его Хмелницкаго въ малженство поемій
Павель Тетера, зять Хмелницкаго, иже бысть родомъ изъ города Тетерева
Павель чили Пантелеймонъ Тетеря
Петра чили Василя Борисовича Шереметева
Петръ Ивановъ сынъ Домонтовъ
Петръ Ивановъ сынъ Рославченко
Петръ Михайловъ сынъ Забѣла
Писаръ его Тимко Стефановъ
По Генрику Валенсію Французѣ, Князю Авдегавенскомъ, брату Короля Французскаго Кароля девятого
Полтавскаго полковника Леонтія Черняка сынъ Лаврѣнъ
Полуяномъ товаришемъ Кривоносимъ
Посла Ракочого
Посланецъ Палѣвъ
Посланники Дорошенкови Корицкій и Лѣшковскій
Посланники Дорошенковы, Петрановскій и Тарасенко
Посланники Хмелницкаго (3)

Посланци Пал҃еви
Посланцовъ Дорошенковихъ
Посли Хмелницкого, Самійло Богдановичъ судія енералній и Павелъ Тетера
полковникъ Переяславскій
При матцѣ своей Маріи Магдалинѣ Мазепиной
При молодомъ сину Штеймбоковомъ и старшомъ Шульцбаху
Самоиль Зорка зъ Волыня
Самуїель зъ Скрипи Твардовскій
Свата Хмелницкого
Сватъ зась Хмелницкого Господарь Волоскій
Семенова полчанина
Семеновъ Пал҃евъ полчанинъ
Семень Карповъ сынъ
Сестра родная Гетмана Мазеи
Сина Хмелницкого Юрася
Синомъ Солтана Махмета Солтаномъ Мустафою
Слуга едень его Самойловичовъ Денись Цюпка
Станиславъ Янъ на Яблоновѣ Яблоновскій (5)
Стефана Потребича Гречаного, писара Бруховецкого енералного
Стефанъ Пободайло албо Подобайло, полковникъ Чернѣговскій
Стецикового брата
Сынъ Султана Мугамеда, начавшого войну съ Нѣмцями, по имени Мустафа
Тетера зять Хмелницкого
Толмачи Пал҃еви
Толмачъ Стецика Ягорлицкого, именемъ Степанъ
Толмачъ Стециковъ (3)
Федорѣ, Феодоровомъ сину
Филипъ Ивановъ сынъ Уманецъ
Феодоръ Феодоровъ сынъ Троецкого попа
Феодоръ, синъ попа Феодора Троецкого
Шабанъ Липка, албо Чемерисъ
Юрьемъ Станиславомъ на Марковичахъ Гулевичемъ
Ягелліонъ или Владиславъ вторій
Якимъ Сомко, швагеръ Богдана Хмелницкого, значній и богатій Козакъ и
купецъ Переясловскій, иже бысть Юрію Хмелниченковѣ дядко по матцѣ;
занеже Богданъ Хмелницкій имѣлъ за собою первую жену Анну Сомковну,
родную сестру Якимову Сомкову
Яна третого, еже есть Собеского
Янъ Третій, то есть Собескій

**Гисторія о началѣ проименованія козаковъ, о(т)куду козаки наречены, о(т)
коего племени и рода
Однолексемні
Ім'я**

Антономъ
 Батиємъ (4)
 Богдана
 Богданкомъ
 Василя
 Владимиръ (2)
 Владиславъ (7)
 Гедими
 Григорія (2)
 Демка
 Диръ
 Діонисій
 Домѣникомъ
 Жигмунтъ (Жигмо(въ)та) (4)
 Зѣновіи (2)
 Іваніи
 Іпатіи
 Ігору
 Ісла(мъ) (Ісламъ, Исламъ) Кгерей
 (Герей) (3)
 Каганомъ
 Казимирѣ (Казимѣру,
 Казиме(ръ)) (5)
 Каракузь Мурзою

Карачбеемъ
 Мели-Гереемъ
 Мендегирей
 Олегъ (2)
 Оскольдъ
 Османъ (2)
 Остапъ (5)
 Павелъ (2)
 Павлюка (2)
 Петро (Пе(т)ро) (2)
 Радзѣвила (Радивилъ) (4)
 Рурика
 Самоило (2)
 Самуилъ
 Святолда
 Степка
 Стефанъ (2)
 Ътославъ (Святославъ) (3)
 Тараса
 Тимошъ (6)
 Тоган (Тогаи) Беи (6)
 Феофанъ
 Шефе(р) Коссиага

Прізвищева назва

Андеза
 Андзуломъ
 Балабана
 Барабаш (10)
 Батура
 Бедановского
 Бестековскимъ
 Бѣдзинского
 Богунъ (16)
 Бродовскіи
 Брозкого
 Брозовскіи
 Бу(р)лая (Бу(р)ля) (2)
 Виговскіи (Выговскимъ) (6)
 Вишневецкіи (14)
 Вишняка
 Воловичъ (2)
 Воронченко
 Гамаима

Ганджа (3)
 Ганчеля
 Гира
 Гладкіи (4)
 Гловацкого
 Глухъ
 Гоголь
 Голота
 Гонсевского
 Го(р)куша
 Гулевича
 Гулянѣцкіи (2)
 Гуню (2)
 Держка
 Джеджелѣ (Джеджелѣи) (2)
 Диноѣомъ
 Дорошенка
 Дроздѣнскіи (Дрозденскіи) (2)
 Душинскіи

Жолковскіи (5)
 Зацвѣлѣховскіи
 Зеленскіи
 Злацкого
 Золотаренкомъ
 Іоневскіи
 Казановского (Козановскіи) (2)
 Калину
 Калѣновскіи (16)
 Ка(р)ховскимъ
 Кашовскіи
 Кгдешинскіи (Кедешинскіи)(3)
 Кгродзинскіи
 Кизима
 Кисиль (2)
 Кисѣль (Кисиль) (7)
 Ковалского
 Коло(т)ка
 Коморовского
 Конецъ Полскіи (8)
 Корецкіи
 Косаковскіи (Коса(ко)вского) (2)
 Кравченка (2)
 Кречовскіи (2)
 Кривонось (5)
 Криса
 Куйка
 Кутак
 Кучковского
 Лаць
 Лобода (2)
 Любоми(р)скіи (Любомирскіи) (2)
 Лянскорунскому (Лянскоронского,
 Ля(н)скорунского) (3)
 Малицкіи
 Маховского (2)
 Мелецкого
 Миндоча
 Могелнѣцкого
 Мозиру
 Мончицкіи
 Морозъ
 Мясковскіи (2)
 Наливаико (2)

Небабу (2)
 Нечаи (6)
 Носача
 Обрачовского
 Одриволского
 Олесницького
 Осолінскіи (Оселинскіи) (6)
 Острицю (2)
 Петрашенка
 Пидмовскіи
 Подгородинского
 Подкова (7)
 Подобайло
 Подолскіи
 Полкожуха
 Полторакожухомъ
 Потоцкіи (18)
 Приемскимъ
 Пушкара (Пушкаренкомъ) (2)
 Пушкина
 Радзровскіи
 Радуль (Родул) (3)
 Раитаровского
 Ракочи (3)
 Речицкіи
 Сапѣгу
 Сваршевского
 Сверскіи
 Свѣ(р)човскимъ
 Семѣкировскіи
 Сѣрако(в)скіи (Сераковскіи) (2)
 Сиретускіи
 Собецкіи (2)
 Сре(б)нимъ
 Стадницькіи
 Стріиковскіи
 Та(р)новскіи
 Тиминского
 Тишкевичъ (3)
 Тишу
 Томиленка
 Трубецкого
 Урендовскіи
 Фи(р)лѣемъ (2)

Ғалензского
 Хмелецкого
 Хмелнитченку (2)
 Хмелницкіи (Хмелнїцкіи,
 Хме(л)ницкіи, Хмелницкому) (4)
 Хованскимъ
 Хоментовского
 Хоцїмирскіи
 Цеклїнского

Чаплинскіи (4)
 Че(р)ніи
 Черницкіи (Че(р)нецкіи) (5)
 Че(т)вертинскіи (2)
 Шахъ
 Шемберка
 Шкурать
 Ясковского

Дволексемні Ім'я + ім'я

Янъ Казиме(рѣ) (Казимерѣ) (4)

Ім'я + прізвищева назва

Александерѣ Гвадвїнѣ
 Алмаза Іванова
 Андреи Потоцкіи
 Антонѣ Адамовичѣ
 Богданѣ Хмелницкіи
 (Хмелнїцкіи) (2)
 Веспезіянѣ Коховскіи (3)
 Гаврило Балхацкіи
 Гарасима Чо(р)ноту
 Григоріи Глебовичѣ
 Григоріи Кисиль
 Данило Нечаи
 Іванѣ Виговскіи (2)
 Івану Дорошу
 Іванѣ Воронченко
 Іванѣ Гоголь
 Іванѣ Хрептовичѣ
 Іванѣ Федоренко
 Іереміи (еремїи) Вишневецкіи (2)
 Іовѣ Борецкіи
 Іонее Невскому
 Іосифѣ Глухѣ
 Кирилѣ Терлецкій
 Крису Перея(с)ловца
 Лву Копрониму
 Лукянѣ Мозира
 Максимѣ Гладкіи
 Максимѣ Кривонось (2)

Ма(р)кѣ Гдешинскіи
 Мартинѣ Небаба
 Ма(р)тинѣ Пушкаренко
 Михайлѣ Рагоза
 Михайлѣ Хмелнїцкіи
 Николаи Потоцкіи
 Николая Федоренка
 Остапа Воронченка
 Павелѣ Потоцкіи
 Павла Тетеру (2)
 Пе(т)рѣ (Петрѣ) Могила (2)
 Пе(т)рѣ (Петро) Сагайдачніи (3)
 Прокопѣ Шумейко
 Самоила Богдановича
 (Богданова) (2)
 Сваве(ст)рѣ (Сѣве(т)рѣ, Сѣвестру)
 Косовѣ (3)
 Семенѣ Павицкіи
 Стефана Батури (2)
 Тимошѣ Носачѣ
 Федко Лобода
 Федорѣ Якубовскіи
 Филонѣ Джеджелїи
 (Джеджелїи) (2)
 Фома Улинскіи
 Христофо(рѣ) Хелмскіи
 Яковѣ Зеленскіи

Прізвищева назва + ім'я

Кисиль Адамѣ
 Хмелнитченко Тимошѣ

Хмелнїцкїи Богданъ

Ім'я + ім'я по батькові

Алексїй (**Алексію**) Михайловичъ (6)

Алексію Алексєвичу

Івану (Івана) Даниловичу (3)

Ігоръ Руриковичъ

Святославъ Ігоровичъ

Свмеона Олелковича

Ім'я по батькові + прізвищева назва

Василієвичомъ Буту(р)лимомъ

Прізвищева назва + прізвищева назва

Марковичу Гу(р)скому

Ім'я + квалітативний виразник

Генрика Француза

Лву Копрониму

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик

Казими(р) Четвертїи

Клименсу осмому

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Алексію Никитичу Трубецкому

Василїи Василієвичъ Буту(р)лимиъ (Бату(р)лину) (2)

Іванъ Василієвичъ Олферієвъ

Ларїонъ Дмитрієвичъ Лопухинъ

Петру Петровичу Головину

Ім'я + прізвищева назва + прізвищева назва

Петръ Конашевичъ Сагайдачнїи

Ім'я + хронологічно-нумеральний показчик + квалітативний виразник

Левъ І Саврянинъ

Антропонімійно-апелятивні найменування

Алмазу Іванову сїну

Владимєрови сїны

Енераль, сїнь Потоцкого

Жени Чаплинского

Женї Барабашовой

Женї Хмелнїцкого

Михаиль, о(т)ць Богдана Хмелнїцкого

Сїна же Хмелнїцкого, Тимоша

Тєстя Тимошева

Хмелницкого сїновї

Че(т)ве(р)тинская княгиня

Лѣтопись краткій о(т) початку великоросійски(х) и про(т)чихъ кнѣзей и монарховъ, хто в которомъ году имѣлъ прѣдѣлу великоросійскаго кнѣжства, и кто в Малой Россіи былъ гетмано(м), в которомъ году, и что в тѣхъ годахъ дѣялося. Выписанъ в лѣто о(т) созданія мира, 7248, а о(т) Ро(ж)дества

Хрѣтства, 1740 года

Однолексемні

Ім'я

Августа	Казимира (Казимѣръ) (2)
Акимомъ (Іоаки(мъ)) (2)	Костантина (Костантій) (2)
Александръ (2)	Кура
Андрей	Мамай
Андрѣянъ (Андріянъ, Адріянъ) (4)	Михаилъ (2)
Анну (2)	Мстиславъ
Батій (3)	Никона
Богданко	Олга (4)
Бориса	Олгъ (2)
Василія	Османъ
Василій (3)	Павлюка (2)
Васюта (4)	Петрикъ (4)
Владиславъ (Владислав(въ),	Петръ
Воладиславъ) (7)	Рурикъ (2)
Володимеръ (Владимеръ) (4)	Самусь
Всеволодъ	Серакиръ-пашу
Герляце	Святославъ (3)
Глѣба	Святослава (син Жигмунта)
Го(с)томыслову	Семень (2)
Григорій	Соф гирея
Дацикъ (2)	Станиславъ
Димитрій (3)	Тарась (3)
Дмитрашко	Тимошемъ
Добрѣнею	Феофанъ
Домѣнѣка	Юрія (Юрась) (8)
Жигимунта (Жигмунта) (8)	Якова
Зиновія	Ярополкъ
Имраимъ-пашею	Ярославъ (3)
Іоанна	Ярославъ

Прізвищева назва

Антоновичемъ	Бедановского
Апостоль (9)	Безпалій
Балабана	Безстужой
Барабаша (2)	Бидзѣнського
Батура	Биндюковского
Бахметіевъ	Бѣлогруда
Бѣдановъ	Бородавка (4)

Борозна
Бороховичъ
Борятинскій (Баратинскій) (3)
Бруховецкій (15)
Булюкъ
Ванатовичъ
Варанѣрци
Велкаминовъ
Верещаку
Виговскій (Вѣговско(го)) (12)
Вишневецкого (2)
Галаганъ (2)
Галецкого
Галицинъ (5)
Гамалея (Гамалѣя) (2)
Гассенгамбургского
Герцинъ
Гуляницкій (2)
Гдешинского
Дагинѣ
Долгорукий (Долгоруковъ) (2)
Дорошенко (31)
Жеребила
Жолковскій (3)
Золотаренко
Івонѣсю
Ізасайлова
Іскра (2)
Казановского
Калѣновского (3)
Кандиба
Капни(ст)
Кизима
Кисиль (2)
Кичкаровскій
Ковалского
Кокошкинъ
Комаровского
Конецъ Полскій (2)
Коницкій
Коровку
Косинскій (Косицкій) (2)
Косоговъ
Кочубея

Кучновского
Кушка
Левенгофа
Левенца
Лесси (Лессій) (3)
Лизогуба
Лисовскій
Лободу (2)
Ломиковскимъ
Любоми(р)скій
Мазепа (17)
Мазепу (2)
Мануйловича
Мардофелтъ
Марсокрасова
Махов(с)кого
Меншиковъ (Меншиковъ,
Меншиково) (6)
Миклашевского
Мировича
Многогришного (2)
Могила
Мономахъ
Мясковского
Наливайко (2)
Нарижкинъ
Немирича
Обидовскій
Ограновичъ
Одриволско(го)
Опара
Ораговского
Орликовимъ
Острица (2)
Палѣй (Полѣя) (6)
Паляницѣ
Пашковского
Пекарскій (2)
Подкова (По(д)ковѣ) (3)
Полтора Кожуха
Полуботокъ (3)
Портянку
Потоцкій (Потоцко(го)) (2)
Пушкара (3)

Радичъ
 Ракуши
 Репнинимъ
 Ржевского
 Ромодановскій (Ромодановско(му),
 Ромоданского) (15)
 Румянцевъ (Румянцовъ) (3)
 Рустичъ (2)
 Сабецкій (Собецкій) (3)
 Сагайдачній (3)
 Самуйловичъ (Самуйлоловича) (12)
 Сапѣга (2)
 Свѣнского
 Свѣрговскій
 Сѣрко (7)
 Скаку
 Скалозу(б)
 Скоропадскій (Скоропацкій) (6)
 Сомко (Самкомъ) (10)
 Сулима (2)
 Суховѣй (4)
 Танскій
 Тетера (6)
 Тиминского
 Толстой (2)
 Трубецкому (2)
 Тукалскому (Токалского) (2)

Турковскій
 Фирлѣя
 Фон Минихъ (5)
 Халецкій
 Ханенко (5)
 Хитрого
 Хмелнитченко (3)
 Хмелницкій (Хмелніцкій,
 Хмелницкій) (16)
 Хоментовского
 Хруцова
 Цюцюра (2)
 Чаплинскій
 Чернецкій (3)
 Чернякъ (2)
 Шафировъ
 Шаховскій (4)
 Шахъ
 Шейна (3)
 Шемберка
 Шемяка (3)
 Шереметовъ (Шараметова) (5)
 Шкуратовъ
 Щербатовъ
 Яблоновского
 Яненко (3)
 Яснєвского

Дволексемні Ім'я + ім'я

Јустава Адо́лґа (2)
 Янъ Казѣмиръ

Ім'я + прізвищева назва

Александръ Меншиковъ
 Андреемъ Дороше(н)ко(мъ)
 Андрей Марковичъ (2)
 Антоній Стаховскій
 Богдана Глинского
 Богданъ Хмелницкій
 (Хмелницкій) (10)
 Борисъ Годуновъ
 Варлаамъ Ванатовичъ
 Василій Жураковскій (2)
 Василій Кочубей
 Василій Шуйскій

Венжикъ Хмелницкій
 Григорій Андреевъ
 Григорія гетманича
 Григорія Грабянку
 Гришка Артепєвъ
 Данила Виговского
 Данилка Ботагарско(го)
 Данило Апостоль (6)
 Данило Вишневецкій
 Демиана (Демянъ, Демяна)
 Многогрішного
 (Многогрішного) (3)

Димитрій Горленко (2)
 Димитрій Шемяка
 Димитрія Струковича
 Евстафій Ружинскій
 Еремій Вишневецькій
 Зиновій (Зіновій) Хмелницькій (3)
 Івана Бруховецького
 Іваномъ Безпали(мъ)
 Іванъ Виговскій (4)
 Іванъ Карповъ
 Іванъ Мазепа
 Іванъ Моижаєскій
 Іванъ Самойловичъ (2)
 Іванъ Чарнишъ
 Івашка Боло(т)никовъ
 Іоанна Максимовича
 Іов Борецькій
 Іпатія Потѣя
 Ірадионъ Журавскій
 Ісайя Капистенскій (Копѣнскій) (3)
 Константинъ Острожскій
 Лазаръ Барановскій
 Михайло Хмелницькій (2)
 Михайль Вишневецькій
 Михайль Рогоза (3)
 Михайло Варотинскій (2)
 Михайло Миклашевскій

Михайло Хрущовъ
 Михайломъ Вишневецькимъ
 Михайломъ Милорадовичемъ
 Михайлу Ханенку
 Остапъ Гоголь
 Павель Апостоль
 Петра Толстого (2)
 Петро Дорошенко (2)
 Петрушка Тушинскій
 Петръ Апостоль (2)
 Петръ Косовъ
 Петръ Могила (4)
 Петръ (Петр) Сагайдачній (2)
 Прецславъ Ля(н)цьпорунскій
 Семе(н) Палѣй
 Семень Савичъ
 Силвестръ Косовъ
 Стефану Батурѣ
 Федора Данченка
 Филаретъ Никитичъ (2)
 Флоромъ Минаєвимъ
 Юрія (Юрася, Юря)
 Хмелницького (7)
 Якимъ Горленко
 Якова гетманича
 Яковъ Лизогубъ (Лизогуб) (5)
 Яна Сабєцького (Собєцькимъ) (3)

Прізвищева назва + ім'я

Золотаренка Івана
 Хмелницькій Юрась

Ім'я + ім'я по батькові

Алексій Михайловичъ (6)
 Алексій Петровичъ
 Анастасією Романовною (2)
 Анна Іоановна (Іоанновна) (2)
 Василій Александровичъ
 Василій Василієвичъ
 Василій Димитрієвичъ (2)
 Василій Івановичъ
 Всеволодъ Всеволодичъ
 Всеволодъ Юревичъ (2)
 Всеволодъ Ярославичъ (2)
 Данило Александровичъ
 Димитрій Александровичъ

Дими(т)рій Івановичъ (2)
 Димитріємъ Івановичомъ
 Димитрій (Дими(т)рій)
 Константиновичъ (2)
 Евдокія Феодоровна
 Катерина Алексієвна (3)
 Ермакомъ Тимофѣєвичомъ
 Изяславъ Ярославичъ
 Іванъ Василієвичъ (4)
 Іванъ Василієвичъ (8)
 Іванъ Даниловичъ (2)
 Іванъ Івановичъ
 Ігоръ Руриковичъ (4)

Іоаннъ (Іван, Іоан) Алексѣвичъ (4)
 Ірина Михайловна
 Михайло Феодоровичъ
 (Федоровичъ) (3)
 Мсьтиславъ Володимировичъ
 Параскевія Івановна
 Петр Петровичъ
 Петръ (Пе(т)ръ) Алексѣвичъ (8)
 Святополкъ Владимировичъ
 Святославъ Ігоровичъ
 (Свято(с)лаво(мъ) Ігоровичо(м)) (2)

Семень Івановичъ
 Федо(р) Алексіевичъ (Алексѣвичъ)
 (2)
 Феодор (Феодо(р), Федору)
 Івановичъ (5)
 Юрей Володимировичъ
 Юря Всеволодичъ
 Яропо(л)къ Владимировичъ
 Ярославъ Владимировичъ
 Ярослав Всеволодичъ

Ім'я + хронологічно-нумеральний показник

Августъ Вторій
 Клѣменсу осмому
 Петръ Вторій (4)
 Петръ Первій (3)

Ім'я + квалітативний виразник

Августа Саса
 Генрика Француза
 Коньстанътина палеолога
 Петра Великого

Трилексемні

Ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва

Александръ Івановичъ Румянцовъ
 Алексѣя Семеновича Шеина (Штейну) (2)
 Андрей Володимировичъ Боголюбскій
 Бориса Василіевича Шеремета
 Борисъ Петровичъ Шереметовъ (2)
 Василій Василіевичъ Голицинъ (2)
 Василія Борисовича Сукина
 Владимиръ (Володимеръ) Всеволодичъ Монома(х) (Мономахъ) (2)
 Гаврило Івановичъ Головкинъ
 Данила Івановича Мезецкого
 Дмитрій Івановичъ Данской
 Дмитрій Михайловичъ Пожарскій
 Дмитрій Тимофіевичъ Трубецкой
 Евдокією Лукино(в)ною Стрешневою
 Михайла Федоровича Романова
 Федоръ Борисовичъ Годуновъ
 Федору Никитичу Романову
 Юрій Володимировичъ Мономахъ

Прізвищева назва + ім'я + ім'я по батькові

Галицинъ Василій Василіевичъ

Петръ Канашевичъ Сагайдачный
Федора Гречанского-Потребича

Борись Феодоровичъ синъ Годуновъ
Василій Івановичъ, в то время зовомій Шу(й)ской
В великому Нов҃градѣ остави сина своего Александра, которій потомъ
названъ бистъ Невскимъ
Дорошенковимъ братомъ (2)
Осадили Голяницкого, нѣженского полковника, Виговскому друга
Принялъ престолъ синъ его, Василій Василіевичъ, нарицаемой Темной
Сина Ромодановского, князя Андрея
Синъ Толстого, гетманскій зять

Денисюк Василь Вікторович

Наукове видання

**АНТРОПОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ
ТРАДИЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII ст.**